

ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ
ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

THE EFFECTIVENESS ON MANAGEMENT OF THE RELIGIOUS
STUDIES OF SANGHA ADMINISTRATORS IN CHAIBADAN DISTRICT,
LOPBURI PROVINCE

พระครูชัยกิจจารักษ์ จิตธมฺโม (เทวินทร์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๕๕

ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ
ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

พระครูชัยกิจจารักษ์ จิตธมฺโม (เทวินทร์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๕

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

THE EFFECTIVENESS ON MANAGEMENT OF THE RELIGIOUS
STUDIES OF SANGHA ADMINISTRATORS IN CHAIBADAN DISTRICT,
LOPBURI PROVINCE

PHRAKRUCHAIKITJARAK THITADHAMMO (THERIN)

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENT FOR
THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
(BUDDHIST MANAGEMENT)
GRADUATE SCHOOL
MAHACHULALONGKORNRAJAVIDYALAYA UNIVERSITY
BANGKOK, THAILAND
C.E.2012

(COPYRIGHT BY MAHACHULALONGKORNRAJAVIDYALAYA UNIVERSITY)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์
เรื่อง “ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี”
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(อาจารย์ พระมหาอำนาจ อัสการี, ดร.)

กรรมการ

(อาจารย์ ดร.ศุภกิจ โสทัต)

กรรมการ

(ผศ.ดร.สุรพล สุษะพรหม)

กรรมการ

(พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ผศ.)

กรรมการ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั้งโต)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ผศ.ดร.สุรพล สุษะพรหม

ประธานกรรมการ

พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ผศ.

กรรมการ

อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั้งโต

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระครูชัยกิจจาร์ภักษ์ จิตธมโม (เทวินทร์))

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ
ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี
ผู้วิจัย : พระครูชัยกิจจารักษ์ จิตธมโม (เทวินทร์)
ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)

คณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์

: ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม ,พธ.บ., M.A., Ph.D. (Pol.Sc)
: พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ผศ., พธ.บ., ศศ.ม, รป.ม.
(การจัดการความขัดแย้ง)
: อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต พธ.บ., M.A., Ph.D. (Pol. Sc.)

วันที่สำเร็จการศึกษา : ตุลาคม ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ๒) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ๓) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะที่เกี่ยวกับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสม (Mix Method Research) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) จากพระสงฆ์ที่อาศัยอยู่ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยการเปิดตารางขนาดกลุ่มตัวอย่างของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie and Morgan) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๒๗ รูป โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ลักษณะของแบบสอบถามเป็นทั้งปลายปิด และปลายเปิด ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ โดยหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.) ทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที (T-Test) และค่าเอฟ (F-test) วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance) ในกรณีที่พบความแตกต่างตั้งแต่ ๓ กลุ่มขึ้นไป โดยวิธีผลต่างน้อยสำคัญน้อยสุดที่สุด (Least Significant Difference : LSD)

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่คือ ผู้ที่มีอายุ ๕๑ – ๖๐ ปี จำนวน ๕๓ รูป คิดเป็นร้อยละ

ละ ๔๑.๗ ผู้ที่มีพรรษา ๕ - ๑๐ พรรษา จำนวน ๕๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๗ ผู้ที่มีวุฒิการศึกษา ประถมศึกษา จำนวน ๖๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๒ ผู้ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมเอก จำนวน ๔๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๑ ผู้ที่ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม จำนวน ๑๑๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๙.๘

๒. ความคิดเห็นของของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = ๓.๙๕, S.D. = ๐.๖๕๓) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า พระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรีอยู่ในระดับมากทุกด้านตามลำดับ คือ ด้านการจัดการศึกษา ด้านหลักสูตรการเรียน ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการประเมินผลการเรียน

๓. การเปรียบเทียบประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางบาลี พบว่า พระสงฆ์ที่อาศัยอยู่ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลที่มีอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม ต่างกันมีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ไม่แตกต่างกันจึงปฏิเสธสมมติฐาน ส่วนพระสงฆ์อาศัยอยู่ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลที่มีวุฒิการศึกษาทางบาลี มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี แตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐาน

๔. ปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ดังนี้ ๑. ขาดความพร้อมในการจัดระบบการเรียน การสอน ทั้งในเรื่องของการจัดหลักสูตร ๒. ขาดงบประมาณ ในการดำเนินการจัดการศึกษา ๓. ขาดแคลนครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ ๔. ขาดระบบในการจัดการศึกษา ๕. การจัดเวลาเรียนยังไม่เป็นระบบ ไม่แน่นอน ๖. มีเวลาเรียนน้อยเกินไป จึงไม่สามารถทำความเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง

สำหรับข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ดังนี้ ๑ .ควรคัดเลือกเนื้อหาเพื่อนำมาสอนให้สัมพันธ์กับผู้เรียน จัดตารางการศึกษาให้ตรงกับหลักสูตร ๒ .ควรสรรหางบประมาณมาดำเนินการให้เพียงพอต่อความต้องการด้านการจัดการศึกษา ๓ .ควรสรรหาครูที่มีความรู้ ภูมิความรู้แตกฉานและเข้าใจทั้งทางโลกทางธรรม ๔ .เป็นระบบที่ดี และควรแบ่งเวลาเรียนให้เหมาะสม ๕ .ควรจัดให้เรียนตลอดทั้งปี และมีการสับเปลี่ยนเรียนวิชาอื่นด้วย

Thesis Title : The Effectiveness On Management Of The Religious Studies Of Sangha Administrators In Chaibadan Distric, Lopburi Province

Researcher : Phrakruchaikitjarak Thitadhammo (Therin)

Degree : Master of Arts (Buddhist management)

Thesis Supervisory Committee

: Asst. Prof. Dr.Surapon Suyaprom, Dip. in Ed.,
B.A., M.A. Ph.D. (Pol. Sc.)

: Phramaha Boonlert Inthapanyo, Asst. Prof, Pali VII, B.A., M.A.

: Dr.Phichet Thangto B.A.,M.A., Ph.D.(Pol. Sc.)

Date of Graduation : October 2012

ABSTRACT

The main objectives of this research are : 1) to study The Effectiveness On Management Of The ReligiousStudies Of Sangha Administrators In Chaibadan Distric, Lopburi Province, 2) to compare the of Sangha Administrators on Effectiveness On Management Of The ReligiousStudies Of Sangha Administrators In Chaibadan Distric, Lopburi Province, classified by personal factors, and 3) to study problem and suggestion to the Effectiveness On Management Of The ReligiousStudies Of Sangha Administrators In Chaibadan Distric, Lopburi Province. This study was a quantitative research. The sample of this study consisted of 12 7 Sangha administrators in Mahanikaya sect in Sriprachan District, Lopburi Province, being selected by random sampling technique. The research instruments was opened and closed questionnaire. The collected data were analyzed by statistical tools such as frequency, percentage, mean, standard deviation. Hypotheses were tested with t-test for two-valued variables and F-test or One-Way ANOVA for more than 3 valued variables. In case of differentiation being found, it was compared by Least Significant Difference (LSD).

The Findings of the study are concluded as follows:

1. The overall opinions towards the Effectiveness On Management Of The ReligiousStudies Of Sangha Administrators In Chaibadan Distric, Lopburi Province is found at the high level with the average value equal to 3.95. When considered into each aspect, it is noted at the high levels in all aspects with the mean scores ranging

from the most to the least as follows: Building, Program Manager and Disc Jockey (3.80, 3.94 and 3.99), respectively.

2. The over opinions on the Effectiveness On Management Of The ReligiousStudies Of Sangha Administrators In Chaibadan Distric, Lopburi Province were found at the high level with average mean equal to 3.95, when considering into each aspect, it was noted at the The Effectiveness On Management Of The ReligiousStudies Of Sangha Administrators In Chaibadan Distric, Lopburi Province high levels in all aspects by high scores.

3. The results of comparison about the opinion to the Effectiveness On Management Of The ReligiousStudies Of Sangha Administrators In Chaibadan Distric, Lopburi Province, classified by personal factors, reveal that age, years of ordination, level of general education, level of Dhamma studies have no significant differences, thus rejecting the set hypotheses. While level of Pali studies has significant difference at 0.05 level of confidence, therefore accepting the formulated hypothesis.

4 . Problems concerned with the Effectiveness On Management Of The ReligiousStudies Of Sangha Administrators In Chaibadan Distric, Lopburi Province , indicated that

For suggestions on development of the Effectiveness On Management Of The ReligiousStudies Of Sangha Administrators In Chaibadan Distric, Lopburi Province, it was found that

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์ของคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ อันประกอบด้วย ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม,พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ,ผศ.และอาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั้งโต ที่กรุณาเสียสละเวลาอันมีค่า ช่วยตรวจสอบความถูกต้องทั้งด้านภาษาเนื้อหา ระเบียบวิธีวิจัย และเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการวิจัยที่ผู้วิจัยมีข้อติดขัด ให้กระจ่างจนสามารถทำงานบรรลุเป้าหมาย

ขอเจริญพรขอบคุณท่านผู้เชี่ยวชาญที่ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย ทั้ง ๕ ท่าน คือ ผศ.ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์, อาจารย์ดร.วันชัย สุขตาม, อาจารย์ ผดุง วรรณทอง,อาจารย์ ผศ.อนุภูมิ โชวเกษม,อาจารย์ ผศ.ชัชชัย ไชยสา พร้อมทั้งพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ที่เปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัยกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในปกครองของท่าน

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ พระมหาอำนาจ อัสสุการี, ดร.และ อาจารย์ ดร.ศุภกิจ โสทัต ที่เมตตาเป็นคณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ พร้อมทั้งได้ให้คำแนะนำแก้ไขเนื้อหาในบางส่วน เพื่อให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และขอขอบพระคุณ พระมหาธนพล โกวิท สำนักรงานบริหาร สำนักหอสมุดและเทคโนโลยีสารสนเทศ ได้ให้คำแนะนำค้นคว้าเอกสารการวิจัยในครั้งนี้ และขอขอบพระคุณ พระอาจารย์ทุกรูป/คน และคณาจารย์คณะสังคมศาสตร์ทุกท่าน ตลอดจนเจ้าหน้าที่ทุกคนที่ได้ให้ความรู้ สหวิทยาการ และประสบการณ์ รวมถึงการให้ความเมตตาเอื้อเฟื้อ ถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ และเป็นกำลังใจให้แก่ผู้วิจัยมาตลอด

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกท่านร่วมทั้งญาติโยมที่อุปถัมภ์ที่ได้ให้การสนับสนุนทุนการศึกษาและช่วยเหลือในการจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ รวมถึงท่านผู้ประสานงานข้อมูลการทำวิทยานิพนธ์และผู้ใกล้ชิดที่ให้กำลังใจและสนับสนุนในทุกๆ เรื่อง

คุณงามความดีและอานิสงส์ใดที่จักพึงบังเกิดจากการทำงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายบูชาคุณพระศรีรัตนตรัย คุณพระอุปัชฌาย์ คุณบิดา คุณมารดา คุณครูอาจารย์ รวมทั้งพี่ ๆ น้องๆ ญาติสนิท มิตรสหาย และเพื่อนร่วมชั้นเรียนที่เป็นกำลังใจสนับสนุนในทุกๆ เรื่อง ทั้งญาติโยมที่ให้การอุปถัมภ์ข้าวและน้ำตลอดมาที่ดำรงเพศสมณะ และที่ได้ร่วมกันสรรค์สร้างงานวิจัยฉบับนี้ให้แก่ผู้วิจัยจนประสบผลสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

พระครูชัยกิจจารักษ์ จิตธมโม (เทวินทร์)

ตุลาคม ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(๑)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(๓)
กิตติกรรมประกาศ	(๕)
สารบัญ	(๖)
สารบัญตาราง	(๙)
สารบัญแผนภาพ	(๑๓)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(๑๔)
 บทที่ ๑ บทนำ	 ๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย	๔
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๕ สมมติฐานในการวิจัย	๖
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๘
 บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	 ๙
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิผล	๙
๒.๒ ทฤษฎีเกี่ยวกับประสิทธิผล	๒๐
๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์	๒๙
๒.๔ พระสังฆาธิการ	๓๙
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย	๕๐
๒.๖ การศาสนศึกษาในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี	๘๒

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘๕
๒.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย	๘๗
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๙๘
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๙๘
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๙๙
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๐๐
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๐๓
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	๑๐๕
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๑๐๗
๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	๑๐๘
๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอย้ายบาดาล จังหวัดลพบุรี	๑๑๐
๔.๓ ผลการทดสอบสมมติฐาน	๑๑๗
๔.๔ ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอย้ายบาดาล จังหวัดลพบุรี	๑๒๙
๔.๕ บทสัมภาษณ์เกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอย้ายบาดาล จังหวัดลพบุรี	๑๔๑
๔.๖ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๔๕
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๔๘
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๔๙
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๕๓
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๕๗

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บรรณานุกรม	๑๕๙
ภาคผนวก	๑๖๖
ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ	๑๖๗
ภาคผนวก ข ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)	๑๗๓
ภาคผนวก ค ค่าสัมประสิทธิ์ อัลฟา (Alpha coefficient)	๑๗๘
ภาคผนวก ง หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย	๑๘๑
ภาคผนวก จ แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๑๘๔
ภาคผนวก ฉ แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๑๙๓
ประวัติผู้วิจัย	๑๙๕

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๓.๑ แสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างของคณะสงฆ์ สังกัดมหานิกาย ในเขตอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี	๙๙
๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	๑๐๘
๔.๒ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อ ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยภาพรวม	๑๑๐
๔.๓ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อ ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านการจัดการศึกษา	๑๑๑
๔.๔ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อ ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านหลักสูตรการเรียน	๑๑๒
๔.๕ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อ ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านการจัดการเรียนการสอน	๑๑๓
๔.๖ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อ ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน	๑๑๔
๔.๗ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อ ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านการศึกษาสงเคราะห์	๑๑๕
๔.๘ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อ ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านการประเมินผลการเรียน	๑๑๖

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
๔.๙ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษา ของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี จำแนกตามอายุ	๑๑๗
๔.๑๐ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษา ของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี จำแนกตามพรรษา	๑๑๙
๔.๑๑ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษา ของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	๑๒๑
๔.๑๒ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษา ของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางธรรม	๑๒๒
๔.๑๓ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษา ของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางบาลี	๑๒๔
๔.๑๔ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษา ของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางบาลี โดยภาพรวม	๑๒๖
๔.๑๕ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษา ของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางบาลี ด้านการประเมินผลการเรียน	๑๒๗
๔.๑๖ ผลสรุปโดยรวมการเปรียบเทียบประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของ พระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยจำแนกปัจจัยส่วนบุคคล ตามสมมติฐานที่ ๑-๕	๑๒๘

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
๔.๑๗ ปัญหา อุปสรรค เกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษา ของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านการจัดการศึกษา	๑๒๙
๔.๑๘ ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษา ของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านการจัดการศึกษา	๑๓๐
๔.๑๙ ปัญหา อุปสรรค เกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษา ของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านหลักสูตรการเรียน	๑๓๑
๔.๒๐ ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษา ของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านหลักสูตรการเรียน	๑๓๒
๔.๒๑ ปัญหา อุปสรรค เกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษา ของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านการจัดการเรียนการสอน	๑๓๓
๔.๒๒ ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษา ของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านการจัดการเรียนการสอน	๑๓๔
๔.๒๓ ปัญหา อุปสรรค เกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษา ของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน	๑๓๕
๔.๒๔ ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษา ของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน	๑๓๖
๔.๒๕ ปัญหา อุปสรรค เกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษา ของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านการศึกษาสงเคราะห์	๑๓๗
๔.๒๖ ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษา ของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านการศึกษาสงเคราะห์	๑๓๘

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
๔.๒๗ ปัญหา อุปสรรค เกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษา ของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านการประเมินผล การเรียนรู้	๑๓๙
๔.๒๘ ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษา ของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านการประเมินผล การเรียนรู้	๑๔๐
๔.๖ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๔๕

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๒.๑	แผนภาพยุทธศาสตร์ในการบริหารเพื่อให้ได้ประสิทธิผล
๒.๒	กรอบแนวคิดการวิจัย

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๐ และ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙ เป็นหลัก ในการอ้างอิง ซึ่งจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ขุ.ชา. (บาลี) ๒๗/๒๕๓/๗๖.หมายความว่า ระบุถึง พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาตกปาลิ ฉบับภาษาบาลี เล่มที่ ๒๗ ข้อที่ ๒๕๓ หน้าที่ ๗๖ หรือ ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๙๑/๕๗. หมายความว่า ระบุถึง พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๙๑ หน้าที่ ๕๗ เป็นต้น ทั้งนี้ โดยใช้ระบบคำย่อ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาตกปาลิ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิเทศ	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในครั้งพุทธกาล การศึกษาทางพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น ๒ ระดับคือ ๑. คันถฐานะ เป็นการศึกษาศาสนธรรมวินัย ท่องบ่นสาธยาย และทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ ๒. วิปัสสนาฐานะ เป็นการศึกษาโดยลงมือปฏิบัติจริง เพื่อความรู้แจ้งประจักษ์จากประสบการณ์ตรง เป็นที่น่าสังเกตว่า การศึกษาทั้งสองอย่างนี้ไม่แยกออกจากกัน เป็นกระบวนการศึกษาที่ต้องดำเนินไปคู่กันเสมอ เพื่อนำไปสู่การแทงตลอดมรรคผลและนิพพานในที่สุด ดังนั้นหลักการศึกษาดังกล่าวมาแล้วนี้เรียกว่า หลักไตรสิกขา คือ ดำเนินตามหลักศีล สมาธิ และปัญญา^๑ เพื่อเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ ปรีชาญาณ ปฏิบัติ และปฏิเวธ เรียกว่าหลักสัทธิธรรม ๓ หลักการศึกษาในพระพุทธศาสนาเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า หลักปัญญา ๓ คือ ความรู้อันเกิดจากการฟัง (สุตตามยปัญญา) ความรู้อันเกิดจากการคิด (จินตามยปัญญา) และ ความรู้อันเกิดจากการอบรมจิตตามมรรควิธี (ภาวนามยปัญญา) ก็ได้ ดังนั้นหลักการศึกษาในพระพุทธศาสนาจึงอาศัยปัญญาเป็นหลักสำคัญ ศีลและสมาธิเป็นบาทวิธิตำน้น เมื่อพิจารณาตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาซึ่งเป็น อีกหลักหนึ่งและเป็นหลักเดียวกันกับหลักไตรสิกขาในการศึกษา หลักมรรค ๘^๒ ซึ่งถือเป็นหัวใจการศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนา อาจกล่าวได้ว่า ระเบียบวิธีการศึกษาในพระพุทธศาสนาต้องให้ได้ถึงขั้นที่ประกอบด้วย ภาวนา ๓ คือ บริกรรม อุปจาร และอัปปนา หรือหลักพหุสูตร ๕ ประการ คือ ฟังมากหรือเล่าเรียนสดับมาก (พหุสสุตา) จำได้อย่างแม่นยำ (ธตา) ท่องบ่นอย่างคล่องแคล่วอยู่เสมอ (วจสา ปริจิตา) พะงมขึ้นใจคือใส่ใจพิจารณาอยู่เนือง ๆ (มนสาอนุเปกขิตา) และ มีความเข้าใจลึกซึ้งมองเห็นประจักษ์แจ้งด้วยปัญญา (ทิณฺฐิยา สุปฏิวิทฺตา) หลักนี้ปรากฏในพระไตรปิฎกอย่างชัดเจน^๓ ดังนั้นการศึกษาในพระพุทธศาสนาจึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ ๓ ประการ^๔ ในชีวิตนี้อย่างแท้จริง คือ ประโยชน์ในปัจจุบันที่ประกอบไปด้วย กามสุข ประโยชน์ในภพหน้าที่สูงขึ้น คือสูงกว่าประโยชน์ในภพนี้ และประโยชน์อย่างยิ่งคือ พระนิพพาน ความจริงประโยชน์ ๓ นี้ คาบเกี่ยวกัน เพราะคำว่า พระนิพพาน นั้นถ้าดำเนินตามหลักไตรสิกขาอย่างแท้ จริตก็สามารถบรรลุได้ในชาตินี้

^๑ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๑.

^๒ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๔๙/๓๔๘.

^๓อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๘๗/๒๙.

^๔ช.จ. (ไทย) ๓๐/๖๗๓/๓๓๓.

แต่การศาสนศึกษาในสมัยพุทธกาลไม่ได้ใช้ตำราเหมือนสมัยต่อมา เพราะใน สมัยนั้น การศึกษาเป็นการบอกเล่าสืบต่อ ๆ กันมา โดยอาศัยพหูสูตรเป็นผู้ทำหน้าที่ให้การศึกษา การศึกษา พระธรรมวินัยในสมัยพุทธกาลจึงเป็นการศึกษาจากปากคำของผู้รู้จริง ๆ (มุขปาฐะ) เป็นการศึกษาโดย อาศัยกัลยาณมิตร มีพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ เป็นต้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่พระภิกษุ สงฆ์และฆราวาสทุกวัน พระภิกษุสงฆ์เมื่อได้ฟังพระธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้วก็นำมาถ่ายทอดแก่ สัทธวิhariกและอันเตวาลิกต่อๆ กันมา การศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้าเรียกว่า คันถะธรรมา หรือ การศึกษาพระปริยัติธรรมซึ่งมีอยู่แก่ประการเรียกว่า “นวังคสัตถุศาสน์” ในสมัยพระพุทธเจ้ายังทรง พระชนม์อยู่นั้น พระองค์ทรงเทศนาสั่งสอนเป็นภาษาบาลี ซึ่งเป็นภาษาท้องถิ่นในสมัยนั้น ต่อมา พระพุทธศาสนาได้มาเจริญรุ่งเรืองในประเทศศรีลังกา ภาษามาคธี ได้ถูกนักปราชญ์แก้ไขดัดแปลง รูปแบบไวยากรณ์ให้กะทัดรัดยิ่งขึ้น การที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ภาษาท้องถิ่นสำหรับเทศนาสั่งสอนพระ สาวกและสาธุชนทั่วไป จึงเป็นประเพณีให้มีการสืบทอด พระพุทธพจน์ด้วยอักษรท้องถิ่นเป็นต้นมา

การศาสนศึกษาหลังพุทธกาลเริ่มตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย ซึ่งเป็นสมัยที่คนไทยนับถือ พระพุทธศาสนาแล้ว นั้น พระพุทธศาสนายังได้หยั่งรากฝังลึกในหัวใจของคนไทยตั้งแต่นั้นมา การศึกษาในสมัยนี้ ประกอบไปด้วยหลักไตรสิกขา และได้ดำเนินไปตามขั้นตอนพระสัทธรรมที่ เรียกว่าปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ซึ่งเป็นหลักปรัชญาการศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่าง แน่นนอน ดังหลักฐานปรากฏว่า “มีพระหลานพ่อขุนผาเมืองผู้หนึ่งชื่อ สมเด็จพระมหาเถร ศรีศรีทธา ราชจุฬามณี มักจำศีลภาวนาอยู่กลางป่ากลางดง” ดังนั้น จึงเป็นที่เชื่อถือได้ว่า การศึกษาของ พระภิกษุสามเณรในสมัยสุโขทัยดำเนินตามหลักไตรสิกขาซึ่งเป็นทฤษฎี ที่มาแห่งความรู้ใน พระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างเห็นได้ชัดทีเดียว

ในสมัยอยุธยา สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและ การศึกษาของพระสงฆ์ตามแบบ อย่างพระมหากษัตริย์ราชธานีแห่งกรุงสุโขทัย พระองค์ทรงเป็น ปราชญ์ทางพุทธศาสนา ทรงแต่งมหาชาติคำหลวง (เช่นเดียวกับที่พระมหากษัตริย์ราชธานีแห่ง ไตรภูมิพระร่วงและทรงถวายวังเป็นวัด และสละราชสมบัติออกผนวช) นอกจากนั้น พระบรมไตร โลกนาถ ยังโปรดให้พระราชโอรส คือ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ทรงผนวชเป็นสามเณรพร้อมกับพระ ราชนัดดาอีกองค์หนึ่ง ประเพณีการที่พระมหากษัตริย์ไทยนิยมถืออุปสมบทในพระพุทธศาสนาจึงสืบทอดมาจน ถึงปัจจุบัน การศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นยุคปัจจุบัน และเป็นยุคที่ มีความเปลี่ยนแปลงเร็วเป็นพิเศษ เป็นยุคข้อมูลข่าวสาร ถ้าการศึกษาดีก็จะทำให้พระพุทธศาสนา ดำรงอยู่ได้นาน และเป็นยุคที่มีวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีรุ่งเรือง พุทธศาสนิกชน น่าจะได้รับ ประโยชน์จากเครื่องมือเหล่านี้ในการนำมาประยุกต์ใช้ในการทำความเข้าใจ และเผยแผ่ศาสนา สมัย รัตนโกสินทร์อาจแบ่งเป็น ๒ ยุค คือ

๑. ยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น

๒. ยุครัตนโกสินทร์สมัยปัจจุบัน

แต่ละยุคนั้นมีความเปลี่ยนแปลงชนิดแบบหน้ามือเป็นหลังมือเลยทีเดียว จึงเป็นเรื่องที่น่าจะต้องนำมาทำการศึกษาวิจัย

ฉะนั้น บรรพชิต หรือพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา มีภารกิจหน้าที่ที่จะต้องศึกษาพระปริยัติธรรม เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ ในการประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องตาม พระธรรมวินัย ดังนั้นกิจของบรรพชิต ซึ่งต้องอุทิศตนให้แก่พระศาสนาอย่างถูกต้อง ตรงทาง โดยเต็มความสามารถ เพื่อมุ่งสู่จุดหมายปลายทางของพระพุทธศาสนา คือ ความสิ้นสุดแห่งทุกข์ และเพื่อให้มีความรู้ความสามารถ ในระดับที่มีคุณภาพพอที่จะสั่งสอนผู้อื่น ให้มีความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าได้ ก็จะต้องกระทำเพื่อธำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา ให้มั่นคงสถาพรยิ่ง ๆ ขึ้นไป อันจะเป็นประโยชน์อันยิ่งใหญ่ แก่เหล่าพุทธบริษัท ๔

การศึกษาพระปริยัติธรรมที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า คันถธุระ เป็นหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ อาจารย์จะต้องสั่งสอนแก่ สัทธวิहारิกและอันเตวาสิกของตนตามเกณฑ์ที่กำหนด ให้ดำรงคงอยู่ในพระพุทธศาสนาด้วยดี เพื่อสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาต่อไปอย่างถูกต้อง และมีคุณภาพตามหลักพระธรรมวินัย

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ว่าได้ปฏิบัติหน้าที่ด้านการศาสนศึกษาตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และระเบียบข้อบังคับ กฎมหาเถรสมาคมอย่างไร เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนและพัฒนากิจการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นต่อไป ทั้งยังเป็นกรณีศึกษาเพื่อนำไปวางแผนพัฒนากิจการคณะสงฆ์ในอำเภออื่น และจังหวัดอื่น ๆ ด้วยผู้วิจัยในฐานะ เป็นพระสังฆาธิการรูปหนึ่งในเขตพื้นที่อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี จึงมีความสนใจที่จะศึกษาประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี เพื่อเป็นข้อมูลในการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ให้มีประสิทธิภาพที่ดีมากกว่าเดิม

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

๑.๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตเนื้อหา โดยทบทวนเอกสาร จากพระไตรปิฎก ตำราต่างๆ โดยศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยจำแนกเป็น ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านการจัดการศึกษา ๒) ด้านหลักสูตรการเรียน ๓) ด้านการจัดการเรียนการสอน ๔) ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน ๕) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๖) ด้านการประเมินผลการเรียน

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรต้น คือ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางบาลี

ตัวแปรตาม คือ ความคิดเห็นของต่อของพระสงฆ์ต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านการจัดการศึกษา ๒) ด้านหลักสูตรการเรียน ๓) ด้านการจัดการเรียนการสอน ๔) ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน ๕) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๖) ด้านการประเมินผลการเรียน

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พระสงฆ์ในเขตอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี รวมทั้งหมด ๑๔๐ รูป

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านสถานที่

สถานที่ใช้ในการทำวิจัย คือ เขตการปกครองคณะสงฆ์สังกัดมหานิกาย อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี จำนวน ๑๓ ตำบล ได้แก่

๑) ตำบลชัยบาดาล	๒) ตำบลลำน้ำรายณ์	๓) ตำบลบัวชุม
๔) ตำบลซับตะเคียน	๕) ตำบลเกาะรัง	๖) ตำบลหนองยายไต้ะ
๗) ตำบลท่าดินดำ	๘) ตำบลท่ามะนาว	๙) ตำบลห้วยหิน
๑๐) ตำบลมะกอกหวาน	๑๑) ตำบลศิลาทิพย์	๑๒) ตำบลนิคมลำน้ำรายณ์
๑๓) ตำบลบ้านใหม่สามัคคี		

๑.๓.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือน เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๕ ถึงเดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ รวมเป็นระยะเวลา ๑๒ เดือน

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี เป็นอย่างไร

๑.๔.๒ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี มีความแตกต่างกันตามปัจจัยส่วนบุคคลหรือไม่ อย่างไร

๑.๔.๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี มีอะไรบ้าง

๑.๕ สมมติฐานในการวิจัย

สมมติฐานที่ ๑ พระสงฆ์ที่มี อายุ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๒ พระสงฆ์ที่มี พรรษา ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๓ พระสงฆ์ที่มี วุฒิการศึกษาสามัญ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๔ พระสงฆ์ที่มี วุฒิการศึกษาทางธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๕ พระสงฆ์ที่มี วุฒิการศึกษาทางบาลี ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี แตกต่างกัน

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ประสิทธิผล หมายถึง ผลที่ได้รับในการจัดการศึกษาของพระสังฆาธิการในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี มีการศึกษาที่ให้ผลตามกำลังของพระที่ศึกษาตามหลักพระธรรมวินัย

การจัดการ หมายถึง การจัดการศึกษาตามหลักหรือกฎเกณฑ์ที่วางไว้ในส่วนต่างๆ เช่น การจัดการศึกษาตามรูปแบบ ตามลำดับขั้น-ตรี-โท-เอก เรียกว่าโรงเรียนปริยัติธรรมตามสำนักต่างๆ ที่มีความสามารถเปิดการเรียนการสอนได้มีอุปกรณ์ อุปชากรณ์พร้อมกันทั้งสองฝ่ายโดยความสามารถของผู้ปกครอง และให้การสนับสนุนในการศึกษาของพระเถระจึงจะมีประสิทธิผลของการศึกษาอย่างแท้จริง

การศาสนศึกษา หมายถึง การจัดให้มีการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมแก่บรรพชิต และคฤหัสถ์ทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรม

พระสังฆาธิการ หมายถึง ตำแหน่งของพระภิกษุผู้ปกครองคณะสงฆ์ ในจังหวัดลพบุรี ซึ่งกำหนดตำแหน่งในกฎหมายธรรมนูญ ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอน พระสังฆาธิการ ซึ่งมีตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาสรองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส

ด้านการจัดการศึกษา หมายถึง จัดเตรียมกระบวนการต่าง ๆ ของการเรียนการสอน สามารถอธิบายข้อธรรมะได้โดยละเอียดและเข้าใจง่าย มีทักษะในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้น ผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการเรียนการสอน และแนะแนวก่อนสอบให้กับนักเรียน ความประพฤติดี เชื้อมั่น ในตนเองเป็นกันเองกับนักเรียนและมีความสามารวมนำศรัทธา

ด้านหลักสูตรการเรียน หมายถึง **หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษาทำให้** **นักเรียนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน** ผู้เรียนในแต่ละระดับชั้น สามารถนำความรู้พระปริยัติธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ เปลี่ยนแปลง พฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น **สามารถนำหลักธรรมไปเผยแผ่ทำให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม**

ด้านการจัดการเรียนการสอน หมายถึง การสอนเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ มีกิจกรรมการเรียนการสอนมีความสมดุล เปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในการจัดการเรียนการสอนธรรมะ แผนกธรรมศึกษาเน้นการท่องจำ นักเรียนได้รับการเตรียมความพร้อมก่อนเรียนและสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ

ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน หมายถึง สื่อการสอนที่มีอยู่นำไปใช้จัดกิจกรรม การเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทักษะความสามารถในการผลิตสื่อหรือการเลือกใช้สื่อการเรียนการสอน ใช้วัสดุอุปกรณ์ในการจัดการสอนหลากหลายเพียงพอ คู่มือ หนังสือที่ใช้เรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษามีภาษาบาลีซึ่งยากต่อการทำความเข้าใจ

ด้านการศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง **จัดตั้งกองทุนสงเคราะห์ การศึกษาของพระสงฆ์** **จัดตั้งศูนย์ศึกษาพระปริยัติธรรม จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมเพื่อส่งเสริมการศึกษาแก่พระภิกษุสงฆ์** **สามเณร การช่วยเหลือด้านทุนการศึกษา เฉพาะบุคคลที่เดือดร้อน การเป็นครูช่วยสอนวิชา** **พระพุทธศาสนาในสถานศึกษา**

ด้านการประเมินผลการเรียน หมายถึง เกณฑ์การวัดผลประเมินผลเน้นการวัดความจำ มากกว่าความเข้าใจและประยุกต์ใช้ มีการประเมินผล และเก็บคะแนนจากการเรียนการสอน การออกข้อสอบหรือใช้แบบทดสอบตรงกับที่เรียนไปแล้ว วัดและประเมินผลที่หลากหลายเพื่อให้ สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ทำให้ทราบประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

๑.๗.๒ ทำให้ทราบผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

๑.๗.๓ ทำให้ทราบถึงปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

๑.๗.๔ ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี” โดยผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังมีรายละเอียดดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิผล
- ๒.๒ ทฤษฎีเกี่ยวกับประสิทธิผล
- ๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์
- ๒.๔ พระสังฆาธิการ
- ๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย
- ๒.๖ การศาสนศึกษาในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี
- ๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิผล

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิผล ในการศึกษาเรื่อง “ประสิทธิผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี” ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นหาความหมาย เนื้อความ และค่านิยมของคำว่า ประสิทธิผล พบว่า มีนักวิชาการนำเสนอไว้ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของประสิทธิผล

การดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ขององค์การหรือองค์กรแต่ละครั้ง ล้วนต้องการความสำเร็จที่สามารถนำมาวัดว่าการดำเนินการของตนได้ผลหรือไม่อย่างไร สิ่งที่ปรากฏนั้น เรียกว่า ประสิทธิผล มีนักวิชาการได้ให้ความหมาย ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของประสิทธิผลว่า ประสิทธิผล หมายถึง ผลสำเร็จหรือผลที่เกิดขึ้น^๑

ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์ ได้ให้ความหมายของประสิทธิผลว่า ประสิทธิผล หมายถึง การเปรียบเทียบผลลัพธ์และผลกระทบของนโยบายกับเป้าหมายที่กำหนดไว้^๒

สมพงษ์ เกษมสิน ได้ให้ความหมายของประสิทธิผลว่า การพิจารณาผลของการทำงานที่สำเร็จลุล่วงตามประสงค์หรือที่ตั้งความหวังไว้เป็นหลัก เป็นเรื่องของการนำเอาผลงานที่สำเร็จ

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๖๗.

^๒ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์, การวิจัยประเมินผลหลักการและกระบวนการ, (กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๙), หน้า ๕๑.

ดังที่คาดหวังไว้มาพิจารณา และความสำเร็จของงานอย่างมีประสิทธิภาพนี้อาจเกิดจากการปฏิบัติงานที่ไม่ประหยัด หรือไม่มีประสิทธิภาพได้^๓

ภรณ์ มหามนต์ ได้อธิบายความหมายของประสิทธิผลไว้ว่า หมายถึง ตัวการที่เป็นเครื่องตัดสินใจขั้นสุดท้ายของการบริหารงานหรือการจัดการว่าประสบผลสำเร็จเพียงใด^๔

ทิพาดี เมฆสุวรรณ ได้ให้ความหมายของประสิทธิผลว่า ประสิทธิผล หมายถึง การเปรียบเทียบระหว่างวัตถุประสงค์และผลลัพธ์ของโครงการ^๕

รุ่ง แก้วแดง และชัยณรงค์ สุวรรณสาร ได้ให้ความหมายของคำว่า ประสิทธิผล ไว้ว่า ประสิทธิผลมีความสัมพันธ์กับผลงานที่องค์กรพึงประสงค์ หมายถึง ความสำเร็จของการปฏิบัติที่เป็นไปหรือบรรลุตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ขององค์กร ดังนั้น ประสิทธิผล จึงหมายถึง ผลที่เกิดขึ้นของงานนั้นจะต้องสนองตอบ หรือบรรลุตามวัตถุประสงค์ขององค์กร^๖

วัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์ และสุรียา วีรวงศ์ ได้ให้ความหมายของประสิทธิผลว่าเป็นการศึกษาถึงผลที่ได้รับของแผนงาน การบริการ ลักษณะกิจการ หรือกิจกรรมสนับสนุนในการลดปัญหา หรือปรับปรุงสถานการณ์ที่ไม่พึงพอใจให้ดีขึ้น หรือหมายถึง การวัดระดับของการบรรลุจุดมุ่งหมายและเป้าหมายที่คาดหวังไว้ หรืออาจหมายถึง การเปรียบเทียบระหว่างผลลัพธ์กับเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของโครงการที่วางไว้^๗

ศุภชัย ยาวะประภาษ ได้ให้ความหมายของประสิทธิผลว่า ประสิทธิผล หมายถึง ความสามารถในการบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของโครงการ การพิจารณาทางเลือกโดยการใช้ประสิทธิผลเป็นเกณฑ์ ทำได้โดยวิเคราะห์ว่า ทางเลือกนั้นสามารถบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ มากน้อยเพียงใด โดยการเปรียบเทียบผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริง ในรูปของหน่วยของผลผลิตหรือบริการกับผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นเอง^๘

สมชาย ดรงค์เดช ได้ให้ความหมายของประสิทธิผลว่า ประสิทธิผล หมายถึง ความสามารถในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในแผนงานหรือโครงการ หรืออาจหมายถึง การเปรียบเทียบระหว่างผลลัพธ์กับเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของโครงการที่วางไว้

^๓สมพงษ์ เกษมสิน, *การบริหารบุคคลแผนใหม่*, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๖), หน้า ๒๑.

^๔ภรณ์ มหามนต์, *การพัฒนาประสิทธิผลขององค์กร*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๙๗.

^๕ทิพาดี เมฆสุวรรณ, *การบริหารมุ่งผลสัมฤทธิ์*, (กรุงเทพมหานคร : กราฟิกพอร์แมท (ไทยแลนด์), ๒๕๓๙), หน้า ๑๕.

^๖รุ่ง แก้วแดง และชัยณรงค์ สุวรรณสาร, *แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิผลและประสิทธิภาพองค์การ*, ใน *แนวการศึกษาชุดวิชาทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษา* (หน่วยที่ 11), (นนทบุรี : มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๖), หน้า ๑๐๗.

^๗วัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์ และสุรียา วีรวงศ์, *คู่มือการประเมินผลโครงการฝึกอบรม, สถาบันวิจัย สังคม*, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๖.

^๘ศุภชัย ยาวะประภาษ, *นโยบายสาธารณะ*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๓๘.

มักทำกันเสมอๆ ในทางสาธารณสุข เช่น การหาอัตราความครอบคลุมของการใช้วัคซีน อัตราการหายของผู้ป่วยวัณโรคที่ขึ้นทะเบียนไว้ เป็นต้น^๙

สุพจน์ ทรายแก้ว ได้ให้ความหมายของประสิทธิผลว่า ประสิทธิผล หมายถึง การทำกิจกรรมการดำเนินงานขององค์กรสามารถสร้างผลงานให้สอดคล้องกับเป้าหมาย/วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า ทั้งในส่วนของผลผลิต และผลลัพธ์ เป็นกระบวนการเปรียบเทียบผลงานจริงกับเป้าหมายที่กำหนดไว้ ก่อให้เกิดผลผลิต ผลลัพธ์ ที่ตรงตามความคาดหวัง ที่กำหนดล่วงหน้าไว้น้อยเพียงใด การมีประสิทธิผลจึงมีความเกี่ยวข้องกับผลผลิตและผลลัพธ์การดำเนินงานเป็นกระบวนการวัดผลงานที่เน้นด้านปัจจัยนำออก^{๑๐}

อรุณ รักรธรรม ได้ให้ความหมายของประสิทธิผลว่า ประสิทธิผล หมายถึง ความสามารถขององค์กรที่จะดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย ๔ ประการ คือ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในองค์กร (Integration) การปรับตัวขององค์กรให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม (Adaptability) การปรับตัวขององค์กรให้สอดคล้องกับสังคม (Social Relevance) และผลผลิตที่ได้มาขององค์กร (Productivity)^{๑๑}

ประสิทธิผล (Effectiveness) หมายถึง การที่ดำเนินโครงการหรืองานอย่างหนึ่งอย่างใดแล้ว และปรากฏว่าผลเกิดขึ้น (Outcomes) หรือผลผลิตที่เกิดขึ้น (Output) ณ ระดับหนึ่งระดับใดที่เป็นเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ มีการนำทรัพยากร (Resources) มาใช้ หรือปัจจัยนำเข้า (Inputs) มากน้อยเพียงใด ถ้าใช้ทรัพยากรหรือปัจจัยนำเข้ามาดำเนินการในโครงการหรืองานได้น้อยที่สุด และผลที่เกิดขึ้นสอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้ การดำเนินโครงการนั้นจะมีประสิทธิผลสูงสุด^{๑๒}

สรุปว่า ประสิทธิผล หมายถึง ผลสำเร็จ ผลลัพธ์ ผลกระทบและการพิจารณาผลของการทำงานที่สำเร็จลุล่วงตามประสงค์ที่ตั้งไว้ เป็นตัวการเครื่องตัดสินใจขั้นสุดท้ายสำหรับการเปรียบเทียบระหว่างวัตถุประสงค์และผลลัพธ์ของโครงการ ที่มีความสัมพันธ์กับผลงานที่องค์กร พึ่งประสงค์ ผลที่เกิดขึ้นของงานนั้นจะต้องตอบสนองหรือบรรลุตามวัตถุประสงค์ขององค์กร เป็นการศึกษาถึงผลที่ได้รับของแผนงาน การบริการ ลักษณะกิจการในการลดปัญหาหรือปรับปรุงสถานการณ์ที่ไม่พึงพอใจให้ดีขึ้น การพิจารณาทางเลือกโดยการใช้ประสิทธิผลเป็นเกณฑ์เปรียบเทียบผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริงในรูปของหน่วยของผลผลิตหรือบริการว่ามีการใช้ทรัพยากร ปัจจัยนำเข้ามา มากน้อยเพียงใดได้ผลที่เกิดขึ้นสอดคล้องกับเป้าหมายอย่างไร

^๙สมชาย คุรงค์เดช, การประเมินโครงการ : แนวคิดและวิธีการ, ภาควิชาโภชนวิทยา คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒), หน้า ๒๐๘.

^{๑๐}สุพจน์ ทรายแก้ว, การวัดผลการปฏิบัติงาน, เอกสารประกอบการสัมมนาเชิงปฏิบัติการจัดทำแผนกลยุทธ์และการบริหารงานมุ่งผลงาน, (เชียงใหม่ : สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘.

^{๑๑}อรุณ รักรธรรม, ทฤษฎีองค์การสมัยใหม่ : การบริหารองค์การ, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕), หน้า ๑๒.

^{๑๒}วัชร, แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิผลของการปฏิบัติงาน, (ออนไลน์), แหล่งที่มา : <http://www.idis.ru.ac.th>, เข้าถึงข้อมูลวันที่ ๗ ต.ค. ๒๕๕๕.

๒.๑.๒ ประสิทธิภาพขององค์การ

องค์การนั้นจะสามารถประเมินผลงานหรือประเมินความสามารถของตนได้ต้องอาศัยปัจจัยที่เรียกว่า ผลสำเร็จ คือ ประสิทธิภาพของการดำเนินงานที่ได้ริเริ่มลงไป เพื่อจะได้นำผลที่ส่งกระทบกลับคืนมาในรูปของผลผลิต การให้บริการ เป็นต้น มาพิจารณาเพื่อปรับปรุงการดำเนินงานต่อไปในอนาคต

ธงชัย สันติวงษ์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ประสิทธิภาพขององค์การจะมีขึ้นได้ย่อมขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่ว่า องค์การสามารถทำประโยชน์จากสภาพแวดล้อมจนบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งใจไว้ แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดอยู่เบื้องหลังควบคู่กับคำว่า ประสิทธิภาพ ก็คือ ความมีประสิทธิภาพ (Efficiency) ซึ่งหมายถึง การมีสมรรถนะสูงสามารถมีระบบการทำงานที่ก่อให้เกิดผลได้สูงโดยได้ผลผลิตที่มีมูลค่าสูงกว่ามูลค่าของทรัพยากรที่ใช้ไป^{๑๓}

ภรณ์ มหานนท์ ได้กล่าวไว้ว่า นักทฤษฎีเกี่ยวกับองค์การในยุคต้น ๆ พอใจที่จะกล่าวถึงเพียงเรื่อง "การแสวงหาผลกำไรสูงสุด" (Profit Maximization) "การให้บริการที่มีประสิทธิภาพ" "ผลผลิตสูง" (High Productivity) และ "ขวัญพนักงานดี" ว่าเป็นเกณฑ์วัดประสิทธิภาพที่เพียงพอแล้ว แต่ปรากฏว่าเกณฑ์เหล่านี้ไม่เพียงพอที่จะอธิบายความเป็นจริงที่พบต่อมาว่าองค์การซึ่งชอบด้วยเหตุผล (Rational) มีพฤติกรรมที่นำไปสู่ความไม่มีประสิทธิภาพ ถ้าเกณฑ์เดียวที่องค์การนั้นใช้คือ การให้บริการที่ดี นอกจากนี้ยังพบว่าองค์การมีหลายหน้าที่ (Multiple Functions) ที่จำเป็นจะต้องได้รับการปฏิบัติให้ครบถ้วน ตลอดจนมีหลายเป้าหมาย (Multiple Goals) ซึ่งบางเป้าหมายอาจขัดแย้งกับเป้าหมายอื่น เช่น องค์การที่เป็นมหาวิทยาลัย โรงพยาบาลที่เป็นโรงเรียนแพทย์ หรือทัศนสถานล้วนมีหลายหน้าที่หรือหลายเป้าหมาย ทุกเป้าหมายเป็นเป้าหมายเบื้องต้น (Primary) มหาวิทยาลัยต้องสอนและในขณะเดียวกันก็ต้องสร้างความรู้ที่เชื่อถือได้ด้วย การวิจัยโรงพยาบาลที่เป็นโรงเรียนแพทย์ก็ต้องดูแลรักษาคนไข้และให้โอกาสการเรียนรู้แก่แพทย์ฝึกงาน ทัศนสถานก็ต้องเก็บตัวอาชญากรไว้เสียจากสังคม ในขณะเดียวกันก็ต้องให้โอกาสฟื้นฟูอาชีพให้เป็นพลเมืองดีต่อไปเมื่อส่งกลับเข้าสังคม ดังนั้น ประสิทธิภาพขององค์การ จะถูกตัดสินด้วยผลการปฏิบัติงานในหน้าที่หนึ่งหรือทั้งสองหน้าที่แยกออกจากกัน หรือจากการผสมผสานกันหลายหน้าที่^{๑๔}

เซอร์จอร์จฟูลลอส และ เท็นแน้นบัม (Georgopoulos and Tannenbaum) ได้ศึกษาประสิทธิภาพขององค์การด้วยสมมติฐานที่ว่าด้วยองค์การทุกองค์การมุ่งที่จะบรรลุถึงเป้าหมายขององค์การ โดยการใช้เครื่องมือที่ทั้งมีชีวิตและไม่มีชีวิต เพื่อผลงานของกลุ่ม ดังนั้น การให้ความหมายของประสิทธิภาพขององค์การ จึงต้องพิจารณา ๒ ประเด็น คือ เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ขององค์การและหนทางหรือเครื่องมือซึ่งองค์การใช้ในการรักษาไว้ซึ่งความเป็นองค์การและบรรลุเป้าหมายให้ได้ สำหรับเป้าหมายสำคัญขององค์การทั่วไปนั้น มีดังนี้

๑) ผลผลิตสูงในแง่ที่ว่าสามารถบรรลุถึงจุดหมายที่องค์การได้ตั้งไว้ ไม่ว่าจะโดยปริมาณหรือคุณภาพ

^{๑๓}ธงชัย สันติวงษ์, การบริหารเชิงกลยุทธ์, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓), หน้า ๓๑๔.

^{๑๔}ภรณ์ มหานนท์, การประเมินประสิทธิภาพขององค์การ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียน สโตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๖๗.

๒) ความสามารถที่จะรับและปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลง ทั้งภายในและภายนอกองค์กร โดยไม่สูญเสียความมั่นคง

๓) รักษาไว้ซึ่งทรัพยากรทั้งที่เป็นมนุษย์และวัสดุอุปกรณ์ และนอกจากนั้นยังให้ความสำคัญแก่บุคคล ตามบทบาทที่ต้องปฏิบัติภายในองค์กร เช่น ผู้บริหาร คนงาน องค์ความรู้ของคนงาน ที่ปรึกษา ฯลฯ ซึ่งมีอิทธิพลที่ทำให้องค์กรมีประสิทธิภาพ^{๑๕}

เซอร์จอร์จพูลลอส และ เท็นแน้นบัม (Georgopoulos and Tanenbaum) ได้ให้ทัศนะว่า ประสิทธิภาพขององค์กร (Organizational Effectiveness) นั้นหมายถึง ความมากมาย (Extent) ของการที่องค์กร ในฐานะที่เป็นระบบทางสังคมสามารถบรรลุถึงวัตถุประสงค์ได้โดยทรัพยากรและหนทางที่มีอยู่ โดยไม่ทำให้ทรัพยากรและหนทางเสียหาย และโดยไม่สร้างความตึงเครียดที่ไม่สมควรแก่สมาชิก ซึ่งมาตรการที่ใช้ในการวัดประสิทธิภาพขององค์กรตั้งอยู่บนวิธีการและเป้าหมาย (Means and Ends) โดยเกณฑ์ที่บ่งชี้ในการวัดประสิทธิภาพ คือ ความสามารถในการผลิตผลขององค์กร ความยืดหยุ่นขององค์กรในรูปของความสำเร็จในการปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงภายในองค์กรและความสำเร็จในการปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงซึ่งเกิดขึ้นนอกองค์กร และการปราศจากความกดดัน หรือการขัดแย้งรุนแรงระหว่างกลุ่มย่อยในองค์กรระหว่างหน่วยงานในองค์กร^{๑๖}

วุฒิชัย จานงค์ กล่าวว่า ประสิทธิภาพขององค์กรตามแนวความคิดตั้งแต่ดั้งเดิมเป็นความพยายามที่จะเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานให้เกิดความชำนาญเฉพาะอย่าง (Segmentation) การปฏิบัติงานขององค์กรเกือบโดยเด็ดขาด ทำให้ขาดความร่วมมือร่วมใจตลอดจนไม่อาจริเริ่มสร้างสรรค์และไม่อาจจัดการกับความเปลี่ยนแปลงใดๆ ได้ จึงเกิดแนวคิดที่ตรงกันข้ามกับแนวคิดดั้งเดิม คือ แนวความคิดแบบผสมผสาน (Integration Approach) ซึ่งมุ่งเน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงและการเสริมสร้างสิ่งใหม่ๆ โดยมองภาพรวมว่ามีสิ่งใดเกี่ยวข้องในขอบเขตที่กว้างขวางและเชื่อมโยงสิ่งที่เกี่ยวข้องนั้นเข้าด้วยกัน ลักษณะของแนวความคิดนี้จะไม่หลบเลี่ยงความขัดแย้งแต่จะมองสิ่งขัดแย้ง (Conflicts) เป็นเรื่องจำเป็นที่ต้องเผชิญและแก้ไขเพื่อนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น แนวทางนี้จึงเป็นพลวัต (Dynamic) มีเป้าหมายอยู่ที่การพยายามทำงานให้สำเร็จด้วยดี^{๑๗}

เฮ.เจ. อาร์โนลด์ และ ดี.ซี. เฟลด์แมน (H.J. Arnold and D.C. Feldman) ได้กล่าวว่า ประสิทธิภาพขององค์กร (Organizational Effectiveness) หมายถึง ระดับของการปฏิบัติงานที่องค์กรคาดหวังหรือวางแผนไว้สามารถบรรลุหรือสำเร็จลุล่วงไปได้ นอกจากนั้นยังได้กล่าวถึงองค์ประกอบขององค์กรที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่

- ๑) การเจริญเติบโตขององค์กร (Growth)
- ๒) การได้มาซึ่งทรัพยากรทางการจัดการ (Resource Acquisition)
- ๓) ความสามารถในการปรับตัว (Adaptability)

^{๑๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๔.

^{๑๖}อ้างแล้ว, หน้า ๖๕.

^{๑๗}วุฒิชัย จานงค์, “การผสมผสานปฏิบัติการเพื่อผลิตภาพ”, วารสารพัฒนบริหารศาสตร์, ปีที่ ๒๗ ฉบับที่ ๒ (เมษายน ๒๕๓๐) : ๒๕๖-๒๕๗.

๔) นวัตกรรม (Innovation)

๕) ผลผลิตการให้บริการ (Productivity)

๖. ความพึงพอใจของผู้รับบริการ (Customer/Client Satisfaction)^{๑๘}

เอ. เอทซIONI (A. Etzioni) ได้ให้ความหมายของประสิทธิผลขององค์การว่า หมายถึง ขนาดของความสามารถขององค์การในการที่จะสามารถทำงานบรรลุเป้าหมายต่างๆ ที่กำหนดไว้ และยังสามารถกล่าวถึงการวิเคราะห์ประสิทธิผลขององค์การใน ๒ รูปแบบ คือ

๑) ตัวแบบเป้าหมาย (Goal Model) คือ การประเมินประสิทธิผลขององค์การโดยใช้เป้าหมายขององค์การเป็นเครื่องวัดผลการทำงาน

๒) ตัวแบบเชิงระบบ (System Model) ซึ่งวัดประสิทธิผลขององค์การจากความสามารถในการจัดสรรทรัพยากรไปยังส่วนต่างๆ ขององค์การ เพื่อสนองตอบความต้องการให้เกิดประโยชน์สูงสุด^{๑๙}

อี.เอช. ไชน์ (E.H. Schein) ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า ประสิทธิภาพขององค์การ หมายถึง สมรรถนะ (Capacity) ขององค์การในการที่จะอยู่รอด (Survival) การปรับตัว (Adapt) การรักษาสภาพ (Maintain) และการเติบโต (Grow) ไม่ว่าองค์การนั้นจะมีหน้าที่ใดที่ต้องการให้ลุล่วง^{๒๐}

ประสิทธิผลขององค์การ หมายถึง ความสามารถขององค์การในการบรรลุเป้าหมายที่ กำหนดไว้ โดยใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างคุ้มค่า รักษาไว้ซึ่งทั้งทรัพยากรและวัสดุอุปกรณ์ และไม่สร้างความเครียดแก่สมาชิก สมาชิกเกิดความพึงพอใจในงาน ทุกคนมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางในการ กำหนดวัตถุประสงค์ขององค์การ และรับผิดชอบต่อปัญหาหรือข้อยุ่งยากที่เกิดขึ้น และองค์การส่วน รวมสามารถปรับตัวและพัฒนาเพื่อดำรงอยู่ต่อไปได้^{๒๑}

สรุปว่า ประสิทธิภาพขององค์การ คือ ความมั่งคั่งขององค์การที่สามารถบรรลุถึง วัตถุประสงค์ได้โดยใช้ทรัพยากรและหนทางที่มีอยู่ ระดับของการปฏิบัติงานที่องค์การคาดหวังหรือ วางแผนไว้ สมรรถนะขององค์การในการที่จะอยู่รอด ปรับตัว รักษาสภาพ และเติบโตได้ และการที่ องค์การสามารถทำประโยชน์จากทรัพยากร จากวัสดุอุปกรณ์ และจากสภาพแวดล้อมในการทำงาน ตลอดจนจนถึงสมาชิกในองค์การ จนบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งใจไว้ จะตัดสินด้วยผลการ ปฏิบัติงานในหน้าที่หนึ่งหรือสองหน้าที่แยกออกจากกัน หรือจากการผสมผสานกันหลายหน้าที่ โดยได้ ผลผลิตที่มีมูลค่าสูงกว่ามูลค่าของทรัพยากรที่ใช้ไป

^{๑๘}H.J. Arnold, & D.C. Feldman, **Organizational behavior**, (New York : McGraw-Hill, 1986), p.6.

^{๑๙}A. Etzioni, **Modern organizations**, Englewood Cliffs, (New Jersey : Prentice-Hall, 1964,) p.8.

^{๒๐}E.H. Schein, **Organizational psychology**, 2nd ed, Englewood Cliffs, (New Jersey : Prentice-Hall, 1970,) p.177.

^{๒๑}วัชร. แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิผลขององค์การ. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.idis.ru.ac.th>, เข้าถึงข้อมูลวันที่ ๗ ต.ค. ๒๕๕๕.

๒.๑.๓ ประสิทธิภาพของการปฏิบัติงาน

ประสิทธิผลของการปฏิบัติงานนั้น คือ ผลสำเร็จอันเป็นผลเนื่องมาจากการปฏิบัติงานตามโครงการ หรือแผนงานนั้น ตามวัตถุประสงค์ขององค์การที่ได้ตั้งไว้หรือได้คาดหวังไว้ โดยหากนำมาศึกษาแล้วจะพบว่า ประสิทธิภาพนั้น หมายถึง ผลสำเร็จที่เกิดขึ้นแล้ว ตัวเราคิดหรือวางแผนที่จะประกอบกิจการใดแล้วสามารถทำการนั้นให้สำเร็จได้ตามที่คิดหรือวางไว้ เรียกว่า การทำงานนั้นมีประสิทธิภาพ

แนวความคิดสมัยใหม่ในการจัดกิจการงาน จะเริ่มต้นที่การตั้งจุดสำเร็จของงาน คือ ในการวางแผนงานนั้น ณ จุดเริ่มต้นของงานจะมีการตั้งเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์กันว่าผลสำเร็จที่เราต้องการนั้นคืออะไร เช่น การวางแผนงานของธนาคารพาณิชย์ อาจกำหนดให้รับผิดชอบแผนงานแต่ละแผนกตั้งเป้าหมายในการปฏิบัติงานของตนในช่วงระยะเวลาหนึ่งมาก่อน เป็นนัยว่าตั้งเป้าเงินฝากในงวดการบัญชีหนึ่ง (๖ เดือน) ว่าจะต้องหาเงินฝากได้จำนวนเท่านั้นเท่านั้นบาท สมมุติว่าฝ่ายจัดการกำหนดให้ผู้จัดการสาขาแห่งหนึ่งต้องหาเงินฝากในงวด ๖ เดือนนี้ เป็นเงิน ๑๐๐ ล้านบาท การตั้งเป้าหมายดังกล่าว ณ จุดเริ่มต้นก่อนลงมือปฏิบัติจริงเป็นสิ่งที่ผู้บริหารสาขาจะต้องรับผิดชอบทำให้สำเร็จ และจัดการสาขานั้นให้สามารถหาเงินฝากในงวดบัญชีนั้นครบหรือได้มากกว่า ๑๐๐ ล้านบาท ความสามารถนี้แปลความหมายได้อีกอย่างหนึ่งว่า การปฏิบัติงานของผู้จัดการคนนั้นมีประสิทธิผล^{๒๒}

สังคมเรียกร้องและคาดหวังให้องค์การมีการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมในสภาพปัจจุบันคาดหวังให้องค์การผลิตสินค้าและบริการภายใต้เงื่อนไขของความจำกัดของทรัพยากร ประสิทธิภาพ จึงเป็นการวัดในแง่ของ “การบรรลุถึงเป้าหมายภายใต้ทรัพยากรซึ่งมีจำกัด ทั้งนี้ต้องเพิ่มแนวความคิดเรื่องประสิทธิภาพเข้าไปด้วย ซึ่งแนวความคิดเรื่องประสิทธิภาพ หมายถึง ความมากน้อยของการที่องค์การสามารถบรรลุถึงเป้าหมายได้มากที่สุดโดยใช้ทรัพยากรน้อยที่สุด” แนวความคิดทั้งสองเรื่องคือ ประสิทธิภาพและประสิทธิผลมีความสัมพันธ์ต่อกัน แต่ก็ยังคงมีความแตกต่างกัน ตัวอย่างของการมีประสิทธิผลโดยไม่มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานขององค์การหาได้ไม่ยาก เป็นต้นว่าองค์การสามารถผลิตสินค้าเศรษฐกิจบางอย่างให้มีประสิทธิภาพโดยไม่มีประสิทธิภาพได้ ดังนั้น ความหมายของการปฏิบัติงานขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพจึงเน้นประเด็นสำคัญอยู่ ๒ ประการ คือ

๑) การบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ

๒) การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นสิ่งที่จำเป็นแต่ไม่เพียงพอสำหรับการมีประสิทธิผล^{๒๓}

อรุณ รักธรรม เปรียบเทียบให้เห็นว่า ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานที่นำพาองค์การให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลนั้น องค์การต้องมีสุขภาพสมบูรณ์ คือ

๑) สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางในการกำหนดวัตถุประสงค์ขององค์การ

^{๒๒}วัชร. แนวคิดเกี่ยวกับ ประสิทธิภาพของการปฏิบัติงาน. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.idis.ru.ac.th>, เข้าถึงข้อมูลวันที่ ๗ ต.ค. ๒๕๕๕.

^{๒๓}ภรณ์ มหามนต์, การประเมินประสิทธิผลขององค์การ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียน สโตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๑๖-๑๑๗.

๒) สมาชิกทุกคนขององค์การมีความรับผิดชอบต่อปัญหาหรือข้อยุ่งยากที่เกิดขึ้น และมีความเชื่อมั่นว่าปัญหาดังกล่าวจะสามารถแก้ไขให้ลุล่วงได้เสมอ

๓) ผู้บังคับบัญชาเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาอย่างกว้างขวาง คุ้มครองความขัดแย้ง

๔) มีการยอมรับนับถือความคิดเห็นของผู้บริหารระดับรองลงมาเป็นอย่างมาก

๕) เมื่อมีวิกฤติการณ์เกิดขึ้น สมาชิกขององค์การทุกคนจะผนึกกำลังกันอย่างเร็วเพื่อ แก้ปัญหาหรือสถานการณ์จนกระทั่งวิกฤติการณ์ดังกล่าวหมดสิ้นไปในที่สุด

๖) ภาวะผู้นำมีความยืดหยุ่นได้มาก

๗) ความสำนึกในด้านระเบียบข้อบังคับหรือคำสั่งยังคงมีอยู่ แต่เมื่อเทียบอัตราส่วน กันแล้ว ความคิดริเริ่มหรือภาวะสร้างสรรค์มีอยู่สูงมากกว่า เรื่องใดเก่าล้าสมัยจะได้รับการพิจารณา และยกเลิกในที่สุด

ส่วนลักษณะขององค์การที่ไม่มีประสิทธิผล คือ

๑) การอุทิศจิตใจของบุคลากรให้กับวัตถุประสงค์ขององค์การมีเพียงเล็กน้อยยกเว้น แต่ผู้ที่อยู่ในตำแหน่งสูง

๒) บุคลากรที่ทำงานและมองเห็นข้อผิดพลาด ปัญหาต่างๆ มักจะเก็บงำไว้ไม่นำเรื่อง นั้นไปพูดกับผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้อง

๓) บุคคลที่อยู่ในตำแหน่งสูง พยายามวินิจฉัยสั่งการด้วยตนเองมากที่สุดเท่าที่จะ เป็นไปได้

๔) ผู้บริหารมีความรู้สึกโดดเดี่ยวในการพยายามให้งานต่างๆ ดำเนินงานไปด้วยดี บางครั้งระเบียบต่างๆ นโยบายและขบวนการดำเนินงานต่างๆ ไม่ได้รับการปฏิบัติตามที่ตั้งความมุ่ง หมาย ขาดความร่วมมือ

๕) บุคคลที่ทำงานไม่มีการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ปฏิเสธที่จะยอมรับประสบการณ์ ซึ่งกันและกัน

๖) การใช้ข่าวสารสะท้อนกลับถูกหลีกเลี่ยงหรือขาดการประเมินผล

๗) สัมพันธภาพโดยทั่วๆ ไป เกิดขึ้นโดยไม่จริงใจซึ่งกันและกัน ถูกปิดบังไว้ ซ่อนเร้น และมีอยู่ทั่วๆ ไปในที่ทำงาน

๘) นักบริหารเป็นแบบบิดาที่อยู่ในกรอบของประเพณี เคร่งครัด ใครคัดค้านไม่ได้

๙) นักบริหารลงมาควบคุมเรื่องเล็กๆ น้อยๆ อย่างเฉียบขาด เคร่งครัด และใช้ดุลย พินิจกับเรื่องเหล่านี้มากเกินไปตามกฎเกณฑ์ของโครงสร้างในองค์การดังกล่าว ทำเท่าที่สั่ง

ลักษณะขององค์การที่ไม่มีประสิทธิภาพดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่ามีลักษณะและ เกี่ยวข้องกับกฎระเบียบที่เคร่งครัด ขาดอิสระเกินไปซึ่งมีผลต่อประสิทธิภาพขององค์การได้เช่นกัน^{๒๔}

สรุปว่า ประสิทธิภาพของการปฏิบัติงาน คือ ผลสำเร็จอันเป็นผลเนื่องมาจากการ ปฏิบัติงานตามโครงการหรือแผนงานตามวัตถุประสงค์ขององค์การที่ได้ตั้งไว้และได้คาดหวังไว้ เป็น การคิดและวางแผนงานในการประกอบกิจการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้งานที่จะดำเนินการนั้นๆ

^{๒๔} อรุณ รักธรรม, การพัฒนาองค์กร แนวคิดและการประยุกต์ใช้ระบบสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ๒๕๓๒), หน้า ๒๔๙.

สำเร็จลุล่วงได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลโดยมุ่งเน้นที่ความสำคัญของการปฏิบัติงานขององค์การ ๒ อย่าง คือ การบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ และการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และมองรวมไปถึงความสำคัญของสมาชิกทุกคนในองค์การให้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา มีความรับผิดชอบต่อปัญหาในเมื่อมีวิกฤติเกิดขึ้น

๒.๑.๔ ประสิทธิภาพของนโยบาย

ประสิทธิผลนั้น เป็นความสำเร็จที่บ่งบอกว่าการดำเนินงานตามนโยบายสำเร็จได้เพียงใด จะได้นำมาประมวล ปรับปรุง และเปลี่ยนแปลงนโยบายขององค์การต่อไป เป็นการประเมินนโยบายด้วยการมองดูถึงผลสำเร็จจากการดำเนินงานตามนโยบาย

ประสิทธิผล หมายถึง ความสามารถในการบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของนโยบาย การประเมินนโยบายโดยใช้ประสิทธิผลเป็นเกณฑ์การประเมินทำได้โดยการพิจารณาว่านโยบายไหนสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้หรือไม่ มากน้อยเพียงใด ถ้าบรรลุวัตถุประสงค์ก็ผ่านการประเมิน ถ้าไม่บรรลุก็ถือว่าไม่ผ่านการประเมิน เช่น รัฐบาลอาจมีนโยบายช่วยเหลือชาวนา โดยกำหนดวัตถุประสงค์ไว้ว่าต้องการให้ชาวนามีที่ดินเป็นของตนเอง เมื่อดำเนินนโยบายไปได้ครบหนึ่งปีแล้วประเมินผลดู ถ้าปรากฏว่าชาวนามีที่ดินเป็นของตนเองเพิ่มขึ้นห้าพันครอบครัวในปีนั้น ถือได้ว่านโยบายนั้นประสบความสำเร็จในแง่ของประสิทธิผล หรือในหน่วยงานหนึ่งอาจมีนโยบายว่า ในปีการศึกษานี้จะหาทุนให้นิสิตผู้ขาดแคลนเพิ่มขึ้นอีก ๕๐ คน ถ้าสิ้นปีการศึกษาหน่วยงานสามารถหาทุนเพิ่มขึ้นได้ตามจำนวนที่ตั้งเป้าไว้ ก็แสดงว่าดำเนินการตามนโยบายอย่างมีประสิทธิภาพ โดยทั่วไปการวัดว่าการดำเนินการบรรลุเกณฑ์ประสิทธิผลหรือไม่ มักใช้ตัววัดหรือดัชนีที่กำหนดไว้ในเป็นรูปของหน่วยของผลิตผลหรือหน่วยของการบริการ เช่น จำนวนชาวนาที่มีที่ดินเป็นของตนเอง จำนวนทุนช่วยนิสิตขาดแคลน หรือถ้าเป็นนโยบายทางสาธารณสุขก็อาจพิจารณาได้จากผู้ป่วยที่ได้รับการบริการในรอบปี อัตราการป่วยเจ็บหรือตายของประชาชนในแต่ละพื้นที่ ถ้าเป็นนโยบายด้านการรักษาความปลอดภัยอาจพิจารณาจากอัตราการเพิ่มหรือลดของอาชญากรรมประเภทต่างๆ ในรอบปี^{๒๕}

ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์ ได้ให้ความหมายของการวิจัยประเมินผลว่า หมายถึง การวิจัยประยุกต์ซึ่งได้นำระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมและพฤติกรรมศาสตร์มาประยุกต์ใช้เพื่อ

๑) ศึกษาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุและผลระหว่างนโยบาย/แผนงาน/โครงการ (หรือตัวแปรอิสระ) กับผลลัพธ์และผลกระทบ (ตัวแปรตาม) ทั้งที่พึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนา

๒) ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างผลลัพธ์และผลกระทบที่พึงปรารถนากับวัตถุประสงค์และเป้าประสงค์

๓) ศึกษา สังเกต รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผลลัพธ์ และผลกระทบข้างเคียงที่อาจไม่เคยคาดคิดล่วงหน้า

๔) เพื่อติดตามและประเมินกระบวนการในขั้นตอนต่างๆ ระหว่างดำเนินการให้เป็นไปตามแนวทางหรือแผนงานที่ได้วางไว้ล่วงหน้า^{๒๖}

^{๒๕}มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, การวางแผนนโยบายโครงการและการบริหารโครงการ, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๐), หน้า ๑๕๐-๑๕๑. (อัดสำเนา).

^{๒๖}ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์, การวิจัยประเมินผลหลักการและกระบวนการ, (กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์พรนคร, ๒๕๒๙), หน้า ๗-๘.

การประเมินผลนโยบาย สามารถกระทำได้หลายแบบขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการประเมิน

- ๑) ประเมินประสิทธิผล (Effectiveness)
- ๒) ประเมินประสิทธิภาพ (Efficiency)
- ๓) ประเมินความพอเพียง (Adequacy)
- ๔) ประเมินความเสมอภาพ (Equity)
- ๕) ประเมินการตอบสนอง (Responsiveness)
- ๖) ประเมินความเหมาะสม (Appropriateness)

จากแนวคิดประสิทธิผลของนโยบาย หรือการประเมินประสิทธิผลนั้นจะเห็นได้ว่าการปฏิบัติงานทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของเอกชน หรือราชการจะต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายเอาไว้ ซึ่งเป็นการคาดหวังผลได้ที่จะเกิดขึ้นภายหลังจากสิ้นสุดระยะปฏิบัติงานตามที่กำหนดไว้ การประเมินผลเกี่ยวข้องกับการศึกษาว่าโครงการหรือแผนงานได้บรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ทั้งในระหว่างปฏิบัติงานตามแผน (เพื่อให้ข้อมูลส่งกลับไปยังโครงการนั้น) และภายหลังเสร็จสิ้นแล้ว และการประเมินผลต้องมียุทธศาสตร์ประกอบ คือ ปรากฏการณ์ หรืองาน หรือสิ่งที่ต้องการจะวัดวัตถุประสงค์ของสิ่งที่ประเมิน เกณฑ์หรือมาตรฐานของการวัดและการประเมิน การวัดและการเปรียบเทียบผลที่วัดได้ การประเมินผลมีหลายรูปแบบ แต่ละรูปแบบต่างก็มีคุณค่าด้วยกันทั้งสิ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในครั้งนี้จะเหมาะสมกับการประเมินแบบใด^{๒๗}

สรุปว่า ประสิทธิภาพของนโยบาย คือ ความสามารถในการบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของนโยบาย เป็นการประเมินนโยบายโดยใช้ประสิทธิผลเป็นเกณฑ์ในการวัดว่านโยบายไหนสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้หรือไม่ มากน้อยเพียงใด มักใช้ตัววัดหรือดัชนีที่กำหนดไว้ในรูปเป็นหน่วยของผลผลิตหรือหน่วยของการให้บริการ เป็นต้น เป็นการศึกษาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุและผลระหว่างนโยบาย ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างผลลัพธ์และผลกระทบ เพื่อติดตามประเมินผลกระบวนการในขั้นตอนต่างๆ แล้วนำมาปรับปรุง เปลี่ยนแปลง ให้นโยบายเดิมมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้นกว่าการดำเนินการเดิมตามแผนงานนั้นๆ

๒.๒ ทฤษฎีเกี่ยวกับประสิทธิผล

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิผล ในการศึกษาเรื่อง “ประสิทธิผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี” ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นหาทฤษฎีเกี่ยวกับประสิทธิผล พบว่า มีนักวิชาการนำเสนอไว้ดังนี้

๒.๒.๑ ตัวแปรความมีประสิทธิภาพขององค์การ

ตัวแปรความมีประสิทธิภาพขององค์การมีทั้งหมด ๕ ตัวแปร คือ กลยุทธ์ขององค์การ วัฒนธรรมองค์การ การให้ความสำคัญกับลูกค้าขององค์การ ภาวะผู้นำ และผลการดำเนินงาน

^{๒๗} วุฑฒ . แนวคิดเกี่ยวกับ ประสิทธิภาพของนโยบาย . (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.idis.ru.ac.th>, เข้าถึงข้อมูลวันที่ ๗ ต.ค. ๒๕๕๕.

ลี และ เล็ง (Lee and Tseng) ทำการวัดถึงประสิทธิผลขององค์การโดยใช้ตัวแปร คือ วิธีการและเป้าหมายเชิงกลยุทธ์ (Strategy Means/Ends) นอกจากนี้ ลี และ เล็ง (Lee and Tseng) ยังพิจารณาถึงตัวแปรสำคัญที่ได้จากการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory factor analysis) อีก ๒ ตัวแปร คือ ความยืดหยุ่นของโครงสร้างองค์การ/การควบคุม (Structural Flexibility/Control) และการมุ่งเน้นไปที่ภายในและภายนอกองค์การ (Focus Internal/External)

ชมิท (Schmid) ได้ศึกษาองค์การเพื่อผลประโยชน์สาธารณะโดยใช้ตัวแปร ๓ ตัวแปร ในการอธิบายถึงควมมีประสิทธิภาพขององค์การ ได้แก่ ความพึงพอใจของลูกค้า ผลการปฏิบัติงาน และการปรับตัวให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของลูกค้า^{๒๘}

อาร์.เอ็ม. สตีร์ส (R.M. Steers) ได้เสนอว่า ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลขององค์การ ซึ่งแยกตามลักษณะไว้ ๔ ประการ คือ

๑) ลักษณะขององค์การ (Organizational Characteristics)

๑.๑ โครงสร้าง ได้แก่ ความมากน้อยของการกระจายอำนาจการแบ่งงานตามความชำนาญเฉพาะด้าน กฎระเบียบ ข้อบังคับขององค์การ ขนาดขององค์การ และช่วงของการบังคับบัญชา

๑.๒ เทคโนโลยี หมายถึง เครื่องมือ หรือวิธีการซึ่งองค์การใช้ในการแปรสภาพตัวป้อนออกไปเป็นผลผลิต ได้แก่ เครื่องมือเครื่องจักรที่ใช้ในการผลิตกระบวนการและวิธีการผลิต

๒) ลักษณะของสภาพแวดล้อม (Environmental characteristics)

๒.๑ สภาพแวดล้อมภายนอกองค์การ ได้แก่ สภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

๒.๒ สภาพแวดล้อมภายในองค์การ ได้แก่ บรรยากาศขององค์การ เช่น นโยบายการบริหารงานบุคคล รูปแบบการปกครองการบังคับบัญชา ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในองค์การ

๓) ลักษณะของพนักงาน ได้แก่ ความผูกพันที่มีต่อองค์การ และผลการปฏิบัติงานของพนักงานในองค์การ

๔) นโยบายการบริหารและการปฏิบัติ ได้แก่ การกำหนดเป้าหมายขององค์การ การติดต่อสื่อสาร ภาวะผู้นำ การสร้างสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน รวมถึงการปรับตัวขององค์การ และการริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่^{๒๙}

ไพรซ์ (Price) ได้กำหนดการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมองค์การ ที่เกี่ยวกับประสิทธิผลขององค์การในประเด็นความสามารถบรรลุถึงเป้าหมายที่ใช้ครอบคลุมองค์การเกือบทุกประเภท ตัวแปรสำคัญที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ และเกิดประสิทธิผลต่อองค์การ คือ ผลกระทบจากความสัมพันธ์ของประสิทธิผล และการแบ่งส่วนงานเหล่านี้ เรียกว่า ตัวแปรการติดต่อสื่อสารและขนาดขององค์การ ที่ทำให้ประสิทธิผลของแต่ละองค์การต่างกัน ซึ่งตัวแปรแทรกซ้อนได้กลายมาเป็นตัวแปรตาม เนื่องจากก่อให้เกิดประสิทธิผลขึ้น ตัวแปรที่สำคัญเหล่านี้ได้แก่

^{๒๘}ชมิท (Schmid) อ้างใน ทิพย์รัตน์, ความมีประสิทธิภาพขององค์การ, (ออนไลน์), แหล่งที่มา : <http://www.idis.ru.ac.th>, เข้าถึงข้อมูลวันที่ ๗ ต.ค. ๒๕๕๕.

^{๒๙}R.M. Steers, *Organizational effectiveness : A behavioral view*, Santa Monica, (California : Goodyear, 1977), pp. 7-8.

๑) ความสามารถในการผลิต หมายถึง อัตราส่วนของผลผลิตต่อปัจจัย

๒) ขวัญ หมายถึง ความมากน้อยของการที่แรงจูงใจของสมาชิกแต่ละคนได้รับการตอบสนอง

๓) การยินยอมปฏิบัติตาม หมายถึง ความมากน้อยของการที่สมาชิกขององค์การยอมรับบรรทัดฐานขององค์การ

๔) ความสามารถในการปรับตัว หมายถึง ความมากน้อยของการที่องค์การสามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลง

๕) ความเป็นสถาบัน หมายถึง ความมากน้อยของการที่ตัดสินใจเป็นที่ยอมรับในสภาพแวดล้อม ซึ่งจะเป็เครื่องตัดสินใจองค์การในระยะยาวว่าองค์การจะคงอยู่ต่อไป トラバใดที่สภาพแวดล้อมยังยอมรับผลผลิตและการกระทำขององค์การในการผลิตผลนั้น^{๓๐}

สรุปว่า ตัวแปรความมีประสิทธิภาพขององค์การ คือ กลยุทธ์ วัฒนธรรม การให้ความสำคัญกับลูกค้า ภาวะผู้นำ การติดต่อสื่อสาร และผลการดำเนินงาน อันเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดให้องค์การของแต่ละแห่งมีประสิทธิภาพมากกว่ากัน เรียกว่า ตัวแปรๆ ที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพขององค์การ ได้แยกเป็นลักษณะไว้ ๔ อย่าง คือ ลักษณะขององค์การอันเป็นโครงสร้างในการดำเนินงาน กฎระเบียบและข้อบังคับรวมทั้งเทคโนโลยีของการผลิต ลักษณะของสภาพแวดล้อมทั้งที่มีในภายในองค์การและภายนอกองค์การ ลักษณะของพนักงานที่มีต่อองค์การและผลการปฏิบัติงานของแต่ละคน ลักษณะของนโยบายในการบริหารและการนำไปปฏิบัติ

๒.๒.๒ การประเมินประสิทธิภาพขององค์การ

องค์การทุกองค์การจะสามารถดำเนินงานต่อไปในอนาคตให้บรรลุตามเป้าหมายหรือความคาดหวังของตนได้นั้น การประเมินประสิทธิภาพ เป็นกระบวนการที่จะสามารถบ่งบอกชี้แจงได้ว่าควรดำเนินการต่อไปอย่างไรให้องค์การมีประสิทธิภาพอย่างดีที่สุด

จินดาลักษณ์ วัฒนสินธุ์ กล่าวไว้ว่า นอกจากความสามารถในการบรรลุเป้าหมายอันเป็นความมีประสิทธิภาพโดยทั่วไปแล้ว การประเมินประสิทธิภาพอาจพิจารณาได้จากคุณภาพของผลผลิตหรือบริการพื้นฐานขององค์การ หรือความสามารถในการผลิตสินค้าหรือบริการขององค์การ ความพร้อม หรือความเป็นไปได้ในการปฏิบัติงานที่เฉพาะเจาะจงเมื่อถูกขอร้องให้ทำ ผลตอบแทนหรือผลกำไรที่ได้รับจากการผลิตสินค้าและบริการ เป็นต้น ดังนั้น กิจกรรมขององค์การที่เป็นเครื่องตัดสินการปฏิบัติงานขององค์การว่ามีประสิทธิภาพหรือไม่จึงประกอบไปด้วยกิจกรรมต่อไปนี้ คือ การได้มาซึ่งทรัพยากรที่ต้องใช้ในการปฏิบัติงาน การใช้ปัจจัยนำเข้าอย่างมีประสิทธิภาพเมื่อเทียบกับผลผลิต ความสามารถในการผลิตสินค้าหรือบริการขององค์การ การปฏิบัติงานด้านเทคนิควิชาการ และด้านการบริหารอย่างมีเหตุผล การลงทุนในองค์การ การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์กับพฤติกรรมในองค์การ และการตอบสนองความต้องการและความสนใจที่แตกต่างกันของบุคคลและของกลุ่ม^{๓๑}

^{๓๐}ไพรัช (Price) อ้างใน ทิพย์รัตน์, งานวิจัยเกี่ยวกับประสิทธิภาพ/การบรรลุเป้าหมายในการปฏิบัติงาน, (ออนไลน์), แหล่งที่มา : <http://www.idis.ru.ac.th> , เข้าถึงข้อมูลวันที่ ๖ ต.ค. ๒๕๕๕.

^{๓๑}จินดาลักษณ์ วัฒนสินธุ์, การบริหารและการพัฒนาองค์การ, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๐), หน้า ๒๔๓. (อรรถาธิบาย).

พิทยา บวรวัฒนา ได้กล่าวไว้ว่า “ไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวในการประเมินประสิทธิผลขององค์กร” เพราะนักทฤษฎีองค์การเสนอแนวคิด วิธีการวิเคราะห์หรือออกเป็นหลายแนวทาง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกำหนดเกณฑ์การวัดประสิทธิผลขององค์กรที่มีลักษณะกว้างขวางแตกต่างกันไป ดังนั้น จึงไม่มีบรรทัดฐานในการประเมินประสิทธิผลซึ่งเป็นที่ยอมรับกันเป็นสากล^{๓๒}

เจ.เจ. แจมโรจ และ เอ็ม.เอช. โอเวอร์ฮอลท์ (J.J. Jamrog and M.H. Overholt) ได้นำเสนอแนวคิดที่น่าสนใจ คือ ตัวแบบของประสิทธิผลขององค์กรที่พัฒนาโดยทีมงานของ HRI-Human Resource Institute ซึ่งทำการพัฒนาเครื่องมือการวัดประสิทธิผลขององค์กรที่เรียกว่า Organizational Capabilities Index TM--OCI ทำให้องค์กรรู้ว่าควรจัดวางองค์กรอย่างไร โดยมีองค์ประกอบสำคัญ ๕ องค์ ประกอบหลัก ๆ ที่มีส่วนสำคัญในการจัดวางองค์กรเพื่อบรรลุประสิทธิผลสูงสุด ได้แก่

๑) การจัดวางกลยุทธ์ (Strategic Alignment) หมายถึง การที่องค์กรให้ความสำคัญกับการส่งผ่านข้อมูลด้านกลยุทธ์ขององค์กร และมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลอย่างต่อเนื่องให้สอดคล้องกับพฤติกรรมและค่านิยมของคนในองค์กร

๒) การเน้นที่ลูกค้าเป็นหลัก (Customer Focus Alignment) หมายถึง กลยุทธ์วิธีการทำงานของคนในองค์กรจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับลูกค้าเป็นหลัก

๓) ภาวะผู้นำและการจัดการบุคคลที่มีศักยภาพสูง หมายถึง การที่รูปแบบภาวะความเป็นผู้นำสามารถสื่อสาร จูงใจ สร้างความมีพันธะสัญญาต่อองค์กร ตลอดจนสร้างพฤติกรรมหรือบรรยากาศในการทำงานที่ส่งเสริมการเพิ่มผลิตผลขององค์กร

๔) การจัดวางด้านผลการปฏิบัติงาน (Performance Alignment) หมายถึง การที่พฤติกรรม กระบวนการ และกิจกรรมในแต่ละวันสอดคล้องและสนับสนุนกลยุทธ์ขององค์กร

๕) การจัดวางด้านวัฒนธรรม (Cultural Alignment) หมายถึง ค่านิยมและความเชื่อของพนักงานและกระบวนการสามารถเชื่อมโยงกันจนเกิดพฤติกรรมที่ส่งเสริมกลยุทธ์ขององค์กร^{๓๓}

นักวิชาการได้เสนอความคิดในการประเมินประสิทธิผลขององค์กรไว้เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในสาขาวิชาที่แตกต่างกันจะให้ความสำคัญแก่เกณฑ์การประเมิน ที่แตกต่างกันด้วย กล่าวคือ นักวิทยาศาสตร์เห็นว่าควรมีประสิทธิผลขององค์กรพิจารณาได้จากสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ที่สามารถคิดค้นได้ นักเศรษฐศาสตร์เสนอให้วัดประสิทธิผลขององค์กรจากผลตอบแทนที่ได้รับจากการลงทุน นักสังคมวิทยาเห็นควรให้พิจารณาจากความพึงพอใจของพนักงานและสภาพแวดล้อม หรือบรรยากาศในการทำงาน เป็นต้น

สำหรับแนวทางในการประเมินประสิทธิผลขององค์กร อาจแยกเป็น ๒ แนวทาง คือ

๑) การประเมินประสิทธิผลตามเป้าหมาย (The Goal-Attainment Approach) เป็นการประเมินประสิทธิผลโดยพิจารณาจากความสามารถขององค์กรในการดำเนินงานให้บรรลุ

^{๓๒}พิทยา บวรวัฒนา, **ทฤษฎีองค์การสาธารณะ**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศักดิ์โสภารพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๘๐.

^{๓๓}J.J. Jamrog, & M.H. Overholt, **Measuring organizational effectiveness**, Canadian Management Centre Special Report, 5 (4) 2005, p.11.

เป้าหมายขององค์การ นักวิชาการที่ศึกษาประสิทธิภาพขององค์การตามแนวความคิดนี้ได้แก่ เซอร์จ็อบ พูลลอส และ เท็นแนินบัม (Georgopoulos and Tanenbaum) โดยเห็นว่า องค์การทุกองค์การมุ่งที่จะบรรลุเป้าหมายขององค์การโดยใช้เครื่องมือที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เพื่อผลิตผลงานขององค์การ ให้ความหมายของประสิทธิภาพขององค์การ จึงต้องมุ่งพิจารณา ๒ ประเด็น คือเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ และหนทางหรือเครื่องมือ (Means) ซึ่งองค์การใช้ในการรักษาความเป็นองค์การและบรรลุเป้าหมายให้ได้ สำหรับเป้าหมายสำคัญขององค์การต่างๆ ไปคือ ผลผลิต (output) ในแง่ที่ว่าสามารถบรรลุถึงจุดหมายที่องค์การได้ตั้งไว้ ไม่ว่าจะเป็นโดยปริมาณหรือคุณภาพ ความสามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกองค์การโดยไม่สูญเสียความมั่นคง และการรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรทั้งมนุษย์วัตถุดิบ โดยมิตัวแปรที่ใช้วัดประสิทธิภาพขององค์การ ได้แก่

๑.๑ ความสามารถในการผลิต (Productivity)

๑.๒ ความยืดหยุ่น (Flexibility) ขององค์การในรูปความสำเร็จในการปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงภายในองค์การและภายนอกองค์การ

๑.๓ การปราศจากความตึงเครียด (Strain) หรือการขัดแย้งรุนแรงระหว่างกลุ่มย่อยในองค์การ หรือระหว่างหน่วยงานในองค์การ

ไพรซ์ (Price) เสนอว่า เครื่องบ่งชี้ความมีประสิทธิภาพขององค์การน่าจะพิจารณาจากปัจจัยต่อไปนี้คือ ความสามารถในการผลิต (Productivity) ขวัญ (Morale) การปฏิบัติงานตามแบบอย่าง (Conformity) การปรับตัว (Adaptation) ความเป็นปึกแผ่นหรือเป็นสถาบันขององค์การโดยเห็นว่า ความสามารถในการผลิตที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับความมีประสิทธิภาพขององค์การ อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติปัจจัยเหล่านี้อาจไม่สัมพันธ์สอดคล้องกัน การที่องค์การมีเป้าหมายมากกว่าหนึ่งเป้าหมาย จึงจำเป็นต้องเลือกว่า ต้องการบรรลุเป้าหมายใด นอกจากนี้ ลักษณะขององค์การ ได้แก่ การแบ่งงานตามความชำนาญเฉพาะด้าน กระบวนการหรือขั้นตอนในการผลิตก็มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพขององค์การด้วยเช่นกัน

แนวคิดในการนำเป้าหมายมาใช้ประเมินประสิทธิภาพขององค์การมีข้อจำกัดอยู่หลายประการ ได้แก่ การกำหนดเป้าหมายซึ่งสามารถวัดผลการดำเนินงานขององค์การได้อย่างถูกต้องชัดเจน เนื่องจากเป้าหมายบางอย่างไม่สามารถวัดความสำเร็จได้เป็นตัวเลขหรือรูปธรรมชัดเจนได้ หรือเป็นเป้าหมายระยะยาว ความสอดคล้องและความสัมพันธ์ของเป้าหมายต่างๆ ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว องค์การมักจะกำหนดเป้าหมายการดำเนินงานไว้มากกว่าหนึ่งเป้าหมาย และแต่ละเป้าหมายอาจขัดแย้งกันเอง รวมทั้งการที่เป้าหมายขององค์การได้รับการยอมรับจากฝ่ายต่างๆ มากน้อยเพียงใด

๒) การประเมินผลเชิงระบบ (The System Approach) เนื่องจากแนวการศึกษาแรกเน้นที่เป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์อันเป็นผลผลิต หรือปัจจัยนำออก (Output) โดยได้ละเลยที่จะพิจารณาปัจจัยนำเข้า (Input) และกระบวนการผลิต (Process) จึงก่อให้เกิดข้อจำกัดในการประเมินประสิทธิภาพขององค์การหลายประการ ดังนั้น ทฤษฎีระบบจึงเป็นรูปแบบการประเมินประสิทธิภาพที่พยายามแก้ไขข้อบกพร่องดังกล่าว โดยเพิ่มตัวแปรในการพิจารณาเกี่ยวกับทรัพยากรที่ใช้ในการผลิต กระบวนการผลิต และผลผลิตที่ได้รับ

ในขณะเดียวกันก็ได้ให้ความสำคัญแก่สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกองค์การ โดยพิจารณาจากการปรับตัวและดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมต่อไปได้

กิบสัน, ไอเวนเซฟวิช, และดอนเนลลี่ (Gibson, Ivancevich, and Donnelly) ได้สรุปแนวความคิดการประเมินประสิทธิผลขององค์การตามทฤษฎีระบบ มีหลักเกณฑ์ คือ

๑) เกณฑ์การประเมินประสิทธิผลจะต้องสะท้อนให้เห็นวงจรทั้งหมดของตัวป้อน กระบวนการ และผลผลิต (Input-Process-Output Cycle)

๒) เกณฑ์การประเมินประสิทธิผลจะต้องสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ต่อกันระหว่างองค์การและสภาพแวดล้อมซึ่งองค์การตั้งอยู่

นักวิชาการที่ได้ทำการศึกษาประสิทธิผลขององค์การตามแนวคิดระบบนี้ ได้แก่ กิบสัน (Gibson) ใช้ทฤษฎีระบบเป็นกรอบการวิเคราะห์ประสิทธิผลขององค์การ ประกอบด้วย ปัจจัย ๓ ประการ คือ

๑) ความสามารถในการผลิต (Productivity) หมายถึง กิจกรรมในการผลิตโดยใช้ทรัพยากรน้อยที่สุด

๒) ความพึงพอใจ (Satisfaction) หมายถึง กิจกรรมในการสนองตอบความสนใจของสมาชิก

๓) การพัฒนา (Development) หมายถึง กิจกรรมการลงทุนในทรัพยากรสินด้านคน (Human Assets) โดยเฉพาะการฝึกอบรมและการพัฒนา

คัฟโพลว์ (Coplowl) เสนอว่า ประสิทธิภาพขององค์การสามารถวัดได้จากแปด คือ

๑) ความมั่นคงในระยะยาว

๒) การประสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของส่วนประกอบขององค์การ

๓) ความเต็มใจของคนในองค์การในอันที่จะยังคงมีส่วนร่วมในองค์การต่อไป

๔) การบรรลุถึงเป้าหมายขององค์การ^{๓๔}

สรุปว่า การประเมินประสิทธิผลขององค์การ คือ การประเมินด้วยการพิจารณาจากคุณภาพของผลผลิตหรือบริการขององค์การ ความสามารถในการผลิตสินค้าหรือบริการ ความพร้อมหรือความเป็นไปได้ในการปฏิบัติงาน ผลตอบแทนหรือผลกำไรที่ได้รับจากการดำเนินงานมีการผลิตสินค้าและบริการ เป็นต้น แนวทางในการประเมินประสิทธิผลขององค์การ แยกเป็น ๒ แนวทาง คือ การประเมินประสิทธิผลตามเป้าหมายโดยการพิจารณาจากความสามารถขององค์การในการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายขององค์การด้วยเครื่องมือที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต และการประเมินประสิทธิผลเชิงระบบ ได้เพิ่มตัวแปรในการพิจารณาเกี่ยวกับทรัพยากรที่ใช้ในการผลิต กระบวนการผลิตและผลผลิตที่ได้รับอันเป็นการพิจารณาปัจจัยนำเข้าและกระบวนการผลิต

๒.๒.๓ วิธีการวัดประสิทธิผล

วิธีการวัดประสิทธิผล เป็นการดำเนินการกระทำบางอย่างเพื่อให้รู้ว่าองค์การ นโยบายขององค์การ หรือการดำเนินกิจการขององค์การมีผลสำเร็จเป็นที่น่าสนใจหรือไม่ มีประสิทธิภาพกับประสิทธิผลเป็นอย่างไร เป็นรูปแบบหรือทฤษฎีใช้สำหรับการวัดประสิทธิผล

^{๓๔}คัฟโพลว์ (Coplowl) อ้างใน วัชร, แนวความคิดในการประเมินประสิทธิผลขององค์การ. (ออนไลน์), แหล่งที่มา : <http://www.idis.ru.ac.th>, เข้าถึงข้อมูลวันที่ ๗ ต.ค. ๒๕๕๕.

ภรณ์ มหามนต์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า สำหรับวิธีในการทดสอบการบริหารที่ดีก็คือการดูความสามารถในการจัดองค์การ (Organize) และการใช้ทรัพยากรที่หาได้เพื่อให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์และรักษาระดับของการปฏิบัติที่มีประสิทธิผลไว้ให้ได้ สิ่งสำคัญในที่นี้ คือ ประสิทธิภาพ ซึ่งในปัจจุบันมักเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางว่าแนวความคิดเรื่องประสิทธิภาพ คือ ตัวการที่จะเป็นเครื่องมือตัดสินในขั้นสุดท้ายว่าการบริหารและองค์การประสบความสำเร็จหรือไม่เพียงใด อย่างไรก็ตาม คำว่า ประสิทธิภาพยังมีความแตกต่างกันอยู่ในความเข้าใจของนักวิชาการต่างสาขากัน สำหรับนักเศรษฐศาสตร์หรือนักวิเคราะห์ทางการเงิน ประสิทธิภาพขององค์การ (Organization Effectiveness) มีความหมายอย่างเดียวกันกับผลกำไร (Profit) หรือผลประโยชน์จากการลงทุน (Return On Investment) สำหรับผู้จัดการฝ่ายผลิต ประสิทธิภาพมักหมายถึงความถึงคุณภาพหรือปริมาณของผลผลิตที่เป็นสินค้าหรือบริการ สำหรับนักวิทยาศาสตร์การวิจัยประสิทธิภาพอาจถูกตีความในรูปของจำนวนสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ หรือผลผลิตใหม่ๆ ขององค์การ และสำหรับนักสังคมศาสตร์ ประสิทธิภาพมักหมายถึงความถึงคุณภาพของชีวิตการทำงาน^{๓๕}

พิทยา บวรวัฒนา ได้ให้ความหมายไว้ว่า แคมเบลล์ (Campbell) เป็นนักวิชาการอีกท่านหนึ่งที่พัฒนาตัวชี้วัดประสิทธิภาพองค์การซึ่งให้ความสำคัญกับการบรรลุเป้าหมายเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญของประสิทธิภาพองค์การด้วยโดยให้ความสำคัญกับการวางแผนและการกำหนดเป้าหมาย (Planning and Goal setting) ซึ่งเกี่ยวข้องกับระดับความมากน้อยที่องค์การมีการวางแผนอย่างเป็นระบบสำหรับอนาคต และระดับที่องค์การมีการกำหนดเป้าหมายอย่างจริงจัง ตลอดจนความเห็นพ้องต้องกันเป้าหมาย (Goal Consensus) ของสมาชิกในองค์การ และความยึดมั่นในเป้าหมายองค์การ (Internalization of Organizational Goals) ซึ่งสมาชิกมีการยอมรับในเป้าหมายขององค์การว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องและเหมาะสม ซึ่งความเห็นของ แคมเบลล์ (Campbell) ยังสอดคล้องในลักษณะเดียวกับ ร็อบบินส์ (Robbins) เห็นว่า วิธีการวัดความสามารถขององค์การในการบรรลุเป้าหมาย (The Goal - Attainment Approach) เป็นวิธีการหนึ่งในการวัดประสิทธิภาพองค์การ ซึ่งความสามารถวัดประสิทธิภาพขององค์การจากความสามารถในการบรรลุเป้าหมายได้ต่อเมื่อลักษณะขององค์การและเป้าหมายนั้นมีลักษณะเป็นเป้าหมายที่แท้จริง สามารถมองเห็นและเข้าใจเป้าหมายเหล่านั้นได้ จำนวนเป้าหมายที่แท้จริงขององค์การควรมีปริมาณไม่มากจนเกินความสามารถที่เราจะวัดได้ มีความเห็นพ้องต้องกันเป้าหมายที่แท้จริงเหล่านั้น และต้องสามารถวัดได้ว่าองค์การกำลังบรรลุเป้าหมายได้แค่ไหน เมื่อไร อย่างไร^{๓๖}

ดับเบิลยู.บี. เอ็ดดี้ (W.B. Eddy) กล่าวว่า หากจะมีการดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องของประสิทธิภาพควรคำนึง ถึงระดับในการวิเคราะห์ ๓ ระดับคือ ระดับบุคคล ระดับจัดการ และระดับองค์การ^{๓๗}

^{๓๕} ภรณ์ มหามนต์, การประเมินประสิทธิภาพขององค์การ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียน สโตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๒.

^{๓๖} พิทยา บวรวัฒนา, ทฤษฎีองค์การสาธารณะ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศักดิ์โสภณการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๘๐-๑๘๔.

^{๓๗} W.B. Eddy, Public organization behavior and development, Cambridge, (Massachusetts : Winthrop, 1981), p.107.

ดับเบิลยู.เอ็น. ดันน์ (W.N. Dunn) ได้ให้ความหมายของประสิทธิผลว่า ประสิทธิผลเป็นเกณฑ์สำหรับการประเมินนโยบายสาธารณะ นโยบายสาธารณะที่มีประสิทธิผลก็คือนโยบายที่สามารถบรรลุผลลัพธ์ ซึ่งเป็นเป้าหมายที่กำหนดไว้ในระดับสูง ดังนั้น ประสิทธิผล จึงหมายถึง ระดับการบรรลุผลลัพธ์ของนโยบายที่คาดหวังไว้นั้นเอง^{๓๘}

เอส.พี. ร็อบบินส์ (S.P. Robbins) ได้กล่าวถึงการวัดประสิทธิผลขององค์การว่ามีแนวความคิดและเกณฑ์การวัดที่แตกต่างกัน และได้แนวทางในการศึกษาเพื่อวัดประสิทธิผลขององค์การไว้เป็น ๔ แนวทาง คือ

๑) แนวทางที่มุ่งเน้นการบรรลุเป้าหมาย (The Goal-Attainment Approach) โดยวัดประสิทธิผลขององค์การจากความสามารถในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ แนวทางนี้ยึดหลักว่า องค์การมีความตั้งใจที่จะบรรลุเป้าหมายที่เฉพาะเจาะจง โดยอาจมีเป้าหมายเดียวหรือหลายเป้าหมายก็ได้ แนวทางที่มุ่งการบรรลุเป้าหมาย คือ องค์การจะต้องมีความมั่นคงมีเหตุผลและแสวงหาเป้าหมายที่แท้จริง

๒) แนวทางเชิงระบบ (The Systems Approach) วัดประสิทธิผลขององค์การตามแนวคิดเชิงระบบที่มีทรัพยากรนำเข้า กระบวนการแปรรูปทำให้เกิดผลผลิต การศึกษาในแนวนี้นอกจากจะมุ่งเน้นเป้าหมายแล้ว ยังมุ่งเน้นวิธีการที่ทำให้บรรลุเป้าหมายด้วย

๓) แนวทางเชิงกลยุทธ์-เฉพาะส่วน (The Strategic-Constituencies Approach) กล่าวถึงการที่องค์การต้องมีปฏิสัมพันธ์ต่อสิ่งแวดล้อมตลอดเวลา ได้แก่ ความกดดันและข้อเรียกร้องจากกลุ่มผลประโยชน์ แต่จะมีเฉพาะบางส่วนเท่านั้นที่มีความสำคัญต่อความอยู่รอดขององค์การ คือ กลุ่มผลประโยชน์นั้นๆ มีอำนาจควบคุมทรัพยากรที่จำเป็นต่อองค์การ ดังนั้น ความอยู่รอดขององค์การขึ้นอยู่กับความสามารถในการจัดหาและรักษาทรัพยากรจะแสดงถึงระดับความมีประสิทธิภาพขององค์การ

๔) แนวทางการแข่งขัน-คุณค่า (The Competing - Values Approach) กล่าวถึงเป้าหมายที่แตกต่างกันไปในแต่ละองค์การมาจากบุคคลที่กำหนดเป้าหมายที่มีค่านิยมต่างกัน ดังนั้น การวัดประสิทธิผลขององค์การจึงขึ้นกับค่านิยม (Values) ความพึงพอใจ (Preferences) และความสนใจ (Interests) ของผู้ประเมินหรือวัดประสิทธิผลขององค์การ^{๓๙}

สรุปว่า วิธีการวัดประสิทธิผล คือ วิธีในการดูความสามารถในการจัดองค์การ และการใช้ทรัพยากรที่หาได้ให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์และรักษาระดับการปฏิบัติที่มีประสิทธิผลไว้ได้

^{๓๘}W.N. Dunn, *Public Policy Analysis : An Introduction*, 2nd ed, Englewood Cliffs, (New Jersey : Prentice – Hall, 1994), pp.329, 405.

^{๓๙}S.P. Robbins, *Organization theory : Structure design and applications*, 2nd ed, (Englewood Cliffs, (New Jersey : Prentice-Hall, 1987), p.22.

ตัวชี้วัดประสิทธิผลองค์กร ให้ความสำคัญกับการบรรลุเป้าหมายเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญของประสิทธิผลองค์กร โดยให้ความสำคัญกับการวางแผนและการกำหนดเป้าหมายซึ่งเกี่ยวข้องกับระดับความมากนักน้อยที่องค์กรมีการวางแผนอย่างเป็นระบบสำหรับอนาคต และระดับที่องค์กรมีการกำหนดเป้าหมายอย่างจริงจัง มีปริมาณไม่มากจนเกินความสามารถที่เราจะวัดได้ และต้องสามารถวัดได้ว่าองค์กรกำลังบรรลุเป้าหมายได้แค่ไหนเมื่อไรอย่างไรโดยใช้วิธีการวัดด้วยการวิเคราะห์ ๓ ระดับ คือ ระดับบุคคล ระดับการจัดการ และระดับองค์กร

๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

๒.๓.๑ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๕ ข้อที่ ๕ ว่าด้วยเรื่อง การ ได้แก่ กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่ เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนา หรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี ๖ ฝ่าย คือ

- ๑) การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม
- ๒) การศาสนศึกษา
- ๓) การศึกษาสงเคราะห์
- ๔) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- ๕) การสาธารณูปการ
- ๖) การสาธารณสงเคราะห์

วิธีดำเนินงานทั้ง ๖ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม แต่บางการคงเป็นไปตามจารีต คือ ปฏิบัติตามจารีตก็มีอยู่^{๔๐}

พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญโญ) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ได้แก่ กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องทำ หรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนา หรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และ การพระศาสนา มี ๖ ฝ่ายคือ การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม (การปกครอง) การศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์และการสาธารณสงเคราะห์^{๔๑}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวถึงความหมายการปกครองคณะสงฆ์หรือการบริหารคณะสงฆ์ ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาว่า การปกครองตามความหมายในพระพุทธศาสนาเป็นการปกครองเพื่อการศึกษา การปกครองและความสงบเรียบร้อยที่เกิดจากการปกครองนั้น มิใช่เป็นจุดหมายในตัว แต่เป็นเพียงปัจจัยคือสภาพเอื้อ เพื่อช่วยให้แต่ละบุคคลบรรลุจุดหมายแห่งการศึกษาหรือเพื่อเป็นหลักประกันของการศึกษาทั้งสิ้น ถ้าไม่ปกครองด้วยการศึกษา ก็ต้องปกครองด้วยอำนาจเมื่อปกครองด้วยอำนาจก็เกิดความรู้สึกในเชิงปฏิปักษ์ ที่เอียงไปในทางที่จะขัดแย้งกัน ด้วยเหตุนี้ การปกครองแบบใช้อำนาจจึงก่อให้เกิดปัญหาเริ่มตั้งแต่เกิดความขัดแย้งในจิตใจ

^{๔๐} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **กฎหมายมหาเถรสมาคม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

^{๔๑} **พระเทพปริยัติสุธี**, (วรวิทย์ คงคปญโญ), **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕, หน้า ๙.

เป็นต้นไป ทำให้ยิ่งต้องเพิ่มการใช้อำนาจ ใช้อำญา และจะเน้นการลงโทษมากยิ่งขึ้นตามลำดับไม่ใช่การปกครองแบบพยายามสร้างคนดี แต่เป็นการปกครองแบบพยายามกำจัดคนเลวนั่นเอง^{๔๒}

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ระบุถึงภารกิจที่สำคัญของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในแต่ละด้าน ดังนี้

๑) ด้านศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาปริยัติธรรมและการศึกษาอื่น ๆ อันควรแก่สมณะ ซึ่งได้แก่การศึกษาพระปริยัติธรรม หรือการศึกษาธรรมบาลี ซึ่งปัจจุบันได้จำแนกเป็นสองส่วน คือ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม บาลี และการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ

๒) ด้านศึกษาสงเคราะห์ เป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไป ปัจจุบันมีการดำเนินการดังนี้ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนราชภัฏสงเคราะห์ที่วัดสนับสมุน

๓) ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม เป็นการเผยแผ่ศาสนาธรรม ดำเนินการใน ๒ ลักษณะ คือ เป็นโครงการปฏิบัติสืบเนื่องและเป็นโครงการเฉพาะกิจปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล

๔) ด้านสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานเกี่ยวกับการสงเคราะห์ชุมชนและสังคมโดยมีวัดและพระภิกษุเป็นแกนนำ ได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชาพระภิกษุสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรและวัดที่ประสบภัยและขาดแคลน วัดและเจ้าอาวาส พระภิกษุเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรมเยาวชนและประชาชนด้านอาชีพต่าง ๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การซ่อมทรัพย์ ให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาเด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วยผู้ยากไร้ เป็นต้น

๕) ด้านสาธารณูปการ เป็นงานที่เกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของวัดในด้านอื่น ๆ การพัฒนาเหล่านี้ ได้แก่ การดูแลบำรุงรักษาสาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรม กุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น งานสาธารณูปการแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกันมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชนและبارมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ ทั้งนี้ทางวัดจะได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกรมการศาสนาเป็นบางส่วนเรียกว่า เงินอุดหนุนบูรณะวัด

๖) ด้านการปกครอง งานปกครองของสงฆ์ อาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยลำดับชั้นการปกครองคณะสงฆ์ ไว้ดังนี้ มาตรา ๒๐ คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายมหาเถรสมาคม และกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๕ พ.ศ. ๒๕๒๓ ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ หมวด ๒ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและหมวด ๓ ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค^{๔๓}

^{๔๒} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๗๘.

^{๔๓} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,สาระสำคัญของภารกิจแต่ละด้าน, ม.ป.ป., (เอกสารอัดสำเนา).

สรุปได้ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ เป็นเรื่องของบุคคลทุกฝ่ายในวัด ได้แก่ เจ้าอาวาสพระภิกษุ สามเณร แม่ชี ศิษย์วัด ตลอดจนถึง ผู้ที่อาศัยอยู่ภายในวัด ก็ต้องมีส่วนร่วมในการบริหารกิจการคณะสงฆ์เพื่อให้เกิดความเรียบร้อย และให้สอดคล้องกับกฎหมายอาณัติที่บัญญัติขึ้น ในด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์

๒.๓.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารวัด

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๓๕ หมวด ๕^{๔๔} ได้กล่าวถึง วัด ไว้ดังนี้

มาตรา ๓๑ วัดมีสองอย่าง

(๑) วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา

(๒) สำนักสงฆ์

ให้วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล

เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป

มาตรา ๓๒ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิกวัด และการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา ให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

ในกรณียุบเลิกวัด ทรัพย์สินของวัดที่ถูกยุบเลิกให้ตกเป็นของศาสนสมบัติกลาง

มาตรา ๓๒ ทวิ วัดใดเป็นวัดร้างที่ไม่มีพระภิกษุอยู่อาศัยในระหว่างที่ยังไม่มีการยุบเลิกวัดให้กรมศาสนามีหน้าที่ปกครองดูแลรักษาวัดนั้น รวมทั้งที่วัด ที่ธรณีสงฆ์และทรัพย์สินของวัดนั้นด้วย

การยกวัดร้างขึ้นเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา ๓๓ ที่วัดและที่ซึ่งขึ้นต่อวัด มีดังนี้

(๑) ที่วัด คือ ที่ซึ่งตั้งวัดตลอดจนเขตของวัดนั้น

(๒) ที่ธรณีสงฆ์ คือ ที่ซึ่งเป็นสมบัติของวัด

(๓) ที่กัลปนา คือ ที่ซึ่งมีผู้อุทิศแด่ผลประโยชน์ให้วัดหรือพระศาสนา

มาตรา ๓๔ การโอนกรรมสิทธิ์วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ศาสนสมบัติกลาง ให้กระทำก็แต่โดยพระราชบัญญัติ เว้นแต่เป็นกรณีตามวรรคสอง

การโอนกรรมสิทธิ์ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ศาสนสมบัติกลาง ให้แก่ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานอื่นของรัฐ เมื่อมหาเถรสมาคมไม่ขัดข้องและได้รับคำผาติกรรมจากส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจหรือหน่วยงานนั้นแล้ว ให้กระทำโดยพระราชกฤษฎีกา

ห้ามมิให้บุคคลใดยกอายุความขึ้นต่อสู้กับวัดหรือกรมศาสนา แล้วแต่กรณีในเรื่องทรัพย์สินอันเป็นที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ หรือที่ศาสนสมบัติกลาง

มาตรา ๓๕ ที่วัด ที่ธรณีสงฆ์ และที่ศาสนสมบัติกลาง เป็นทรัพย์สินซึ่งไม่อยู่ในความรับผิดชอบแห่งการบังคับคดี

^{๔๔} พระวิสุทธิกัทรธาดา (ประสิทธิ์ พุทธิมรฺสี), พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และ กฎมหาเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๗๖.

มาตรา ๓๖ วัดหนึ่งให้มีเจ้าอาวาสรูปหนึ่งและถ้าเป็นการสมควรจะให้มีรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสด้วยก็ได้

พระราชบัญญัติ (เสริมชัย ชยมงคล) ได้กล่าวถึงแนวความคิดในการบริหารวัด ว่า การบริหารวัด หมายถึง การดูแลรักษาตน การปกครอง ดูแล รักษาหมู่คณะ คือ พระภิกษุ ทั้งวัด รวมทั้งสามเณร และคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัด และทั้งการจัดการกิจการของวัด ซึ่งจะมีทั้งกิจกรรมต่าง ๆ พิธีกรรมต่าง ๆ และ การจัดการทางด้านการเงิน และทรัพย์สินอื่น ๆ ของวัดอันเป็นส่วนรวมของพระภิกษุทั้งวัด^{๔๕}

พระพิพิธธรรมสุนทร (สุนทร ญาณสุนทร) ได้กล่าวโดยสรุปว่า การบริหารวัดให้เป็น ๗ โรง คือ^{๔๖}

๑) วัดเป็นโรงธรรม ได้แก่ ต้องพัฒนาวัดให้เป็นที่สอนธรรมะ ให้เป็นสถานที่เทศน์ วัดใดไม่มีการสอนธรรมะประชาชน ไม่มีการเทศน์ตลอดจนการไหว้พระสวดมนต์ร่วมกับประชาชน วัดนั้นจะค่อย ๆ เสื่อมไป

๒) วัดเป็นโรงทิม คือ เป็นที่สวดศพ เป็นที่เก็บศพ เป็นที่ฝังศพ นี่เป็นผลประโยชน์ที่วัดจะต้องมีอยู่ และอย่าไปรังเกียจศพ เพราะคนบ้านไหนก็อยากตายอยู่บ้านนั้น อยากจะเผาอยู่วัดนั้น

๓) วัดเป็นโรงละคร คือ เป็นโรงหนังโรงละคร ต้องจัดที่ส่วนหนึ่งไว้ประจำอย่าไปรังเกียจโขงหนังละคร เพราะนั่นเป็นการแสดงพื้นบ้าน เท่ากับว่าเจ้าอาวาสวัดนั้นๆได้ศิลปินไว้ใช้งานในงานต่างๆ

๔) วัดเป็นโรงพยาบาล วัดจะต้องให้การดูแลเอาใจใส่ประชาชนในเรื่องสุขภาพพลานามัย แต่ก่อนแต่โรมาพระสงฆ์นอกจากมีความรู้ในทางธรรมะแล้ว ท่านมักจะเรียนเรื่องสมุนไพรต่าง ๆ ให้การสงเคราะห์ประชาชนด้วยการบำบัดรักษา

๕) วัดเป็นโรงเรียน ปัจจุบันแม้ไม่ได้สอนในศาลาวัด แต่เจ้าอาวาสจะต้องมีบทบาทในโรงเรียนด้วยการให้เห็นว่าโรงเรียนเป็นโรงเรียนวัด

๖) วัดเป็นโรงแรม หมายถึง การทำวัดให้เป็นที่พักผ่อนรับประชาชน เป็นที่ปฏิสนธิการเป็นที่พักพิงสำหรับพระอาคันตุกะ หรือเป็นที่พึ่งพิงอาศัยของประชาชนเมื่อเกิดภัยพิบัติ

๗) วัดเป็นโรงงาน คือ วัดต้องมีการก่อสร้าง พระสังฆาธิการแห่งวัดนั้น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส หรือพระในวัดต้องมีฝีมือ และเนื่องจากวัดมีการก่อสร้างนั่นเอง การพัฒนาฝีมือของพระเณรในส่งไปคุมงาน ไปดูงาน ไปศึกษางานกับช่างหรือการผลิตช่างมีความสำคัญ

สมเด็จพระมหาธีรราชมั่งคลาจารย์ ได้กล่าวถึงแนวความคิดการบริหารวัด ว่า ต้องปฏิบัติให้ได้ตามหลัก สะอาด สว่าง และสงบ ดังนี้^{๔๗}

^{๔๕} พระราชบัญญัติ (เสริมชัย ชยมงคล), **การบริหารวัด**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (ราชบุรี : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๔.

^{๔๖} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **วัดพัฒนา ๔๓**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๗.

๑) สะอาด หมายถึง การดูแลและการจัดการวัดที่ดี ไม่สกปรกรุงรัง จัดเสนาสนะเป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นที่เกิดศรัทธาปสาทะแก่ผู้มาพบเห็น ไม่สร้างความขุนช่องใจแก่ผู้มาเยือน

๒) สว่าง หมายถึง การจัดวัดที่ดูโปร่ง สบายตาม ไม่รกทึบ หรือมีความสลับซับซ้อน เน้นความเรียบง่ายและประโยชน์ให้สอยสูงสุด

๓) สงบ หมายถึง วัดเป็นสถานที่ที่สงบจากอบายมุข ไม่มีเสียงอึกทึกครึกโครม ร่มเย็นเป็นสุข ด้วยสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้กล่าวถึง การบริหารวัดบวรนิเวศวิหารที่สำคัญ ๆ ดังนี้

๑) ตั้งกรรมการสงฆ์ไว้เพื่อปรึกษาการวัด เลือกเอาพระผู้ใหญ่ในวัดโดยอนุมัติแห่งสงฆ์

๒) จัดให้พระผู้เป็นกรรมการสงฆ์เป็นเจ้าหน้าที่ทำการจัด แยกเป็นแผนก ดังจัดไว้แล้ว ครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงครองวัด เติมเจ้าหน้าที่รักษาปูชนียวัตถุ เจ้าหน้าที่รักษาพระอาม เจ้าหน้าที่ดูการนวรรรม เจ้าหน้าที่ดูการศึกษา

๓) จัดหน้าที่อุปัฏฐากวัด ให้ทำบัญชีคนเช่า และจำนวนคนเช่า ให้เป็นหลักฐาน ค่าเช่าที่เก็บได้ให้ลงในบัญชีรายได้ และให้เก็บรักษาไว้ที่วัด รายจ่ายก็ให้จดลงในบัญชีมีไวยวจักรทำการตามแผนก

๔) พระผู้ทำการสงฆ์ให้ได้รับบำรุงโดยชื่อว่า นิติภัตต์ คฤหัสถ์ผู้ทำการวัดให้ได้รับเกื้อกูล

๕) ให้จัดทะเบียนภิกษุสามเณร เด็กวัดอุปัฏฐาก ภิกษุสามเณร ผู้อยู่ประจำและคนอาศัย

ชั่วคราว

๖) สำรองบัญชีเลขวัดให้ได้จริง ไม่มีตัวโดยประการไร ให้จำหน่ายโดยจะแจ้ง

๗) มีการจัดทุกการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรโดยการตั้งมหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย ดังคำตรัสที่ว่า

ในสมัยที่ข้าพเจ้าครองวัด การบำรุงรักษาของกลางร่วงโรยลงพระภิกษุมือดีเรกลาญน้อยลง จะฟื้นฟูการถวายของกลางขึ้นไม่สะดวก เมื่อจัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้น

คณะกรรมการฝ่ายคฤหัสถ์ได้บอกบุญชักชวนทายกทายิกาบริจาคทรัพย์ เพื่อบำรุงจัดรวบรวมเป็นสมบัติของวิทยาลัยขึ้นได้ และจัดเป็นทุนนอนจำนวนหนึ่งด้วย สมบัติของวิทยาลัยที่มีใช้ทุนนอนมีคตอย่างของกลางจ่ายเป็นสาธารณแก่วัดทั้งหลายได้ มีทุนมากขึ้นโดยลำดับ ในเวลาการที่วิทยาลัยร่วงโรยลง มีผู้บริจาคเกื้อกูลน้อยนัก นอกจากของหลวงบริจาคประจำปี แม้เช่นนี้ ยังบำรุงการเรียนพระศาสนาอยู่ได้ตลอดมาจนทุกวันนี้ ที่ได้ขยายกว้างขวางออกไปอีกเพราะเหตุแห่งทุนนอน...^{๔๘}

^{๔๗} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **วัดพัฒนา๕๐**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๓๔.

^{๔๘} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **ตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับ หลักการบริหารวัดสมัยใหม่ ดังนี้^{๔๙}

๑) การสร้างค่านิยม ได้แก่ การสร้างฉันทะให้เกิด ทั้งแก่ผู้บริหารเองด้วย และผู้ที่อยู่ในโครงสร้างการบริหารนั้นด้วย เพื่อให้เกิดแนวคิดและการประพฤติปฏิบัติเป็นไปในแนวทางระบบ แบบแผนที่ได้วางไว้ เพื่อการบริหารวัด จะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลอย่างสูงสุด

๒) จัดโครงสร้าง ได้แก่ การสร้างรูปแบบระบบการบริหารให้เหมาะสม เป็นไปตามเป้าหมาย หรือจุดประสงค์ที่ได้วางไว้ โครงสร้างจึงถือว่าเป็นส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่ง ในการสร้างความสำเร็จให้แก่การบริหารวัดของท่าน

๓) จัดระบบงาน ได้แก่ การรักการบริหารต่าง ๆ ที่อยู่ภายในวัด ให้เป็นไปอย่างมีระบบ และเป็นระเบียบเพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในการดำเนินงานและเป็นการง่ายแก่การตรวจสอบ

๔) จัดกิจกรรม ได้แก่ การสร้างรูปแบบในเชิงปฏิบัติ ให้สอดคล้องกับการบริหารงาน เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปในด้านทฤษฎีและการปฏิบัติ

๕) บุคลากร ได้แก่ บุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารงานไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารหรือผู้อยู่อาศัยในวัดนั้น ๆ การเลือกบุคคลให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ เป็นสิ่งที่ควรตระหนักอย่างยิ่ง เพราะการบริหารงานของท่านจะสำเร็จหรือไม่ ส่วนนี้นับว่าเป็นส่วนสำคัญ ดังนั้นจึงควรเลือกใช้บุคคลให้เหมาะสม

๖) เสริมทักษะ ได้แก่ การสร้างความรู้เพิ่มเติมแก่บุคลากรที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพเช่นกัน

๗) กลยุทธ์ ได้แก่ วิธีการหรือกลวิธีที่ท่านเลือกใช้ในการบริหารนั้น ระบบ รูปแบบ ต้องเหมาะสมกับปัจจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว

คะนิงนิตย จันทบุตร และสุบรรณ จันทบุตร ได้สรุปหลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์ ไว้ดังนี้^{๕๐}

๑) ควรมีการคัดสรรอบรมบุคคล ผู้จะมาเป็นบวชในพระพุทธศาสนา ให้เป็นที่มั่นใจที่จะเข้ามาศึกษาธรรม

๒) ต้องมีการศึกษาอบรมธรรมแก่ผู้เข้ามาบวชทั้งก่อน ระหว่างและหลังการบวชด้วย

๓) ต้องมีการปฏิบัติธรรมในระหว่างบวชเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจอย่างแท้จริง เพื่อการเผยแผ่ต่อไปแก่ประชาชน

๔) แต่ละวัดจักต้องให้พระสงฆ์ที่ศึกษาธรรมดีแล้วให้ได้มีโอกาสเผยแผ่แก่ประชาชน เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน และความมั่นคงของพระพุทธศาสนา และต้องพยายามวิเคราะห์หาทางเผยแผ่ธรรมต่อประชาชนด้วยความเมตตาอย่างต่อเนื่องด้วย มิใช่รอให้ผู้มานิมนต์เท่านั้น

^{๔๙} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **วัดพัฒนา ๔๖**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนา, ๒๕๔๖), หน้า ๕๘.

^{๕๐} คะนิงนิตย จันทบุตร และสุบรรณ จันทบุตร, **หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์**, (กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕), หน้า ๘๗.

๕) กิจกรรมการศึกษาธรรมของประชาชน ควรมุ่งให้การศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง ให้พัฒนาขึ้นเป็นลำดับ ทั้งในการงานและการดำเนินชีวิตประจำวัน ด้วยหลักการแห่งความไม่ประมาทและหลักการแห่งการพึ่งตนเอง

๖) ศาสนาเป็นที่พึงทางใจ ดังนั้นการปกครองสงฆ์ให้มีพฤติกรรม และการกระทำที่เหมาะสม นับเป็นเรื่องสำคัญเบื้องต้นที่พระทุกรูปพึงปฏิบัติ เจ้าอาวาสควรดำเนินการให้พระทุกรูปในสังกัดมีภาพลักษณ์ที่ดี เมื่อประชาชนพบเห็นจักเกิดความศรัทธา ถือเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเบื้องต้นแล้ว

๗) พระควรยึดหลักการเผยแผ่ธรรมด้วยหลัก ๖ ประการ ดังนี้

- (๑) ห้ามปรามการทำความชั่วทั้งมวล
- (๒) ส่งเสริมให้กระทำความดีทั้งมวล
- (๓) ให้ได้ฟังและได้รู้ธรรมที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง
- (๔) ช่วยเสริมในสิ่งที่ประชาชนได้ยินได้รู้แต่ไม่เข้าใจให้เข้าใจ
- (๕) ให้คิดอนุเคราะห์ผู้อื่นด้วยเมตตา ปรารภนาดี
- (๖) บอกทางสวรรค์ คือ ทางดำเนินชีวิตที่ดี ถูกต้อง ให้ประชาชน

๘) การเผยแผ่ธรรมควรศึกษากลุ่มคน หรือบุคคลเป้าหมาย วิเคราะห์การนำเสนอธรรมให้เหมาะสมต่อสภาพ เหตุ ผล ตน ประมาณ กาลเวลา ชุมชน และบุคคล เป็นสำคัญ

๙) เจ้าอาวาสทุกแห่งควรปกครองดูแลพระสงฆ์ สามเณร ไวยาวัจกร ศิษย์วัด ผู้อาศัยในวัดหรือเกี่ยวข้องกับวัด ให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสม เป็นการสร้างศรัทธาแก่ประชาชนผู้พบเห็น และมาติดต่อกับวัด

๑๐) จักต้องพยายามบริหารวัดให้มีอาคารสถานที่อาณาบริเวณ เหมาะสมต่อการศึกษา และปฏิบัติธรรมทั้งในส่วนของพระภิกษุ สามเณร และประชาชน ให้สอดคล้องกับหลักการของพระพุทธศาสนา มีความสงบร่มเย็น ทำให้อยากเข้ามาหาความสงบและศึกษาธรรม รวมทั้งสรรพสิ่งต่างๆ ทั้งชีวิตและไม่มีชีวิต จักต้องไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อน รำคาญแก่ประชาชนที่มาวัดหรือที่อยู่ใกล้เคียงด้วย

๑๑) วัดกับประชาชนจักต้องเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน พระพุทธศาสนาจึงจะอยู่ได้อย่างมั่นคง ดังนั้น นอกจากพระจะให้ธรรมแก่ประชาชนแล้ว ก็ควรจัดวัดและเครื่องใช้ของวัดอย่างมีระบบ ให้เหมาะต่อการให้บริการประชาชนเพื่อกิจการของพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เป็นการดึงประชาชนเข้ามาใกล้ชิดกับวัด และพระก็ควรหาทางช่วยเหลือในด้านธรรมแก่ประชาชนต่อไปตามความเหมาะสมด้วย

๑๒) ประชาชนเป็นจำนวนมากที่ยังเชื่อโชคลาง ของขลัง วัตถุมงคล และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยหวังว่าสิ่งเหล่านี้จะบันดาลความโชคดี ความร่ำรวย ความสำเร็จแก่เขาได้ ทำให้ประชาชนขาดการพึ่งตนเอง ไม่พัฒนา พระพุทธศาสนาควรทำหน้าที่เป็นยารักษาโรคเหล่านี้ โดยการไม่ไปดูถูก ต่ำหนิ การกระทำเหล่านั้น แต่ควรใช้หลักธรรมในเรื่องเหตุและผล เรื่องการพึ่งตนเอง เรื่องการศึกษา ฝึกฝน พัฒนา และการครองชีวิตอย่างไม่ประมาทมาใช้ในการเผยแผ่ โดยให้เครื่องราง ของขลัง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ วัตถุมงคล เป็นเครื่องปิดช่องความประหวั่นใจ จักทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ผลดียิ่งขึ้น

๑๓) ศาสนาพุทธเป็นของคู่กับชุมชน วัดก็ครบทุกตำบล และจะเป็นศูนย์รวมของประชาชนในแต่ละตำบล หากจะจัดการบริหารวัดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน ที่พัฒนาทั้งจิตใจ และคุณภาพชีวิตในด้านอื่น ๆ จะทำให้ความสัมพันธ์ของประชาชนกับพระพุทธศาสนาเจริญอย่างยั่งยืน โดยที่พระสงฆ์จะให้ธรรมทานแก่ประชาชน ส่วนประชาชนจะให้อำมิสทานแก่พระสงฆ์ นับเป็นการเกื้อกูลกันอย่างถูกต้องเพื่อการมีพลังอยู่ในสังคมต่อไป

๑๔) การจัดการบริหารวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน จำเป็นต้องจัดให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของกิจกรรมของวัด ร่วมบริหารวัดตามหลักการของพระพุทธศาสนา ด้วย จึงสมควรปรับปรุงการบริหารวัดให้เป็นองค์การบริหารวัด ถึงแม้วัดแต่ละวัดจะเป็นนิติบุคคลอยู่แล้วก็ตาม แต่การมีองค์กรร่วมบริหารวัด เสนอความคิดและให้เจ้าอาวาสตัดสินใจในดำเนินการ ประชาชนก็จะร่วมดำเนินการอย่างเต็มที่ เต็มใจ พุทธศาสนาย่อมเจริญยิ่งขึ้น

๑๕) กรมการศาสนา และกระทรวงศึกษาธิการ ย่อมมีเจตนาที่ดีในการรักษาและพัฒนาพระพุทธศาสนา ดังนั้น เจ้าอาวาสและพระภิกษุควรศึกษางานโครงการของทางราชการ เพื่อประสานการดำเนินงาน ให้เกิดการพัฒนาพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น

๑๖) วัดทุกวัดควรได้ดำเนินการรักษาและฟื้นฟูธรรมชาติ เช่น ร่วมจัดโครงการป่าชุมชน โครงการอุทยานการศึกษา เป็นต้น จะได้ทั้งการส่งเสริมการปลูกต้นไม้ และการใช้ต้นไม้เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ธรรมต่อไปด้วย

๑๗) มหาเถรสมาคมเป็นองค์กรสูงสุด ซึ่งเจ้าอาวาสและพระสงฆ์จะต้องศึกษา ส่งเสริมสนับสนุน ประสานงานเพื่อการเผยแพร่ธรรม และพัฒนาพระพุทธศาสนาจะได้ตรงตามนโยบาย ถูกทิศทาง แก้ไขสถานการณ์และเหมาะสมกับโอกาส ย่อมเป็นพลังส่งเสริมการพัฒนายิ่งขึ้น

๑๘) หลักการบริการ การดำเนินงานต่าง ๆ ควรมีการวางแผนระยะสั้น ระยะยาว เพื่อการปฏิบัติพัฒนาวัด และควรให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมอย่างสม่ำเสมอ หลักการเหล่านี้ พระสงฆ์สามารถค้นคว้าให้เกิดความรู้ได้ซึ่งจักต้องยึดหลักการ การฝึกฝน การพัฒนา การไม่ประมาท และหลักการพึ่งตัวเองเป็นสำคัญ จึงจะบังเกิดผลดี

๑๙) สงฆ์ควรมีความสมณะ มีความเป็นอยู่ง่าย ๆ ไม่หวังลาภสักการะ มุ่งศึกษา ปฏิบัติธรรม และเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชน ดังนั้น กิจกรรมที่วัดต่าง ๆ ดำเนินอยู่ขณะนี้จึงจำเป็นต้องมีการ ทบสวน สังคายนา เพื่อการพัฒนาที่มั่นคงยั่งยืนของพระพุทธศาสนาต่อไป

๒๐) ปัจจุบันจำนวนพระสงฆ์มีมาก ยิ่งในฤดูพรรษายังมีจำนวนมากขึ้นกว่าปกติหลายเท่า ดังนั้น จำเป็นต้องมีการปกครองพระบวชใหม่โดยให้พระที่ประพฤติดีแล้วดูแลปกครองอบรมพระบวชใหม่เป็นกลุ่ม ๆ จะช่วยส่งเสริมพระวินัย และการศึกษาของสงฆ์ได้ดีขึ้น ทำให้เกิดการพัฒนาสงฆ์ พัฒนาวัด พัฒนาบทบาทหน้าที่ของสงฆ์ จนเกิดประโยชน์ต่อประชาชนและประเทศชาติอย่างแท้จริง

ดร.ณิ ญาณวัฒนา และคณะ ได้กล่าวถึงแนวความคิดในการบริหารวัด ว่า การบริหารวัดให้เจริญรุ่งเรืองมิได้ขึ้นอยู่กับชื่อเสียงของวัด แต่ขึ้นอยู่กับความรู้ ความสามารถของเจ้าอาวาส ที่จะทำให้ประชาชนเชื่อถือศรัทธา ยอมรับว่าเป็นที่พึ่งทั้งทางโลกและทางธรรมได้ ดังนั้น นอกจากเจ้าอาวาส

จะต้องปฏิบัติตาม คำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยเคร่งครัดแล้ว เจ้าอาวาสยังต้องมีลักษณะเป็นผู้นำอีกด้วย^{๕๑}

ไพบุลย์ เสี่ยงก้อง ได้กล่าวถึง หลักการในการบริหารวัด ว่า เจ้าอาวาส เป็น พระสังฆาธิการระดับวัด เป็นผู้นำของพระภิกษุสามเณร และคฤหัสถ์ที่มีอยู่ในวัด เจ้าอาวาสจึงมีความสำคัญที่สุดต่อความเจริญรุ่งเรือง สันติสุข และความมั่นคงของวัด โดยทำหน้าที่เป็นผู้บริหารกิจการต่าง ๆ ของวัดเป็นผู้ปกครองบังคับบัญชา กำกับดูแล แนะนำสั่งสอนพระภิกษุสามเณรและฆราวาสผู้อยู่ในวัด ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม ให้อยู่ในศีลธรรมอันดี ให้มีความสมัครสมานปรองดองกัน ให้ร่วมแรงร่วมใจกัน ปฏิบัติศาสนกิจ ดำเนินกิจกรรมและ โครงการต่างๆ ของวัดให้สำเร็จไปด้วยดี มีประสิทธิภาพสูงสุด และให้วัดมีความเจริญรุ่งเรืองถาวรมั่นคง เป็นศูนย์กลางชุมชนในการให้การศึกษาอบรมศีลธรรม จริยธรรม ภาวนาธรรม คือ สมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน แก่ชุมชน และประชาชนทั้งใกล้และไกล ให้เป็นที่พึ่งทางใจแก่สาธุชนได้อย่างแท้จริง เจ้าอาวาสต้องมีทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารและการจัดการวัด นอกจากจะมีทั้งศาสตร์และศิลป์แล้ว ในการบริหารและการจัดการวัดจะต้องประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารงานบุคคล การอำนวยการ การประสานงาน การประเมินผลงาน และการงบประมาณ สำหรับเรื่องดังกล่าวเจ้าคณะพระสังฆาธิการควรหาศึกษาเพิ่มเติม เพื่อให้การบริหารและการจัดการของวัดดำเนินการไปในเชิงรุก และได้ผลเต็มที่อย่างมีประสิทธิภาพ^{๕๒}

สรุปได้ว่า การบริหารวัดนั้น จะต้องรู้จักสภาพวัด สิ่งที่มีอยู่ในวัด ไม่ว่าจะเป็นโบสถ์ วิหาร ศาลา และสภาพบุคคลภายในวัด คือ พระภิกษุ สามเณร แม่ชี ศิษย์วัด และบุคคลที่อาศัยอยู่ภายในวัด เพื่อที่ให้การบริหรนั้นมีประสิทธิภาพ วางบุคคล วางสิ่งของ วางสิ่งต่าง ๆ ให้เข้ากันกับงานที่จะทำ หรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในวัด ทั้งนี้ จะต้องบุคคลที่อยู่ภายนอกวัด มาเป็นส่วนร่วมในการบริหารวัด เช่น ชุมชน โรงเรียน เป็นต้น เพื่อเกิดความคล่องตัวในการบริหาร และเป็นการสร้างศรัทธาให้คนภายนอกได้รับรู้การปฏิบัติของพระภิกษุสามเณรที่อยู่ภายในวัด

๒.๔ พระสังฆาธิการ

๒.๔.๑ ความหมายของพระสังฆาธิการ

คำว่า “พระสังฆาธิการ” เป็นคำรวมตำแหน่งพระภิกษุผู้ปกครองคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เริ่มใช้มาแต่ พ.ศ.๒๕๐๖ จนถึงปัจจุบัน โดยมีกฎหมายตราฉบับที่ ๕ (พ.ศ.๒๕๐๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ กำหนดนามเป็นครั้งแรก โดยเปลี่ยนคำว่า “พระคณาธิการ” มาเป็น “พระสังฆาธิการ” ให้สอดคล้องกับลักษณะการดำเนินการกิจการคณะสงฆ์รวมคำว่า “พระ” “สังฆ” และ “อธิการ” เป็น “พระสังฆาธิการ” แปลตามรูปศัพท์ว่า “พระภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิขาดในทางคณะ

^{๕๑} ดร.ณิ ญาณวัฒนา และคณะ, **ความสำเร็จในการปฏิปัติภารกิจของวัด ศึกษาเฉพาะกรณีวัดอัมพวัน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๖๕.

^{๕๒} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **วัดพัฒนา ๔๔**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๔), หน้า ๕.

สงฆ์" "พระภิกษุผู้ทำงานคณะสงฆ์โดยมีอำนาจเต็มตามตำแหน่ง" ซึ่งในแม่บทท่านบัญญัติว่า หมายถึง "พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์" มีตำแหน่งดังนี้^{๕๓}

๑. เจ้าคณะใหญ่
๒. เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค
๓. เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด
๔. เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ
๕. เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล
๖. เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

เจ้าคณะและเจ้าอาวาสดังกล่าวนี้ เป็นผู้ทำงานคณะสงฆ์อย่างมีอำนาจเต็มตามกฎหมาย และครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด ส่วนรองเจ้าคณะ รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส จะมีอำนาจหน้าที่เต็มตามตำแหน่ง ก็เพราะได้รับการมอบหมาย จึงบัญญัตินามว่า "พระสังฆาธิการ" ซึ่งเทียบได้กับข้าราชการของฝ่ายราชอาณาจักร ส่วนเลขานุการเจ้าคณะและเลขานุการรองเจ้าคณะ หาได้เป็นพระสังฆาธิการไม่ เพราะเป็นเพียงผู้ทำการเลขานุการ

๒.๔.๒ ความสำคัญของพระสังฆาธิการ

พระสังฆาธิการเป็นผู้ปกครองดูแลคณะสงฆ์ในเขตปกครองและในวัดให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช มีหน้าที่ควบคุม และส่งเสริมรักษาความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ จัดการและพัฒนา การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นไปด้วยดี พระสังฆาธิการจึงมีความสำคัญในการดูแลพระภิกษุและสามเณร ดูแลให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ให้ภิกษุและสามเณรมีจริยาวัตรตรงตาม ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย นับว่าพระสังฆาธิการเป็นผู้จรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน ดูแลการประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุและสามเณรไม่ให้ออกนอกพระธรรมวินัย และพระสังฆาธิการโดยเฉพาะ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส จะต้องบำรุงรักษาจัดการวัด และสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่พำนักอยู่ในวัดปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และเป็นธุระในการอบรมศึกษาสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ให้สะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

กรมการศาสนาและกระทรวงศึกษาธิการ ระบุถึงความสำคัญของพระสังฆาธิการว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติจะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบไป ก็ด้วยจะต้องอาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญเนื่องด้วยพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดกับประชาชนโดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสซึ่งเป็นที่เคารพและเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เจ้าอาวาสจึงมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารและจัดการวัดให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ^{๕๔}

^{๕๓} กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๔ (พ.ศ.๒๕๓๕) ว่าด้วยจำนวนและเขตปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ,กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่๒) พ.ศ.๒๕๓๕ และมาตรา ๒๑,พ.ศ.๒๕๕๒,ข้อ ๑ , หน้า ๕.

^{๕๔} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), คำนำ.

พระสงฆ์กับการบริหารจัดการ ถือว่าพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญต่อสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าพระสงฆ์จะทำอะไรเกี่ยวกับการบริหารจัดการภายในวัดหรือนำพาพุทธศาสนิกชนทำตามขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆพระสงฆ์มีบทบาทเป็นอย่างยิ่ง เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะพระสงฆ์มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส ใฝ่รู้ใฝ่คิด สามารถให้ความรู้ที่ตนเองได้ศึกษามาเพื่อบำเพ็ญประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาและสังคมประเทศชาติ^{๕๕}

ดังนั้นพระสังฆาธิการ จึงเป็นพระภิกษุที่ปฏิบัติตามภารกิจของพระพุทธศาสนาที่จะช่วยส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ให้เจริญรุ่งเรือง และสร้างศรัทธาของพุทธศาสนิกชนต่อพระพุทธศาสนา และสร้างความเข้มแข็ง และความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

๒.๔.๓ การแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ

กฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ การแต่งตั้งและถอดถอน (กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ) ไว้ดังนี้^{๕๖}

คุณสมบัติทั่วไปของพระสังฆาธิการ

กฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ได้กำหนดคุณสมบัติทั่วไปของพระสังฆาธิการ ไว้ ๗ ประการดังนี้

๑. มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง
๒. มีความรู้สมควรแก่ตำแหน่ง
๓. มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย
๔. เป็นผู้ฉลาดสามารถในการปกครองคณะสงฆ์
๕. ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบหรือเป็นโรคเรื้อน หรือเป็นวัณโรคในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ
๖. ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน
๗. ไม่เคยถูกถอดถอนหรือถูกปลดจากตำแหน่งใด เพราะความผิดมาก่อน

^{๕๕} สิริวัฒน์ ศรีศรีอดุง, พระสงฆ์กับภาวะผู้นำ, ในรวบรวมบทความ สารนิพนธ์พุทธศาสนธรรมหาบัณฑิต ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๐๖.

^{๕๖} กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๔๐๓.

การแต่งตั้งพระสังฆาธิการ

การแต่งตั้งพระสังฆาธิการ ตามกฎหมายเถรสมาคม (กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ) มีดังนี้

๑. การแต่งตั้งตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ ต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพ้น ๓๐ และมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่ารองสมเด็จพระราชาคณะ สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติให้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม

๒. การแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาค ต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพ้น ๒๐ และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะภาคนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดในภาคนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือมี สมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นเทพ หรือเป็นพระราชาคณะซึ่งเป็นพระคณาจารย์เอก หรือเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค ในการแต่งตั้งเจ้าคณะภาค เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะใหญ่ พิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติ เสนอ มหาเถรสมาคมพิจารณา เพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งตามมติมหาเถรสมาคมเจ้าคณะภาคจะอยู่ในตำแหน่งคราวละ ๔ ปี และอาจได้รับแต่งตั้งอีกได้ ในกรณีที่รองเจ้าคณะภาคพ้นจากตำแหน่งก่อนวาระ ให้รองเจ้าคณะภาค ซึ่งได้รับแต่งตั้งแทน อยู่ในตำแหน่งตามวาระของผู้ซึ่งตนแทน

๓. การแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด ต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพ้น ๑๐ กับมีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะจังหวัดนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญ หรือเป็นพระคณาจารย์โทขึ้นไปหรือเป็นเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า ๖ ประโยค ในการแต่งตั้งเจ้าคณะจังหวัดในภาคใด ให้เจ้าคณะภาคนั้นพิจารณา คัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ เสนอเจ้าคณะใหญ่พิจารณา เพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งตามมติมหาเถรสมาคม

๔. ในการแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ ต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไปแล้วมีพรรษาพ้น ๑๐ กับมีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลในอำเภอนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าชั้นสัญญาบัตร หรือเป็นพระคณาจารย์ตรีขึ้นไปหรือเป็นเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า ๔ ประโยคในการแต่งตั้งเจ้าคณะอำเภอในจังหวัดใด ให้เจ้าคณะจังหวัดนั้นคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าว เสนอเจ้าคณะภาค เพื่อพิจารณาแต่งตั้งโดยอนุมัติของเจ้าคณะใหญ่

๕. ในการแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล ต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพ้น ๕ กับมีสำนักอยู่ในเขตอำเภอนั้น และกำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะตำบลนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๒ ปี หรือกำลังดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสในตำบลนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๔ ปี หรือเป็นพระภิกษุมีสมณศักดิ์ หรือเป็นพระคณาจารย์ หรือเป็นเปรียญธรรม หรือเป็นนักธรรมชั้นเอก ในการแต่งตั้งเจ้าคณะตำบลในอำเภอใด ให้เจ้าคณะอำเภอนั้นคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าว เสนอเจ้าคณะจังหวัดพิจารณาแต่งตั้ง เมื่อได้แต่งตั้งแล้ว ให้แจ้งกรมการศาสนาและรายงานเจ้าคณะภาคเพื่อทราบ

๖. การแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามราชวรวิหาร ต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไปแล้วจะต้องมีพรรษาพ้น ๕ และเป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์

ในถื่นนั้นในการแต่งตั้งเจ้าอาวาสนอกจากพระอารามหลวงในตำบลใดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าสังกัด ถ้าไม่มีรองเจ้าคณะอำเภอ ไม่มีรองเจ้าคณะตำบล ให้เจ้าคณะอำเภอเลือกเจ้าอาวาสในตำบลนั้น รวมกันทั้งหมดไม่น้อยกว่า ๓ รูป ร่วมกันพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติสมควรแล้วให้เจ้าคณะอำเภอรายงานเสนอเจ้าคณะจังหวัดเพื่อพิจารณาแต่งตั้ง

ถ้าพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดนั้นดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอยู่ด้วย ให้เจ้าคณะอำเภอรายงานเสนอเจ้าคณะจังหวัด เพื่อเจ้าคณะภาคพิจารณาแต่งตั้งในการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส นอกจากพระอารามหลวง ให้เจ้าอาวาสวัดนั้นพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติ และระบุหน้าที่ที่ตนจะมอบหมายให้ปฏิบัติ แล้วเสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับ เพื่อเจ้าคณะจังหวัดพิจารณาแต่งตั้ง

๗. การแต่งตั้งพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในกรุงเทพมหานคร ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่งคือ มีพรรษาพ้น ๑๐ เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ และมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นราชสำหรับพระอารามหลวงชั้นเอก ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญ สำหรับพระอารามหลวงชั้นโท ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอกสำหรับพระอารามหลวงชั้นตรี

ส่วนพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในจังหวัดอื่น นอกจากกรุงเทพมหานคร ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง คือ มีพรรษาพ้น ๑๐ เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ และมีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญสำหรับพระอารามหลวงชั้นเอก ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอก สำหรับพระอารามหลวงชั้นโท ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นโท หรือพระครูสัญญาบัตรที่มีนิตยภัต ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นโท ถ้าพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอยู่ด้วย ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะภาคดำเนินการ ในการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ให้เจ้าอาวาสพระอารามหลวงนั้นพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวและระบุหน้าที่ที่ตนจะมอบหมายให้ปฏิบัติแล้วรายงานเจ้าคณะจังหวัดเพื่อพิจารณาเสนอตามลำดับจนถึงมหาเถรสมาคม สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ตามมติมหาเถรสมาคม

การพ้นจากตำแหน่งหน้าที่พระสังฆาธิการ

พระสังฆาธิการย่อมพ้นจากตำแหน่งได้ในกรณีถึงมรณภาพ หรือพ้นจากความเป็นพระภิกษุ หรือลาออก หรือย้ายออกไปนอกเขตที่ตนมีสำนักอยู่ หรือยกเป็นกิตติมศักดิ์ หรือรับตำแหน่งหน้าที่เจ้าคณะหรือรองเจ้าคณะอื่น หรือให้ออกจากตำแหน่งหน้าที่ หรือถูกปลดจากตำแหน่งหน้าที่ หรือถูกถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่^{๕๗}

พระสังฆาธิการรูปใดประสงค์จะลาออกจากตำแหน่งหน้าที่ที่ย่อมทำได้ เมื่อผู้มีอำนาจแต่งตั้งได้พิจารณาอนุญาตแล้ว จึงเป็นอันพ้นจากตำแหน่งหน้าที่

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐๕.

พระสังฆาธิการจะพ้นตำแหน่งได้ในกรณีมรณภาพ หรือพ้นจากความเป็นภิกษุหรือลาออก หรือย้ายออกไปนอกเขตที่ตนมีพำนักอยู่ หรือให้พ้นจากตำแหน่งหน้าที่ โดยถูกปลดจากตำแหน่งหน้าที่ ถูกถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่^{๕๘}

๒.๔.๔ การปกครองสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์เป็นรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ซึ่งเป็นองค์กรหนึ่งที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ โดยเฉพาะเกิดขึ้นในสังคมชาวพุทธที่มีรูปแบบและประวัติอย่างยาวนาน

ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ตามแบบพระธรรมวินัย

การปกครองคณะสงฆ์ได้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล หลักที่ใช้ในการปกครองครั้งนั้นคือพระธรรมวินัยพระพุทธเจ้าทรงปกครองคณะสงฆ์โดยธรรมมาธิปไตย กล่าวคือ ทรงแสดงธรรมบัญญัติพระวินัย การบริหารกิจการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนา และทรงวินิจฉัยอธิกรณ์ของพระสงฆ์ โดยที่พระองค์ทรงเป็นพระธรรมราชา มีพระสารีบุตรเป็นพระธรรมเสนาบดีเป็นผู้ช่วยตามที่ทรงโปรดให้ช่วย พร้อมพระโมคคัลลานะและพระเถระทั้งหลาย ผู้เป็นสังฆมิตรและสังฆปริณายกเป็นหมู่ๆ ทรงมอบให้สงฆ์เพื่อเป็นสมานสังวาสกัน เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย และต้องมีมติเป็นเอกฉันท์เป็นสำคัญ

ทัศนนักปราชญ์เกี่ยวกับการปกครองคณะสงฆ์ ดังสุนทร ญ รังสี กล่าวไว้ว่า^{๕๙}

๑. สังคมสงฆ์ มีการบัญญัติพระวินัยเพื่อใช้ปกครองสงฆ์ หรือใช้เป็นหลักปฏิบัติของพระภิกษุ แต่พระวินัยนั้นเป็นพุทธบัญญัติทั้งหมดหาใช่สงฆ์หรือผู้แทนของสงฆ์เป็นผู้บัญญัติอย่างที่รัฐสภาเป็นผู้บัญญัติกฎหมายในระบอบประชาธิปไตยไม่ จุดประสงค์ในการบัญญัติพระวินัยก็เพื่อให้พระสงฆ์อยู่ร่วมกันด้วยดี พ้นจากมลทินและกิเลสต่างๆ ทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใส และเป็นเครื่องส่งเสริมการปฏิบัติธรรมดังข้อความว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แลเรจักบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลายด้วยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ คือ เพื่อความดีแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ ๑ เพื่อชมเพื่อเกื้อยาก ๑ เพื่อสำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก ๑ เพื่อป้องกันอาสวะอันบังเกิดจากปัจจุบัน ๑ เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต ๑ เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส ๑ เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว ๑ เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม ๑ เพื่อถือพระวินัย ๑”^{๖๐}

๒. ด้านการบริหาร ในสมัยเมื่อยังมีพระสาวกไม่มาก พระพุทธองค์ทรงบริหารพระศาสนาด้วยพระองค์เองโดยมีพระสาวกที่สำคัญ เช่น พระสารีบุตร และพระมหาโมคคัลลานะช่วยแบ่งเบาภาระบ้างตามความจำเป็น ต่อมาเมื่อมีพระสาวกเพิ่มมากขึ้น และมีผู้ขอเข้าอุปสมบทในพระพุทธศาสนามากขึ้น ก็ได้ทรงอนุญาตให้พระสาวกอุปสมบทแก่ผู้เข้ามาขอบวชได้โดยให้ผู้ขอบวชเปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ครั้นต่อมาเมื่อภิกษุเพิ่มมากขึ้นอีกทรงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่สงฆ์ในการทำกิจกรรมทั้งปวงของพระพุทธศาสนา เช่น การให้บรรพชาอุปสมบท การกรานกฐิน กำหนดเขตสีมา การระงับอธิกรณ์ เป็นต้น ซึ่งเท่ากับเป็นผู้บริหารงานพระศาสนาตามระเบียบที่ได้ทรง

^{๕๘} อ้างแล้ว, หน้า ๓๐๒.

^{๕๙} สุนทร ญ รังสี, สถาบันทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ รัฐศาสตร์แนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๐), หน้า ๓๕-๖๐.

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑.

กำหนดไว้นั้นเอง ส่วนการบริหารคณะสงฆ์โดยรูปองค์กร เช่น มหาเถรสมาคมนั้นไม่บัญญัติในพระวินัย แต่ก็มิได้ขัดพระวินัย

๓. ด้านตุลาการ สถาบันตุลาการทางพุทธศาสนามีลักษณะบางอย่างคล้ายกับสถาบันตุลาการทางราชอาณาจักร มีกฎหรือระเบียบที่สังคมวางไว้เป็นบรรทัดฐานแห่งการกระทำของบุคคลในสังคม ป้องกันไม่ให้มีการกระทำ หรือความประพฤติที่เป็นปฏิปักษ์ต่อความสงบสุขของสังคม ฝ่ายอาณาจักรมีกฎหมายเป็นหลักในการปกครอง ส่วนฝ่ายพุทธจักรมีพระธรรมวินัยเป็นหลัก ทั้งฝ่ายอาณาจักรและพุทธจักร มีกระบวนการพิจารณาคดีหรืออิกรณ์และมีวิธีลงโทษตามโทษานุโทษ แต่ลักษณะการลงโทษตามพระวินัยกับโทษของกฎหมายบ้านเมืองมีข้อแตกต่างกันมาก ความผิดร้ายแรงบางอย่างของบรรพชิต เช่น ความผิดทางเพศสำหรับฝ่ายอาณาจักรอาจถือว่าไม่ผิดการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล มีโครงสร้างตามความเห็นของ ไชย ณ พลได้กล่าวไว้^{๖๑}

ลักษณะการใช้อำนาจการปกครองคณะสงฆ์ตามพระธรรมวินัย

การใช้อำนาจในการปกครองคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงวางกรอบเพื่อประโยชน์แก่การปกครองจึงทรงบัญญัติไว้ ๑๐ ประการดังนี้^{๖๒}

๑. เพื่อความรับทราบวาทะแห่งสงฆ์
๒. เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์
๓. เพื่อชมบุคคลเพื่อเกื้อยาก
๔. เพื่อการอยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก
๕. เพื่อป้องกันอาสวะอันบังเกิดจากปัจจุบัน
๖. เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต
๗. เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส
๘. เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว
๙. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม
๑๐. เพื่อถือตามพระวินัย

การปกครองคณะสงฆ์

การปกครองคณะสงฆ์เป็นการปกครองตามพระธรรมวินัย คือ การปกครองคณะสงฆ์จะยึดถือพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญการปกครองโดยใช้อำนาจรัฐ และจารีตเป็นหลักอุดหนุนการปกครองคณะสงฆ์ หากมีความไม่เรียบร้อยเกิดขึ้นในคณะสงฆ์ต้องอาศัยอำนาจรัฐมาช่วยจัดการแก้ไขความไม่เรียบร้อย ในรัฐสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงถวายอำนาจรัฐช่วยคณะสงฆ์จัดระบบการปกครอง ทรงตราพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ มาในรัฐสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้ยกเลิกพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ และได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ จัดระบบการปกครองใหม่ ให้มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองแบบราชอาณาจักร มาในสมัยพระบาทสมเด็จพระภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ เพื่อจัดการปกครองคณะสงฆ์ในรูปแบบใหม่ จึงได้ทรง

^{๖๑} ไชย ณ พล, การปกครองของพระพุทธเจ้าระบอบธรรมมาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย ๒๕๓๗), หน้า ๑๗๒-๑๗๓.

^{๖๒} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๘-๒๙.

ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ และถัดมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ใช้เป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ และเป็นหลักจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน^{๖๓}

การปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ระบุตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายกเป็นประมุขสงฆ์ไทยและสงฆ์อื่น ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมาย และพระธรรมวินัยและทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎหมายมหาเถรสมาคม และสมเด็จพระสังฆราชทรงอยู่ในฐานะที่ผู้ใดจะหมิ่นประมาท ดูหมิ่นหรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายมิได้ โดยมีมหาเถรสมาคมเป็นองค์กรปกครองสูงสุด คณะสงฆ์และสามเณรต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม ซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธานและกรรมการโดยตำแหน่งและกรรมการแต่งตั้ง

ในการปกครองคณะสงฆ์ แบบแผนการปกครองออกเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนหลักการกำหนดหน่วยงาน เขตการปกครอง ผู้ปกครองหรือผู้รับมอบหมายงาน หรือผู้มอบหมายงาน ปฏิบัติงานคณะสงฆ์ และส่วนย่อยๆ ได้แก่ แบบแผนการกำหนดอำนาจหน้าที่ การควบคุมบังคับบัญชา การประสานงาน การตั้งผู้รักษาการแทน และการวางระเบียบการปฏิบัติอื่นๆ

ระเบียบการปฏิบัติปกครองคณะสงฆ์กำหนดให้มีเจ้าคณะมหานิกายและเจ้าคณะธรรมยุตปกครองบังคับบัญชาวัด และพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้นๆ โดยมีแบบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค^{๖๔}

ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มีมหาเถรสมาคมเป็นศูนย์กลางรวมอำนาจปกครอง และกิจการคณะสงฆ์ทั้งสิ้นของคณะสงฆ์ไทย เป็นศูนย์กลางรวมเขตการปกครองและ เจ้าคณะส่วนกลาง ซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง โดยกำหนดเขตการปกครองได้แก่ เขตการปกครองบังคับบัญชาเจ้าคณะ เจ้าอาวาสและภิกษุสามเณรในนิกายนั้นๆ ในส่วนกลาง จะแยกส่วนปกครองเป็นคณะนิกายเรียกว่า “หน” มี ๔ หน คือ หนกลาง หนเหนือหนตะวันออก และหนใต้ ในส่วนของคณะธรรมยุต เรียกว่า คณะธรรมยุติ จะรวมเขตปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค และวัดธรรมยุติเป็นเขตเดียวกัน

การปกครองสงฆ์ในส่วนกลาง ได้แก่ เจ้าคณะหนใหญ่ ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการในส่วนกลาง เป็นผู้ประสานงานกับสมเด็จพระสังฆราช มีมหาเถรสมาคม เป็นหน่วยงานในส่วนกลางและประสานงานกับเจ้าคณะในส่วนภูมิภาค ปฏิบัติหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองของตน เรียกว่า หน มีเจ้าคณะหนใหญ่ ๕ หน คือ

๑. เจ้าคณะใหญ่หนกลาง
๒. เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ
๓. เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก
๔. เจ้าคณะใหญ่หนใต้

^{๖๓} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณีโย), เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่องการปกครองคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

^{๖๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

๕. เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต

อำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ของเจ้าคณะหนใหญ่ ในเขตปกครองของตนมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ ดังนี้^{๖๕}

๑. ดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช

๒. ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปด้วยดี

๓. วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยข้ออุทธรณ์คำสั่งหรือคำวินิจฉัยชั้นภาค หรือมีอำนาจหน้าที่ในกรณีที่ได้รับมอบหมายอย่างอื่นจากมหาเถรสมาคม

๔. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าคณะภาคให้เป็นไปโดยชอบ

๕. ควบคุมบังคับบัญชาเจ้าคณะและเจ้าอาวาส ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ในบังคับบัญชาหรืออยู่ในเขตปกครองของตน และชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

๖. ตรวจการและประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตนระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ในส่วนภูมิภาค การปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ได้กำหนดส่วนหลักไว้ อย่างชัดเจนในมาตรา ๒๑ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ได้จัดเขตการปกครอง ออกเป็นภาค จังหวัด อำเภอ ตำบลจำนวนตำบล และเขตปกครองให้เป็นไปตามกำหนดในกฎหมาย มหาเถรสมาคม ส่วนมาตรฐาน ๒๒กำหนดให้พระภิกษุเป็นผู้ปกครองตามชั้น ตามลำดับชั้น คือ เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบล เมื่อมหาเถรสมาคมเห็นสมควรจะจัดให้มี รองเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะอำเภอ และรองเจ้าคณะตำบลเป็นผู้ช่วยเจ้าคณะ ชั้นนั้นๆ ด้วยก็ได้พระภิกษุผู้ปกครองคณะสงฆ์ ทุกตำแหน่ง เรียกว่าพระสังฆาธิการเป็นภิกษุผู้ทำงาน โดยสิทธิขาดทางคณะสงฆ์ โดยมีอำนาจเต็มแบบรวมตำแหน่งซึ่งนอกเหนือจากตำแหน่งดังกล่าวข้างต้นแล้วยังรวมไปถึงเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส เจ้าคณะ และเจ้าอาวาสเป็นผู้ทำงานคณะสงฆ์อย่างมีอำนาจเต็มกฎหมาย และควบคุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัด

๒.๔.๕ บทบาทพระสังฆาธิการ

จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับบทบาทพระสังฆาธิการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

พระธรรมญาณมุนี (ทองย้อย บัวอ่อน) กล่าวว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ โดยมีหลักการปกครองคือมุ่งความสงบเรียบร้อย มุ่งความเจริญงอกงาม และมุ่ง

^{๖๕} ศนจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, การปกครองคณะสงฆ์ไทย,(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๘๔.

ความสามัคคีปรองดอง ซึ่งทั้ง ๓ ประการนี้เป็นเครื่องวัดสมรรถภาพของการปกครอง ในขณะเดียวกัน ในการปกครองพระสงฆ์ให้ได้ผลดีตามหลักการ ดังกล่าวนั้น^{๖๖}

พระครูมงคลคีลวงค์ (กุศล คนธวโร) และคณะ กล่าวว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส ทุกรูปต้องพัฒนาตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัยก่อนเป็นประการแรก ประการที่สองจะต้องมีรูปแบบการปกครองในวัดวาอารามให้เรียบร้อย และประการสุดท้ายจะต้องจัดรูปแบบในการศึกษาเล่าเรียนแผนกพระปริยัติธรรมขึ้น เช่น แผนกนักธรรม แผนกบาลี ขึ้นในวัดของตน นอกจากนี้จะต้องอบรมวิปัสสนากรรมฐานให้กับพระภิกษุสามเณร เรียกว่า พัฒนาจิตใจของพระภิกษุสามเณรให้มีความมั่นคง เพื่อพระภิกษุสามเณรจะได้นำหลักการพัฒนาจิตใจนี้ไปสู่เด็ก หรือเยาวชนหรือยุวพุทธให้หันเข้ามาศึกษาหาความรู้ด้านพระพุทธศาสนา เรียกว่า จริยธรรม การให้การศึกษาด้านจริยธรรมก็คือ การเปิดโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น การเปิดโรงเรียนเด็กเล็ก ที่เรียกว่าเด็กก่อนเกณฑ์ ซึ่งเป็นโครงการของมหาเถรสมาคม ก็เพื่อเป็นการชักจูงเด็กเล็กให้หันเข้ามาพึ่งพระสงฆ์ พระสงฆ์ก็มีบทบาทช่วยเหลือเด็กเล็กด้วยเมตตาธรรม เด็กเล็กเหล่านี้ ก็คือลูกหลาน ชาวบ้านที่ต้องออกไปประกอบอาชีพ เมื่อวัดรับดูแลลูกหลานให้ ความเลื่อมใสศรัทธาต่อวัด ต่อ พระพุทธศาสนา ก็บังเกิดขึ้นกับประชาชน จึงเห็นได้ว่า พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส นอกจากจะมีหน้าที่ในการดูแลวัดพัฒนาวัดแล้ว ยังต้องช่วยเหลือและพัฒนาชุมชนพร้อมกันไปด้วย^{๖๗}

พระสังฆาธิการ เป็นนามบัญญัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ ได้กำหนดบทบาทอำนาจหน้าที่การปกครองคณะสงฆ์ ในเขตปกครองของตน ได้แก่ การรักษาความเรียบร้อยดีงามการศาสนศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ รวมทั้งการนิคมกรรมหรือการวินิจฉัย อภิกรณ์ หรือความผิดทางพระธรรมวินัยของพระภิกษุ

กฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ได้กำหนดจริยาพระสังฆาธิการซึ่งพระสังฆาธิการต้องปฏิบัติตามบทบาทของพระสังฆาธิการดังต่อไปนี้

๑. ต้องเคารพเอื้อเฟื้อต่อกฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยโดยเคร่งครัด

๒. ต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา ซึ่งสั่งโดยชอบด้วยอำนาจหน้าที่ ถ้าไม่เห็นพ้องด้วยคำสั่งนั้น ให้เสนอความเห็นคัดค้านเป็นลายลักษณ์อักษรภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันที่ได้รับทราบคำสั่งและเมื่อได้คัดค้านดังกล่าวมานั้นแล้ว แต่ผู้สั่งมิได้ถอนหรือแก้คำสั่งนั้น ถ้าคำสั่งนั้นไม่ผิดพระวินัยต้องปฏิบัติตาม ต้องรายงานจนถึงผู้สั่งในกรณีมีการคัดค้านคำสั่งให้ผู้ส่งรายงานเรื่อง

^{๖๖} พระธรรมญาณมุนี (ทองย้อย บัวอ่อน), การแสวงหาเส้นทางพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, อ้างในพระปลัดเกียรติศักดิ์ สันทวีรกุล, “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘).

^{๖๗} พระครูมงคลคีลวงค์ (กุศล คนธวโร) , อ้างใน พระปลัดเกียรติศักดิ์ สันทวีรกุล, “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘).

ทั้งหมดไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตน เพื่อพิจารณาสั่งการต่อไป ในการปฏิบัติหน้าที่ ห้ามทำข้ามผู้บังคับบัญชาเหนือตน เว้นแต่จะได้รับอนุญาตพิเศษเป็นครั้งคราว

๓. ต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวัง มิให้เกิดความเสียหายแก่การคณะสงฆ์ และการพระศาสนาและห้ามมิให้ละทิ้งหน้าที่โดยไม่มีเหตุอันควร

๔. ต้องปฏิบัติหน้าที่โดยชอบและห้ามมิให้ใช้อำนาจหน้าที่ในทางที่ไม่สมควร

๕. ต้องสุภาพเรียบร้อยต่อผู้บังคับบัญชาเหนือตนและผู้อยู่ในปกครอง

๖. ต้องรักษาส่งเสริมสามัคคีในหมู่คณะและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางที่ชอบ

๗. ต้องอำนวยความสะดวกในหน้าที่การคณะสงฆ์และการพระศาสนา

๘. ต้องรักษาข้อความอันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ที่ยังไม่ควรเปิดเผย

ทั้ง ๘ ข้อนี้ เป็นจริยาอันพระสังฆาธิการต้องถือปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด เพราะละเมิดแล้วย่อมได้รับโทษฐานละเมิดจริยา

สรุปว่า พระสังฆาธิการมีหน้าที่ในการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะบ่งชี้ความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรสืบต่อไป ก็ด้วยจะต้องอาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญ เนื่องจากพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดประชาชนโดยเฉพาะพระสังฆาธิการทุกระดับเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชน และมีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้วยแล้ว จึงจะต้องปรับบทบาทในด้านต่าง ๆ ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมให้ได้ พระสังฆาธิการ ต้องมีการพัฒนาตนเองในด้านการศึกษาด้วยการขวนขวายในหน้าที่ของตน และไม่ล้มที่จะพัฒนาคนอื่นหรือคนในชุมชนในสังคมนั้นด้วย ดังนั้นบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จึงย่อมมีปัญหาอันเนื่องมาจากพื้นฐานความรู้ของพระสังฆาธิการ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจ เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนและพัฒนากิจการคณะสงฆ์ ต่อไป

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย

จากการที่ผู้วิจัยศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ได้มีผู้ศึกษาและเสนอแนวคิดไว้เป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ตามในที่นี้ขอเสนอเฉพาะแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการศาสนศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ดังนี้

๒.๕.๑ ความหมายของการศึกษา

จากการที่ผู้วิจัยศึกษาความหมายของการศึกษา ได้มีนักวิชาการและผู้ศึกษาแสดงความหมายไว้เป็นจำนวนมาก ดังนี้

ตามมาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ คำว่า การศึกษา หมายความว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรมการสร้างสรรค์ จรรโลงก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคมการเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต^{๒๘}

^{๒๘}กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๖ ตอนที่ ๗๔ ก. หน้า ๒, ๑๙ ส.ค.๒๕๔๒.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ให้นิยามความหมายคำว่า การศึกษา หรือ ศึกษา แปลว่า การฝึกฝนพัฒนาคน การฝึกฝนพัฒนาคนนั้น อิงอาศัยความเชื่อที่ว่า มนุษย์มีศักยภาพที่พัฒนาได้ หรือว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ประเสริฐได้ด้วยการฝึกฝนพัฒนา เมื่อฝึกฝนพัฒนาด้วยไตรสิกขาให้ดำเนินชีวิตตามแนววิถีแล้ว ในที่สุดก็บรรลุจุดหมายแห่งชีวิตที่ดีงาม เป็นสัตว์ที่ประเสริฐ มีคุณสมบัติที่สมบูรณ์ มีทั้งปัญญาหยั่งรู้สัจธรรม ดำเนินชีวิตด้วยสันติสุข กล่าวไว้ว่า พระพุทธศาสนานั้นเป็นศาสนาแห่งการศึกษาเรื่องของพระพุทธศาสนา เป็นเรื่องของการศึกษาทั้งสิ้น^{๖๙}

สมบูรณ พรณนาภาพ กล่าวว่า การศึกษา หมายถึง การอบรมสั่งสอน การให้ความรู้ หรือการเสาะแสวงหาความรู้โดยอาศัยการอบรมสั่งสอน หรือโดยอาศัยฝึกหัดภายใต้คำแนะนำของครู หรือความหมายตามภาษาอังกฤษ ได้แก่ การศึกษาคือการพัฒนาสมรรถภาพด้านต่างๆ ของบุคคลให้มีความเจริญงอกงามสูงสุดสำหรับให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม^{๗๐}

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโณ) กล่าวไว้ว่า การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ หรือการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติสัทธรรม ซึ่งเป็นหนึ่งในสัทธรรม ๓ ของบรรพชิตและคฤหัสถ์ แต่ในปัจจุบัน พระปริยัติสัทธรรมนั้น เรียกสั้น ๆ ว่า “พระปริยัติธรรม”^{๗๑}

สมศักดิ์ บุญปู กล่าวว่า การศึกษานั้น ได้มีมาพร้อม ๆ กับมนุษย์ที่ได้อุบัติขึ้นมาในโลกโดยรู้จักการแก้ปัญหา รู้จัก รับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ตลอดจนแก้ปัญหาขัดแย้งด้วยเหตุและผล รู้จักสำนึกและเข้าใจ ในคุณค่าของสิ่งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมที่ปรากฏให้เราได้เรียนรู้ในแง่ต่าง ๆ ตลอดจน สิ่งแวดล้อมสมัยนั้น ๆ ด้วย ทั้งนี้เพราะการศึกษาหรือการค้นคว้าทำให้รับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิด ขึ้นในโลกตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และสามารถรู้และคาดการณ์ล่วงหน้าในอนาคตได้นอกจากนั้น การศึกษาไม่ว่าจะเป็นคติโลกหรือคติธรรม ย่อมเป็นเหตุปัจจัยยกระดับฐานะของตนเองให้สูงขึ้น กว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันด้วย ในที่นี้จะมุ่งถึงเฉพาะการศึกษาทางคติธรรมหรือศึกษาการพัฒนาการ ศึกษาคณะสงฆ์ไทยว่าเป็นมาอย่างไร^{๗๒}

สรุปได้ว่า การศึกษา คือ การฝึกฝนพัฒนาคน ด้วยการอบรมสั่งสอน การให้ความรู้หรือการเสาะแสวงหาความรู้โดยอาศัยการอบรมสั่งสอน ตามหลักของไตรสิกขา ผ่านกระบวนการเรียน เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม

๒.๕.๒ ความเป็นมาของการศึกษา

เมื่อพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น พระองค์ได้ทรงประกาศคำสอนใหม่ ซึ่งเป็นการปฏิวัติต่อคำสอน ของพราหมณ์ กำจัดความเชื่อถือเรื่องวรรณะ ไม่ให้ถือเอาชาติกำเนิดเป็นเครื่องแบ่งแยกความสูงต่ำและสิทธิของมนุษย์ ให้ถือว่าทุกคน ทุกวรรณะเกิดมามีความเสมอภาคกัน จะดี จะชั่ว จะประเสริฐ

^{๖๙} พระเทพเวที, (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา, (มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๒), หน้า ๔๖.

^{๗๐} สมบูรณ พรณนาภาพ, ประวัติและปรัชญาการศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๔), หน้า ๒.

^{๗๑} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโณ), คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๘๘ – ๘๙.

^{๗๒} สมศักดิ์ บุญปู, การพัฒนาการศึกษาคณะสงฆ์ไทย, <http://www.mcu.ac.th>, เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๕๔.

หรือตำรา เพราะการกระทำ และการประพฤติดีของตนเอง จะเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพทย์ ศูทร จัณทาลหรือปุถุชนก็ตาม ทำดีก็ได้ผลดีเหมือนกัน ทำชั่วก็ได้ผลชั่วเหมือนกัน คนใดปฏิบัติ ธรรมก็ได้ ความสงบทางจิต มีความก้าวหน้า ถึงจุดหมายของศาสนาได้เหมือนกัน ขาดิกำเนต ไม่สำคัญ สำคัญที่ การฝึกอบรม

นอกจากทรงประกาศคำสอน เพื่อให้เกิดผลทางการปฏิบัติ ทางความเชื่อถืออย่างใหม่ ของประชาชนแล้ว พระพุทธเจ้าทรงนำหลักการนี้มาปฏิบัติให้เกิดผลในรูปสถาบันด้วย ทรงตั้ง คณะสงฆ์ขึ้น คณะสงฆ์นี้เปิดรับบุคคลทุกวรรณะและนอกวรรณะ ทุกคนที่เข้ามาเป็นสมาชิกของ สถาบันสงฆ์นั้นแล้วมีสิทธิเสมอกันในทางด้านการปกครองและชีวิตทางสังคม มีข้อกำหนดเพียง ให้แสดงความเคารพกันตามลำดับอายุสมาชิกภาพ และมีโอกาสเท่าเทียมกันในการที่จะได้รับการ ศึกษาอบรม ตลอดจนปฏิบัติเพื่อเข้าถึงจุดหมายสูงสุดที่ชีวิตในสังฆะจะเข้าถึงได้สถาบันวัดกลายเป็น สถาบันทางการศึกษา เพราะเป็นที่ฝึกหัดอบรม บรรยายภาศภายในวัดรวมถึงวิถีชีวิตของพระสงฆ์ ภายในวัดเป็น บรรยายภาศสำหรับฝึกหัดพัฒนาคนและพัฒนาตนให้เดินไปในวิถีชีวิตที่ถูกต้องดังตาม ตามระบบพัฒนา คน ๓ ด้าน ที่เรียกว่า ไตรสิกขา ได้แก่

๑. ฝึกฝนพัฒนาในการแสดงออกทางกายและวาจา (อิทธิศีล)
๒. ฝึกฝนพัฒนาด้านคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพจิต (อิทธิจิต)
๓. ฝึกฝนพัฒนาสมองหรือปัญญา (อิทธิปัญญา)

พิจารณาจากประวัติการประดิษฐานพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่าคณะสงฆ์ใน ความหมายที่แท้นั้น พระพุทธเจ้าทรงตั้งขึ้นเป็น “สังคมตัวอย่าง” ที่มีการจัดระบบต่าง ๆ ทั้งใน การปกครอง การเลี้ยงชีพ ชีวิตทางสังคม ตลอดจนการศึกษาอบรมทุกอย่าง โดยให้สมาชิก ทุกคนมีสิทธิ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมและผลประโยชน์ต่าง ๆ ของสถาบันโดยทั่วถึงและเท่าเทียม กัน มีความรู้สึกที่ดีต่อกัน เคารพในคุณค่าของกันและกัน อยู่ด้วยความกลมกลืนประสานกัน เป็น ระเบียบเรียบร้อย มีความปลอดภัยเป็นอิสระทั้งทางกาย ทางวาจา และความคิด มีโอกาสพร้อม บริบูรณ์ที่จะให้ ความสามารถ และคุณสมบัติต่าง ๆ ของตน ๆ ได้รับการฝึกอบรมเจริญก้าวหน้า โดยเต็มที่ถึงขีดสุด เท่าที่ตนจะทำได้ในมรรคาแห่งการปฏิบัติ เพื่อเข้าถึงจุดหมายของพระศาสนา คือให้ทุกคนมีสิทธิใน การปกครองสถาบันของตน มีปัจจัย ๔ พอเหมาะพอดีแก่การที่จะให้ชีวิตดำรง อยู่ด้วยความ สะดวกสบายพอสมควร และช่วยให้การปฏิบัติหน้าที่ได้ผลดี สมาชิกทุกคนอยู่ร่วม กัน โดยให้ความ เคารพนับถือกันฉันพี่น้อง ช่วยเหลือกันและให้โอกาสแก่กันในการปฏิบัติหน้าที่ ผู้จบการศึกษาอบรม แล้ว หรือศึกษาต่ำกว่า ผู้รับการศึกษาจะต้องฝึกฝนอบรมตนเอง ด้วยตั้งใจจริงเต็มหน้าที่และ ความสามารถของตน

หลักทางพระพุทธศาสนาส่งเสริมให้มีการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นทางด้านหลักธรรม เช่น เรื่อง พระนิพพาน การกำจัดอวิชชา ไตรสิกขา การเน้นปัญญา ความสำคัญของกัลยาณมิตร ความ เป็นพหูสูต เป็นต้น หรือทางพระวินัย เช่น การถือนิสัยของพระนวกะ การร่วมประชุมในอุโบสถ เดียวกัน การนั่งประชุมแสดงธรรม สนทนาสากัจฉา อภิปราย ตอบปัญหาธรรมกัน เป็นต้น ทั้งนี้ โดยมี วัดเป็นสถาบันการศึกษา ชีวิตความเป็นอยู่ของพระภิกษุ เป็นชีวิตที่มุ่งต่อการฝึกฝนอบรมและ การให้ การศึกษาอบรม ดังนั้น ชีวิตของสังคมภิกษุจึงมากไปด้วยกิจกรรมการศึกษา พัฒนาการทาง การศึกษาของอารยันที่ได้จากพระพุทธศาสนา

การศึกษาคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ดำเนินตามแนวไตรสิกขา โดยยึดถือพุทธพจน์ คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหลัก มีความมุ่งหมายสำคัญ เพื่อให้ประพฤติปฏิบัติตน ดำรง รักษา และเผยแผ่พรหมจรรย์อันเป็นระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ ดำเนินชีวิตตามหลักการแห่ง พระธรรมวินัย ต่อมา ได้แยกออกเป็นฝ่ายคันถธุระและวิปัสสนาธุระ คือคันถธุระ ได้ศึกษา พระธรรมวินัย คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และวิปัสสนาธุระ ได้แก่ การเรียนวิธีฝึกหัดจิตใจของ ตนเองให้ปราศจากกิเลส เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระสงฆ์ พุทธสาวก จึง ประชุมกันทำสังคายนา รวบรวมพระธรรมวินัยอันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ที่ได้ตรัสสอน ไว้มีจำนวน ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ จัดไว้เป็น ๓ หมวด คือ พระสูตร พระวินัย และ พระอภิธรรม เรียกรวมกันว่า พระไตรปิฎก ซึ่งเป็นคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาสืบมา

พระพุทธศาสนา มีองค์ประกอบสำคัญ ๓ ประการ ได้แก่ ปรีชา คือ การเล่าเรียน ปฏิบัติ คือ ลงมือกระทำ และปฏิเวธ คือ ประจักษ์แจ้งผลการศึกษาปรีชา เป็นองค์ประกอบสำคัญ อันเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติ ความเจริญทางการศึกษาหรือปรีชาของคณะสงฆ์ เป็นปัจจัยสำคัญ เกี่ยวกับความเจริญของพระพุทธศาสนา

๑) ระบบการศึกษาพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล

จากการศึกษาลักษณะของระบบการศึกษาพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลนั้น มีลักษณะดังนี้

๑. ระบบการรับเข้าศึกษาพระพุทธศาสนา ตามพุทธบัญญัติพระวินัย กุลบุตรที่จะเข้ามาสู่สถาบันแห่งนี้ต้องบรรพชาอุปสมบท สามเณรมีอายุ ๗ ปีขึ้นไป พระภิกษุอายุ ๒๐ ปีขึ้นไป
๒. ระบบการศึกษาของพระพุทธศาสนา เป็นแบบโรงเรียนกินนอน
๓. สถานที่ศึกษา คือ วัด
๔. ชีวิตนักศึกษา ทุกคนเสมอภาคเท่าเทียมกันตามพระวินัย ไม่แบ่งชนชั้นวรรณะ
๕. ด้านปัจจัย ๔ ได้รับการดูแลและอุปถัมภ์โดยพระราชา อำมาตย์ พ่อค้า คหบดี และประชาชนทั่วไป
๖. เครื่องแบบการแต่งกาย ใช้ผ้าบังสุกุลตามพุทธบัญญัติ เรียบง่าย สะอาด มีเพียง ๓ ผืน

๗. วัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อกำจัดตัณหา อันเป็นวัฏจักรแห่งการเวียนว่ายตายเกิดของมนุษย์ และดำเนินตามมรรคมีองค์ ๘ คือ ทางสายกลางมุ่งเข้าสู่นิพพาน อันเป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

๘. หลักสูตร พระสูตรตันตปิฎก พระวินัยปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก หลักสูตรนี้ใช้หลักการท่องจำ เรียกว่า มุขปาฐะ โดยการแต่งเป็นร้อยแก้ว ร้อยกรอง เพื่อสะดวกในการท่องจำ ผู้เรียนจะเลือกเรียนตามความสนใจ

๙. วิธีสอน สอนด้วยการใช้มุขปาฐะ (ปากเปล่า) สนทนา การบรรยาย การถามตอบ แบบวางกฎข้อบังคับ

๑๐. บทบาทของครู ครูผู้สอนมักเรียกว่า อุปัชฌาย์ อาจารย์ เป็นผู้มิบทบาทในการสอน ให้การอบรม ให้คำปรึกษา และสอบวัดผลด้วยตนเอง

สรุปได้ว่า ลักษณะของการศึกษาในสมัยพุทธกาลนั้น มีอัตลักษณ์เป็นของตนเอง คือ มีระเบียบแบบแผนที่ดี เน้นความเสมอภาคของผู้เรียน อีกทั้งเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต ไม่จำกัดอายุหรือชนชั้นวรรณะ

๒) ระบบการศึกษาพระพุทธศาสนาหลังพุทธกาล

หลังจากที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ระบบการศึกษาพระพุทธศาสนามีความแตกต่างจากสมัยพุทธกาลอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งผู้วิจัยขอสรุปดังนี้

๑. ระบบการศึกษาแบบเถรวาท (พ.ศ. ๑-๕๐๐) รูปแบบการศึกษามี ๒ ลักษณะ คือ คันถธุระและวิปัสสนาธุระ โดยมีสำนักต่าง ๆ ที่มีการดำเนินการศึกษาอย่างอิสระต่อกัน บางสำนักเน้นพระสูตรต้นตะ บางสำนักเน้นพระวินัย เป็นต้น แต่เมื่อใดแต่ละสำนักก็มีความเข้าใจพุทธธรรม และปฏิบัติแตกต่างกันมาก คณะสงฆ์ก็จะขอพึ่งอำนาจรัฐให้เข้ามาจัดทำสังคายนา เป็นครั้งคราวไป เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพของพระพุทธศาสนา

๒. ระบบการศึกษาแบบมหายาน (พ.ศ. ๖๐๐-๑๔๐๐) มีประเด็นศึกษา ๒ ประเด็น คือ

๒.๑ สำนักปรัชญาพุทธ (พ.ศ. ๖๐๐-๙๐๐) การเกิดขึ้นของมหายานทำให้การศึกษาใน พระพุทธศาสนาเปลี่ยนไปจากรูปแบบของศาสนาสู่ระบบปรัชญา เกิดสำนักทางปรัชญาเด่น ๆ ขึ้น ๒ สำนัก คือ

ก. สำนักมหายมิกะ ผู้ก่อตั้ง คือ นาการชุน (พ.ศ. ๗๐๙ - ๗๓๙) ผลงานที่สำคัญ คือ “มหายมิกศาสตร์” หรือ “มหายมิกการิกา” ให้ตรรกศาสตร์ ความคิดที่ว่องไว กล้าหาญ แนวคิดที่สำคัญเน้น “ศูนยตา” มีอิทธิพลทั่วมหุทวีปและขยายออกนอกเขตประเทศ,

ข. สำนักโยคอาจารย์ ผู้ก่อตั้งคือ ท่านอสังคะและท่านวสุพันธุ (พุทธศตวรรษที่ ๙) ผลงานที่สำคัญคือ อภิธรรมโกศะ, มหายานสัมปรีครหะ และประภะระอารยวาจา แนวคำสอนเป็นจิตนิยม

๒.๒ มหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนา (พ.ศ. ๑๐๐๐-๑๗๐๐) ในช่วงนี้ วัดซึ่งเดิมเป็น ศูนย์รวมของผู้ฝึกฝนอบรมตนเองอยู่แล้วได้พัฒนามาเป็นสถาบันทางการศึกษา โดยสืบทอดคุณลักษณะกลุ่มของสาวกของพระพุทธเจ้าที่ว่า “สังฆะ” คือชุมชนแห่งการเรียนรู้ ราว พ.ศ. ๙๐๐ วัดหลายวัดได้ร่วมกันดำเนินการทางการศึกษา จนกลายเป็นระบบมหาวิทยาลัยทางพระพุทธ ศาสนาขึ้น และขยายรูปแบบการให้การศึกษากว้างขวางขึ้น มหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงได้แก่ นาลันทา วลัย โอทานตะปุระ วิกรมศิลา โสมปุระ มีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ มีผู้เข้า ศึกษาหลายหมื่นคน มีหลักสูตร มีการวัดผลประเมินผล

๒.๓ ระบบการศึกษาแบบตันตระ (พ.ศ. ๑๒๐๐-๑๗๐๐) ซึ่งมีพัฒนาการมาตามลำดับคือ

(๑) มัณฑรยาน/รหস্যาน ลักษณะสำคัญคือพรำสอน บ่นมนตร์และลงเลขยันตร์ ให้ เกิดความศักดิ์สิทธิ์เป็นทางรอดพ้นจากทุกข์

(๒) วัชรยาน นับถือฉานิพุทธและพระโพธิสัตว์ นำศกติ ของอินดุตันตระมานับถืออ่อนวอน ผู้เข้าอยู่ในองค์นิรมตเทวีเป็นผู้เข้าสู่นิพพาน

(๓) กาลจักร นัปถิอ เหมือนสองอย่างแรก เพิ่มการเช่นผีเข้าด้วย ถือว่าการอ่อนวอนบูชาจะสำเร็จประสพสุขได้

สรุปได้ว่า การศึกษาพระพุทธศาสนานั้น ในสมัยหลังพุทธกาลมีความแตกต่างออกไปจากสมัยพุทธกาลอย่างเห็นได้ชัด มีการแบ่งการเรียนการสอนตามลัทธิของตน ซึ่งบางพวกยังคงยึดถือแนวทางปฏิบัติแบบเดิม บางพวกก็ปฏิบัติตามอาจารย์ที่สอนสืบต่อกันมา ทำให้การศึกษาพระพุทธศาสนาสมัยหลังพุทธกาลนั้น มีความผิดแปลกไปจากหลักธรรมคำสั่งสอนเดิมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นอย่างมาก

๓) ระบบการศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

ก่อนที่พระเจ้าอโศกมหาราชจะทรงส่งพระสงฆ์เป็นสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ นั้น ได้มีการแตกแยกนิกายสงฆ์ขึ้นในประเทศอินเดีย ในการสังคายนาครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ.๑๐๐ เนื่องจากมีความเห็นไม่ตรงกันในเรื่องวินัยบางประการ จึงเกิดเป็นนิกาย ใหญ่ๆ ๒ นิกาย คือ

๑. เถรวาท

๒. อัจฉริยวาทหรือ มหายาน

นิกายทั้ง ๒ มีข้อแตกต่างกันคือ เถรวาท เป็นนิกายที่ภิกษุชาวอินเดียภาคกลางและภาคใต้ ผู้ปฏิบัติตามคำสอนของพระเถระ หมายถึง พระเถระที่ทำสังคายนาครั้งแรกบางที่ก็ เรียกว่า นิกายสถวีรวาท แปลว่า ลัทธิของพระเถระ ปัจจุบันประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา นิกาย เถรวาท คือประเทศไทย ศรีลังกา พม่า เขมร และลาว พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทใช้ภาษา มคธ (ภาษาบาลี) จารึกพระไตรปิฎก

มหายาน เป็นนิกายของภิกษุชาวอินเดียฝ่ายเหนือ ที่ถือตามพุทธานุญาตที่ประทานไว้ ในเวลาใกล้ดับขันธปรินิพพานว่า ถ้าภิกษุทั้งปวงเห็นพร้อมกันว่า สิกขาบทเล็ก ๆ น้อย ๆ บทใด ที่ทรงบัญญัติไว้จะประพฤติไม่ได้สะดวก ก็ให้แก้ไขได้ ภิกษุในนิกายมหายาน อนุโลมดัดแปลง พระธรรมวินัยตามกาลเทศะ และประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนานิกายมหายาน คือ จีน ญี่ปุ่น เวียดนาม ทิเบต เกาหลี มองโกเลีย และไต้หวัน ใช้ภาษาสันสกฤตจารึกพระธรรมวินัย

ต่อมาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ที่อยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๓ ได้ทรงจัดให้การสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๓ เมื่อทำสำเร็จแล้วได้ส่งพระสงฆ์ที่เป็นพระธรรมทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแคว้นต่าง ๆ รวม ๙ สาย คณะของพระโสณะและพระอุตตระได้มายัง สุวรรณภูมิ ได้แก่พื้นที่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีประเทศไทยปัจจุบันเป็นศูนย์กลาง โดยมี นครปฐมเป็นราชธานี เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๓๐๓ ดังตำนานที่สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงพระนิพนธ์ไว้ในหนังสือตำนานพระพุทธเจดีย์ว่า พระพุทธศาสนาได้มาถึงประเทศไทย เป็น ๔ ยุค คือ

ยุคที่ ๑ เมื่อปี พ.ศ.๓๐๓ เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท

ยุคที่ ๒ เมื่อปี พ.ศ.๗๖๐ พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานจากแคว้นกัสมิระ ได้เผยแผ่มา ทางดินแดนทางตอนใต้ของสุวรรณภูมิคือเกาะสุมาตรา ชวา และกัมพูชา ล่วงมาถึงประมาณ ปี พ.ศ. ๑๓๐๐ ก็ได้แพร่ขยายขึ้นมาถึงปัตตานี สุราษฎร์ธานี ที่ไชยา

ยุคที่ ๓ เมื่อประมาณปี พ.ศ.๑๖๐๐ พระพุทธศาสนาแบบพุทฺธกาม ได้แพร่เข้ามาถึงอาณาจักร ล้านนา และอาณาจักรทวารวดี

ยุคที่ ๔ เมื่อประมาณปี พ.ศ.๑๙๐๐ พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทได้แผ่จากลังกาเข้ามาทางภาคใต้ของไทย คือ นครศรีธรรมราช เรียกว่า ลัทธิลังกาวงศ์

๔) ระบบการศึกษาของสงฆ์สมัยสุโขทัย

วัดเป็นสถาบันสังคมที่ให้การศึกษแก่คนไทยมาช้านานตั้งแต่โบราณ โดยพระเป็น ครูสอน มีทั้งการอบรมสั่งสอนพระด้วยกันเอง ถวายพระธรรมเทศนาแด่พระมหากษัตริย์ และเทศนา สั่งสอนอบรมประชาชนทั่วไป หรือเด็กวัด ก่อนสถาปนากรุงสุโขทัยได้มีชุมชนต่าง ๆ รวมกันอยู่ และมีพระเป็นผู้ให้การศึกษแก่คนในชุมชนนั้น ภายหลังก่อตั้งสุโขทัยเป็นราชธานีของคนไทย การปกครองคณะสงฆ์สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช แบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายคามวาสี และ อรัญญวาสี พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงส่งเสริมให้มีการศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนาจาก พระไตรปิฎก แม้พระองค์เองก็ทรงสั่งสอนประชาชนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การศึกษา จากพระไตรปิฎกนี้เรียกว่า “การศึกษาพระปริยัติธรรม”แบ่งการศึกษาเป็น ๓ ตอน โดยเริ่มต้นให้ ศึกษาพระสูตรต้นตปิฎก (หมวดพระสูตรที่ประมวล พระธรรมเทศนาและเรื่องเล่าต่าง ๆ) เมื่อศึกษา จบแล้วให้ศึกษาพระวินัยปิฎก (หมวดพระวินัยประมวลข้อบัญญัติสำหรับพระสงฆ์) เมื่อศึกษา พระวินัยจบแล้วให้ศึกษาพระอภิธรรมปิฎก (หมวดพระอภิธรรม ประมวลหลักธรรมที่เป็นวิชาการ ไม่เกี่ยวกับเหตุการณ์และตัวบุคคล)

การที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราช แบ่งคณะสงฆ์เป็น ๒ ฝ่าย ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ทำให้การจัดการศึกษาสำหรับสงฆ์แตกต่างออกไปคือฝ่ายคามวาสีซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่อยู่ในเมืองมีหน้าที่ศึกษาเล่าเรียนคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา และอบรมพระภิกษุสามเณรตลอดจนประชาชนให้ ปฏิบัติดี ประพฤติชอบอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เรียกว่า คันถุระ (ฝ่ายที่ศึกษาคัมภีร์) และ ฝ่ายอรัญญวาสี ซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่อยู่ตามป่า มีหน้าที่อบรมสั่งสอนศิษยานุศิษย์ในทางปฏิบัติ สมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐาน เรียกว่า “วิปัสสนาธุระ” (ฝ่ายบำเพ็ญภาวนา) พระสงฆ์ ทั้ง ๒ ฝ่าย แบ่งกันทำหน้าที่ ทำให้เกิดผลดีต่อการปกครองคณะสงฆ์ และช่วยให้การพระศาสนา ในกรุงสุโขทัย เจริญรุ่งเรืองมาก

ครั้งถึงสมัยพระยาสิทธิครองราชสมบัติ การพระศาสนาฝ่ายเถรวาทเจริญรุ่งเรืองมาก พระองค์มีพระราชศรัทธาแรงกล้า ถึงกับทรงอุทิศถวายพระมหาปราสาทเป็นที่เล่าเรียนของพระภิกษุสามเณร และวิชาที่ศึกษายังมีทั้งสองฝ่าย คือทั้งฝ่ายวิชาการทางธรรมและทางโลก มีใช้ศึกษาวิชา ทางพระพุทธศาสนาอย่างเดียว

๕) ระบบการศึกษาของสงฆ์สมัยอยุธยา

การศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสงฆ์ในสมัยนี้แรกๆ ถูกปล่อยปละละเลย ต่อมาถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงเห็นพระพุทธศาสนาถูกลัทธิภายนอกย่ำยี ประชาชน มัวเมาหลงใหลเห็นผิดเป็นชอบ จึงทรงรับบำรุงพระพุทธศาสนา ทรงโปรดจัดการศึกษาเล่าเรียน พระปริยัติธรรมขึ้นเหมือนในครั้งกรุงสุโขทัย ให้มีการสอบไล่พระปริยัติธรรม นับว่าเป็นการ สอบไล่ที่เกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศไทย ต่อมาจนถึงสมัยธนบุรี พระเจ้าตากสินมหาราช ทรงใส่ พระทัยพัฒนาการพระพุทธศาสนา ทรงอาราธนาพระภิกษุสงฆ์ให้มาอยู่รวมกันอีกครั้งหนึ่ง ทรง แต่งตั้งสมณศักดิ์และสถาปนาพระอารามหลายแห่งให้พระภิกษุสงฆ์ศึกษาเล่าเรียนคันถุระและ วิปัสสนาธุระ พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นอีกวาระหนึ่ง

๕.๑ หลักสูตรการศึกษา

ในสมัยอยุธยา สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้ทรงโปรดให้คณะสงฆ์เอภาณูระในการเรียนการสอนอย่างจริงจัง โดยกำหนดหลักสูตร เวลาเรียน การประเมินผล และฐานะของผู้สอบไล่ได้ เป็นการแน่นอน ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลีเป็นหลักสูตร โดยแบ่งเป็น ๓ ชั้นเรียน คือ

๑. บาเรียนตรี ต้องแปลภาษาบาลีจบพระสูตร
๒. บาเรียนโท ต้องแปลภาษาบาลีจบพระสูตร และพระวินัย
๓. บาเรียนเอก ต้องแปลภาษาบาลีจบพระสูตร พระวินัย และพระอภิธรรม

ผู้เรียนจบบาเรียน ตรี - โท - เอก เรียกว่า “มหาบาเรียนบาลี” โดยใช้อักษรย่อว่า “บ.บ.”สถานศึกษา

ในสมัยอยุธยา การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมใช้บริเวณพระบรมมหาราชวังเป็นที่เล่าเรียน ส่วนวัดวาอารามต่าง ๆ เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียนส่วนย่อยเท่านั้น ครูผู้สอน ได้แก่ พระมหากษัตริย์บ้าง ราชบัณฑิตบ้าง พระเถระผู้มีความเชี่ยวชาญในพระไตรปิฎกบ้าง

๕.๒ การวัดผลการศึกษา

เริ่มแรกเรียนคัมภีร์มูลกัจจายน์ (หลักภาษา) ใช้เวลาประมาณ ๒ - ๓ ปี จึงเรียนแปลพระไตรปิฎกที่จารึกในใบลานเป็นหนังสือแบบเรียน เมื่อมีความรู้ความสามารถในการแปลได้ดีแล้ว ครูบาอาจารย์และเจ้าสำนักเรียนก็จะทูลถวายรายงานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้ทรงทราบ และทรงโปรดให้ประกาศการสอบไล่ความรู้ของพระภิกษุสามเณรขึ้น เรียกว่า “สอบสนามหลวง” หมายถึงการสอบในพระบรมราชูปถัมภ์ ทรงยกย่องผู้สอบได้ให้มีสมณศักดิ์เป็น “มหา” นำหน้า ชื่อ แล้วพระราชทานสมณศักดิ์ให้เป็นพระราชาคณะ เป็นเกียรติแก่พระพุทธานุสาสืบไป สถานที่สอบใช้พระบรมมหาราชวังเป็นที่สอบ และใช้ระยะเวลาเรียน ๓ ปี จึงมีการสอบ ๑ ครั้ง

๕.๓ วิธีสอบ

เมื่อพระเจ้าแผ่นดินทรงประกาศให้มีการสอบพระปริยัติธรรมขึ้นแล้ว พระมหาเถระและราชบัณฑิตทั้งหลาย ก็แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้น โดยมีพระเจ้าแผ่นดินเป็นประธาน การสอบแปลผู้สอบต้องจับสลาก ตามที่คณะกรรมการกำหนดให้ ถ้าจับได้คัมภีร์ผูกใดก็แปลผูกนั้น โดยเริ่มจากพระสูตรก่อน ต้องแปลปากเปล่าต่อหน้าคณะกรรมการ ผิดศัพท์หรือประโยคได้เพียง ๓ ครั้ง ถ้ากรรมการทักท้วงเกิน ๓ ครั้ง ถือว่า ตก ถ้าแปลได้คล่องเป็นที่พอใจ ไม่มีการทักท้วงถือว่าสอบได้ ในประโยคนั้น ๆ เมื่อผ่านพระสูตร ก็ให้เกียรติคุณเป็น “บาเรียนตรี” เรียนพระวินัยปิฎกต่อไป อีก ๓ ปี สอบผ่านก็เป็น “บาเรียนโท” จากนั้นศึกษาพระอภิธรรมปิฎกอีก ๓ ปี สอบผ่านก็ได้รับ ยกย่องเป็น “บาเรียนเอก”

๖) ระบบการศึกษาสมัยธนบุรี

ศูนย์การศึกษาในสมัยธนบุรีก็ยังคงอยู่ที่วัดเหมือนสมัยอยุธยา โดยมีแต่เด็กผู้ชายเท่านั้นที่มีโอกาสศึกษา เพราะต้องอยู่กับพระที่วัดเพื่อเรียนหนังสือ พระสงฆ์ก็คือครูที่จะสอนหนังสือให้ แก่กุลบุตร เพื่อให้ได้รับการอบรมความประพฤติ เรียนพระธรรม ภาษาบาลี สันสกฤต และศัพท์เขมร เพื่อประโยชน์ในการอ่านคัมภีร์พระพุทธศาสนา นอกจากนี้ ยังมีการเรียนวิชาเลขเน้นมาตรา ชั่งตวง วัด มาตราเงินไทย และการคิดหน้าไม้ ซึ่งจะต้องนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน มีวิชาช่างฝีมือ สำหรับเด็กโต ส่วนใหญ่เกี่ยวกับการช่างก่อสร้าง เพื่อประโยชน์ในการบูรณะซ่อมแซมเสนาสนะ และสิ่งก่อสร้าง

ภายในวัด สำหรับการเรียนวิชาชีพอันตรงนั้นเป็นหน้าที่ของพ่อแม่ ใครมีอาชีพ อะไรก็ถ่ายทอดวิชา นั้น ๆ ให้แก่ลูกหลานของตน ตามสายตระกูล เช่นวิชาแพทย์แผนโบราณ วิชาช่างปั้น ช่างถม ช่าง แกะสลัก ช่างปูนปั้น ช่างเหล็ก ช่างเงิน ช่างทอง ส่วนการศึกษาสำหรับเด็กผู้หญิงก็ถือตามประเพณี โบราณ คือเรียนการเย็บปักถักร้อย ทำกับข้าว การจัดบ้านเรือน การ ฝึกอบรมมารยาทของกุลสตรี สังคมสมัยนั้นไม่นิยมให้ผู้หญิงเรียนหนังสือ จึงมีผู้หญิงจำนวนน้อย ที่อ่านออกเขียนได้

การศึกษาของพระสงฆ์สมัยนี้ ช่วงแรกขาดการศึกษาในระยะหนึ่ง เพราะพระสงฆ์มีเหลือ อยู่น้อย กระจายกันไปตามชนบทเพื่อหนีภัยเข้าศึก เมื่อพระเจ้าตากสินมหาราชทรงว่างจาก ศักดิ์ สงครามแล้ว ทรงเลือกสรรพระสงฆ์ผู้ตั้งมั่นอยู่ในพระธรรมวินัยแต่งตั้งเป็นพระราชา คณะปกครอง คณะสงฆ์ รวมถึงการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ และทรงโปรดให้มีการเรียน พระปริยัติธรรม เหมือนสมัยอยุธยาทุกประการ

๗) ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงฟื้นฟูพระพุทธศาสนาไปพร้อมกับ การพัฒนาบ้านเมือง ทรงอาราธนาพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์และราชบัณฑิตเป็นกรรมการชำระ พระไตรปิฎก จารึกเป็นอักษรขอมขึ้นใช้เวลา ๕ เดือน จึงเสร็จสมบูรณ์ ซึ่งถือว่าเป็นการทำสังคายนา ครั้งแรกในกรุงรัตนโกสินทร์

๗.๑ หลักสูตรการศึกษา

ในสมัยรัตนโกสินทร์ยุคต้น หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมยังใช้พระไตรปิฎก เรียน ๓ ปี จึงมีการสอบ ๑ ครั้ง เหมือนครั้งกรุงศรีอยุธยา ต่อมาในรัชกาลที่ ๒ ได้มีการปรับปรุง หลักสูตร การเรียนการสอนขึ้นใหม่ โดยจัดหลักสูตรเป็น ๙ ชั้น เรียกว่า ประโยค ประโยค ๑-๒-๓ เป็นเปรียญ ตรี ประโยค ๔-๕-๖ เป็นเปรียญโท ประโยค ๗-๘-๙ เป็นเปรียญเอก และผู้ที่สอบ ได้ ๓ ประโยค แล้วจึงจัดว่าเป็นเปรียญ ถ้าเป็นภิกษุใช้ค่านำหน้าว่า พระมหา และถ้าเป็นสามเณร ก็ใช้อักษรย่อและ ตัวเลขต่อท้าย เช่น สามเณรพุ่ม ป.ธ.๓ เป็นต้น

๗.๒ สถานศึกษา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑ และที่ ๒ โปรดเกล้าฯ ให้ใช้พระที่นั่งมณเฑียร ธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์และ เจ้านาย ส่วนข้าราชการชั้นผู้น้อยให้ไปศึกษาตามวัดต่าง ๆ พอถึงยุครัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้ใช้ พระอารามบาง ทรงสร้างแก่งบริเวณพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยภายในพระบรมมหาราชวังบ้าง เป็น สถานที่ศึกษาเล่าเรียน โปรดเกล้าฯ ให้เลี้ยงเพลพระภิกษุและพระราชทานรางวัลด้วย ภายหลัง สถานที่ไม่เพียงพอจึงโปรดเกล้าฯ ให้ใช้พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเป็นที่เล่าเรียน ต่อมา ในรัชกาลที่ ๔ พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างแก่งขึ้น ๔ หลัง ณ วัดพระศรีรัตน ศาสดาราม เพื่อให้เป็น สถานที่ศึกษาเล่าเรียนเพิ่มเติม

๖) ระบบการศึกษาของสงฆ์ : ยุคปฏิรูปประเทศ (ร.๔ - ร.๖)

การศึกษาของสงฆ์สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔) คงดำเนิน ไปเหมือนเช่นในรัชกาลก่อน และโปรดเกล้าฯ ให้สร้างแก่งอีก ๔ หลัง ที่วัดพระศรีรัตน ศาสดาราม สำหรับราชบัณฑิตบอกหนังสือพระ ในสมัยนี้ มีปราชญ์ด้านการสงฆ์ คือ สมเด็จพระ มหาสมณ เจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส มีตำแหน่งเป็นสมเด็จพระสังฆราช ได้ปรับปรุงการเรียน การสอนของ

สงฆ์ให้พัฒนาขึ้น การวัดผลการสอนพระปริยัติธรรมนับเป็นราชการแผ่นดินอย่างหนึ่ง ด้วย อยู่ในพระราชกิจของพระมหากษัตริย์ผู้เป็นพุทธศาสนูปถัมภก เพราะฉะนั้น การสอบแต่ละ ครั้งได้มีเจ้าพนักงานฝ่ายราชอาณาจักรช่วยปฏิบัติดูแล อำนวยความสะดวกด้วย เพราะการสอบ พระปริยัติธรรมแต่ก่อนสอบกันเป็นคราว ๆ หลาย ๆ ปีสอบครั้ง ที่ต้องใช้เวลานานเพราะ นักเรียนต้องนั่งแปลด้วยปากเปล่าต่อหน้าคณะกรรมการที่ละองค์เรียงกันไปตามลำดับ

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถือว่าเป็นยุคใหม่แห่งการศึกษาของสงฆ์ ทรงเห็นว่าการศึกษาคือสิ่งสำคัญ จึงทรงสนับสนุนการศึกษาทั้งทางโลกและการศึกษาสงฆ์ด้วย เพราะพระองค์ทรงประสงค์ให้พระภิกษุสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งด้านพระปริยัติธรรม และวิชาการ

สมัยใหม่ควบคู่กันไป เพื่อจะให้พระสงฆ์ในฐานะผู้มีความรอบรู้ทั้งวิชาการทางโลก และทางธรรม ทางพระพุทธศาสนา เพื่อจะนำไปเผยแผ่แก่ประชาชนของไทย และในรัชกาลนี้ได้เริ่มเกิดสำนัก การศึกษาของสงฆ์ที่เข้าสู่ระบบการศึกษาสากล จึงได้ทรงสถาปนาการศึกษาชั้นสูงทางคณะสงฆ์ขึ้น ๒ แห่ง คือ ทรงสถาปนามหาธาตุวิทยาลัยขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒ ที่วัดมหาธาตุ ถึงปี พ.ศ. ๒๔๓๙ โปรดพระราชทานนามใหม่ว่า “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” เพื่อเป็นที่ศึกษา พระปริยัติธรรมและวิชาการชั้นสูง ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๓๖ โปรดให้สถาปนา “มหามกุฏราชวิทยาลัย” ขึ้นที่วัดบวรนิเวศวิหาร อย่างไรก็ตาม มหาวิทยาลัยทั้ง ๒ แห่งนี้ ก็ยังไม่พร้อมจะดำเนินการใน รัชกาลนี้

มาถึงรัชกาลที่ ๖ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นผู้อำนวยการศึกษาของคณะสงฆ์ได้ร่วมมือกับพระเถระในสมัยนั้น (พ.ศ. ๒๔๕๔) จัดให้มีการศึกษา พระธรรมวินัยในแบบภาษาไทย โดยคัดเลือกหัวข้อธรรมวินัยในพระไตรปิฎก จัดเป็นหมวดหมู่เป็น ชั้น ๆ ตามความยากง่าย ทั้งนี้เพื่อให้ผู้บวชเข้ามาใหม่เรียนได้ง่ายขึ้น โดยแบ่งเป็น ๓ ชั้นเรียน คือ ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก ผู้ที่เรียนจึงได้ชื่อนักธรรม พระเถระที่สอบได้ ก็เรียกกันว่า “พระ นักธรรม” หลักสูตรนี้ต่อมาอนุญาตให้ชาวบ้านเข้าสอบด้วย เรียก “ธรรมศึกษา” สำหรับผู้ที่สอบ บาลีได้เป็นเปรียญ และสอบนักธรรมได้อีก เรียกว่า “เปรียญธรรม”ใช้อักษรย่อว่า “ป.ธ.” อนึ่ง ผู้ที่จะสอบบาลีนั้นจะต้องสอบนักธรรมให้ได้ก่อน ถ้าสอบนักธรรมตก บาลีก็โมฆะ คือนักธรรมตรี มีสิทธิ์สอบได้แค่ ประโยค ๑-๒-๓ นักธรรมโท มีสิทธิ์สอบประโยค ๔-๕-๖ ส่วนนักธรรมเอก มี สิทธิ์สอบประโยค ๗-๘-๙

การวัดผลการศึกษา

ยุคแรกการสอบพระปริยัติธรรมใช้เวลาศึกษา ๓ ปี สอบ ๑ ครั้ง ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๓๖ จึงได้กำหนดให้สอบปีละ ๑ ครั้ง ตลอดมา วิธีสอบพระปริยัติธรรมในสมัยรัชกาลที่ ๕ ยังคงใช้ สอบแบบเดิม คือ สอบด้วยปากเปล่า ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้เปลี่ยนแปลงมาสอบด้วยวิธีเขียน เฉพาะประโยค ๑ และประโยค ๒ ส่วนตั้งแต่ประโยค ๓ ขึ้นไป สอบแปลด้วยปากตามแบบเดิม

๗) ระบบการศึกษาของสงฆ์สมัย ร.๗ - ปัจจุบัน

นับตั้งแต่รัชกาลที่ ๖ เป็นต้นมา นโยบายการศึกษาได้เปลี่ยนไป โดยแยกการศึกษาของภิกษุสามเณร และเด็กนักเรียนออกจากกัน ตลอดจนถึงส่วนราชการที่รับผิดชอบด้วย โดยให้กระทรวงศึกษาธิการรับผิดชอบเฉพาะการศึกษา สำหรับเด็กนักเรียนเท่านั้น ส่วนการศึกษาสำหรับภิกษุสามเณรให้สังกัดกระทรวงธรรมการ คณะสงฆ์ก็ได้เป็นภาระรับผิดชอบดำเนินการต่างหากออกไปจนเป็นเอกเทศจากการศึกษาของรัฐ โครงการและแผนการศึกษาของชาติในสมัยต่อมา ก็ไม่ได้กล่าวถึงสงฆ์และการศึกษาของสงฆ์อีกเลย

การศึกษาของฝ่ายบ้านเมืองก็ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เจริญรุดหน้ามาตามลำดับ มีมหาวิทยาลัย วิทยาลัย โรงเรียน เกิดขึ้นมากมายทั่วทุกส่วนของประเทศและมีการพัฒนาทาง ด้านการเรียนการสอนไปตามเทคโนโลยีสมัยใหม่ตลอดเวลา ขณะที่สภาพการศึกษาพระปริยัติธรรม มิได้มีการแก้ไขปรับปรุง ทำให้ค่านิยมในหมู่เยาวชนและภิกษุสามเณรที่มีต่อการศึกษาปริยัติธรรม ลดลงไป พระภิกษุสามเณรมีความไม่มั่นใจต่อระบบการศึกษาสายพระปริยัติธรรมเดิมของคณะสงฆ์ จึงได้ ขวนขวายเรียนวิชาต่าง ๆ ทางโลกมากกว่าวิชาพระปริยัติธรรม แต่ปัจจุบันนี้ พระเถระ ผู้บริหารการ พระศาสนาเริ่มเปิดกว้างมากขึ้น เพื่อให้ได้เรียนวิชาการสมัยใหม่มากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะ มหาวิทยาลัย สงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง ได้แสดงบทบาทเป็นที่ยอมรับทั้งในประเทศและต่างประเทศ จนขยาย วิทยาเขตในทั่ว ประเทศมากขึ้น

๒.๓.๓ ประเภทกองการศึกษา

ได้นักวิชาการและนักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงการศึกษาไว้มากมาย ดังนี้

๑) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมนั้น มีประวัติความเป็นมาและระเบียบขั้นตอน วิธีการปฏิบัติ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

๑.๑) ประวัติความเป็นมา

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม หรือที่เรียกกันว่า นักระธรรม เกิดขึ้นตามพระดำริ ของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นการศึกษาพระธรรมวินัยใน ภาษาไทย เพื่อให้ภิกษุสามเณรผู้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาสามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้ สะดวกและทั่วถึง อันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่สัมมาปฏิบัติ ตลอดจนเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกล ออกไป^{๗๓}

การศึกษาพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแต่โบราณมา นิยมศึกษาเป็นภาษาบาลี ที่ เรียกว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้ยากสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไป จึงปรากฏว่า ภิกษุสามเณรที่มีความรู้ในพระธรรมวินัยอย่างทั่วถึงมีจำนวนน้อย เป็นเหตุให้สังฆมณฑลขาดแคลน ภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถที่จะช่วยกิจการพระศาสนาทั้งในด้านการศึกษา การปกครอง และการ แนะนำสั่งสอนประชาชน

ดังนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงได้ทรงพระดำริวิธีการ เล่าเรียนพระธรรมวินัยในภาษาไทยขึ้น สำหรับสอนภิกษุสามเณรวัดบวรนิเวศวิหารเป็นครั้งแรก นับ แต่ทรงรับหน้าที่ปกครองวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ เป็นต้นมา โดยทรงกำหนดหลักสูตรการ สอนให้ภิกษุสามเณรได้เรียนรู้พระพุทธศาสนา ทั้งด้านหลักธรรม พุทธประวัติ และพระวินัย ตลอดจน หัดแต่งแก้กระทู้ธรรม

เมื่อทรงเห็นว่า การเรียนการสอนพระธรรมวินัยเป็นภาษาไทยดังนี้ได้ผลทำให้ภิกษุ สามเณรมีความรู้กว้างขวางขึ้น เพราะเรียนรู้ได้ไม่ยาก จึงทรงดำริที่จะขยายแนวทางนี้ไปยังภิกษุ สามเณรทั่วไปด้วย ประกอบกับใน พ.ศ. ๒๔๔๘ ประเทศไทยเริ่มมีพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ซึ่ง

^{๗๓} สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, เรื่องสอบธรรม ของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๕๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, ๒๕๕๓), หน้า ๓๓๓ – ๓๓๘.

ภิกษุทั้งหมดจะได้รับการยกเว้น ส่วนสามเณรจะยกเว้นให้เฉพาะสามเณรผู้รู้ธรรม ทางราชการได้ขอให้คณะสงฆ์ช่วยกำหนดเกณฑ์ของสามเณรผู้รู้ธรรม สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงทรงกำหนดหลักสูตร **องค์สามเณรผู้รู้ธรรม** ขึ้น

ต่อมาได้ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์สามเณรผู้รู้ธรรมนั้นเป็น “**องค์นักธรรม**” สำหรับภิกษุสามเณรชั้นนวกะ (คือผู้บวชใหม่) ทั่วไป ได้รับพระบรมราชานุมัติ เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ และโปรดให้จัดการสอบในส่วนกลางขึ้นเป็นครั้งแรกในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน โดยใช้วัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุ และวัดเบญจมบพิตร เป็นสถานที่สอบ การสอบครั้งนี้ มี ๓ วิชา คือ ธรรม วิชาคินนวกวาท แต่งความแก้กระทู้ธรรม และแปลภาษามคธเฉพาะท้องถิ่นทวนในอรรถกถาธรรมบท

พ.ศ. ๒๔๕๕ ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์นักธรรมให้เหมาะสมสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไป จะเรียนรู้ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยแบ่งหลักสูตรเป็น ๒ อย่างคือ **อย่างสามัญ** เรียนวิชาธรรมวิชาคัพพุทธประวัติ และเรียงความแก้กระทู้ธรรม และ **อย่างวิสามัญ** เพิ่มแปลอรรถกถาธรรมบทมีแก้รรถบาลีไวยากรณ์และสัมพันธ์ และวินัยบัญญัติที่ต้องสอบทั้งผู้ที่เรียนอย่างสามัญและวิสามัญ

พ.ศ. ๒๔๕๖ ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์นักธรรมอีกครั้งหนึ่ง โดยเพิ่มหลักธรรมหมวดคิหิปฏิบัติเข้าในส่วนของธรรมวิชาด้วย เพื่อให้เป็นประโยชน์ในการครองชีวิตฆราวาส หากภิกษุสามเณรรูปนั้น ๆ มีความจำเป็นต้องลาสิกขาออกไปด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง เรียกว่า **นักธรรมชั้นตรี** การศึกษาพระธรรมวินัยแบบใหม่นี้ ได้รับความนิยมจากหมู่ภิกษุสามเณรอย่างกว้างขวาง และแพร่หลายไปอย่างรวดเร็ว เพียง ๒ ปีแรกก็มีภิกษุสามเณรสมัครเข้าสอบสนามหลวงเกือบพันรูป เมื่อทรงเห็นว่าการศึกษานักธรรมอำนวยความสะดวกแก่พระศาสนาและภิกษุสามเณรทั่วไป

ในเวลาต่อมา จึงทรงพระดำริขยายการศึกษานักธรรมให้ทั่วถึงแก่ภิกษุทุกระดับ คือ ทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมชั้นโท สำหรับภิกษุชั้นมัชฌิมะ คือ มีพรรษาเกิน ๕ แต่ไม่ถึง ๑๐ และนักธรรมชั้นเอก สำหรับภิกษุชั้นเถระ คือมีพรรษา ๑๐ ขึ้นไป ดังที่เป็นหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์สืบมาตราบถึงทุกวันนี้

ต่อมา **พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ** สมเด็จพระสังฆราชเจ้า **วัดราชบพิธ** ทรงพิจารณาเห็นว่า การศึกษานักธรรมมิได้เป็นประโยชน์ต่อภิกษุสามเณรเท่านั้น แม้ผู้ที่ยังครองฆราวาสวิสัยก็จะได้ประโยชน์จากการศึกษานักธรรมด้วย โดยเฉพาะสำหรับเหล่าข้าราชการครู จึงทรงตั้งหลักสูตรนักธรรม สำหรับฆราวาสขึ้น เรียกว่า “**ธรรมศึกษา**” มีครบทั้ง ๓ ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก ซึ่งมีเนื้อหาเช่นเดียวกันกับหลักสูตร นักธรรมของภิกษุสามเณร เว้นแต่วินัยบัญญัติที่ทรงกำหนดใช้เบญจศีลเบญจธรรมและอุโบสถศีลแทน ได้เปิดสอบธรรมศึกษาตรีครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ และเปิดสอบครบทุกชั้นในเวลาต่อมา มีฆราวาสทั้งหญิงและชายเข้าสอบเป็นจำนวนมาก นับเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

ปัจจุบัน การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมนี้ มีสมเด็จพระวันรัต (พรหมคุดเถร) วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นแม่กองธรรมสนามหลวง เน้นการพัฒนาศาสนทายาทให้มีคุณภาพ สามารถดำรงพระศาสนาไว้ได้ด้วยดี ทั้งถือว่าเป็นกิจการของคณะสงฆ์ส่วนหนึ่งที่สำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมาตั้งแต่ครั้งอดีตถึงปัจจุบัน

๑.๒) หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาที่ประกาศใช้ในปัจจุบัน^{๗๔}

๑) นักธรรมชั้นตรี

๑. วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑ ให้นักเรียนแต่งอธิบายให้สมเหตุสมผล อ้างสุภาษิตอื่นมาประกอบด้วย ๑ สุภาษิต บอกชื่อคัมภีร์ที่มาแห่งสุภาษิตนั้นด้วย สุภาษิตที่อ้างมานั้นต้องเรียงเชื่อมความให้ติดต่อสมเรื่องกับกระทู้ตั้ง ชั้นนี้ กำหนดให้เขียนลงในใบตอบ ตั้งแต่ ๒ หน้า (เว้นบรรทัด) ขึ้นไป

๒. วิชาธรรม ใช้หนังสือนวโกวาทแผนกธรรมวิภาคและคิหิปฏิบัติ

๓. วิชาพุทธ ใช้หนังสือพุทธประวัติเล่ม ๑ - ๒ - ๓ ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) ศาสนพิธี เล่ม ๑

๔. วิชาวินัย ใช้หนังสือนวโกวาท แผนกวินัยบัญญัติ, วินัยมุขเล่ม ๑

๒) นักธรรมชั้นโท

๑. วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๒ ให้นักเรียนแต่งอธิบายเป็นทำนองเทศนาโวหาร อ้างสุภาษิตอื่นมาประกอบไม่น้อยกว่า ๒ สุภาษิต และบอกชื่อคัมภีร์ที่มาแห่งสุภาษิตนั้นด้วย ห้ามอ้างสุภาษิตซ้ำซ้อนกันแต่ซ้ำคัมภีร์ได้ ไม่ห้าม สุภาษิตที่อ้างมานั้น ต้องเรียงเชื่อมความให้ติดต่อสมเรื่องกับกระทู้ตั้ง ชั้นนี้ กำหนดให้เขียนลงในใบตอบ ตั้งแต่ ๓ หน้า (เว้นบรรทัด) ขึ้นไป

๒. วิชาธรรม แก้ปัญหาธรรมวิภาคพิสดารออกไป ใช้หนังสือธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๒

๓. วิชาพุทธ แก้ปัญหาอนุพุทธประวัติ ใช้หนังสืออนุพุทธประวัติ และพุทธาณพุทธประวัติ อังกถาวเฉพา ประวัติพระสาวก สังคตติกา ปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) และศาสนพิธี เล่ม ๒ ขององค์การศึกษา

๔. วิชาวินัย แก้ปัญหาวินัยให้พิสดารออกไป ใช้หนังสือวินัยมุข เล่ม ๑ - ๒

ผู้จะเข้าสอบประโยคนักธรรมชั้นโท ต้องได้ประโยคนักธรรมชั้นตรีในสนามหลวงมาแล้ว

๓) นักธรรมชั้นเอก

๑. วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๓ ให้นักเรียนแต่งอธิบายเป็นทำนองเทศนาโวหาร อ้างสุภาษิตอื่นมาประกอบไม่น้อยกว่า ๓ สุภาษิต และบอกชื่อคัมภีร์ที่มาแห่งสุภาษิตนั้นด้วย ห้ามอ้างสุภาษิตซ้ำซ้อนกัน แต่จะซ้ำคัมภีร์ได้ ไม่ห้าม สุภาษิตที่อ้างมานั้น ต้องเรียงเชื่อมความให้ติดต่อสมเรื่องกับกระทู้ตั้ง ชั้นนี้ กำหนดให้เขียนลงในใบตอบ ตั้งแต่ ๔ หน้า (เว้นบรรทัด) ขึ้นไป

^{๗๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑-๒๕.

๒. วิชาธรรม แก้ปัญหาธรรมโดยปรมัตถเทศนา ใช้หนังสือธรรมวิจารณ์ ส่วนปรมัตถปฏิบัติและสังสารวัฏ สมถกรรมฐาน วิปัสสนากรรมฐาน มหาสติปัฏฐาน ศิริมานนทสูตร

๓. วิชาพุทธ แก้ปัญหาพุทธาณพุทธประวัติกับข้อธรรมในท้องเรื่องนั้น ใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม ๑ - ๒ - ๓ ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) พุทธาณพุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ พระปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

๔. วิชาวินัย แก้ปัญหาวินัยมีสังฆกรรมเป็นต้น ใช้หนังสือวินัยมุข เล่ม ๓ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

ผู้จะเข้าสอบประโยคนักธรรมชั้นเอก ต้องได้ประโยคนักธรรมชั้นโทในสนามหลวงมาแล้ว

๔) ธรรมศึกษาชั้นตรี

๑. วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑ ชั้นนี้ กำหนดขอบข่ายการออกข้อสอบไว้ ๕ หมวด คือ ๑) ทานวรรค ๒) ปาปวรรค ๓) ปุญญวรรค ๔) สติวรรค ๕) สีลวรรค

๒. วิชาธรรม ใช้หนังสือนวโกวาทแผนกธรรมวิภาคและคิหิปฏิบัติ

๓. วิชาพุทธ ใช้หนังสือพุทธประวัติเล่ม ๑ - ๒ - ๓ ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) และศาสนพิธี เล่ม ๑ ขององค์การศึกษา

๔. วิชาวินัย ใช้หนังสือเบญจศีลเบญจธรรมของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวรเถร)

๕) ธรรมศึกษาชั้นโท

๑. วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๒ ในชั้นนี้ กำหนดขอบข่ายการออกข้อสอบไว้ ๕ หมวด คือ ๑) อัตถวรรค ๒) กัมมวรรค ๓) ขันติวรรค ๔) ปุญญวรรค ๕) เสวนาวรรค

๒. วิชาธรรม ใช้หนังสือธรรมวิภาค ปรีเฉทที่ ๒

๓. วิชาพุทธ ใช้หนังสืออนุพุทธประวัติ และพุทธาณพุทธประวัติ อังกถาเฉพาะประวัติ พระสาวก สังคีตติกา ปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) และศาสนพิธี เล่ม ๒ ขององค์การศึกษา ชั้นนี้ กำหนดให้เรียนประวัติของพระสาวก จำนวน ๔๐ รูป

๔. วิชาวินัย ใช้หนังสืออุโบสถศีลของพระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญญาสิริ ป.ธ.๙) วัดพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม

ผู้จะเข้าสอบประโยคธรรมศึกษาชั้นโท ต้องได้ประโยคธรรมศึกษาชั้นตรีในสนามหลวงมาแล้ว

๖) ธรรมศึกษาชั้นเอก

๑. วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๓ ในชั้นนี้ กำหนดขอบข่ายการออกข้อสอบไว้ ๕ หมวด คือ ๑) อัปปมาทวรรค ๒) จิตตวรรค ๓) ธรรมวรรค ๔) วิริยวรรค ๕) สามัคคีวรรค

๒. วิชาธรรม ใช้ หนังสือธรรมวิจารณ์ ส่วนปรมัตถปฏิบัติ หนังสือสมถกรรมฐาน สมถภาวนา พระพุทธคุณ หนังสือธรรมสมบัติ

๓. วิชาพุทธ แก้ปัญหาพุทธาณพุทธประวัติ กับข้อธรรมในท้องเรื่องนั้น ใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม ๑ - ๒ - ๓ ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์ สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) พุทธาณพุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ พระปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

๔. วิชาวินัย ใช้หนังสือหลักสูตรกรรมบถของพระราชาคณะ (ชัยวัฒน์ ปญญาสิริ ป.ธ. ๙) วัดพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม

ผู้จะเข้าสอบประโยคธรรมศึกษาชั้นเอกต้องได้ประโยคธรรมศึกษาชั้นโทในสนามหลวงมาแล้ว

๑.๓) วิธีตรวจประโยคธรรมสนามหลวง^{๗๕}

การตรวจประโยคธรรมและธรรมศึกษาของสนามหลวงความประสงค์เพื่อทราบความรู้ของนักเรียนตามความเป็นจริง เป็นทางให้ผู้ศึกษาเจริญในวิทยาการและจริยสมบัติ สืบอายุพระพุทธานุศาสนต่อไป

ปัญหาที่ออกสอบ สนามหลวงแผนกธรรมได้รวบรวมขึ้นจากข้อสอบของพระกรรมการหลายรูป มีกรรมการตรวจพิเศษคัดเลือกอีกชั้นหนึ่ง ถ้ามความจำบ้าง ความเข้าใจบ้าง ความคิดบ้าง การตรวจต้องถือแนวนี้เป็นเกณฑ์ตรวจ คำถามที่ถามความจำต้องตอบให้ตรงตามแบบ และอาจเหมือนกันได้หมดทุกคน ที่ถามความเข้าใจ ในทางที่ถูกมีได้อย่างเดียว แต่โวหารอาจต่างกัน ที่ถามความคิดเหตุผลย่อมมิได้คนละอย่างตามความคิดของแต่ละคน นี่เป็นประมาณในการตอบ คำเฉลยนั้นเป็นเพียงแนวทางให้กรรมการได้ถือเป็นเกณฑ์ในการตรวจได้สะดวก เป็นเพียงมติหนึ่งที่น่าจะสำคัญ หลักเป็นสำคัญ จะเกณฑ์ให้นักเรียนตอบตรงกันทุกข้อ คงเป็นไปได้ เว้นไว้แต่ใจความสำคัญเท่านั้น ส่วนข้อสอบของธรรมศึกษาทุกชั้น เว้นเรียงความแก่กระทุ้ธรรม ปัญหาที่ออกสอบเป็นแบบปรนัย คือเลือกคำตอบที่บอกมาแล้วในแต่ละข้อ แต่ต้องเป็นคำตอบที่ถูกต้องที่สุดในแต่ละข้อ ซึ่งมีที่ถูกที่สุดเพียงข้อละคำตอบเดียว นักเรียนจะต้องเลือกตอบข้อที่ถูกเท่านั้น เลือกตอบผิด เป็นไม่ได้คะแนน เป็นการถามทั้งความรู้ ความเข้าใจ ความจำ และความคิดไปในตัวด้วย

การตรวจก็เพื่อจะรู้ว่ามีนักเรียนมีความรู้หลักธรรมวินัย ควรแก่การดำรงพระศาสนาหรือไม่ ควรได้เป็นได้ ควรตกเป็นตก อย่างนี้เป็นทางเจริญวิทยาการของผู้ศึกษาต่อไป ผู้ตรวจพึงตั้งใจอยู่ในมัชฌิมาตติยทาง วางตนเป็นกลาง ถือความจริงเป็นหลัก ถูก ว่าตามถูก ผิด ว่าตามผิด ไม่ควรถืออคติอันทำให้เสียความเที่ยงธรรม มุ่งทำกิจพระศาสนา สงเคราะห์กุลบุตรให้ได้ความเสมอภาคทั่วหน้ากัน

ท่านทั้งหลายได้รับอาราธนาให้เป็นการณนั้น คือเป็นผู้ที่สนามหลวงเห็นแล้วว่าทรงคุณธรรมควรแก่ฐานะ สมควรจะยกย่องให้เป็นผู้ตรวจความรู้ของนักเรียนได้ ขอท่านจงเคารพต่อความเป็นธรรม เพื่อความเสมอภาคแก่นักเรียนทั้งหลาย ถ้าคณะกรรมการกองใดหรือผู้ใด มีมติไม่ลง

^{๗๕}อ้างแล้ว, หน้า ๒๙ - ๓๔.

กันหรือขัดข้องอย่างใด หากตกลงกันไม่ได้ ให้หาข้อประจักษ์ในที่นั้น ให้ท่านชี้ขาดและพึงปฏิบัติตามโดยธรรม

อนึ่ง นักเรียนบางคนบางสำนักอยากได้จนเกินพอดี ถึงกับทำผิดระเบียบของสนามหลวง ลืมคิดถึงตนว่า เรียนธรรมสอบธรรม เป็นนักธรรม ขอให้กรรมการทั้งหลายช่วยสอดส่องตรวจตรา กำกับไปด้วย ลักษณะของใบตอบที่ส่อทุจริต ดังนี้

๑. ฉบับเดียวกัน ลายมือไม่เหมือนกัน หรือวันต้นอย่างหนึ่งวันหลังอย่างหนึ่ง ซึ่งส่อว่าเป็นคนละคน เหล่านี้แปลว่าคนอื่นทำให้

๒. คำตอบที่ต้องเรียงคำพูดมาก ๆ เหมือนกับฉบับอื่น อันส่อว่าไม่ใช่ความจำ ความรู้อันเป็นสำนวนของตน นี่แปลว่า ดูคำตอบของคนอื่นหรือให้คนอื่นดูคำตอบ

๓. ตอบโดยทำนองอย่างเขียนคำบอก เหมือนกันจริง ๆ เช่น ผิดเหมือนกัน ถูกเหมือนกัน แก่เหมือนกัน ชีตฆ่าเหมือนกัน ตกข้อความเหมือนกัน นี่แสดงว่ามีผู้บอกให้ตอบ

๔. ถ้าเห็นว่าทุจริตอย่างใดอย่างหนึ่ง จงลงเลขศูนย์ นำเสนอประธานกรรมการเก็บรวบรวมไว้กับใบตอบคนเดียวกัน เพื่อเป็นหลักฐาน

๑.๓.๑ วิธีตรวจประโยคธรรมสนามหลวง

๑. วิธีตรวจนี้ เป็นวิธีตรวจให้คะแนน คะแนนเต็มแต่ละข้อมี ๑๐ คะแนน

๒. การจะตรวจให้คะแนนเต็มหรือไม่ ให้กรรมการพิจารณาเห็นตามสมควร ถ้าไม่ถูกเลย ให้ลงเลข ๐

๓. ข้อใหญ่ที่มีข้อย่อย ให้ลงคะแนนที่ข้อย่อยแต่ละข้อ แล้วรวมคะแนนไว้ที่เลขหัวข้อใหญ่นั้น ๆ เมื่อตรวจข้อย่อยครบในแต่ละข้อย่อยใหญ่ ให้รวมคะแนนไว้คราวหนึ่ง แล้วเขียนเลขจำนวนคะแนนที่ได้เฉพาะข้อนั้น ๆ ไว้ที่เลขหัวข้อของข้อนั้น ๆ

๔. เมื่อตรวจครบทั้ง ๑๐ ข้อแล้ว ให้รวมคะแนนทั้งหมด (๑๐ ข้อ) แล้วเขียนไว้ที่มุมขวาด้านบนทุกฉบับ

๕. ตรวจเสร็จแล้วให้ลงชื่อกำกับไว้ที่มุมซ้ายมือด้านบนทุกฉบับ และฉบับแรกของแต่ละปีกให้ลงชื่อโดยเขียนตัวบรรจงทุกปี

๖. เฉพาะใบตอบของธรรมศึกษาทุกชั้น เว้นกระพุ้ง ข้อสอบแต่ละวิชามี ๕๐ ข้อ ๆ ละ ๒ คะแนน ให้ตรวจไปตามใบเฉลยฉบับที่เฉลยไว้ให้ตรวจแต่ละฉบับแล้ว ให้นำข้อรวมคะแนนและปฏิบัติเช่นเดียวกับข้อ ๕.

๗. ในกรณีที่นักเรียนธรรมศึกษาจากบาทลงในช่องคำตอบในข้อเดียวกัน หลายคำตอบ ถือว่าข้อนั้น ๆ เป็นผิด ไม่ได้คะแนน หากมีรอย ชูต ลบ ชีต ฆ่า ไว้ แต่พอเป็นหลักฐานให้ทราบว่าเป็นนักเรียนตกลงใจตอบคำตอบในข้อไหนได้ก็ให้ตรวจไปตามนั้น

๘. การตรวจให้ใช้กรรมการ ๒ รูป เมื่อกรรมการรูปที่ ๑ ตรวจเสร็จแล้ว ให้กรรมการรูปที่ ๒ ตรวจซ้ำ ถ้าเห็นไม่ร่วมกันให้ตกลงแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ ถ้าเห็นร่วมกันก็ไม่ต้องเปลี่ยนแปลงแก้ไข แล้วให้ลงนามกำกับไว้ทุกฉบับ โดยปฏิบัติเช่นเดียวกับกรรมการรูปที่ ๑

๑.๓.๒ การให้คะแนน

๑. การให้คะแนนนักธรรมและธรรมศึกษาทุกชั้น มีหลักเกณฑ์ดังนี้

๑.๑ สำหรับประโยชน์คุณธรรมทุกชั้นให้ถือ ๔๐๐ คะแนนเป็นเกณฑ์ วิชาทุกวิชาให้คะแนนเต็ม ๑๐๐ คะแนน เมื่อรวมคะแนนของทั้ง ๔ วิชาแล้ว ต้องได้คะแนนไม่ต่ำกว่า ๒๘๐ คะแนน ถือว่าสอบได้ ต่ำกว่า ๒๘๐ คะแนน ถือว่าสอบตก

๑.๒ สำหรับธรรมศึกษาทุกชั้น ให้ถือ ๔๐๐ คะแนนเป็นเกณฑ์ วิชาทุกวิชาให้คะแนนเต็ม ๑๐๐ คะแนน เมื่อรวมคะแนนของทั้ง ๔ วิชาแล้ว ต้องได้คะแนนไม่ต่ำกว่า ๒๐๐ คะแนน ถือว่าสอบได้ต่ำกว่า ๒๐๐ คะแนน ถือว่าสอบตก

๑.๓ นักเรียนและธรรมศึกษาทุกชั้น เมื่อตรวจดูคะแนนของแต่ละวิชาที่ได้แล้ว หากมีวิชาใดวิชาหนึ่ง ได้คะแนนต่ำกว่า ๒๕ คะแนน แม้จะรวมครบทุกวิชาแล้วได้เกินกว่าเกณฑ์ที่กำหนดก็ตาม ให้ถือว่าสอบครั้งนี้เป็นการสอบตกด้วย

๒. ผู้สอบนักเรียนและธรรมศึกษาทุกชั้น ต้องสอบทั้ง ๔ วิชา ถ้าขาดสอบวิชาใดวิชาหนึ่ง สนามหลวงแผนกธรรมไม่รับพิจารณา ให้อยู่ในเกณฑ์สอบตก

๓. การตอบข้อให้หักคะแนนเสีย ๒ คะแนนเช่นเดิม คือแทนที่จะได้ ๑๐ คะแนนเต็ม ก็ให้เพียง ๘ คะแนนเท่านั้น หากตอบไม่หมดข้อคงให้คะแนนไม่เต็มข้อเท่ากับการตอบ ถ้าผู้ตรวจเห็นว่าฉบับใดผิดมาก ไม่ได้แม้แต่คะแนนเดียว ก็ให้ลง ๐ ไว้ด้วย

๔. วิชาที่ต้องได้คะแนนทุกวิชา จึงจะยอมรับรวมคะแนนให้หากเกิดวิชาใดวิชาหนึ่งไม่ได้คะแนนแม้แต่คะแนนเดียว หรือได้ต่ำกว่า ๒๕ คะแนน ก็ห้ามรวมคะแนน ปรับเป็นตก แม้รวมทุกวิชาแล้ว จะได้คะแนนสูงถึงเกณฑ์ที่กำหนดไว้ก็ตาม

๑.๓.๓ แนวตรวจกระทุ้ธรรม

สำหรับกรรมการพิจารณาให้คะแนน

๑. แต่งได้ตามกำหนด
๒. อ้างกระทุ้ได้ตามกฎ
๓. เชื่อมกระทุ้ได้ดี
๔. อธิบายความสมกับกระทุ้ที่ได้ตั้งไว้
๕. ใช้สำนวนสุภาพเรียบร้อย
๖. ใช้ตัวสะกดการันต์ถูกเป็นส่วนใหญ่
๗. สะอาดไม่เปรอะเปื้อน

ขอให้กรรมการสนามหลวงแผนกธรรมได้ปฏิบัติให้ชอบด้วยระเบียบ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการสอบทุกประการ วิธีตรวจนี้ ให้ใช้เฉพาะในการสอบธรรมสนามหลวง

๑.๔ ระเบียบจัดการสอบธรรมสนามหลวง พ.ศ. ๒๕๔๕^{๗๖}

เพื่อให้การสอบธรรมสนามหลวง ในสนามสอบส่วนกลางและส่วนภูมิภาคเป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีระเบียบในการปฏิบัติงาน จึงวางระเบียบไว้ ดังนี้

๑. ประธานอำนวยการสอบมีอำนาจหน้าที่

๑.๑ ส่วนกลาง ในกรุงเทพมหานคร เจ้าสำนักเรียนที่เป็นสนามสอบเป็นประธานอำนวยการสอบ

^{๗๖}อ้างแล้ว, หน้า ๓๗-๔๒.

๑.๒ ส่วนภูมิภาค สนามสอบจังหวัด มีเจ้าคณะจังหวัด เป็นประธานอำนวยการสอบ สนามสอบอำเภอ เจ้าคณะอำเภอ เป็นประธานอำนวยการสอบ

๑.๓ ประธานอำนวยการสอบแต่ละสนามแต่งตั้งกรรมการอำนวยการสอบได้ตามความเหมาะสม

๑.๔ สนามสอบแต่ละสนามจะมีผู้แทนแม่กองธรรมสนามหลวง แต่งตั้งโดยแม่กองธรรมสนามหลวงเข้าร่วมปฏิบัติงาน

๑.๕ ประธานอำนวยการสอบแต่งตั้งเจ้าหน้าที่แผนกต่าง ๆ ในการจัดการสอบ

๑.๖ ประธานอำนวยการสอบจัดประชุมกรรมการอำนวยการสอบและกรรมการผู้กำกับห้องสอบ เรื่อง การปฏิบัติหน้าที่และความรับผิดชอบในการปฏิบัติงานก่อนการสอบอย่างน้อยหนึ่งวัน

๑.๗ ให้ประธานอำนวยการสอบและกรรมการอำนวยการสอบพิจารณาแก้ไขเหตุขัดข้องที่เกิดขึ้นก่อนการสอบ หรือขณะสอบ

๑.๘ ประธานและกรรมการอำนวยการสอบดำเนินการจัดการสอบและให้ความสะดวกต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่แผนกต่าง ๆ

๑.๙ ในขณะสอบ ประธานอำนวยการสอบไปปฏิบัติศาสนกิจตรวจเยี่ยมสนามสอบอื่นไม่อาจปฏิบัติหน้าที่อยู่ในสนามสอบ ให้มอบหมายกรรมการอำนวยการสอบปฏิบัติหน้าที่แทน

๑.๑๐ ประธานอำนวยการสอบต้องดำเนินการให้ปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายของสนามหลวงแผนกธรรม และตามที่ได้รับมอบหมายจากแม่กองธรรมสนามหลวง

๒. เลขาธิการสนามสอบมีหน้าที่

๒.๑ จัดทำเอกสารการสอบธรรมสนามหลวง เช่น บัญชีเรียกชื่อ (ศ.๓, ศ.๗)

๒.๒ จัดเตรียมอุปกรณ์สำหรับใช้ในการสอบ เช่น ซองบรรจุใบตอบกระดาษสำหรับเขียนสอบ

๒.๓ เก็บข้อสอบที่ได้รับจากประธานอำนวยการสอบไว้ในสถานที่ปลอดภัย

๒.๔ แจกข้อสอบแต่ละชั้นและวิชาให้แก่กรรมการผู้กำกับห้องสอบ

๒.๕ ทำบัญชีแสดงยอดจำนวนผู้สมัครเข้าสอบ สอบจริง ขาดสอบ และแก้ไขบัญชีเรียกชื่อ (ศ.๓, ศ.๗) ตามใบรายการแก้ไขที่ผิด ให้บัญชีเรียกชื่อมีความถูกต้องแล้วบรรจุแยกซองโดยเฉพาะ

๒.๖ จัดทำรายงานการสอบธรรมสนามหลวงในสนามนั้น เสนอปัญหาที่พบการแก้ไขปัญหา รายงานผู้ให้การอุปถัมภ์การสอบ รวบรวมเอกสารสำเนาคำสั่งของประธานสนามสอบ เป็นต้น

๒.๗ เอกสารที่ต้องส่ง

ส่วนกลาง นักธรรมชั้น ตริ - โท - เอก และธรรมศึกษาชั้นตริ - โท - เอกจัดส่งที่สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง

ส่วนภูมิภาค นักธรรมและธรรมศึกษาทุกชั้น จัดส่งที่เจ้าคณะจังหวัด แล้วรวบรวมนำส่งเจ้าคณะภาค

๒.๘ บอกสัญญาณเวลาแก่กรรมการผู้กำกับห้องสอบ

๒.๙ ร่วมลงนามกับประธานอำนวยการสอบ ในการเปิดซองข้อสอบ และการปิดซองบรรจุใบตอบ

๒.๑๐ ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่ประธานอำนวยการสอบมอบหมาย

๓. กรรมการผู้กำกับห้องสอบมีหน้าที่

๓.๑ กรรมการผู้กำกับห้องสอบต้องได้รับการแต่งตั้งจากประธานอำนวยการสอบ

๓.๒ เมื่อได้รับการแต่งตั้งแล้ว ต้องเข้ารับฟังการปฐมนิเทศ จากประธานอำนวยการสอบตามวันและเวลาที่กำหนด

๓.๓ นุ่งห่มผ้าให้เรียบร้อยตามสมณสาธูป สำหรับฆราวาสแต่งกายให้สุภาพ

๓.๔ ต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความถูกต้องบริสุทธิ์ยุติธรรม

๓.๕ ต้องไปถึงสนามสอบก่อนนักเรียน ตรวจโต๊ะ เก้าอี้และห้องสอบให้เรียบร้อย

๓.๖ ก่อนที่จะแจกข้อสอบ ต้องตรวจดูชั้น - วิชา ข้อสอบแต่ละวันให้ถูกต้องก่อนจึงแจกแก่ผู้เข้าสอบ

๓.๗ ห้ามไม่ให้บุคคลที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าไปในห้องสอบ

๓.๘ ไม่อนุญาตให้ผู้เข้าสอบที่มาช้ากว่ากำหนด ๑๕ นาที เข้าห้องสอบและไม่ให้ออกจากห้องสอบ **นักธรรม** ห้ามออกก่อน ๓๐ นาที **ธรรมศึกษา** ห้ามออกก่อน ๒๕ นาที

๓.๙ เก็บใบตอบเรียงลำดับตามเลขที่สอบ ตรวจเอกสารทุกอย่างครบถ้วนแล้วบรรจุซอง นำส่งเลขานุการสนามสอบ

๓.๑๐ ในกรณีผู้ขาดสอบ ให้ขีดเส้นสีแดงทับเลขที่สอบ

๓.๑๑ ถ้ามีการทุจริต ให้เขียนหมายเหตุที่หัวกระดาษใบตอบ ลงชื่อกรรมการผู้กำกับห้องสอบไว้ด้วย

๓.๑๒ ถ้ามีปัญหาหรือข้อขัดข้องต้องรายงานให้ประธานอำนวยการสอบทราบโดยด่วน

๔. การจัดห้องสอบ

๔.๑ สนามสอบที่เป็นห้องโถง เช่น ศาลาการเปรียญ อาคารเอนกประสงค์ซึ่งปกติจัดเป็นห้องสอบประจำทุกปี ให้จัดเป็นห้องสอบได้เหมือนเดิม โดยจัดโต๊ะเก้าอี้นั่งสอบห่างกันพอสมควร

๔.๒ จัดสอบในห้องเรียนประจำ เช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรม หรือโรงเรียนของหน่วยงานอื่น ๆ ควรตั้งโต๊ะประมาณ ๒๕ - ๓๐ โต๊ะ

๔.๓ โต๊ะที่เขียนข้อสอบและเก้าอี้ต้องอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์

๔.๔ สนามสอบที่เป็นห้องโถง ให้มีกรรมการผู้กำกับห้องสอบอยู่ด้านหน้า ด้านหลัง ด้านขวาและซ้าย ด้านละ ๑ รูป/คน หรือตามที่ประธานอำนวยการสอบเห็นสมควร

๔.๕ สนามที่สอบในห้องเรียนประจำ ให้มีกรรมการผู้กำกับห้องสอบ ด้านหน้า ๑ รูป/คน ด้านหลัง ๑ รูป/คน

๔.๖ ห้องสอบควรให้มีแสงสว่างเพียงพอที่นักเรียนสามารถอ่านเขียนคำตอบได้

๕. ข้อปฏิบัติสำหรับผู้เข้าสอบ

- ๕.๑ นุ่งห่มผ้าให้เรียบร้อยตามสมณสาธูป หรือแต่งกายให้สุภาพ
- ๕.๒ ต้องตรวจดูสถานที่สอบ เลขที่สอบ เพื่อความเป็นระเบียบและรวดเร็ว
- ๕.๓ ต้องไปถึงสนามสอบก่อนเวลา ๓๐ นาที ก่อนเข้าห้องสอบต้องได้รับอนุญาตจากกรรมการกำกับห้องสอบ
- ๕.๔ เมื่อเข้าห้องสอบแล้ว นั่งประจำโต๊ะของตน ไม่นำหนังสือ ย่ามหรือสิ่งอื่นใดเข้าห้องสอบ นอกจากอุปกรณ์เครื่องเขียน
- ๕.๕ ห้ามขีดเขียนข้อความอื่นลงในใบตอบ นอกจากคำสั่งเกี่ยวกับคำตอบ
- ๕.๖ ห้ามสูบบุหรี่และกระทำการอื่นใดเป็นการรบกวนผู้สอบ
- ๕.๗ เมื่อสอบเสร็จและส่งใบตอบแล้ว ให้ออกจากห้องสอบ
- ๕.๘ ผู้เข้าสอบทุกรูปทุกคน ต้องปฏิบัติตามคำสั่ง หรือคำแนะนำของกรรมการผู้กำกับห้องสอบ

ประกาศ ณ วันที่ ๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๔๕

(พระพรหมมุนี)

แม่กองธรรมสนามหลวง

๑.๕ หลักเกณฑ์การเรียงลำดับ และ ข้อมูลการสอบธรรมสนามหลวง ส่วนภูมิภาค สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง^{๗๗}

การเรียงลำดับข้อมูลขอเข้าสอบในแต่ละจังหวัด

๑. อำเภอ เรียงอำเภอเมืองขึ้นก่อน แต่ละอำเภอให้อยู่ในกลุ่มเดียวกันอย่าสลับอำเภอไขว้กัน
๒. วัดและพระอารามหลวง ในช่องสังกัดวัด ไม่ต้องพิมพ์ “วัด” หน้าชื่อวัด ส่วนในช่องสังกัดสถานศึกษาให้คงไว้ แต่ให้ตัดคำลงท้ายพระอารามหลวงออก (เช่น ราชวรวิหาร, วรวิหาร, ราชวรวิหาร, วรวิหาร)
๓. ที่พักสงฆ์ ให้ขึ้นสังกัดอยู่ในวัดใดวัดหนึ่ง
๔. ชื่อวัดและสถานศึกษาให้ลงชื่อเต็มไม่ต้องย่อ ฯ
๕. พระภิกษุสามเณร ในแต่ละวัดให้เรียงตามพรรษาและอายุจากมากไปหาน้อย
๖. ผู้สอบธรรมศึกษาในแต่ละสถานศึกษา ๑ ห้องเรียน ๑ วัด ให้เรียง อายุจากมากไปหาน้อย

๗. อักษรย่อ ยศหรือตำแหน่งต่าง ๆ ให้พิมพ์คำเต็ม หรือบันทึกคำเต็มไว้ในช่องหมายเหตุสุดท้าย ให้ตรวจสอบค่านำหน้าชื่อให้ถูกต้องและสอดคล้องกับอายุ เช่น พระภิกษุ อายุต้อง ๒๐ ปีขึ้นไป, เด็กชายหรือเด็กหญิง อายุต้องต่ำกว่า ๑๕ ปี, นายหรือนางสาว อายุต้อง ๑๕ ปีขึ้นไป ฯลฯ

(๒) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี^{๗๘}

^{๗๗} อ้างแล้ว, หน้า ๑๐๕-๑๐๖.

^{๗๘} ธรรมะพีเดีย, ระบบการศึกษาคณะสงฆ์ไทย, <http://www.thammapedia.com>, เข้าถึงข้อมูลวันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๕๔.

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนั้นมีนักวิชาการได้กล่าวถึงไว้ดังนี้

๒.๑ ประวัติความเป็นมา

ก่อนปี พ.ศ.๒๔๖๙ การสอบพระปริยัติธรรมแผนกภาษาบาลี ผู้ที่เข้าสอบต้องเข้าสอบต่อหน้าคณะกรรมการ ต่อหน้าพระที่นั่งในพระบรมมหาราชวัง โดยการจับฉลาก แล้วเข้าไปแปลบาลีด้วยปากเปล่า ซึ่งเรียกต่อกันมาว่า สมัยแปลด้วยปากเปล่า คณะกรรมการตัดสินให้คะแนนและรู้ผลกันในวันนั้น ผู้ที่สอบได้จะได้รับพระราชทานไตรจีวร แพร ซึ่งเป็นของที่มีค่ามากในสมัยนั้น มีพระเปรียญธรรม ๙ ประโยค (ป.ธ.๙) เท่าที่พอมีหลักฐานที่รวบรวมได้ดังนี้

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้แก่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (จี ป.ธ.๙) เป็นชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เกิดเมื่อปี พ.ศ.๒๓๓๖ บวชอยู่ที่วัดราชบูรณะ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่พระอมรโมลี เมื่อปี พ.ศ.๒๓๖๕ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (จี) มรณภาพเมื่อปี พ.ศ.๒๔๑๖ อายุ ๘๑ ปี เป็นเจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาส นานที่สุดถึง ๔๑ ปี

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้แก่ พระอุดมปิฎก นามเดิม สอน ฉายา พุทฺธสโร เป็นชาวจังหวัดพัทลุง เคยเป็นเจ้าอาวาสวัดหงสาราม รูปที่ ๕ เป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่พระอุดมปิฎก ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขึ้นครองราชย์ ด้วยเหตุที่ท่านเคยคัดค้านการตั้งคณะธรรมยุตินิกาย จึงได้ลาออกจากเจ้าอาวาส กลับไปอยู่ที่ภูมิลำเนาเดิม พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้อาราธนาเข้ามาในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ทรงรับสั่งว่า "ท่านเดินทางมาแต่ไกล นานปีจึงได้พบกัน ขอจงให้พระโยมให้ชื่นใจเถิด"

เมื่อท่านได้รับอนุญาตจากสมเด็จพระสังฆราชแล้ว ท่านก็ตั้งพัดยศขึ้นถวายพระพรเป็นภาษาบาลีว่า

อติเรกวสุสสฺสํ ชีว อติเรกวสุสสฺสํ ชีว อติเรกวสุสสฺสํ ชีว ทีฆายโก โหตุ อโรโค โหตุ ทีฆายโก โหตุ อโรโค โหตุ สุโขโต โหตุ ปรมินทมหาราช สัทธิ กิจจํ สัทธิกมมํ สัทธิตาโก ชโย นิจจํ ปรมินทมหาราชาวรสฺส ภาวตุ สพฺพทา ขอลถวายพระพร

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสดับ แล้วทรงโปรดคำถวายพระพรบทนี้มาก จึงทรงสั่งให้ถือเป็นธรรมเนียม ให้พระสงฆ์ใช้พรบทนี้ถวายพระมหากษัตริย์ ในพระราชพิธีทั้งปวง จนถึงทุกวันนี้ โดยทรงเติมคำว่า ชีว เป็น ชีวตุ เท่านั้น และได้ถือเป็นธรรมเนียมสืบมาว่า พระภิกษุผู้ที่จะถวายอติเรกได้นั้น ต้องมีสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะ จนถึงปี พ.ศ.๒๕๑๐ ทางคณะสงฆ์จึงได้อนุญาตให้พระครูสัญญาบัตรชั้นเอก ผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ซึ่งถือพัดยศเปลวเพลิง เป็นผู้ถวายอติเรกได้โดยอนุโลม

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีอยู่ ๓ ท่านด้วยกัน คือ

สมเด็จพระสังฆราช (สา) ปุสฺสเทวมหาเถร วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพฯ ฯ เป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ นามเดิม สา ประสูติเมื่อปี พ.ศ.๒๓๕๖ ภูมิลำเนาเดิมอยู่จังหวัดราชบุรี เมื่อปี พ.ศ.๒๓๗๐ อายุ ๑๔ ปี สอบได้ ๒ ประโยค ได้เป็นเปรียญวังหน้า เนื่องจากการสอบพระปริยัติธรรมสมัยนั้น ต้องสอบให้ได้ ๓ ประโยคในคราวเดียวกัน จึงถือว่าสอบได้เปรียญ

ครั้งนั้นสมเด็จพระบรมราชเจ้า กรมพระราชวังบวรมหาคัศ์พลเสพ ทรงอุปการะพระภิกษุสามเณรที่สอบได้ตั้งแต่ ๒ ประโยค จนกว่าจะสอบได้เปรียญ ๓ ประโยค ดังนั้นผู้ที่สอบได้ ๒ ประโยค จึงเรียกกันว่า เปรียญวังหน้า

เมื่อท่านอายุได้ ๑๘ ปี ได้เข้าสอบอีกครั้งหนึ่ง สอบคราวเดียวได้ ๙ ประโยค เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๗๔ นับเป็นสามเณรเปรียญ ๙ ประโยครูปแรกของกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่ออุปสมบทได้ ๖ พรรษา ได้เป็นพระราชคณะที่พระอมรโมลี ต่อมาได้ลาสิกขาออกไปประกอบอาชีพอย่างคฤหัสถ์

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๙๕ เมื่ออายุได้ ๓๙ ปี พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้ท่านกลับเข้ามาอุปสมบทใหม่ ท่านได้สอบเปรียญ ๙ ประโยคอีกครั้งหนึ่ง จึงมีนามว่า พระมหาสา ปุสฺสเทโว เปรียญธรรม ๑๘ ประโยค เพราะในสมัยนั้น ภิกษุสามเณรเปรียญ หรือนักธรรมรูปใดลาสิกขาไป เมื่อกลับเข้ามาบวชใหม่ต้องสอบใหม่หมดตั้งแต่ต้น ระเบียบดังกล่าวได้ยกเลิกไป เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๐

สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทโว) ได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๖ สิ้นพระชนม์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๒ พระชนมายุได้ ๘๗ พรรษา เป็นสมเด็จพระสังฆราชได้ ๖ ปี

สมเด็จพระพุทธิโชชาจารย์ (ฉิม) วัดโมลีโลกยาราม ภายหลังย้ายไปอยู่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ท่านแตกฉานในภาษาบาลีมาก ได้แต่งคาถาภาษาบาลีถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีคำขึ้นต้นว่า ยัม เทวมนุสฺसान ซึ่งทางคณะสงฆ์ยังคงใช้สวดในพระราชพิธีจนถึงปัจจุบัน

สมเด็จพระวันรัต (ทับ พุทฺธศิริ) วัดโสมนัสวิหาร ท่านเกิดเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๔๙ อุปสมบทเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๖๙ ได้เปรียญ ๙ ประโยค เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๗๙ ย้ายจากวัดราชาธิวาสไปครองวัดโสมนัสวิหาร เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๙๙ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น ที่พระอริยมุนี เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๙๙ มรณภาพเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๔ อายุ ๘๖ ปี

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (ศรี โอนิมสิริ) สอบได้เปรียญธรรม ๘ ประโยค ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้งทรงผนวช เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขึ้นครองราชย์ พระองค์ทรงมีพระราชดำริว่า ความรู้ของท่านถึงภูมิเปรียญธรรม ๙ ประโยค จึงพระราชทานเพิ่มเติมให้อีกหนึ่งประโยค รวมเป็น ๙ ประโยค และทรงตั้งให้เป็นพระราชาคณะฤกษ์ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๙๔ ที่พระวรวงศ์เธอ และทรงเปลี่ยนเป็น พระอโนมามุนี ในปีเดียวกัน ปีต่อมาโปรดให้ท่านเป็นหัวหน้าคณะสมณทูตไปลังกาทวีป และโปรดให้ย้ายจากวัดบวรนิเวศไปเป็นเจ้าอาวาสวัดปทุมคงคา

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พ.ศ. ๒๔๔๕ สมเด็จพระสังฆราช (อยู่ ญาณทิพย์) สมเด็จพระสังฆราช องค์ที่ ๑๕ สถิตย์อยู่วัดสระเกศ ท่านเป็นพระมหาเปรียญที่สอบได้ ๙ ประโยค เป็นรูปแรกในรัชกาลนี้ ที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณให้รถหลวงนำไปส่งถึงพระอาราม และได้ถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันว่า ภิกษุสามเณรที่สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค ทางสำนักพระราชวังจะจัดรถหลวงนำส่งถึงวัด (ในกรุงเทพฯ) ทุกรูป

ท่านได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นที่พระปิฎก เมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๑ เป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช เมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๖ สิ้นพระชนม์เมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๘ พระชนมายุได้ ๙๐ พรรษา

พ.ศ.๒๔๔๕ พระมหาเหรียญ วัดสุทัศนเทพวราราม ท่านเป็นเปรียญ ๙ ประโยค ของสำนักเรียนธรรมวัดสุทัศน์ ฯ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระราชาคณะที่พระศรีสุทิวังค์ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๔๗ มรณภาพ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๑ อายุ ๓๙ ปี พรรษา ๑๘

พ.ศ.๒๔๔๖ พระมหาไคล อุโตโม วัดสุทัศน์เทพวราราม ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระราชาคณะที่พระอมรเมธาจารย์ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๒ ถึงแก่มรณภาพ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๗๗ รวมอายุ ๕๓ ปี พรรษา ๓๓

พ.ศ.๒๔๔๖ พระมหาอยู่ เขมจารี (อุดมศิลป์) วัดเทพศิรินทราวาส ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระราชาคณะที่พระอมราภิกขิต เมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๒ ลาสิกขาเมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๙ เข้ารับราชการในกรมศึกษาธิการเป็นพนักงานราชบัณฑิต ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระธรรมนิเทศ ทวยหาญ ได้ออกไปเป็นหัวหน้าอนุศาสนาจารย์ในกองทัพบก เป็นอนุศาสนาจารย์คนแรกของกองทัพไทย จนเกษียณอายุราชการ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๘๕

พ.ศ.๒๔๔๗ สมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารี) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่ พระศรีวิสุทธิวงศ์ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๕ เป็นสมเด็จพระวันรัตน์ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๘๒

พ.ศ.๒๔๔๘ สมเด็จพระวันรัต (เผื่อน ตีสถตโต) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่ พระศากยบุตติยวงศ์ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๖๔ เป็นสมเด็จพระวันรัต เมื่อปี พ.ศ.๒๔๘๘ ท่านเป็นสังฆมนตรีว่าการองค์การปกครองรูปแรก ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๔๘๔ ท่านมรณภาพเมื่อปี พ.ศ.๒๔๙๐ อายุ ๗๒ ปี

พระมหาหุ่ม พรหมโชติโก ป.ธ.๙ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่พระอมรโมลี เมื่อปี พ.ศ.๒๔๔๙ ได้ลาสิกขาเมื่อปี พ.ศ.๒๔๖๕

พระมหาอำพัน อรุโณ ป.ธ.๙ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ พระกวีวงศ์ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๒ ภายหลังลาสิกขาเมื่อใดไม่ปรากฏ

พ.ศ.๒๔๕๑ สมเด็จพระสังฆราช (ปลด กิตฺติโสภโณ) วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม สอบได้ ป.ธ.๙ ตั้งแต่ครั้งยังเป็นสามเณร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดปรานมาก ทรงให้จัดรถเข้าขบวนแห่มาส่งถึงพระอาราม ต่อมาทรงอุปถัมภ์จัดการให้อุปสมบทเป็นนาคหลวง และได้ถือเป็นธรรมเนียมสืบมาจนถึงปัจจุบันว่า สามเณรรูปใดสอบได้ ป.ธ.๙ ทรงรับสามเณรรูปนั้นไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ ให้เข้าอุปสมบทเป็นนาคหลวงเป็นกรณีพิเศษ ท่านได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระราชาคณะที่พระศรีสุทิวังค์ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๖๖ เป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๔ เมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๓ สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค

พ.ศ.๒๔๕๓ พระมหาทวี สุวฑฺฒโน วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค เป็นรูปแรกของวัด เมื่ออุปสมบทได้ ๘ พรรษา ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระราชาคณะที่อมรโมลี พรรษาที่ ๑๒ ได้ขอลาสิกขา ออกไปรับราชการที่กระทรวงธรรมการ และ

กระทรวงการคลังตามลำดับ เป็นกรรมการชำระปทานุกรม (พจนานุกรม) ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น หลวงเทพรัตนาศิษย์ (ทวิธรรมธัช) ยศเป็นรองอำมาตย์เอก

ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๖๙ ทางคณะกรรมการได้กำหนดวิธีการสอบเป็นแบบข้อเขียน และเพิ่มเป็นสามวิชาคือ

๑. วิชาเขียนไทยเป็นมคร โดยออกข้อสอบเป็นภาษาไทย ให้ผู้เข้าสอบเขียนตอบเป็นภาษามคร

๒. วิชาแปลไทยเป็นมคร ข้อสอบแปลมาจากภาษามครเป็นภาษาไทย ให้ตอบเป็นภาษามคร

๓. วิชาแปลมครเป็นไทย ออกข้อสอบเป็นภาษามครให้ตอบเป็นภาษาไทย

ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๕๑ จนถึงปี พ.ศ.๒๕๐๒ เป็นเวลา ๕๑ ปี ไม่ปรากฏว่ามีสามเณรรูปใดสอบได้ ป.ธ.๙ เลย

ผู้ที่สอบได้ตั้งแต่เปรียญธรรม ๓ ประโยค ขึ้นไปยังคงเข้ารับพระราชทานประกาศนียบัตร พดยศเปรียญ และไตรจักรในพระบรมมหาราชวัง ในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๖ ก่อนวันวิสาขบูชา ๑ วัน เป็นประจำทุกปี เรียกว่า วันทรงตั้งพระเปรียญ พระภิกษุที่สอบได้ประโยค ป.ธ.๓ แล้ว ถ้ายังไม่ผ่านพ้นวัน จะยังไม่ใช้คำนำหน้าชื่อว่า พระมหาไม่ได้ คงใช้เช่นเดียวกับสามเณร คือ มีคำว่าเปรียญตามหลังชื่อ

ตั้งแต่ ปี พ.ศ.๒๔๘๘ เป็นต้นมา มีพระภิกษุสามเณรสอบได้มากขึ้น จึงทรงมอบหมายให้สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก ทรงดำเนินการแทนพระองค์ ยกเว้นผู้ที่สอบได้ ป.ธ.๖ และ ป.ธ.๙ ยังคงโปรดให้เข้ารับพระราชทานประกาศนียบัตร พดยศเปรียญและไตรจักร เหมือนเดิม และยังคงให้รทหลวงนำเสนอเฉพาะผู้ที่สอบได้ ป.ธ.๙

หลังจากปี พ.ศ.๒๕๑๐ ทางคณะสงฆ์โดยสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินธรมหาเถระ ป.ธ.๙) วัดสามพระยา ครั้นดำรงสมณศักดิ์ที่ พระธรรมปัญญาบดี แม่กองบาลีสนามหลวง ได้จัดให้มีการสอบเปรียญธรรมประโยค ๑ - ๒ อีกครั้งหนึ่ง หลังจากทีคณะสงฆ์ได้ยกเลิกการสอบประโยค ๑ - ๒ ไปชั่วระยะหนึ่ง

เมื่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงจัดองค์นักธรรมขึ้นครบทั้งสามชั้น แล้วในปี พ.ศ.๒๔๕๔ ได้เปิดสอบนักธรรมตรีขึ้นเป็นปีแรก พระปลัดแบน คนฐานาภโร อายุ ๒๗ พรรษา ๗ วัดบวรนิเวศวิหาร สมัยสอบเป็นรูปแรกและสอบได้เป็นรูปแรก ภายหลังท่านได้เป็นที่พระรัตนธัษณีย์ พระราชาคณะชั้นธรรม ต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๖๐ ได้เปิดสอบนักธรรมโท พ.ศ.๒๔๖๕ เปิดสอบนักธรรมเอก

ได้มีการจัดให้สอดคล้องกับการศึกษาบาลี เดิมดังที่ได้กล่าวมาแล้วแต่ต้นในเรื่องของนวกภูมิ มัชฌิมภูมิ และเถรภูมิ จึงนิยมเรียกผู้ที่สอบบาลีได้ ป.ธ.๓ ว่า เปรียญตรี ผู้ที่สอบ ป.ธ. ๔ - ๕ - ๖ ว่า เปรียญโท และเรียกผู้ที่สอบได้ ป.ธ.๗ - ๘ - ๙ ว่า เปรียญเอก

๒.๒ หลักสูตรการศึกษาบาลีในปัจจุบัน

ประโยค ๑-๒ และเปรียญตรีปีที่ ๑-๒ หมวดบาลีศึกษา

๑. วิชาแปลมครเป็นไทย โดยพยัญชนะและโดยอรรถ หลักสูตรใช้หนังสือ ธรรมปทฎกถา ภาค ๑-๔

๒. วิชาบาลีไวยากรณ์ หลักสูตรใช้หนังสือ บาลีไวยากรณ์ประเภทสอบถาม
ความจำ

ประโยค ป.ธ.๓

๑. วิชาแปลมคธเป็นไทย โดยพยัญชนะและโดยอรรถ หลักสูตรใช้หนังสือ
ธมมปทฎฐกา ภาค ๕-๘

๒. วิชาสัมพันธไทย หลักสูตรใช้หนังสือ ธมมปทฎฐกา ภาค ๕-๘

๓. วิชาบาลีไวยากรณ์ หลักสูตรใช้หนังสือ บาลีไวยากรณ์ ประเภทสอบถาม
ความจำและความเข้าใจประกอบกัน

๔. วิชาบุรพภาค ข้อเขียนภาษาไทย โดยแก้ไขให้ถูกต้องตามระเบียบลักษณะ
วรรคตอน ตัวอักษรตามสมัยนิยม หลักสูตรใช้หนังสือที่ควรรู้ เช่น จดหมายทางราชการ เป็นต้น

ประโยค ป.ธ.๔

๑. วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ ธมมปทฎฐกา ภาค ๑

๒. วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ มงคลตถปิณี ภาค ๑

ประโยค ป.ธ.๕

๑. วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ ธมมปทฎฐกา ภาค ๒ ถึง ภาค ๔

๒. วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ มงคลตถปิณี ภาค ๒

ประโยค ป.ธ.๖

๑. วิชาแปลไทยเป็นมคธหลักสูตรใช้หนังสือ ธมมปทฎฐกา ภาค ๕-๘

๒. วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ ตติย-จตุตถ-ปญจสมนตปาสาทิกา
หมายเหตุ แต่ในการสอบกรรมการจะแปลประโยคที่ออกสอบเป็นความไทยโดยสันทัด
หรืออาจดัดแปลงสำนวนและท้องเรื่อง หรือตัดตอนที่ต่างๆ มาเรียงติดต่อกันเป็นประโยค สอบไล่ก็ได้

ประโยค ป.ธ.๗

๑. วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ มงคลตถปิณี ภาค ๑

๑. วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ ปฐม-ทุติยสมนตปาสาทิกา

ประโยค ป.ธ.๘

๑. วิชาแต่งฉันทมคธ แต่งฉันทเป็นภาษามคธ ๓ ฉันท์ใน จำนวน ๖ ฉันท์ คือ

(๑) ปฐยาวัตร

(๒) อินทรวีเชียร

(๓) อุเปนทรวีเชียร

(๔) อินทรวงศ์

(๕) วังสัฎฐะ

(๖) วสันตติลก

หมายเหตุ ข้อความแล้วแต่กรรมการจะกำหนดให้

๒. วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ ปฐมสมนต-ปาสาทิกา

๓. วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตรใช้หนังสือ วิสุทธิมคค

ประโยค ป.ธ.๙

๑. วิชาแต่งไทยเป็นมคธ แต่งมคธจากภาษาไทยล้วนข้อความแล้วแต่กรรมการจะกำหนดให้

๒. วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตรใช้หนังสือ วิสุทธิมคค

๓. วิชาแปลมคธเป็นไทยหลักสูตรใช้หนังสือ อภิธมมตถวิภาวินี

(๓) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษานั้น เป็นการศึกษารูปแบบหนึ่งของการศึกษาคณะสงฆ์ เป็นการศึกษาที่รับกำหนดให้มีขึ้นตามความประสงค์ของคณะสงฆ์ ซึ่งมีมูลเหตุสืบเนื่องจากการที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้จัดตั้งโรงเรียนบาลีมัธยมศึกษาและบาลีวิสามัญศึกษา สำนักเรียนวัด กล่าวคือ ภายหลังจากการที่การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง คือ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งเปิดดำเนินการมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๔๓๒ และ พ.ศ. ๒๔๘๙ ตามลำดับ ได้เจริญก้าวหน้ามากขึ้น ทางมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงได้จัดแผนกมัธยมศึกษาขึ้นมาเรียกว่า โรงเรียนบาลีมัธยมศึกษา กำหนดให้มีการเรียนบาลี นักธรรม และความรู้ชั้นมัธยม โดยรับผู้ที่สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ต่อมาเมื่อโรงเรียนบาลีมัศึกษานี้ ได้แพร่ขยายออกไปยังต่างจังหวัดหลายแห่ง มีพระภิกษุและสามเณรเรียนกันมากทางคณะสงฆ์โดยองค์การศึกษา จึงได้กำหนดให้เรียกโรงเรียนประเภทนี้ใหม่ว่าโรงเรียนบาลีวิสามัญศึกษา สำนักเรียนวัด โดยมติสังฆมนตรีและกระทรวงศึกษาธิการได้ออกระเบียบกระทรวง ให้โรงเรียนบาลีวิสามัญศึกษาสำนักเรียนวัด เปิดทำการสอนสมทบในชั้นตัวประโยค คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ได้ตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นต้นมา และเมื่อสอบได้แล้วก็ยังคงได้รับประกาศนียบัตรจากกระทรวงศึกษาธิการอีกด้วย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พระภิกษุ และสามเณรนิยมเรียนกันมาก โรงเรียนประเภทนี้จึงแพร่หลายออกไปยังจังหวัดต่างๆ อย่างกว้างขวาง จนทำให้ทางการคณะสงฆ์เกรงว่า การศึกษาธรรมและบาลีจะเสื่อมลง เพราะพระภิกษุสามเณรมุ่งศึกษาวิชาทางโลกมากเกินไปเป็นเหตุให้ต้องละทิ้งการศึกษาธรรมและบาลี แต่ทางการคณะสงฆ์ก็ยังพิจารณาเห็นความจำเป็นของการศึกษาวิชาในทางโลกอยู่ ดังนั้น แม้กองบาลีสนามหลวงสมัยนั้น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินธโร) จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีขึ้นโดยมีวิชาบาลี วิชาธรรมและวิชาทางโลก เรียกว่า บาลีศึกษาสามัญและปริทัศน์ศึกษา และได้ประกาศให้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗ พร้อมกับได้ยกเลิกระเบียบของคณะสังฆมนตรีว่าด้วยการศึกษาของโรงเรียนบาลีวิสามัญศึกษา สำนักเรียนวัด และกำหนดให้พระภิกษุ สามเณร เรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ที่คณะสงฆ์ได้จัดตั้งขึ้น แต่ว่าการศึกษาระบบใหม่ไม่เป็นที่นิยมของผู้เรียน พระภิกษุ สามเณรส่วนใหญ่ยังพอใจที่เรียนโดยได้รับประกาศนียบัตรจากกระทรวงศึกษาธิการอยู่ ดังนั้นนักเรียนในโรงเรียนดังกล่าวจึงได้พากันเข้าชื่อเป็นนักเรียนผู้ใหญ่บ้าง ทำให้การศึกษาของคณะสงฆ์ในช่วงระยะนั้นเกิดความสับสนเป็นอันมาก เพื่อสนองความต้องการของผู้เรียน และแก้ไขปัญหาคความสับสนในการศึกษาของคณะสงฆ์ก็ขอปรับข้อเรียกร้องของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ที่เสนอให้กระทรวงศึกษาธิการเปิดสอนสมทบในชั้นตัวประโยคให้แก่พระภิกษุสามเณร กระทรวงศึกษาธิการจึงประกาศใช้ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วย โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาขึ้น เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๑๔ โดยประสงค์ที่

จะให้ศึกษาดังกล่าว เป็นประโยชน์ต่อฝ่ายศาสนจักรและฝ่ายอาณาจักร กล่าวคือศาสนาได้ศาสนทายาทที่ดีมีความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวางประพฤติชอบในขณะดำรงอยู่ในสมณเพศ หรือแม้ลาสิกขาบทไปแล้วก็สามารถเข้าศึกษาต่อในสถานศึกษาของรัฐได้สามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมและประเทศชาติได้เช่นกัน ด้วยเหตุนี้โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจึงได้ก่อตั้งขึ้น และกระจายอยู่ตามจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศ ซึ่งเป็นที่นิยมของพระภิกษุ สามเณร ที่ขาดโอกาสทางการศึกษาอย่างกว้างขวาง

(๔) มหาวิทยาลัยสงฆ์

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทรงเห็นว่าการศึกษเป็นสิ่งสำคัญจึงได้ปฏิรูปการศึกษา จัดการเรียนการสอนให้เป็นระบบเหมือนนานาอารยประเทศ ให้ราษฎรทุกคนได้ศึกษาอย่างมีระบบ และสำหรับพระภิกษุสามเณร พระองค์ก็ทรงสนับสนุนให้คณะสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียน ทั้งด้านพระปริยัติธรรม และวิชาการชั้นสูงสมัยใหม่ควบคู่กันไป ได้ทรงสถาปนามหาธาตุวิทยาลัยขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๙ ได้พระราชทานนามใหม่ว่า “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” และในปี พ.ศ. ๒๔๓๖ ก็โปรดให้เปิดขึ้นที่วัดบวรนิเวศวิหารและได้ทรงพระราชทานนามว่า “มหามกุฏราชวิทยาลัย” อย่างไรก็ตามมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่งนี้ได้ดำเนินการมาโดยลำดับแต่ก็ยังไม่ก้าวหน้าถึงขึ้นเป็นมหาวิทยาลัย เพิ่งจะมายกระดับการศึกษาขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยในรัชกาลปัจจุบัน นี้เอง โดยเฉพาะเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒ มหาเถรสมาคมได้ออกคำสั่งมหาเถรสมาคมเรื่องการศึกษา ของมหาวิทยาลัยสงฆ์ อันเป็นการรับรองว่าการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่งนั้นเป็นการ ศึกษาของสงฆ์อย่างเป็นทางการ

ต่อมา รัฐบาลโดยการยินยอมของรัฐสภา ก็ได้ตราพระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๒๗ ลงวันที่ ๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๗ และได้ตราพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๐ ลงวันที่ ๒๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๐ โดยให้มีสถานะเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของ รัฐ และเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาลไทย จัดการเรียนการสอน ตั้งแต่ระดับปริญญาตรีถึงปริญญาเอก เปิดสอนทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์และจัดหลักสูตรทั้งภาค ภาษาไทย และภาคภาษาอังกฤษ เพื่อผลิตบัณฑิตเป็นสะพานเชื่อมเครือข่ายทั่วโลก แนวโน้มการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ในอนาคต

ปัจจุบันนี้ การศึกษาในวงการคณะสงฆ์ได้พลิกโฉมหน้าไปอย่างมาก โดยได้มีการจัดการศึกษามัธยมศึกษาเพิ่มขึ้นอีก ไม่เหมือนสมัยดั้งเดิมที่เน้นอยู่เฉพาะการศึกษาแผนกนักธรรมและภาษาบาลีเท่านั้น แต่ได้เปลี่ยนมาเป็นระบบการศึกษาในรูปแบบของการศึกษาปริยัติธรรมสายสามัญ และมหาวิทยาลัยระดับอุดมศึกษาขึ้นไป เพื่อเน้นให้พระสงฆ์มีความสมบูรณ์ทางความรู้ในหลาย ๆ ด้าน โดยเน้นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวต่างประเทศด้วย

ยิ่งขณะนี้ พระสังฆาธิการระดับต่างๆ ได้ตื่นตัวในการศึกษาเพื่อให้มีความรู้ด้าน ต่าง ๆ ให้ทันกับเหตุการณ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงได้เปิดหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ปป.ส.) ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นต้นมา พระสังฆาธิการ ทั่วประเทศได้ศึกษาหลักสูตร ปบ.ส. ๑ ปี และสามารถเข้าเรียนต่อระดับปริญญาตรี และขณะนี้ มี พระสังฆาธิการได้

เรียนจบปริญญาตรี และกำลังศึกษาต่อระดับปริญญาโท นับว่าเป็นหลักสูตรที่ทำให้พระสังฆาธิการสนใจและศึกษาเป็นจำนวนมาก

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเบื้องต้น พบว่าขณะนี้สังคมไทยกำลังสนใจเรื่องโครงสร้างการบริหารองค์กรต่าง ๆ และสังคมการศึกษา มีการเปลี่ยนแปลง มีการใช้เทคโนโลยีมากขึ้น กำหนดให้ครูอาจารย์เป็นผู้บริหารมืออาชีพในการ กำหนดวิธีการและเครื่องมือในการวัดจริยธรรม คุณธรรม และวัดคุณภาพทั้งภายในและภายนอก ในการประกันคุณภาพทางการศึกษา ส่วนในการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ ให้ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ต่าง ๆ ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน เมื่อการศึกษาทางโลกมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และมีความตระหนักที่จะนำศีลธรรมเข้าไปแก้ปัญหของสังคม เช่น รัฐบาลได้ สนับสนุนให้พระเป็นครูสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ เป็นต้น ดังนั้น กระบวนการจัดการ ศึกษาของคณะสงฆ์โดยเฉพาะพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรม จึงควรที่จะมีการ เปลี่ยนแปลงปรับปรุงให้เข้าเป็นระบบ เพื่อจะได้รองรับเด็กที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ สามารถ เข้ามาศึกษาในคณะสงฆ์ และสามารถเทียบโอนกันได้ก็จะทำให้เด็กที่มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา อยู่แล้ว ได้ศึกษาทั้งฝ่ายธรรมและฝ่ายโลกควบคู่กันไป และเป็นการสร้างศาสนทายาทและเปิด โอกาสให้เป็นทางเลือกใหม่ในการศึกษาของชาติ เพราะเหตุว่าการเรียนในโรงเรียนทั่วไปนั้นจะมี ปัญหาเรื่องยาเสพติด เรื่องคุณธรรมจริยธรรม ถ้าเข้ามาบวชเรียนในวัด พระจัดการดูแลให้ คือ จัดศาสนศึกษาซึ่งเป็นการจัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรที่เข้ามาบวชเรียน เพื่อเป็นทางเลือก หนึ่งของผู้ต้องการให้ลูกของตนเองมีคุณธรรมและจริยธรรม เข้ามาบวชเรียน เพื่อที่จะเป็นพลเมือง ดีของชาติ และรัฐจะต้องให้การสนับสนุนด้านงบประมาณเหมือนโรงเรียนทั่วไป

สิ่งสำคัญ ผู้บริหารคณะสงฆ์ จะต้องเร่งพัฒนาหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ โดยเฉพาะ หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ที่สามารถรักษาสาระหลักสูตร เดิมไว้และสามารถเทียบโอนผลการเรียนกับการจัดการศึกษาสามัญทั่วไปของรัฐ มิฉะนั้นในทศวรรษหน้า คณะสงฆ์จะเกิดวิกฤติขาดแคลนผู้เข้ามาบวชเรียนและสืบต่อพระพุทธศาสนาอย่าง รุนแรง

๒.๖ การศาสนศึกษาในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

๒.๖.๑ การศาสนศึกษาในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรีนั้น จัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรมแผนกธรรมเป็นหลัก โดยจัดการเรียนการสอนที่สำนักเรียนประจำตำบล มีวัดของเจ้าคณะตำบลแต่ละตำบลเป็นศูนย์กลางการเรียนการสอน ส่วนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกอื่น ๆ นั้น เป็นการจัดการเรียนการสอนตามอรัญญิก โดยมีเจ้าอาวาสในแต่ละวัดเป็นผู้ให้การสนับสนุน รายชื่อวัด และสำนักสงฆ์ในเขตอำเภอชัยบาดาล ๑๓ ตำบล ๗๘ วัด ๒๐ ที่พักสงฆ์ ดังนี้

(๑) ต.ชัยบาดาล มี ๗ วัด ๒ ที่พักสงฆ์

๑. วัดจันทาราม
๒. วัดไชยดิตราราม
๓. วัดเนินศิลาสุวรรณาราม
๔. วัดถนนโค้ง
๕. วัดห้วยนา

(๔) ต.ชัยตะเคียน มี ๖ วัด ๑ ที่พักสงฆ์

๑. วัดหนองโก
๒. วัดเขาตะแคงสามัคคี
๓. วัดชัยกระโดน
๔. วัดชัยบุรุษ
๕. วัดชัยตะเคียน

๖. วัดลำโกฏิทอง
๗. วัดท่ามะกอกชยากร
๘. ที่พัทสงฆ์ชัยบาดาล ป ประสิทธิ์
๙. ที่พัทสงฆ์เขาลาภ

(๒) ต.ลำนารายณ์ มี ๖ วัด ๑ ที่พัทสงฆ์

๑. วัดลำนารายณ์
๒. วัดอุดมสันติวรรณ
๓. วัดเขายายกะตา
๔. วัดโกรกรกฟ้า
๕. วัดคลองนารายณ์
๖. วัดมงคลเทพประสิทธิ์
๗. ที่พัทสงฆ์คลองเขว้า

(๓) ต.บัวชุม มี ๖ วัด ๔ ที่พัทสงฆ์

๑. วัดสิงหาราม
๒. วัดเขาสมโภชน์
๓. วัดชัยกระหิงวราราม
๔. วัดชัยเค้ามัว
๕. วัดลำพญาไม้
๖. วัดรังนกวรรณาราม
๗. ที่พัทสงฆ์ป่าศรีมหาโพธิ์วิปัสสนาราม
๘. ที่พัทสงฆ์ถ้ำเพชรนาคา
๙. ที่พัทสงฆ์ปรางค์เก่า
๑๐. ที่พัทสงฆ์สามัคคีธรรม

(๓) ต.ท่าดินดำ มี ๕ วัด

๑. วัดท่าดินดำ
๒. วัดท่าแสมสาร
๓. วัดวังตะเคียน
๔. วัดท่าปลวกสูง
๕. วัดโคกสมบุญ

(๔) ต.ท่ามะนาว มี ๕ วัด ๑ ที่พัทสงฆ์

๑. วัดหนองปลาไหล
๒. วัดธงชัยวราราม
๓. วัดคลองไทร
๔. วัดสันตะลุง
๕. วัดท่าฉางราษฎร์บำรุง
๖. ที่พัทสงฆ์ป่าเนินสวรรค์

๖. วัดนาโสม
๗. ที่พัทสงฆ์ชัยน้อย

(๕) ต.เกาะรัง มี ๕ วัด ๕ ที่พัทสงฆ์

๑. วัดหนองบง
๒. วัดน้อยราษฎร์บำรุง
๓. วัดเกาะรัง
๔. วัดชัยลังกา
๕. วัดม่วงศิลาทอง
๖. ที่พัทสงฆ์หนองปล้อง
๗. ที่พัทสงฆ์ชัยกระบือ
๘. ที่พัทสงฆ์ชัยหลุม
๙. ที่พัทสงฆ์ชัยน้ำหวาน
๑๐. ที่พัทสงฆ์พุทธทรัพย์

(๖) ต.หนองยายโตะ มี ๕ วัด ๑ ที่พัทสงฆ์

๑. วัดโพธิ์งาม
๒. วัดเขาตำบล
๓. วัดศิริมงคล
๔. วัดบ่อน้ำ
๕. วัดราศรีสว่าง
๖. ที่พัทสงฆ์เขาแฝงม้า

(๑๑) ต.ศิลาทิพย์ มี ๙ วัด ๒ ที่พัทสงฆ์

๑. วัดชัยไพร
๒. วัดชัยยาง
๓. วัดตะเคียนคู่
๔. วัดเขาหางตลาด
๕. วัดเขาสลัดได
๖. วัดชัยผาสุข
๗. วัดสุนทรเทพศิริ
๘. วัดชัยสมบุญ
๙. วัดดงน้อย
๑๐. ที่พัทสงฆ์เขาเขียว
๑๑. ที่พัทสงฆ์ผาสวรรค์

(๑๒) ต.นิคมลำนารายณ์ มี ๗ วัด

(๙) ต.ห้วยหิน มี ๕ วัด ๑ ที่พักสงฆ์

๑. วัดเขากำพำ
๒. วัดห้วยหิน
๓. วัดรัตนราษฎร์บำรุง
๔. วัดนภาราษฎร์พัฒนาราม
๕. วัดห้วยดีเลิศศรีโสภณ
๖. ที่พักสงฆ์พุทธมงคล

(๑๐) ต.มะกอกหวาน มี ๖ วัด ๑ ที่พักสงฆ์

๑. วัดอัมพวันนาราม
๒. วัดโคกสอาด
๓. วัดโคกสำเริง
๔. วัดราษฎร์ศรัทธาธรรม
๕. วัดนารายณ์ทรงธรรม
๖. วัดโคกมะขามป้อม
๗. ที่พักสงฆ์มะกอกหวาน

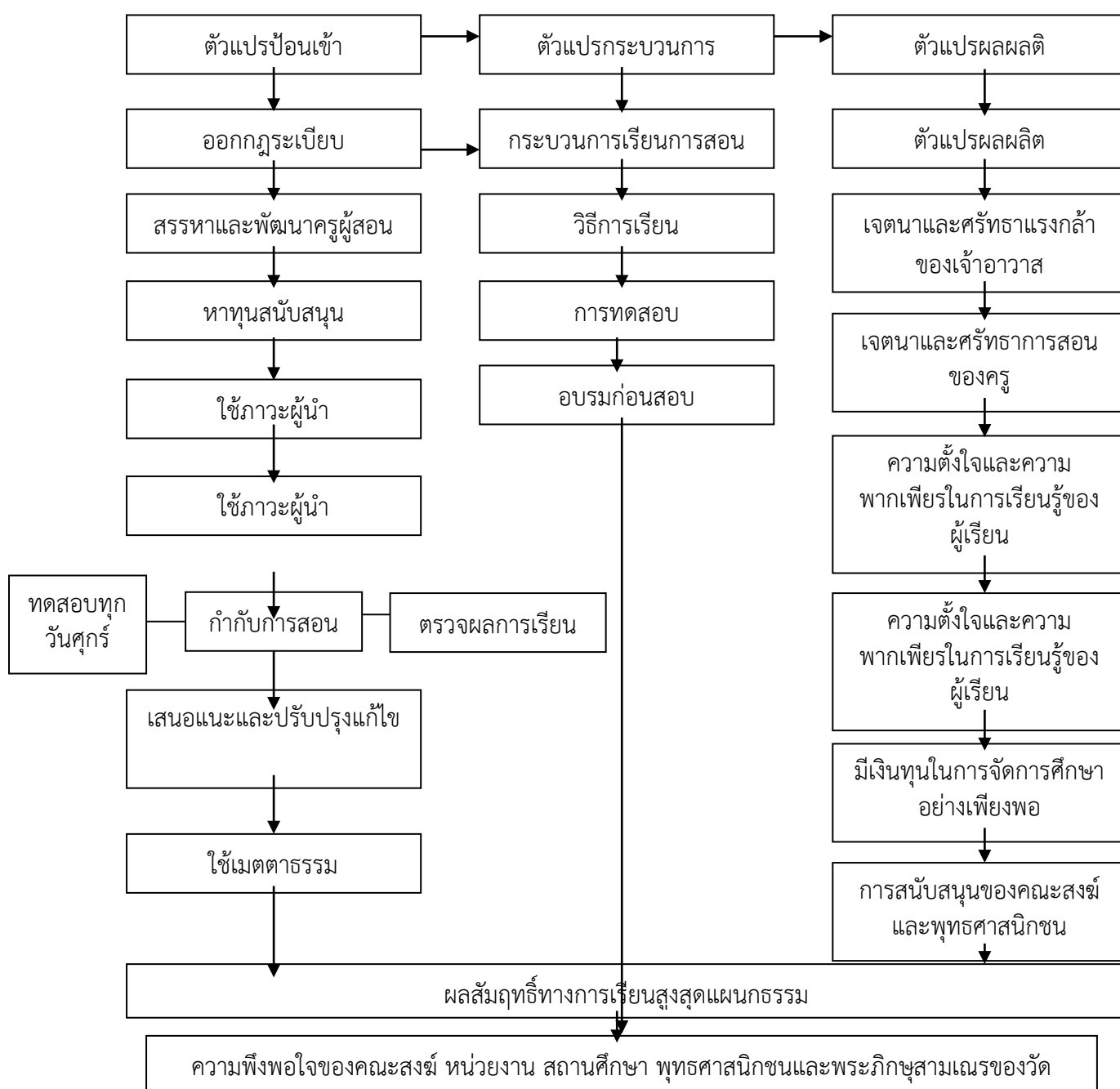
๑. วัดนิคมพัฒนาราม
๒. วัดบ้านไร่พัฒนาราม
๓. วัดศรีอุบลจันทาราม
๔. วัดพิทักษ์ไทยสุขเจริญ
๕. วัดเนินหาด
๖. วัดศรีเจริญธรรม
๗. วัดไค้รงไฟเจริญธรรม

(๑๓) ต.บ้านใหม่สามัคคี มี ๖ วัด ๑ ที่พักสงฆ์

๑. วัดบ้านใหม่สามัคคี
๒. วัดเทพประสิทธิ์
๓. วัดเขาศรีสามัคคี
๔. วัดเขาชันกาศรัตนาราม
๕. วัดอุไศยกทรงธรรม
๖. วัดน้อยสามัคคีธรรม
๗. ที่พักสงฆ์สง่าถาวร

๒.๖.๒ จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมเป็นหลัก โดยจัดการเรียนการสอนที่สำนักเรียนประจำตำบล มีวัดของเจ้าคณะตำบลแต่ละตำบลเป็นศูนย์กลางการเรียนการสอนตามยุทธศาสตร์ในการบริหารเพื่อให้ได้ประสิทธิผล ดังจะเห็นได้จาก แผนภาพที่ ๒.๑

ยุทธศาสตร์ในการบริหารเพื่อให้ได้ประสิทธิผล

แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงยุทธศาสตร์ในการบริหารเพื่อให้ได้ประสิทธิผล

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง ประสิทธิภาพการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ผู้ศึกษาได้ค้นคว้างานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นพื้นฐานการศึกษาในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

๒.๗.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการได้มีผู้ศึกษาวิจัยไว้หลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้ ดังนี้

พระณัฐพล ฐิตธมโม (ปราบพินาศ) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร” จากผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ย ๔.๒๕ และเมื่อจำแนกเป็นรายด้าน อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยตามค่าเฉลี่ย คือ ด้านบุคลากรด้านสาธารณสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการ ด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ด้านการปกครองศิษย์วัดและด้านการปกครองพระภิกษุ สามเณร ภายในวัดการเปรียบเทียบ พบว่า การบริหารงานวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร โดยจำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคลมีความคิดเห็นแตกต่างกันตามพรรษาและวุฒิการศึกษาบ้าง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนพระสงฆ์ในวัดเขตธนบุรีที่มีอายุ วุฒิการศึกษา วุฒิการศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวัดตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของพระสงฆ์ในวัดเขตธนบุรีไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๗๙}

พระบัณฑิต ญาณธีโร (สุธีระตฤณนา) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำตามทฤษฎีตะวันตกที่เหมาะสมในยุคโลกาภิวัตน์ ได้แก่ ทฤษฎีผู้นำเชิงปฏิรูป และภาวะผู้นำตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักปาปณิกธรรม ๓ หลักออคติ ๔ หลักพรหมวิหารธรรม ๔ หลักสังคหวัตถุธรรม ๔ หลักสัพปุริสธรรม ๗ หลักทศพิธราชธรรม ๑๐ หลักราชสังคหวัตถุ ๔ หลักสาธารณิยธรรม ๖ หลักสังคาลกสูตรและหลักอปริหานิยธรรม ๗ ภาวะผู้นำของพระธรรมโกศาจารย์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ภาค ๒ ทั้ง ๖ ด้านที่โดดเด่น ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์และการสร้างแรงบันดาลใจ สอดคล้องกับภาวะผู้นำตามทฤษฎีตะวันตก ได้แก่ ทฤษฎีผู้นำเชิงปฏิรูป และภาวะผู้นำตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักปาปณิกธรรม ๓ และยังมีหลักธรรมของผู้นำที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หลักสัพปุริสธรรม ๗ หลักพรหมวิหารธรรม ๔ และหลักสังคหวัตถุธรรม ๔ ผู้นำองค์กรคณะสงฆ์ไทยสามารถนำภาวะผู้นำของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์และการสร้างแรงบันดาลใจ

^{๗๙}พระณัฐพล ฐิตธมโม (ปราบพินาศ), “การบริหารวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

บันดาลใจ ซึ่งเป็นภาวะผู้นำที่สอดคล้องกับหลักธรรมที่เกี่ยวกับผู้นำในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักปาปณิกธรรม ๓ หลักสัปปริสธรรม ๗ หลักพรหมวิหารธรรม ๔ และหลักสังคหวัตถุธรรม ๔ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ผู้นำคณะสงฆ์ไทยในระดับต่าง ๆ ควรมีภาวะผู้นำดังกล่าว เพื่อที่จะสร้างวิสัยทัศน์ และสร้างแรงบันดาลใจให้แก่คณะสงฆ์ ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของคณะสงฆ์ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา สืบไป^{๘๐}

พระครูสังฆรักษ์กฤษฎ์ตมณ สุเมโธ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี” ผลการศึกษาพบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย เท่ากับ ๓.๔๕ และเมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า ด้านการปกครองและด้านสาธารณูปการมีประสิทธิภาพอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๕ และ ๓.๕๔ ตามลำดับ ส่วนด้านอื่นๆ ได้แก่ ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ และด้านการสาธารณสงเคราะห์มีประสิทธิภาพอยู่ในระดับปานกลาง^{๘๑}

พระมหาอานนท์ อานนโท (นรมาตร์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดชุมพรกับการประยุกต์ใช้หลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗” ผลการศึกษาพบว่า การเปรียบเทียบเปรียบเทียบระดับการประยุกต์ใช้หลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดชุมพร จำแนกตามข้อมูลส่วนบุคคล พบว่า ตำแหน่งพระสังฆาธิการ วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมและประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่พระสังฆาธิการนั้นมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งตรงตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญไม่พบความแตกต่าง จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๘๒}

อุทัย บุญประเสริฐ ได้ทำการวิจัย เรื่อง การศึกษาแนวทางการบริหาร และจัดการศึกษาของสถานศึกษาในรูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School-Based Management: SBM) ผลการวิจัยพบว่า การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน หมายถึง การบริหารและจัดการศึกษาโดยมุ่งกระจายอำนาจไปยังสถานศึกษาให้มากที่สุด โดยแต่ละโรงเรียนมีคณะกรรมการโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วยผู้ปกครอง ครู สมาชิกในชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้บริหารโรงเรียน มีอำนาจในการบริหารจัดการศึกษาในโรงเรียนให้เป็นไปตามความต้องการของนักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน แนวคิดพื้นฐานนั้นเป็นการกระจายอำนาจจากส่วนกลางไปยังสถานศึกษา โดยเริ่มเกิดขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ค.ศ.๑๙๘๐ เป็นต้นมา หลักการสำคัญคือ

^{๘๐}พระบัน ฑิต ญาณ ธิโร (สุธีระตฤณ), “ภาวะผู้นำของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต) ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

^{๘๑}พระครูสังฆรักษ์กฤษฎ์ตมณ สุเมโธ, “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๘๒}พระมหาอานนท์ อานนโท (นรมาตร์), “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดชุมพรกับการประยุกต์ใช้หลักภิกขุอุปหานิยธรรม ๗”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

- ๑) หลักการกระจายอำนาจ
- ๒) หลักการมีส่วนร่วม
- ๓) หลักการคืนอำนาจจัดการศึกษาให้ประชาชน
- ๔) หลักการบริหารตนเอง และ
- ๕) หลักการตรวจสอบและถ่วงดุล

รูปแบบการบริหารที่สำคัญมีอย่างน้อย ๔ รูปแบบ ได้แก่

- ๑) รูปแบบที่มีผู้บริหารโรงเรียนเป็นหลัก
- ๒) รูปแบบที่มีครูเป็นหลัก
- ๓) รูปแบบที่ชุมชนมีบทบาทหลัก
- ๔) รูปแบบที่ครูและชุมชนมีบทบาทหลัก

ผลกระทบที่สำคัญในการกระจายอำนาจ ได้แก่ด้านการเมืองการปกครอง นโยบาย การจัดโครงสร้างองค์การ วัฒนธรรมองค์การ งบประมาณการต่อต้านของคนบางกลุ่ม ความพร้อมของหน่วยงานระดับต่าง ๆ คณะกรรมการสถานศึกษาการจัดการเรียนการสอนและเวลา รูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย คือ รูปแบบที่มีการบริหารจัดการโดยมีชุมชนเป็นหลัก (Community Control SBM) คณะกรรมการประกอบด้วยผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่า ผู้ทรงคุณวุฒิ โดยมีผู้บริหารโรงเรียนเป็นกรรมการและเลขานุการคณะกรรมการจะทำหน้าที่คณะกรรมการบริหารมากกว่าเป็นคณะกรรมการที่ปรึกษา^{๘๓}

ทวิ เจริญกุล ได้ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย” ผลการวิจัยพบว่า เจ้าอาวาส ภิกษุสามเณร และคณะกรรมการบริหารวัด มีความคิดเห็นต่อระดับปฏิบัติของบทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดตามสถานภาพ ในภาพรวมพบว่า ไม่แตกต่างกัน^{๘๔}

สรุป การบริหารจัดการ เป็นการทำงานของบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปที่ร่วมปฏิบัติการให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน ซึ่งต้องอาศัยปัจจัยบุคคลเป็นองค์ประกอบสำคัญ ใช้ทรัพยากรบริหารเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน ร่วมมือดำเนินการอย่างมีเหตุผลเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๗.๒) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้มีผู้ศึกษาวิจัยไว้หลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้ ดังนี้

^{๘๓}อุทัย บุญประเสริฐ, รายงานการศึกษาแนวทางการบริหารและการจัดการศึกษาในรูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน, (กรุงเทพมหานคร : สกศ, ๒๕๔๒).

^{๘๔}ทวิ เจริญกุล, “บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๔๗).

พระมหาขวลิต ขาตเมธี (คงแก้ว) ได้วิจัยเรื่อง บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดภูเก็ต ผลการศึกษาวินิจฉัยพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดภูเก็ต พบว่า พระสังฆาธิการมีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งมีค่าเฉลี่ย ๓.๔๔ และเมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า พระภิกษุสามเณรมีความคิดเห็นต่อบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดภูเก็ตในด้านการปกครองและด้านการสาธารณูปการ อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการศาสนศึกษา ด้านการสาธารณสงเคราะห์ และด้านการศึกษาสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลาง

การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า พระภิกษุสามเณรในจังหวัดภูเก็ตมีความคิดเห็นแตกต่างกันตามสถานภาพ อายุ จำนวนพรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนพระภิกษุสามเณรที่มีวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดภูเก็ต ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๘๕}

พระธนดล นาคสุวณโณ (นาคพิพัฒน์) ศึกษาเรื่องการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

๑. พระสังฆาธิการในจังหวัดบุรีรัมย์ มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่ามีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการปกครองอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลาง

๒. ผลการเปรียบเทียบบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่าพระสังฆาธิการที่มีอายุ ตำแหน่งพระสังฆาธิการ จำนวนพรรษา วุฒิการศึกษาทางสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม และประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการแตกต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่างกัน

๓. ข้อเสนอแนะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ควร มีการปกครองพระภิกษุ สามเณร ให้ปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด มีกองทุนส่งเสริมด้านการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร ให้พระภิกษุ สามเณร เอาใจใส่ต่อกิจกรรม ด้านพระพุทธศาสนา ให้พระภิกษุสามเณรดำเนินกิจการบางอย่างภายในวัดอย่างเป็นระเบียบ

นอกจากนี้ควรให้พระภิกษุ สามเณร ได้สั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชน ให้พระภิกษุสามเณร ทำวัดให้เป็นระเบียบ มีแบบแผน ตลอดจนให้พระภิกษุ สามเณร ดูแลสถานที่วัดให้ปราศจากอบายมุข และยาเสพติด^{๘๖}

^{๘๕}พระมหาขวลิต ขาตเมธี (คงแก้ว) , “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดภูเก็ต” , *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

^{๘๖}พระธนดล นาคสุวณโณ (นาคพิพัฒน์) , “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์”, *ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

พระปลัดเกียรติกศักดิ์ สันทวีวรกุล ศึกษาเรื่องบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่ สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๑. สถานภาพของพระสังฆาธิการ พบว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดกระบี่ส่วนใหญ่ มีอายุ ๖๑ ปีขึ้นไป ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส มีอายุพรรษา ๒๑ พรรษาขึ้นไป มีวุฒิการศึกษาต่ำกว่าชั้นมัธยมศึกษา โดยมีวุฒิในระดับมัธยมศึกษาชั้นเอก และส่วนใหญ่ไม่มีวุฒิทางเปรียญธรรม มีระยะเวลาในการปฏิบัติหน้าที่เป็นพระสังฆาธิการต่ำกว่า ๕ ปีและ ๑๐ ปีขึ้นไป

๒. บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน สรุปได้ดังนี้

๒.๑ ด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม พบว่า ในภาพรวมมีการปฏิบัติในระดับมากถึงมากที่สุด ได้แก่ การอำนวยความสะดวกแก่พุทธศาสนิกชนในการบำเพ็ญกุศล การบำรุงรักษาวัดให้เจริญก้าวหน้า และเป็นศาสนสถานที่น่าเลื่อมใสศรัทธา การให้การศึกษอบรมแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ และการกำกับดูแลและจัดศาสนสมบัติของวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อยและมีความมั่นคงแข็งแรง ส่วนการระงับอธิกรณ์ การวินิจฉัยปัญหาเพื่อยุติเหตุหรือการลงนิคหกรรมมีการปฏิบัติในระดับน้อยถึงน้อยที่สุด

๒.๒ ด้านการศาสนศึกษา พบว่า ในภาพรวมมีการปฏิบัติในระดับปานกลาง ได้แก่ การยกย่องเชิดชูเกียรติผู้สอบเปรียญธรรมประโยคต่าง ๆ ได้ และการส่งเสริมให้พระเปรียญธรรมได้เป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ตามโอกาส ส่วนการสรรหาและพัฒนาครูสอนนักเรียนและบาลีมีการปฏิบัติในระดับน้อยถึงน้อยที่สุด

๒.๓ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ พบว่า ในภาพรวมมีการปฏิบัติในระดับน้อยถึงน้อยที่สุด ได้แก่ การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมเพื่อส่งเสริมการศึกษาแก่พระภิกษุและสามเณร การจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดเพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชน การจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธรูปศาสนาวันอาทิตย์แก่เด็กและเยาวชน และการจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด

๒.๔ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ในภาพรวมมีการปฏิบัติในระดับมากถึงมากที่สุด ได้แก่ การอบรมพระภิกษุสามเณรให้มีสมณสัญญาและอบรมในเรื่องพระธรรมวินัย จรรยาบรรณการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างที่ดี การอบรมทำวัตรสวดมนต์ตามหลักพระธรรมวินัย และการเผยแผ่ธรรมะ โดยจัดให้มีการเทศน์ การบรรยายธรรมในวันสำคัญทางศาสนา ส่วนการจัดหาเครื่องอุปกรณ์การเรียนแก่นักเรียนที่ยากจนขาดส่นได้ยืมเรียน การจัดตั้งห้องสมุดภายในวัดเพื่อประโยชน์ในการศึกษาธรรมบาลีแก่พระสงฆ์และประชาชน และการจัดให้มีพระธรรมทูตหรือธรรมจาริก อบรมสั่งสอนแก่ชาวบ้าน มีการปฏิบัติในระดับน้อยถึงน้อยที่สุด

๒.๕ ด้านการสาธารณูปการ พบว่า ในภาพรวมมีการปฏิบัติในระดับมากถึงมากที่สุด ได้แก่ การขจัดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านซึ่งมีสาธารณูปการเป็นเหตุ การดูแลซ่อมแซมและปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุภายในวัดที่ชำรุดทรุดโทรม และการขอพระราชทานวิสุงคามสีมา ส่วนการก่อสร้างเสนาสนะด้วยการขอเงินงบประมาณอุดหนุนจากราชการ และการจัดงานวัดเพื่อหารายได้บำรุงพระอาราม มีการปฏิบัติในระดับน้อยถึงน้อยที่สุด

๒.๖ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ พบว่า ในภาพรวมมีการปฏิบัติในระดับปานกลาง ได้แก่ การสงเคราะห์คนชราหรือคนพิการ การช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ และการ

ช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่น ซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ ส่วนการป้องกันยาเสพติดให้โทษมีการปฏิบัติในระดับมากถึงมากที่สุด

๒.๗ บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้งด้าน พบว่า พระสังฆาธิการปฏิบัติงานในระดับมากถึงมากที่สุด ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และด้านการสาธารณูปการสำหรับการปฏิบัติในระดับปานกลาง ๒ ด้าน ได้แก่ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ และด้านการศาสนศึกษา ส่วนด้านการศึกษาสงเคราะห์มีการปฏิบัติในระดับน้อยถึงน้อยที่สุด^{๘๗}

พระมหาคุณ จีรวฑโฒ (จินดาพันธ์) ศึกษาเรื่องการศึกษาศาภาพการบริหารงานการคณะสงฆ์ ของพระสังฆาธิการระดับอำเภอและระดับตำบล ในจังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัย พบว่า

๑. สภาพการบริหารงานการคณะสงฆ์ ของพระสังฆาธิการระดับอำเภอและระดับตำบล ในจังหวัดนครราชสีมา โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ระดับมาก ๓ ด้าน และอยู่ในระดับปานกลาง ๒ ด้าน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการวิเคราะห์นโยบาย รองลงมาคือ ด้านการจัดการทรัพยากรมนุษย์และน้อยที่สุด คือ ด้านการจัดการสารสนเทศ

๒. สภาพการบริหารงานการคณะสงฆ์ ของพระสังฆาธิการระดับอำเภอและระดับตำบล ที่มีอายุพรรษาน้อยกว่า ๒๕ พรรษา กับพระสังฆาธิการระดับอำเภอและระดับตำบลที่มีอายุพรรษา ๒๕ พรรษาขึ้นไป โดยภาพรวมและรายด้าน แตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

๓. สภาพการบริหารงานการคณะสงฆ์ ของพระสังฆาธิการระดับอำเภอและระดับตำบล ที่มีระยะเวลาดำรงตำแหน่งน้อยกว่า ๑๐ ปี กับพระสังฆาธิการระดับอำเภอและระดับตำบล ที่มีระยะเวลาดำรงตำแหน่ง ๑๐ ปีขึ้นไป โดยภาพรวมและรายด้าน แตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ^{๘๘}

พระสมุห์ศิริชัย ฐานุตโตโร (เพ็ชรรัตน์) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความคาดหวังของครูและผู้ปกครองต่อบทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต ๑” ผลการวิจัยพบว่า ครูและผู้ปกครอง มีความคาดหวังว่า พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนควรแสดงบทบาทในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๔ และมีความคิดเห็นต่อบทบาทที่เป็นจริงว่า พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนได้แสดงบทบาทโดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๔ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของครู ผู้ปกครอง ที่มีต่อบทบาทที่คาดหวังในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต ๑ จำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคล พบว่า สถานภาพ เพศ อายุ วุฒิการศึกษา และรายได้ มีผลทำให้ความคิดเห็นของครู

^{๘๗} พระปลัดเกียรติศักดิ์ สันทวีวรกุล, “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘).

^{๘๘} พระมหาคุณ จีรวฑโฒ (จินดาพันธ์), “การศึกษาศาภาพการบริหารงานการคณะสงฆ์ ของพระสังฆาธิการระดับอำเภอและระดับตำบล ในจังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๗).

ผู้ปกครอง ที่มีต่อบทบาทที่คาดหวังในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา เพชรบุรี เขต ๑ ไม่แตกต่างกัน จึงเป็นการปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้^{๘๙}

พระเกษมศักดิ์ วรสุโข (อาสนะทอง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามหลักการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการในอำเภอชุมแสงอยู่ในระดับมากทุกด้าน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าที่เป็นไปในทิศทางเดียวกับพุทธจักรและอาณาจักร เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาสังคม ตลอดถึงการพัฒนาศาสนา การศึกษาและอื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับคณะสงฆ์ โดยใช้หลักหน้าที่ของพระสังฆาธิการ ๖ ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์^{๙๐}

พระครูสันติธรรมาภีรต (บุญชัย สนติกโร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี จำแนกตามสภาพส่วนบุคคลโดยรวม พระสังฆาธิการที่มี ตำแหน่งและประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ พระสังฆาธิการ ต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน ซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ สำหรับพระสังฆาธิการที่มี อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม และวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม ต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี ไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๙๑}

พระมหามณเฑียร วรรณโม (ชัยเกลี้ยง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพังงา” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดพังงา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย ๓.๔๐ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการศาสนศึกษาและด้านการศึกษาสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลาง สำหรับด้านอื่นๆคือ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการปกครอง ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ อยู่ในระดับมาก ผลการเปรียบเทียบระดับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดพังงา จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล คือ ตำแหน่งพระสังฆาธิการ อายุ จำนวนพรรษา วุฒิทางการศึกษาสายสามัญ วุฒิทางการศึกษาทางธรรม และวุฒิทางการศึกษาทางเปรียญธรรม พบว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุและจำนวนพรรษต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนพระสังฆาธิการที่มีตำแหน่ง วุฒิทางการศึกษาสายสามัญ วุฒิทางการศึกษาทางธรรม และวุฒิ

^{๘๙}พระสมุทรศิรีชัย ฐานุตตโร (เพ็ชรรัตน์), “ความคาดหวังของครูและผู้ปกครองต่อบทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต ๑”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๙๐}พระเกษมศักดิ์ วรสุโข (อาสนะทอง), “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๙๑}พระครูสันติธรรมาภีรต (บุญชัย สนติกโร), “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

ทางการศึกษาทางเปรียญธรรมต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๙๒}

จึงสรุปได้ว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุ พรรษา และการศึกษาที่สูง จะมีประสิทธิภาพในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ได้สูง ส่วนพระสังฆาธิการที่มีอายุ พรรษา การศึกษาที่ต่างกัน ก็ทำให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์แตกต่างกันไป ดังนั้นพระสังฆาธิการจะต้องปรับบทบาทในด้านต่าง ๆ ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมให้ได้ พระสังฆาธิการ ต้องมีการพัฒนาตนเองในด้านการศึกษ ด้วยการขวนขวายในหน้าที่ของตน และไม่ลืมที่จะพัฒนาคนอื่นหรือคนในชุมชนในสังคมนั้นด้วย

๒.๗.๓) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศาสนศึกษา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศาสนศึกษาได้มีผู้ศึกษาวิจัยไว้หลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้ ดังนี้

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา รายงานการวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษา และการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา ประเภทการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรม การจัดการศึกษาเพื่อพระสงฆ์ มีชื่อเรียกอีกอย่างว่า “ศาสนศึกษา” หรือ “พระปริยัติธรรม” ประกอบด้วย ๓ หลักสูตร ได้แก่

๑. หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรม
๒. หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี
๓. หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ

ในข้อ ๑ และ ข้อ ๒ หลักสูตรในการจัดการศึกษาขึ้นตรงต่อมหาเถรสมาคม เป็นผู้กำหนดหลักสูตร โดยมีผู้รับผิดชอบแต่ละแผนก แผนกธรรมเรียกว่า แม่กองธรรมสนามหลวง รับผิดชอบหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม จัดรูปแบบการเรียนการสอนการวัดผลประเมินผล แผนกบาลี เรียกว่า แม่กองบาลีสนามหลวง รับผิดชอบหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จัดรูปแบบการเรียนการสอนการวัดผลประเมินผล และหลักสูตรข้อที่ ๓ ด้านพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ มีสำนักงานพระพุทธศาสนาเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดหลักสูตร ซึ่งจะเหมือนกับโรงเรียนมัธยมศึกษาทั่วไปและนอกจากนี้ยังมีมหาวิทยาลัยสงฆ์ ๒ แห่ง คือมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย^{๙๓}

พระบุญประทาน ญาณทีโป (ทะปะละ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาปัจจัยนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกบาลี: กรณีศึกษา วัดจองคำ อำเภอหาง จันทบุรี ปีการศึกษา ๒๕๕๒” ผลการศึกษาพบว่า

๑. ปัจจัยนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ต่อการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีวัดจองคำในด้าน ด้านสภาพแวดล้อม (Context) ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) ด้านกระบวนการ (Process) และด้านผลผลิต (Product) โดยรวมอยู่ในระดับมาก

^{๙๒}พระมหามณเฑียร วรธมโม (ซ้ายเกลี้ยง), “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดพังงา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๙๓}สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, รายงานการวิจัย เรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรม : ศึกษาเฉพาะกรณี วัดปัญญานันทาราม, (กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗.

๒.ปัจจัยความพึงใจต่อการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ด้านสภาพแวดล้อมทั่วไปอาคารสถานที่ ด้านบริหารจัดการหลักสูตรเนื้อหา ด้านบุคลากรผู้นำปฏิบัติการสอนของครู และ ด้านการเรียนการสอน โดยรวมอยู่ในระดับมาก^{๔๔}

พระนิมิต กลิ่นดอกแก้ว ได้ทำการวิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ผลการวิจัยพบว่า สภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์ อยู่ในระดับมาก ส่วนปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์ อยู่ในระดับปานกลาง^{๔๕}

พระมหาไชยา ขยสิทธิ (เสนแสนยา) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาทัศนคติและความคาดหวังของครูและนักเรียนที่มีต่อพระภิกษุผู้สอนธรรมศึกษา” ผลการวิจัยพบว่า

(๑) บทบาทและวิธีการสอนของพระภิกษุ

ครูในโรงเรียน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระภิกษุผู้สอนธรรมศึกษาว่ามีความเหมาะสมในระดับค่อนข้างมาก และมีความคาดหวังต่อพระภิกษุที่ทำการสอนธรรมศึกษาไว้สูงมากในด้านการสอน โดยต้องการให้พระภิกษุใช้สื่อการสอนที่หลากหลาย ไม่เน้นการสอนแบบบรรยายจะทำให้ให้นักเรียนเบื่อธรรมะ และพระภิกษุบางรูปยังมีความไม่พร้อมในการสอนหลายอย่าง เช่น ความรู้ความแม่นยำในหลักสูตร และความหลากหลายในวิธีการสอนเด็ก

(๒) วิธีการสอนของพระภิกษุ

นักเรียนธรรมศึกษา เห็นว่าวิธีการสอนของพระภิกษุผู้สอนธรรมศึกษามีความเหมาะสมในระดับเหมาะสมค่อนข้างมาก มีความคาดหวังต่อพระภิกษุในด้านการใช้อุปกรณ์การสอนที่หลากหลาย สร้างบรรยากาศในห้องเรียนให้สนุกสนานไม่เครียดกับวิชาการ เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น และมีกิจกรรมร่วมอื่นๆ ในการเรียนการสอนวิชาธรรมะ

(๓) หลักสูตรธรรมศึกษา

พระภิกษุผู้สอนธรรมศึกษา มีความเห็นเกี่ยวกับหลักสูตรธรรมศึกษาทั้งในส่วนที่เป็นข้อดีและข้อเสียตามประสบการณ์การสอนไม่แตกต่างกันนักดังนี้

ข้อดี เนื้อหาหลักสูตร สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตรพอสมควร โดยเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ทางด้านทฤษฎีมากกว่าด้านปฏิบัติ ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักแก้ไขปัญหาและยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และส่งเสริมให้คนเป็นคนดีรู้จักนำความรู้มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันอย่างมาก มีเนื้อหาหลักสูตรที่ทันสมัยเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน ที่นำไปปฏิบัติสามารถดำรงชีวิตเป็นสุขได้ตลอดชีวิต

^{๔๔}พระบุญประทาน ญาณทีโป (ทะปะละ), “ศึกษาปัจจัยนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกบาลี: กรณีศึกษา วัดจองคำ อำเภอหาง จังหวัดลำปาง ปีการศึกษา ๒๕๕๒”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต* (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๔๕}พระนิมิต กลิ่นดอกแก้ว, “สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๙).

ข้อเสีย เนื้อหาวิชาที่ทำการสอนมากเกินไปความต้องการของนักเรียน และมีศัพท์ธรรมะที่ยากเกินความสามารถของนักเรียน ซึ่งมีวุฒิภาวะเพียงชั้นประถมศึกษาเท่านั้น^{๓๖}

จากข้อความข้างต้นจึงสรุปได้ว่า การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมมีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของคณะสงฆ์ (ม.๑๕ ตร.) และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มหาเถรสมาคมได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี”

๒.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี” ผู้วิจัยได้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ อายุ, พรรษา, วุฒิการศึกษาสามัญ, วุฒิการศึกษาทางธรรม, วุฒิการศึกษาทางบาลี

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ ความคิดเห็นของต่อของพระสงฆ์ต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยจำแนกเป็น ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านการจัดการศึกษา ๒) ด้านหลักสูตรการเรียน ๓) ด้านการจัดการศาสนศึกษา ๔) ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน ๕) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๖) ด้านการประเมินผลการเรียน ดังจะเห็นได้จาก แผนภาพที่ ๒.๒

ตัวแปรต้น (Independent Variables)

ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

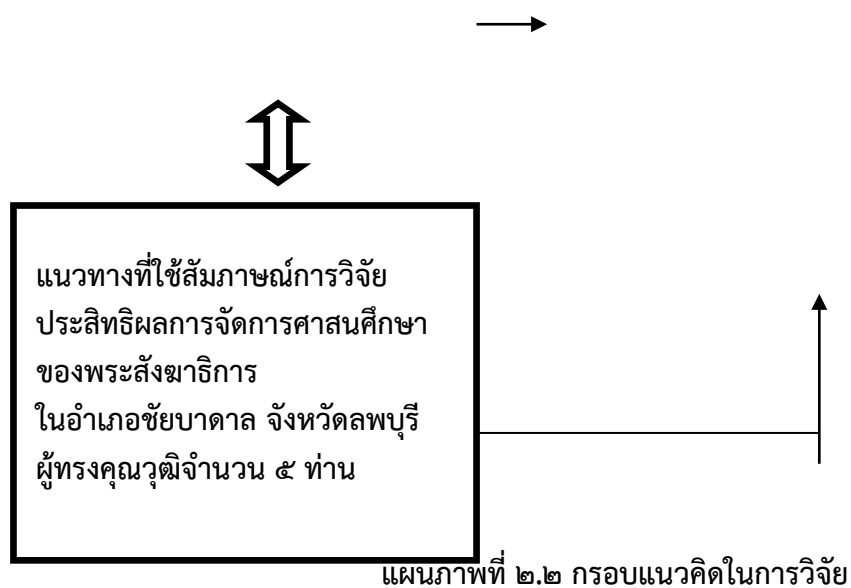
- อายุ
- พรรษา
- วุฒิการศึกษาสามัญ
- ~~วุฒิกการศึกษาทางธรรม~~
- วุฒิการศึกษาทางบาลี

แสนย
รพ
๒๕๔๓

ตัวแปรตาม (Dependent Variables)

ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ใน ๖ ด้าน คือ

- ๑) ด้านการจัดการศึกษา
- ๒) ด้านหลักสูตรการเรียน
- ๓) ด้านการจัดการศาสนศึกษา
- ๔) ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน
- ๕) ด้านการศึกษาสงเคราะห์
- ๖) ด้านการประเมินผลการเรียน

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี” โดยมีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ๒) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ๓) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอนดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี” ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม (Mix Method Research) โดยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structrue Interview)

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๒.๑ ประชากร ได้แก่ พระสงฆ์ในเขตอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี รวมทั้งหมด ๑๙๐ รูป

๓.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจากประชากร จำนวน ๑๙๐ รูป โดยใช้วิธีการเปิดตารางสำเร็จรูปของ เครจซีและมอร์แกน (Krejcie and Morgan) ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๒๗ รูป จากนั้นจึงทำการสุ่มแบบง่าย โดยวิธีการเทียบสัดส่วน ประชากร ถึงแสดงตามตารางที่ ๓.๑

ตารางที่ ๓.๑ แสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างของคณะสงฆ์ สังกัดมหานิกาย ในเขตอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

ตำบล	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
ตำบลชัยบาดาล	๑๓	๑๐
ตำบลลำนารายณ์	๑๕	๑๐
ตำบลบัวชุม	๒๐	๑๐
ตำบลซับตะเคียน	๑๓	๑๐
ตำบลเกาะรัง	๑๖	๑๐
ตำบลหนองยายโสี๊ะ	๑๕	๑๐
ตำบลท่าดินดำ	๑๔	๑๐
ตำบลท่ามะนาว	๑๗	๑๐
ตำบลห้วยหิน	๑๑	๑๐
ตำบลมะกอกหวาน	๑๔	๑๐

ตารางที่ ๓.๑ (ต่อ)

ตำบลศิลาทิพย์	๑๕	๑๐
ตำบลนิคมลำนารายณ์	๑๒	๑๐
ตำบลบ้านใหม่สามัคคี	๑๕	๗
รวม	๑๙๐	๑๒๗

^๑ สำนักงานกองเลขาฯ เจ้าคณะอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี, “เอกสารสำรวจประชากรวัด”, ปี ๒๕๕๕.

^๒ ระเบียบวาระการประชุมของคณะสงฆ์อำเภอชัยบาดาล, สำนักงานเจ้าคณะอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี, พ.ศ.๒๕๕๕.

^๓ สุวริย์ ศิริโกคาภิรมย์, การวิจัยทางการศึกษา, (ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๐.

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ก.แบบสอบถาม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยประยุกต์ใช้หลักธรรมดังที่ปรากฏอยู่ในหัตถ์ปาฐกสูตรโดยมีขั้นตอนการสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือ ดังนี้

๓.๓.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

๑. ศึกษาประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี จากเอกสารและผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒. กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓. กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

๔. สร้างเครื่องมือ

๕. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖. นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

๗. ปรับปรุงแก้ไข

๘. จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓.๒ ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้ศึกษาพัฒนาขึ้นตามกรอบของการศึกษาประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ซึ่งผู้ศึกษาได้ดำเนินการวิจัยโดยการสร้างแบบสอบถามตามกรอบปัจจัยที่กำหนด โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบปลายปิดจำแนกตาม อายุ,พรพชา,วุฒิการศึกษาสามัญ,วุฒิการศึกษาทางธรรม,วุฒิการศึกษาทางบาลี จำนวน ๖ ข้อ

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ใน ๖ ด้าน ด้านละ ๖ ข้อ ได้แก่ ๑.ด้านการจัดการศึกษา ๒.ด้านหลักสูตรการเรียน ๓.ด้านการจัดการเรียนการสอน ๔.ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน ๕.ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๖.ด้านการประเมินผลการเรียน มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Ratingscale) ๕ ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด โดยมีเกณฑ์การให้น้ำหนักคะแนนดังนี้^๔

๕ หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับ	มากที่สุด
๔ หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับ	มาก
๓ หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับ	ปานกลาง
๒ หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับ	น้อย
๑ หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับ	น้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี มีลักษณะเป็นปลายเปิดให้เลือกตอบโดยเสรี

๓.๓.๓ การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้ศึกษาได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบเครื่องมือ ที่สร้างไว้

๒. หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จ เสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม จำนวน ๕ ท่าน

๑) ผศ.ดร.เติมศักดิ์ ทองอินทร์ ตำแหน่งอาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) อาจารย์วันชัย สุขตาม ตำแหน่งอาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓) อาจารย์ ผดุง วรรณทอง ตำแหน่งอาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^๔ชุตีระ ระบอบ และคณะ, **ระเบียบวิธีวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐๘.

๔) ผศ.อนุภูมิ โขวเกษม ตำแหน่งอาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕) ผศ.วัชชัย ไชยสา ตำแหน่งอาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง ระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์ (Item – Objective Congruence Index : IOC) ได้ค่ามากกว่า ๐.๐๕ ขึ้นไปทุกข้อ

๓. หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) โดยนำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้ (Try out) แก่บุคลากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๓๐ รูปเพื่อหาความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α coefficient) ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach's Alpha coefficient)^๔ ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๘๘๗

ข.แบบสัมภาษณ์

การวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี” ผู้วิจัยสร้างแบบสัมภาษณ์เพื่อใช้เก็บข้อมูลโดยเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structrue Interview) มีสาระสำคัญของการสัมภาษณ์ ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี มีดังนี้

๑. ท่านคิดว่าปัจจุบันประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี อย่างไร

๒. ท่านคิดว่าพระสงฆ์มีแนวคิดต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี เรื่องใดบ้าง

๓. คณะสงฆ์ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี มีประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ด้านใดบ้าง

๔. ท่านคิดว่าประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ปัจจัยใดที่ทำให้มีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จด้านการจัดการศาสนศึกษา ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

^๔ สีน พันธุ์พินิจ, เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทจูนพับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๙๑.

๕. ให้ท่านวิเคราะห์แนวโน้มประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรีว่ามีทิศทางอย่างไร จึงจะทำให้การศึกษาอยู่กับพระพุทธศาสนา

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ก.เชิงปริมาณ

ผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองกับพระสังฆาธิการในอำเภอศรีประจันต์ จังหวัด สุพรรณบุรี ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง สำหรับการสัมภาษณ์ผู้วิจัยใช้เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยการบันทึกเทปในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลมีขั้นตอน ดังนี้

๑) การรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความงานวิจัย และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆด้วยตนเองที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี เพื่อขอความร่วมมือไปยังพระสงฆ์และพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง สำหรับการสัมภาษณ์ผู้วิจัยใช้เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยการบันทึกเทปในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลมีขั้นตอน

๒) ขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึงเจ้าคณะอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถามจากพระสงฆ์และพระสังฆาธิการ

๓) นำแบบสอบถามที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขแล้วไปเก็บข้อมูล โดยนำแบบสอบถามจำนวน ๑๒๗ ฉบับโดยแจกกับพระสงฆ์และพระสังฆาธิการ สังกัดมหานิกาย ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างและเก็บแบบสอบถามคืนด้วยตนเองแล้วนำมาตรวจสอบความถูกต้อง ได้ข้อมูลที่มีสมบูรณ์ทั้งหมดจำนวน ๑๒๗ ฉบับ คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ ของจำนวนแบบสอบถามทั้งหมด

๔) นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และประมวลผลโดยโปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ต่อไป

ข.เชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสัมภาษณ์ตามขั้นตอน ดังนี้

๑) การรวบรวมเอกสาร ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความงานวิจัยและเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ใน ๖ ด้าน คือ

๑. ด้านการจัดการศึกษา

๒. ด้านหลักสูตรการเรียน

๓. ด้านการจัดการเรียนการสอน
๔. ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน
๕. ด้านการศึกษาสงเคราะห์
๖. ด้านการประเมินผลการเรียน

๒) การขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์ และขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Information) ทั้งหมด ๕ ท่าน ได้แก่

๑. พระครูบุญบาลประดิษฐ์ (ทองใบ ตชปฺญโณ) เจ้าคณะอำเภอชัยบาดาล เจ้าอาวาสวัดลำนารายณ์ ตำบลลำนารายณ์ อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

๒. พระครูสุนทรธรรมทิน (สุนทร ธมฺมทินโน) รองเจ้าคณะอำเภอชัยบาดาล เจ้าอาวาสวัดสิงหาราม ตำบลบัวชุม อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

๓. พระครูมงคลสุนทร รองเจ้าคณะอำเภอชัยบาดาล เจ้าอาวาสวัดหนองโก ตำบลซับตะเคียน อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

๔. พระครูสุนทรกิจจาทร (ทองคุณ) เจ้าคณะตำบลบ้านใหม่สามัคคี รองเจ้าอาวาสวัดลำนารายณ์ ตำบลลำนารายณ์ อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

๕. พระครูสุนทรสิงหกิจ (ธงชัย) เจ้าคณะตำบลบัวชุม รองเจ้าอาวาสวัดสิงหาราม ตำบลบัวชุม อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

เพื่อขอเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสัมภาษณ์ที่แต่ละรูป

๓) การสัมภาษณ์พระสงฆ์ ๕ รูป สังกัดมหานิกาย ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี จำนวน ๕ รูป ช่วงวันที่ ๑ เดือนธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๕ ถึงวันที่ ๕ เดือนธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๕ รวมเป็นระยะเวลา ๕ วัน

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยใช้สถิติ ดังนี้

๓.๕.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามหลังจากที่ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามเรียบร้อยแล้ว นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ดังนี้

สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างและพรรณนา ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ (Frequency), ค่าร้อยละ (Percentage), ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

สถิติอนุมาน (Inferential Statistics) ใช้สำหรับทดสอบสมมติฐานเพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล สถิติที่ใช้คือ การทดสอบค่าที (T-test) ในกรณีตัวแปรต้นสองกลุ่ม และการทดสอบค่าเอฟ (F-Test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ในกรณีตัวแปรต้นตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบว่ามีความแตกต่างจะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีการผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) เกณฑ์การพิจารณาค่าเฉลี่ย ที่ใช้แปลผลข้อความที่ได้จากการประเมินผลมีดังนี้

ช่วงค่าเฉลี่ย	การแปลความหมาย
ค่าเฉลี่ย ๔.๕๐ – ๕.๐๐	แปลว่า มากที่สุด
ค่าเฉลี่ย ๓.๕๐ – ๔.๔๙	แปลว่า มาก
ค่าเฉลี่ย ๒.๕๐ – ๓.๔๙	แปลว่า ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย ๑.๕๐ – ๒.๔๙	แปลว่า น้อย
ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐ – ๑.๔๙	แปลว่า น้อยที่สุด ^๖

๓.๕.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลคำถามปลายเปิด ผู้วิจัยจะทำการจัดกลุ่มข้อมูลตามประเด็นที่กำหนดไว้ให้ในแบบสอบถามปลายเปิด จากนั้นจะทำการวิเคราะห์โดยใช้การแจกแจงความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

๓.๕.๓ การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์ (In-Depth Interview) เกี่ยวกับประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี วิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Techniques)

^๖ กัลยา วาณิชย์บัญชา, การใช้ SPSS for Windows ในการวิเคราะห์ข้อมูล, ค่าเฉลี่ย Arithmetic Mean, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐๓.

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี” ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่รวบรวมได้ จากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๒๗ รูป มาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปการวิเคราะห์ข้อมูลทางสังคมศาสตร์ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอต่อไปนี้

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

๔.๓ ผลการทดสอบสมมติฐาน

๔.๔ ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

๔.๕ บทสัมภาษณ์เกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

๔.๖ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

การศึกษาข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้วิจัยจำนวน ๑๒๗ รูป จำแนกตาม อายุ, พรรษา, วุฒิการศึกษาสามัญ, วุฒิการศึกษาทางธรรม, วุฒิการศึกษาทางบาลี ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม มีรายละเอียดดังในตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

(n=๑๒๗)

ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
๑.อายุ		
๒๐ – ๓๐ ปี	๓๒	๒๕.๒
๓๑ – ๔๐ ปี	๒๖	๒๐.๕
๔๑ – ๕๐ ปี	๑๖	๑๒.๖
๕๑ – ๖๐ ปี	๕๓	๔๑.๗
รวม	๑๒๗	๑๐๐.๐
๒. พรรษา		
๕ – ๑๐ พรรษา	๕๘	๔๕.๗
๑๑ – ๑๕ พรรษา	๒๔	๑๘.๙
๑๖ – ๒๐ พรรษา	๒๘	๒๒.๐
๒๑ พรรษาขึ้นไป	๑๗	๑๓.๔
รวม	๑๒๗	๑๐๐.๐
๓. วุฒิการศึกษาสามัญ		
ประถมศึกษา	๖๐	๔๗.๒
มัธยมศึกษา	๔๕	๓๕.๔
อนุปริญญา	๕	๓.๙
ปริญญาตรีขึ้นไป	๑๗	๑๓.๔
รวม	๑๒๗	๑๐๐.๐
๔. วุฒิการศึกษาทางธรรม		
นักธรรมชั้นตรี	๓๔	๒๖.๘
นักธรรมชั้นโท	๒๔	๑๘.๙
นักธรรมชั้นเอก	๔๒	๓๓.๑
ไม่มีวุฒินักธรรม	๒๗	๒๑.๓
รวม	๑๒๗	๑๐๐.๐

ตารางที่ ๔.๑ (ต่อ)

(n=๑๒๗)

๕. วุฒิการศึกษาทางบาลี		
ประโยค ๑ – ๒ – เปรียญธรรม ๓ ประโยค	๖	๔.๗
เปรียญธรรม ๔ – ๖ ประโยค	๕	๓.๙
เปรียญธรรม ๗ – ๙ ประโยค	๒	๑.๖
ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม	๑๑๔	๘๙.๘
รวม	๑๒๗	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม เรื่อง ประสิทธิภาพการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี จำแนกได้ ดังนี้

อายุ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ คือ ผู้ที่มีอายุ ๕๑ – ๖๐ ปี จำนวน ๕๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๗ รองลงมาคือ ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ ๒๐ – ๓๐ ปี จำนวน ๓๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๒ และน้อยที่สุดคือ ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ ๔๑ – ๕๐ ปี จำนวน ๑๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๖

พรรษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ คือ ผู้ที่มีพรรษา ๕ - ๑๐ พรรษา จำนวน ๕๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๗ รองลงมาคือ ผู้ที่มีพรรษา ๑๖ – ๒๐ พรรษา จำนวน ๒๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๐ และน้อยที่สุดคือ ผู้ที่มีพรรษา ๒๑ พรรษาขึ้นไป จำนวน ๑๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๓.๔

วุฒิการศึกษาสามัญ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ คือ ผู้ที่มีวุฒิการศึกษา ประถมศึกษา จำนวน ๖๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๒ รองลงมาคือ ผู้ที่มีวุฒิการศึกษามัธยมศึกษา จำนวน ๔๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๔ และน้อยที่สุดคือ ผู้ที่มีวุฒิการศึกษานุปริญญา จำนวน ๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓.๙

วุฒิการศึกษาทางธรรม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ คือ ผู้ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมเอก จำนวน ๔๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๑ รองลงมาคือ ผู้ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมตรี จำนวน ๓๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๘ และน้อยที่สุดคือ ผู้ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมโท จำนวน ๒๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๙

วุฒิการศึกษาทางบาลี พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ คือ ผู้ที่ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม จำนวน ๑๑๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๙.๘ รองลงมาคือ ผู้ที่มีวุฒิการศึกษาประโยค ๑ – ๒ – เปรียญธรรม ๓ ประโยค จำนวน ๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔.๗ และน้อยที่สุดคือ ผู้ที่มีวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ๗ – ๙ ประโยค จำนวน ๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑.๖

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยรวมมีอยู่ ๖ ด้าน คือ ๑.ด้านการจัดการศึกษา ๒.ด้านหลักสูตรการเรียน ๓.ด้านการจัดการเรียนการสอน ๔.ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน ๕.ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๖.ด้านการประเมินผลการเรียน

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยภาพรวม

(n=๑๒๗)

ประสิทธิภาพการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑. ด้านการจัดการศึกษา	๓.๙๔	๐.๗๐๕	มาก

๒. ด้านหลักสูตรการเรียน	๓.๘๘	๐.๖๙๘	มาก
๓. ด้านการจัดการเรียนการสอน	๓.๘๐	๐.๖๒๐	มาก
๔. ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน	๓.๘๗	๐.๖๑๐	มาก
๕. ด้านการศึกษาสงเคราะห์	๓.๙๙	๐.๗๑๓	มาก
๖. ด้านการประเมินผลการเรียน	๔.๐๙	๐.๗๒๒	มาก
รวม	๓.๙๕	๐.๖๕๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า ความคิดเห็นของของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.95$, S.D. = 0.653) เมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ในด้านการจัดการศึกษา อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.84$, S.D. = 0.705) และด้านหลักสูตรการเรียน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.88$, S.D. = 0.698) ด้านการจัดการเรียนการสอน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.80$, S.D. = 0.620) ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.87$, S.D. = 0.610) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ($\bar{X} = 3.99$, S.D. = 0.713) และด้านการประเมินผลการเรียน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.09$, S.D. = 0.722) โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้านพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกด้าน

ตารางที่ ๔.๓ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

(n=๑๒๗)

ข้อที่	ด้านการจัดการศึกษา	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑.	มีผู้สอนที่มีความพร้อมจัดเตรียมกระบวนการต่าง ๆ ของการเรียนการสอน	๓.๙๔	๐.๘๗๑	มาก
๒.	มีผู้สอนที่มีความรู้ความสามารถอธิบายข้อธรรมะได้โดยละเอียดและเข้าใจง่าย	๓.๙๕	๐.๙๑๖	มาก
๓.	มีผู้สอนที่มีทักษะในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ	๓.๙๓	๐.๙๐๑	มาก
๔.	มีผู้สอนที่มีการเรียนการสอน และแนะนำก่อนสอบให้กับนักเรียน	๓.๙๔	๐.๙๐๒	มาก
๕.	มีผู้สอนที่มีทักษะในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เร้าความสนใจของนักเรียน	๓.๙๑	๑.๘๔๐	มาก
๖.	มีผู้สอนที่มีความประพฤติดี เชื่อมั่นในตนเองเป็นกันเอง			

	กับนักเรียนและมีความสำร่วนนำศรัทธา	๓.๙๘	๐.๘๙๑	มาก
	รวม	๓.๙๓	๐.๗๒๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า ความคิดเห็นของของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนาศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านการจัดการศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๓$, S.D. = ๐.๗๒๕)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนาศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก ในเรื่อง มีผู้สอนที่มีความประพฤติดี เชื่อมั่นในตนเองเป็นกันเองกับนักเรียนและมีความสำร่วนนำศรัทธา ($\bar{X} = ๓.๙๘$, S.D. = ๐.๘๙๑) รองลงมาคือ มีผู้สอนที่มีความรู้ความสามารถอธิบายข้อธรรมะได้โดยละเอียดและเข้าใจง่าย ($\bar{X} = ๓.๙๕$, S.D. = ๐.๙๑๖) และระดับสุดท้ายคือ มีผู้สอนที่มีทักษะในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สร้างความสนใจของนักเรียน ($\bar{X} = ๓.๙๑$, S.D. = ๐.๘๔๐)

ตารางที่ ๔.๔ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนาศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

(n=๑๒๗)

ข้อที่	ด้านหลักสูตรการเรียน	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑.	มีหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษาทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง	๓.๖๙	๐.๘๗๐	มาก
๒.	มีหลักสูตรพระปริยัติธรรมมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน	๓.๙๗	๐.๘๗๒	มาก
๓.	มีหลักสูตรพระปริยัติธรรมมีความเหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับชั้น	๓.๘๔	๐.๙๒๑	มาก
๔.	มีนักเรียนสามารถนำความรู้พระปริยัติธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันได้	๓.๙๑	๐.๙๔๓	มาก
๕.	มีหลักสูตรพระปริยัติธรรมทำให้นักเรียนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น	๓.๘๓	๐.๙๒๔	มาก
๖.	มีความสามารถนำหลักธรรมไปเผยแผ่ทำให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม	๔.๐๖	๐.๙๖๒	มาก
	รวม	๓.๘๘	๐.๖๙๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า ความคิดเห็นของของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านหลักสูตรการเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๘$, S.D. = ๐.๖๙๘)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก ในเรื่อง **มีความสามารถนำหลักธรรมไปเผยแผ่ทำให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม** ($\bar{X} = ๔.๐๖$, S.D. = ๐.๙๖๒) รองลงมาคือ **มีหลักสูตรพระปริยัติธรรมมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน** ($\bar{X} = ๓.๙๗$, S.D. = ๐.๘๗๒) และระดับสุดท้ายคือ **มีหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษาทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง** ($\bar{X} = ๓.๖๙$, S.D. = ๐.๘๗๐)

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

(n=๑๒๗)

ข้อที่	ด้านการจัดการเรียนการสอน	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑.	พระสังฆาธิการมีการสอนเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ	๔.๐๙	๐.๘๘๒	มาก
๒.	มีกิจกรรมการเรียนการสอนมีความสมดุล	๔.๐๖	๐.๘๓๙	มาก
๓.	พระสังฆาธิการมีกิจกรรมการเรียนการสอนเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น	๔.๐๐	๐.๘๓๖	มาก
๔.	มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในการจัดการเรียนการสอนธรรมะของพระสังฆาธิการ	๓.๗๔	๐.๙๒๘	มาก
๕.	มีการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมศึกษาเน้นการท่องจำ	๔.๐๕	๐.๘๔๔	มาก
๖.	นักเรียนได้รับการเตรียมความพร้อมก่อนเรียนและสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ	๔.๐๓	๐.๙๕๙	มาก
	รวม	๓.๙๙	๐.๗๑๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า ความคิดเห็นของของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านการจัดการเรียนการสอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๙$, S.D. = ๐.๗๑๓)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก ในเรื่อง **พระสังฆาธิการมีการสอนเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ** ($\bar{X} = ๔.๐๙$, S.D. =

๐.๘๘๒) รองลงมาคือ มีกิจกรรมการเรียนการสอนมีความสมดุล ($\bar{X} = ๔.๐๖$, S.D. = ๐.๘๓๙) และระดับสุดท้าย คือ มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในการจัดการเรียนการสอนธรรมชาติของพระสังฆาธิการ ($\bar{X} = ๓.๗๔$, S.D. = ๑.๙๒๘)

ตารางที่ ๔.๖ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

(n=๑๒๗)

ข้อที่	ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑.	สื่อการสอนที่มีอยู่นำไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ	๔.๒๐	๐.๘๑๐	มาก
๒.	พระสังฆาธิการมีทักษะความสามารถในการผลิตสื่อหรือการเลือกใช้สื่อการเรียนการสอน	๔.๒๒	๐.๘๗๖	มาก
๓.	มีการเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษามีการใช้วัสดุอุปกรณ์ในการจัดการสอนหลากหลายเพียงพอ	๔.๐๕	๐.๙๘๓	มาก
๔.	ไม่มีเจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวกในการติดตั้งอุปกรณ์การใช้สื่อการสอน คือความพร้อมของพระสังฆาธิการ	๔.๑๒	๐.๙๓๘	มาก
๕.	คู่มือ หนังสือที่ใช้เรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษามีภาษาบาลีซึ่งยากต่อการทำความเข้าใจ	๔.๐๖	๐.๘๕๗	มาก
๖.	สถานที่เรียนมีความเหมาะสมและมีสภาพเอื้อต่อการจัดการสอนพระปริยัติธรรมมีการสนับสนุนของพระสังฆาธิการ	๓.๙๕	๐.๘๙๘	มาก
	รวม	๔.๐๙	๐.๗๒๒	มาก

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า ความคิดเห็นของของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๐๙$, S.D. = ๐.๗๒๒)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก ในเรื่องพระสังฆาธิการมีทักษะความสามารถในการผลิตสื่อหรือการเลือกใช้สื่อการเรียนการสอน($\bar{X} = ๔.๒๒$, S.D. = ๐.๘๗๖) รองลงมาคือ สื่อการสอนที่มีอยู่นำไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

($\bar{X}=4.20$, S.D. =0.810) และระดับสุดท้าย คือ สถานที่เรียนมีความเหมาะสมและมีสภาพเอื้อต่อการจัดการสอนพระปริยัติธรรมมีการสนับสนุนของพระสังฆาธิการ ($\bar{X}=3.95$, S.D. =0.888)

ตารางที่ ๔.๗ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

(n=๑๒๗)

ข้อที่	ด้านการศึกษาสงเคราะห์	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑.	การจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์ การศึกษาของพระสงฆ์	4.30	0.893	มาก
๒.	ช่วยเหลืออุปกรณ์การเรียนการศึกษาของพระสงฆ์	4.34	0.876	มาก
๓.	จัดตั้งศูนย์ศึกษาพระปริยัติธรรม	4.28	0.763	มาก
๔.	การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมเพื่อส่งเสริมการศึกษาแก่พระภิกษุสงฆ์สามเณร	4.22	0.938	มาก
๕.	การช่วยเหลือด้านทุนการศึกษา เฉพาะบุคคลที่เดือดร้อน	4.21	0.856	มาก
๖.	การเป็นครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา	3.35	0.993	มาก
	รวม	4.28	0.799	มาก

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า ความคิดเห็นของของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านการศึกษาสงเคราะห์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.28$, S.D. = 0.799)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก ในเรื่องช่วยเหลืออุปกรณ์การเรียนการศึกษาของพระสงฆ์ ($\bar{X}=4.34$, S.D. =0.876) รองลงมาคือ การจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์ การศึกษาของพระสงฆ์ ($\bar{X}=4.30$, S.D. =0.893) และระดับสุดท้าย คือ การเป็นครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา ($\bar{X}=3.35$, S.D. =0.993)

ตารางที่ ๔.๘ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

(n=๑๒๗)

ข้อที่	ด้านการประเมินผลการเรียน	ระดับความคิดเห็น
--------	--------------------------	------------------

		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑.	เกณฑ์การวัดผลประเมินผลเน้นการวัดความจำมากกว่าความเข้าใจและประยุกต์ใช้	๔.๓๐	๐.๙๙๓	มาก
๒.	มีการประเมินผล และเก็บคะแนนจากการเรียนการสอนของพระสังฆาธิการ	๔.๓๔	๐.๘๗๖	มาก
๓.	มีการประเมินผลและการเรียนตามการพัฒนาของนักเรียน	๔.๒๖	๐.๘๔๓	มาก
๔.	มีการออกข้อสอบหรือใช้แบบทดสอบตรงกับที่เรียนไปแล้ว	๔.๒๓	๐.๘๙๑	มาก
๕.	พระสังฆาธิการประเมินผลการเรียนที่พระสังฆาธิการบริหาร	๔.๑๖	๐.๙๕๖	มาก
๖.	พระสังฆาธิการวัดและประเมินผลที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้	๔.๒๒	๐.๘๘๗	มาก
	รวม	๔.๒๕	๐.๘๙๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า ความคิดเห็นของของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านการประเมินผลการเรียนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๔.๒๕$, S.D. = ๐.๘๙๕)

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก ในเรื่อง มีการประเมินผล และเก็บคะแนนจากการเรียนการสอนของพระสังฆาธิการ ($\bar{X} = ๔.๓๔$, S.D. = ๐.๘๗๖) รองลงมาคือ เกณฑ์การวัดผลประเมินผลเน้นการวัดความจำมากกว่าความเข้าใจและประยุกต์ใช้ ($\bar{X} = ๔.๓๐$, S.D. = ๐.๙๙๓) และระดับสุดท้าย คือ พระสังฆาธิการประเมินผลการเรียนที่พระสังฆาธิการบริหาร ($\bar{X} = ๔.๑๖$, S.D. = ๐.๙๕๖)

ดังนั้น จึงได้ทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ของพระสงฆ์ที่มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Lest Significant Different: LSD) ดังตารางที่ ๔.๑๔ - ๔.๑๕

ตารางที่ ๔.๑๔ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี
จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางบาลี โดยภาพรวม

(n=๑๒๗)

วุฒิการศึกษาทางบาลี	$\bar{X}$	วุฒิการศึกษาทางบาลี			
		ประโยค ๑ - ๒ - ประโยค ๓	เปรียญธรรม ๔ - ประโยค ๖	เปรียญธรรม ๗ - ประโยค ๙	ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม
		๓.๖๓	๓.๕๖	๓.๕๔	๓.๙๒

ประโยค ๑ – ๒ - เปรียญธรรม ๓ ประโยค	๓.๖๓	-	๐.๐๖	๐.๐๙	-๐.๒๙
เปรียญธรรม ๔- เปรียญธรรม ๖ ประโยค	๓.๕๖	-	-	๐.๐๓	-๐.๓๔*
เปรียญธรรม ๗ - เปรียญธรรม ๙ ประโยค	๓.๕๔	-	-	-	-๐.๓๙*
ไม่มีวุฒิปริญญาธรรม	๓.๙๒	-	-	-	-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๔ พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิกศศึกษาทางบาลีระหว่าง เปรียญธรรม ๔-เปรียญธรรม ๖ ประโยค และพระสงฆ์ที่มีวุฒิกศศึกษาทางบาลีระหว่าง เปรียญธรรม ๗ – เปรียญธรรม ๙ ประโยค มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านการประเมินผลการเรียนน้อยกว่า พระสังฆาธิการที่ไม่มีวุฒิปริญญาธรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๑๕ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี จำแนกตามวุฒิกศศึกษาทางบาลี ด้านการประเมินผลการเรียน

(n=๑๒๗)

วุฒิกศศึกษาทางบาลี	$\bar{X}$	วุฒิกศศึกษาทางบาลี			
		ประโยค ๑ – ๒ - เปรียญธรรม ๓ ประโยค	เปรียญธรรม ๔- เปรียญธรรม ๖ ประโยค	เปรียญธรรม ๗ – เปรียญธรรม ๙ ประโยค	ไม่มีวุฒิปริญญาธรรม
		๓.๕๑	๓.๔๑	๓.๔๐	๓.๗๔
ประโยค ๑ – ๒ - เปรียญธรรม ๓ ประโยค	๓.๕๑	-	๐.๑๐*	๐.๑๙	-๐.๒๓
เปรียญธรรม ๔- เปรียญธรรม ๖ ประโยค	๓.๔๑	-	-	๐.๐๑	-๐.๓๐*
เปรียญธรรม ๗ – เปรียญธรรม ๙ ประโยค	๓.๔๐	-	-	-	-๐.๒๙*
ไม่มีวุฒิปริญญาธรรม	๓.๗๔	-	-	-	-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๕ พบว่า พระสงฆ์ที่มีประโยค ๑ – ๒ - เปรียญธรรม ๓ ประโยคมีความคิดเห็นต่อ**ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี** ด้านการศึกษาสงเคราะห์มากกว่าพระสงฆ์ที่มีเปรียญธรรม ๔- เปรียญธรรม ๖ ประโยค พระสงฆ์ที่มีเปรียญธรรม ๗ – เปรียญธรรม ๙ ประโยคและพระสงฆ์ที่มีเปรียญธรรม ๗ – เปรียญธรรม ๙ ประโยค มีความคิดเห็นต่อ**ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี** ด้านการประเมินผลการเรียนน้อยกว่า พระสังฆาธิการที่ไม่มีวุฒิ เปรียญธรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๑๖ ผลสรุปโดยรวมการเปรียบเทียบ**ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี** โดยจำแนกปัจจัยส่วนบุคคล ตามสมมติฐานที่ ๑-๕

สมมติฐานที่	ตัวแปรต้น	ตัวแปรตาม	สถิติทดสอบ	ค่าระดับนัยสำคัญ	ผลการทดสอบสมมติฐาน	
					ยอมรับ	ปฏิเสธ
๑	อายุ	ประสิทธิผล	F - test	๐.๐๕		/
๒	พรรษา	ประสิทธิผล	F-test	๐.๐๕		/
๓	วุฒิการศึกษาสามัญ	ประสิทธิผล	F-test	๐.๐๕		/
๔	วุฒิการศึกษาทางธรรม	ประสิทธิผล	F-test	๐.๐๕		/
๕	วุฒิการศึกษาทางบาลี	ประสิทธิผล	F-test	๐.๐๕	/	

จากตารางที่ ๔.๑๖ สรุปได้ว่า พระสงฆ์ที่มี อายุ แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อ**ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี** มี ๖ ด้าน คือ ด้านการจัดการศึกษา ด้านหลักสูตรการเรียน ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการประเมินผลการเรียน ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติ

พระสงฆ์ที่มี พรรษา แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อ**ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี** มี ๖ ด้าน คือ ด้านการจัดการศึกษา ด้านหลักสูตรการเรียน ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการประเมินผลการเรียน ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติ

พระสงฆ์ที่มี วุฒิการศึกษาสามัญ แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อ**ประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี** มี ๖ ด้าน คือ ด้านการจัดการศึกษา ด้านหลักสูตรการเรียน ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการประเมินผลการเรียน ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติ

พระสงฆ์ที่มี วุฒิการศึกษาทางธรรม แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อ**ประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี** มี ๖ ด้าน คือ ด้านการจัดการศึกษา ด้านหลักสูตรการเรียน ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการประเมินผลการเรียน ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติ

พระสงฆ์ที่มี วุฒิการศึกษาทางบาลี แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อ**ประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี** มี ๖ ด้าน คือ ด้านการจัดการศึกษา ด้านหลักสูตรการเรียน ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการประเมินผลการเรียน แตกต่างกัน จึงยอมรับปฏิเสธสมมติ

๔.๔ ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ

ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะของพระสงฆ์ต่อ**ประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี** ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑๗ ปัญหา อุปสรรค เกี่ยวกับ**ประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี** ด้านการจัดการศึกษา

ลำดับ	ปัญหา อุปสรรค	จำนวน	ร้อยละ
๑.	ขาดความพร้อมในการจัดระบบการเรียน การสอน ทั้งในเรื่องของการจัดหลักสูตร	๗๕	๕๙.๐๕
๒.	ขาดงบประมาณ ในการดำเนินการจัดการศึกษา	๖๔	๕๐.๓๙
๓.	ขาดแคลนครูผู้สอนที่มีประสิทธิภาพ	๕๗	๔๔.๘๘
๔	ขาดระบบในการจัดการศึกษา	๕๓	๔๑.๗๓

จากตารางที่ ๔.๑๗ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค ต่อ**ประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี** คือ ขาดความพร้อมในการจัดระบบการเรียน การสอน ทั้งในเรื่องของการจัดหลักสูตร จำนวน ๗๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๙.๐๕ รองลงมา คือ ขาดงบประมาณ ในการดำเนินการจัดการศึกษา จำนวน ๖๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๓๙ และขาดแคลนครูผู้สอนที่มีประสิทธิภาพ จำนวน ๕๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๘๘ น้อยที่สุด คือ ขาดระบบในการจัดการศึกษา จำนวน ๕๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๗๓

ตารางที่ ๔.๑๘ ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ
ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านการจัดการศึกษา

ลำดับ	ข้อเสนอแนะ	จำนวน	ร้อยละ
๑.	ควรคัดเลือกเนื้อหาเพื่อนำมาสอนให้สัมพันธ์กับผู้เรียน จัดตารางการศึกษาให้ตรงกับหลักสูตร	๗๙	๖๒.๒๐
๒.	ควรสรรหางบประมาณมาดำเนินการให้เพียงพอต่อความต้องการด้านการจัดการศึกษา	๕๘	๔๕.๖๖
๓.	ควรสรรหาครูที่มีความรู้ ภูมิความรู้แตกฉานและเข้าใจ ทั้งทางโลกทางธรรม	๕๔	๔๒.๕๑
๔	เป็นระบบที่ดี และควรแบ่งเวลาเรียนให้เหมาะสม	๕๑	๔๐.๑๕

จากตารางที่ ๔.๑๘ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะ
ต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี คือ ควร
คัดเลือกเนื้อหาเพื่อนำมาสอนให้สัมพันธ์กับผู้เรียน จัดตารางการศึกษาให้ตรงกับหลักสูตร จำนวน ๗๙
รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๒๐ รองลงมา คือ ควรสรรหางบประมาณมาดำเนินการให้เพียงพอต่อความ
ต้องการด้านการจัดการศึกษา จำนวน ๕๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๖๖ และควรสรรหาครูที่มีความรู้
ภูมิความรู้แตกฉานและเข้าใจทั้งทางโลกทางธรรม จำนวน ๕๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๕๑ น้อยที่สุด
คือ เป็นระบบที่ดี และควรแบ่งเวลาเรียนให้เหมาะสม จำนวน ๕๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๑๕

ตารางที่ ๔.๑๙ ปัญหา อุปสรรค เกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ
ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านหลักสูตรการเรียน

ลำดับ	ปัญหา อุปสรรค	จำนวน	ร้อยละ
๑.	การจัดเวลาเรียนยังไม่เป็นระบบ ไม่แน่นอน	๖๙	๕๔.๓๓
๒.	มีเวลาเรียนน้อยเกินไป จึงไม่สามารถทำความเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง	๖๓	๔๙.๖๐
๓.	เน้นการท่องจำ และการแปล ไม่ค่อยมีการประยุกต์ใช้	๕๕	๔๓.๓๐
๔	ขาดการคิดวิเคราะห์	๕๐	๓๙.๓๗

จากตารางที่ ๔.๑๙ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี คือ การจัดเวลาเรียนยังไม่เป็นระบบ ไม่แน่นอน จำนวน ๖๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๓๓ รองลงมา คือ มีเวลาเรียนน้อยเกินไป จึงไม่สามารถทำความเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง จำนวน ๖๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๖๐ และเน้นการท่องจำ และการแปล ไม่ค่อยมีการประยุกต์ใช้ จำนวน ๕๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๓๐ น้อยที่สุด คือ ขาดการคิดวิเคราะห์ จำนวน ๕๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๓๗

ตารางที่ ๔.๒๐ ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับประสิทธิภาพการจัดการศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านหลักสูตรการเรียน

ลำดับ	ข้อเสนอแนะ	จำนวน	ร้อยละ
๑.	ควรจัดให้เรียนตลอดทั้งปี และมีการสับเปลี่ยนเรียนวิชาอื่นด้วย	๗๘	๖๑.๔๑
๒.	ควรเพิ่มเวลาเรียนหรือขยายเวลาเรียนให้มากขึ้น		

	โดยอาจปรับเวลาเรียนเป็นชั่วโมง	๗๑	๕๕.๙๐
๓.	สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตได้ และปรับปรุงวิธีการเรียนการสอนให้เกิดความศรัทธาในการเรียน และเพิ่มกิจกรรมการเรียนการสอนให้มากขึ้น	๔๕	๓๕.๔๓
๔.	ควรเน้นทักษะทั้ง ๔ ด้าน คือ ฟัง พูด อ่าน เขียน โดยปรับวิธีการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์มากขึ้น	๔๑	๓๒.๒๘

จากตารางที่ ๔.๒๐ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี คือ ควรจัดให้เรียนตลอดทั้งปี และมีการสับเปลี่ยนเรียนวิชาอื่นด้วย จำนวน ๗๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๑.๔๑ รองลงมา คือ ควรเพิ่มเวลาเรียนหรือขยายเวลาเรียนให้มากขึ้น โดยอาจปรับเวลาเรียนเป็นชั่วโมง จำนวน ๗๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๙๐ และสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตได้ และปรับปรุงวิธีการเรียนการสอนให้เกิดความศรัทธาในการเรียน และเพิ่มกิจกรรมการเรียนการสอนให้มากขึ้น จำนวน ๔๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๔๓ น้อยที่สุด คือ ควรเน้นทักษะทั้ง ๔ ด้าน คือ ฟัง พูด อ่าน เขียน โดยปรับวิธีการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์มากขึ้น จำนวน ๔๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๒๘

ตารางที่ ๔.๒๑ ปัญหา อุปสรรค เกี่ยวกับประสิทธิภาพการจัดการศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านการจัดการเรียนการสอน

ลำดับ	ปัญหา อุปสรรค	จำนวน	ร้อยละ
๑.	ครูผู้สอน ไม่เพียงพอ มักใช้ระบบพี่สอนน้อง	๖๗	๕๒.๗๕
๒.	ครูขาดความรู้ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง	๖๕	๕๑.๑๘
๓.	ขาดประสบการณ์ ไม่สามารถประยุกต์ใช้กับสภาพจริง	๕๗	๔๔.๘๘
๔	ขาดการศึกษาอบรม และขาดขวัญกำลังใจ	๕๔	๔๒.๕๑

จากตารางที่ ๔.๒๑ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี คือ ครูผู้สอน ไม่เพียงพอ มักใช้ระบบพี่สอนน้อง จำนวน ๖๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๗๕ รองลงมา

คือ ครูขาดความรู้ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง จำนวน ๖๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๑๘ และขาดประสบการณ์ ไม่สามารถประยุกต์ใช้กับสภาพจริง จำนวน ๕๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๘๘ น้อยที่สุดคือ ขาดการศึกษอบรม และขาดขวัญกำลังใจ จำนวน ๕๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๕๑

ตารางที่ ๔.๒๒ ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านการจัดการเรียนการสอน

ลำดับ	ข้อเสนอแนะ	จำนวน	ร้อยละ
๑.	ควรจัดสรรบุคลากรและงบประมาณในการสนับสนุนส่งเสริมการผลิตครูที่ได้ประสิทธิภาพและประสิทธิผลให้เพียงพอต่อความต้องการของผู้เรียน	๗๔	๕๘.๒๖
๒.	ควรมีตำราสากลที่เป็นมาตรฐานเดียวกันโดยคณะสงฆ์รับรองอย่างเป็นทางการ เพื่อใช้เป็นหลักสูตรกลางและขีดเกลาสำนวนต่าง ๆ ให้ทันสมัย	๗๐	๕๕.๑๑
๓.	ครูผู้สอนควรเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีคุณวุฒิและมีประสบการณ์ทางโลกด้วย เพื่อสามารถเชื่อมโยงเหตุการณ์ในปัจจุบัน เปรียบเทียบ อธิบายและประยุกต์ใช้	๖๕	๕๑.๑๘
๔	ควรอบรมวิชาครู พัฒนาเทคนิควิธีการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจอย่างแท้จริง อีกทั้งเสริมสร้างขวัญกำลังใจแก่ครูผู้สอน	๕๒	๔๐.๙๔

จากตารางที่ ๔.๒๒ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี คือ ควรจัดสรรบุคลากรและงบประมาณในการสนับสนุนส่งเสริมการผลิตครูที่ได้ประสิทธิภาพและประสิทธิผลให้เพียงพอต่อความต้องการของผู้เรียน จำนวน ๗๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๒๖ รองลงมา คือ ควรมีตำราสากลที่เป็นมาตรฐานเดียวกันโดยคณะสงฆ์รับรองอย่างเป็นทางการ เพื่อใช้เป็นหลักสูตรกลางและขีดเกล่าสำนวนต่าง ๆ ให้ทันสมัย จำนวน ๗๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๑๑ และครูผู้สอนควรเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีคุณวุฒิ และมีประสบการณ์ทางโลกด้วย เพื่อสามารถเชื่อมโยงเหตุการณ์ในปัจจุบัน เปรียบเทียบ อธิบาย และประยุกต์ใช้ จำนวน ๖๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๑๘ น้อยที่สุดคือ ควรอบรมวิชาครู พัฒนาเทคนิควิธีการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจอย่างแท้จริง อีกทั้งเสริมสร้างขวัญกำลังใจแก่ครูผู้สอน จำนวน ๕๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๙๔

ตารางที่ ๔.๒๓ ปัญหา อุปสรรค เกี่ยวกับประสิทธิภาพการจัดการศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน

ลำดับ	ปัญหา อุปสรรค	จำนวน	ร้อยละ
๑.	มีน้อย ไม่เพียงพอ ขาดหาย	๗๖	๕๙.๘๔
๒.	ไม่มีครูผู้สอนประจำ ครูมีความรู้ในวิชาที่สอนและไม่ค่อยมีเวลา มีภาระมาก	๖๗	๕๒.๗๕
๓.	มักใช้ศาลาการเปรียญ ซึ่งมักมีเสียงรบกวน และบรรยากาศไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ คับแคบ ไม่ปลอดโปร่ง แสงสว่างไม่เพียงพอ	๖๕	๕๑.๑๘
๔	ขาดผู้เรียน ป.๕-ป.๖ ในระดับอุดมศึกษาเฉพาะปริญญาตรี แต่สำหรับปริญญาโท-เอก มีน้อยมาก	๔๓	๓๓.๘๕

จากตารางที่ ๔.๒๓ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี คือ มีน้อย ไม่เพียงพอ ขาดหาย จำนวน ๗๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๙.๘๔ รองลงมา คือ ไม่มีครูผู้สอนประจำ ครูมีความรู้ในวิชาที่สอน และไม่ค่อยมีเวลา มีภาระมาก จำนวน ๖๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๗๕ และมักใช้ศาลาการเปรียญ ซึ่งมักมีเสียงรบกวน และบรรยากาศไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ คับแคบ ไม่ปลอดโปร่ง แสงสว่างไม่เพียงพอ จำนวน ๖๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๑๘ น้อยที่สุดคือ ขาดผู้เรียน ป.๕-ป.๖ ในระดับอุดมศึกษาเฉพาะปริญญาตรี แต่สำหรับปริญญาโท-เอก มีน้อยมาก จำนวน ๔๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๘๕

ตารางที่ ๔.๒๔ ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ
ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน

ลำดับ	ข้อเสนอแนะ	จำนวน	ร้อยละ
๑.	ควรปรับปรุงสื่อการสอนและมีอุปกรณ์ให้ทันสมัย และให้เพียงพอต่อความต้องการ	๗๔	๕๘.๒๖
๒.	ควรมีการบรรจุให้เป็นครูประจำ และมีระบบขึ้นเงินเดือน จะเป็นการจูงใจครูมากขึ้น หรือมีการทำผลงานจะทำให้มี การพัฒนาการเรียนการสอนได้	๖๘	๕๓.๕๔
๓.	ควรมีสถานที่เรียนเป็นเอกเทศ จัดเป็นห้องเรียนเฉพาะ เป็นสัดส่วน จัดให้มีแสงสว่างเพียงพอทั้งภายในและภายนอก มีบรรยากาศและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้อต่อการเรียนรู้	๕๕	๔๓.๓๐
๔	ควรกำหนดให้มีหลักสูตรหรือวิชาเสริมให้เพียงพอเหมาะสมแก่ระดับชั้น โดยควรปรับปรุงและเพิ่มการเรียนการสอนวิชาภาษาอังกฤษ และวิชาวิธีวิจัยเข้าไปด้วย	๓๗	๒๙.๑๓

จากตารางที่ ๔.๒๔ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี คือ ควรปรับปรุงสื่อการสอนและมีอุปกรณ์ให้ทันสมัย และให้เพียงพอต่อความต้องการ จำนวน ๗๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๒๖ รองลงมา คือ ควรมีการบรรจุให้เป็นครูประจำ และมีระบบขึ้นเงินเดือน จะเป็นการจูงใจครูมากขึ้น หรือมีการทำผลงานจะทำให้มี การพัฒนาการเรียนการสอนได้ จำนวน ๖๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๕๔ และ ควรมีสถานที่เรียนเป็นเอกเทศ จัดเป็นห้องเรียนเฉพาะ เป็นสัดส่วน จัดให้มีแสงสว่างเพียงพอทั้งภายในและภายนอก มีบรรยากาศและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้อต่อการเรียนรู้ จำนวน ๕๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๓๐ น้อยที่สุด คือ ควรกำหนดให้มีหลักสูตรหรือวิชา

เสริมให้เพียงพอเหมาะสมแก่ระดับชั้น โดยควรปรับปรุงและเพิ่มการเรียนการสอนวิชาภาษาอังกฤษ และวิชาวิธีวิจัยเข้าไปด้วย จำนวน ๓๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๙.๑๓

ตารางที่ ๔.๒๕ ปัญหา อุปสรรค เกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านการศึกษาสงเคราะห์

ลำดับ	ปัญหา อุปสรรค	จำนวน	ร้อยละ
๑.	วิชาธรรม/บาลีมีความ ข้ำซ้อนกับเนื้อหาของแผนก ธรรม/บาลี	๖๗	๕๒.๗๕
๒.	มีการใช้น้อยหรือแทบไม่มี	๖๓	๔๙.๖๐
๓.	มักใช้ศาลาการเปรียญเป็นสถานศึกษา	๕๙	๔๖.๔๕
๔	ขาดงบประมาณ ในการดำเนินการ ขาดแคลนครูผู้สอน ที่มีประสบการณ์และภูมิความรู้แตกฉาน	๔๗	๓๗.๐๐

จากตารางที่ ๔.๒๕ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี คือ วิชาธรรม/บาลีมีความ ข้ำซ้อนกับเนื้อหาของแผนกธรรม/บาลี จำนวน ๖๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๗๕ รองลงมา คือ มีการใช้น้อยหรือแทบไม่มี จำนวน ๖๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๖๐ และมักใช้ ศาลาการเปรียญเป็นสถานศึกษา จำนวน ๕๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๔๕ น้อยที่สุด คือ ขาด งบประมาณ ในการดำเนินการ ขาดแคลนครูผู้สอนที่มีประสบการณ์และภูมิความรู้แตกฉาน จำนวน ๔๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๐๐

ตารางที่ ๔.๒๖ ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ
ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านการศึกษาสงเคราะห์

ลำดับ	ข้อเสนอแนะ	จำนวน	ร้อยละ
๑.	ควรจัดให้มีเรียนภาษาบาลีเพิ่มขึ้น เพื่อให้พระเถรมีความรู้จริง สามารถนำความรู้ไปสอนผู้อื่นได้	๗๙	๖๒.๒๐
๒.	ควรจัดสรรงบประมาณในการสนับสนุนส่งเสริมจัดทำและพัฒนาสื่อที่น่าสนใจ และใช้อย่างแพร่หลาย	๖๕	๕๑.๑๘
๓.	ควรจัดสรรงบประมาณในการก่อสร้างอาคารสถานศึกษาเป็นส่วนตัวเฉพาะ	๕๘	๔๕.๖๖
๔	ควรงบประมาณ ในการดำเนินการ และควรสรรหาครูผู้สอนที่มีประสบการณ์และภูมิความรู้แตกฉาน	๕๔	๔๒.๕๑

จากตารางที่ ๔.๒๖ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี คือ ควรจัดให้มีเรียนภาษาบาลีเพิ่มขึ้น เพื่อให้พระเถรมีความรู้จริง สามารถนำความรู้ไปสอนผู้อื่นได้ จำนวน ๗๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๒๐ รองลงมา คือ ควรจัดสรรงบประมาณในการสนับสนุนส่งเสริมจัดทำและพัฒนาสื่อที่น่าสนใจ และใช้อย่างแพร่หลาย จำนวน ๖๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๑๘ และ ควรจัดสรรงบประมาณในการก่อสร้างอาคารสถานศึกษาเป็นส่วนตัวเฉพาะ จำนวน ๕๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๖๖ น้อยที่สุด คือ ควรงบประมาณ ในการดำเนินการ และควรสรรหาครูผู้สอนที่มีประสบการณ์และภูมิความรู้แตกฉาน จำนวน ๕๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๕๑

ตารางที่ ๔.๒๗ ปัญหา อุปสรรค เกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ
ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านการประเมินผลการเรียน

ลำดับ	ปัญหา อุปสรรค	จำนวน	ร้อยละ
๑.	เป็นการวัดความจำมากกว่า การคิดวิเคราะห์	๖๕	๕๑.๑๘
๒.	ไม่มีเกณฑ์มาตรฐาน และกฎเกณฑ์แน่นอน	๖๓	๔๙.๖๐
๓.	มักวัดความจำ มากกว่าความเข้าใจและการคิดวิเคราะห์	๕๔	๔๒.๕๑
๔	จัดตารางเวลาการเรียนไม่เหมาะสม และไม่ปรับวิธีการเรียนการสอน โดยเน้นการเชื่อมโยงความรู้	๕๐	๓๙.๓๗

จากตารางที่ ๔.๒๗ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี คือ เป็นการวัดความจำมากกว่า การคิดวิเคราะห์ จำนวน ๖๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๑๘ รองลงมา คือ ไม่มีเกณฑ์มาตรฐาน และกฎเกณฑ์แน่นอน จำนวน ๖๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๖๐ และมักวัดความจำ มากกว่าความเข้าใจและการคิดวิเคราะห์ จำนวน ๕๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๕๑ น้อยที่สุด คือ จัดตารางเวลาการเรียนไม่เหมาะสม และไม่ปรับวิธีการเรียนการสอน โดยเน้นการเชื่อมโยงความรู้ จำนวน ๕๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๓๗

ตารางที่ ๔.๒๘ ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับประสิทธิภาพการจัดการศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านการประเมินผลการเรียน

ลำดับ	ข้อเสนอแนะ	จำนวน	ร้อยละ
๑.	ควรวัดให้ได้ทั้งความรู้ ความเข้าใจ และการปฏิบัติจริง และควรมีการจัดประชุมร่วมกันเพื่อให้มีมาตรฐานที่		

	แน่นอน และแจ้งนโยบายการบริหารงานวิชาการเพื่อความเข้าใจที่ตรงกัน	๗๘	๖๑.๔๑
๒.	จัดระบบให้มีมาตรฐานเดียวกัน โดยเน้นการวัดความเข้าใจและการประยุกต์ใช้มากกว่า วัดความจำ	๖๗	๕๒.๗๕
๓.	ควรปรับเกณฑ์การวัดและประเมินผลโดยใช้วิธีดำเนินสายกลาง	๕๙	๔๖.๔๕
๔	ควรใช้ข้อสอบบาลีสนามหลวงโดยมีหลายข้อให้เลือกในการวัดและประเมินผล	๕๕	๔๓.๓๐

จากตารางที่ ๔.๒๘ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี คือ ควรวัดให้ได้ทั้งความรู้ ความเข้าใจ และการปฏิบัติจริงและควรมีการจัดประชุมร่วมกันเพื่อให้มีมาตรฐานที่แน่นอน และแจ้งนโยบายการบริหารงานวิชาการเพื่อความเข้าใจที่ตรงกัน จำนวน ๗๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๑.๔๑ รองลงมา คือ จัดระบบให้มีมาตรฐานเดียวกัน โดยเน้นการวัดความเข้าใจและการประยุกต์ใช้มากกว่า วัดความจำ จำนวน ๖๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๗๕ และควรปรับเกณฑ์การวัดและประเมินผลโดยใช้วิธีดำเนินสายกลาง จำนวน ๕๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๔๕ น้อยที่สุด คือ ควรใช้ข้อสอบบาลีสนามหลวงโดยมีหลายข้อให้เลือกในการวัดและประเมินผล จำนวน ๕๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๓๐

๔.๕ บทสัมภาษณ์ประสิทธิภาพการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

บทสัมภาษณ์เรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ” ประกอบด้วยประเด็นการสัมภาษณ์จำนวน ๒ ตอน ๑. ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ ๒.ประสิทธิภาพการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี สรุบบทสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) จำนวน ๕ รูป ดังต่อไปนี้

๑. ท่านคิดว่าปัจจุบันประสิทธิภาพการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี อย่างไร

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม หรือที่เรียกกันว่า นักธรรม เกิดขึ้นตามพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นการศึกษาพระธรรมวินัยในภาษาไทย เพื่อให้ภิกษุสามเณรผู้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาสามารถศึกษาพระธรรม วินัยได้สะดวกและทั่วถึง อันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่สัมมาปฏิบัติ ตลอดจนเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไปนับ

แต่ได้มีการตั้งหลักสูตรนักธรรมขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ หลักสูตรได้มีการปรับปรุงเรื่อยมาเป็นระยะ ทั้งในด้านเนื้อหาวิชาและตำราที่ใช้เป็นหลักสูตรหรือแบบเรียนในชั้นนั้นๆ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้สอบนักธรรมได้ในชั้นนั้นๆ มีความรู้สมกับภูมิ เพราะวัตถุประสงค์สำคัญในการที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระดำริจัดตั้งการศึกษานักธรรมขึ้นนั้น ก็เพื่อให้ภิกษุสามเณรมีความรู้ธรรมวินัยสมกับภูมิของตน กล่าวคือ นักธรรมชั้นตรี เพื่อให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนซึ่งยังอยู่ในภุมินวกะ มีพรรษาหย่อน ๕ มีความรู้ธรรมวินัยพอรักษาตัวได้ นักธรรมชั้นโท เพื่อให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนซึ่งอยู่ในภุมิมัชฌิมะมีพรรษาเกิน ๕ มีความรู้ธรรมวินัยละเอียดกว้างขวางออกไปถึงขั้นพอช่วยแนะนำผู้อื่นได้ นักธรรมชั้นเอก เพื่อให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนซึ่งอยู่ในภุมิเถระ มีพรรษาเกิน ๑๐ มีความรู้ธรรมวินัยละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้นถึงขั้นสามารถเป็นหลักในสังฆกรรม และเป็นอุปัชฌาย์อาจารย์ดูแลสั่งสอนผู้อื่นได้ เมื่อทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมขึ้นแล้ว สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ก็ทรงพระนิพนธ์หนังสือต่างๆ สำหรับใช้เป็นแบบเรียนของนักธรรมชั้นนั้นๆ ด้วย หนังสือบางเรื่องที่ยังทรงพระนิพนธ์ไม่เสร็จ ก็ทรงใช้หนังสืออื่นๆ ที่ใกล้เคียงกันเป็นตำราหรือแบบเรียนไปพลาง แม้นักธรรมชั้นเอกที่ตั้งขึ้นหลังจากพระองค์ขึ้นพระชนม์แล้ว พระองค์ก็ได้ทรงพระนิพนธ์ตำราสำหรับใช้เป็นหลักสูตรเตรียมไว้เกือบครบทุกวิชา^๑

๒. ท่านคิดว่าพระสงฆ์มีแนวคิดต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี เรื่องใดบ้าง

ในพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงวางแผนการศึกษาไว้เป็น ๓ ชั้น คือ ชั้นปริยัติ ชั้นปฏิบัติ และ ชั้นปฏิเวธ ชั้นปริยัติ ได้แก่ การศึกษาทางทฤษฎีคือ การศึกษาพระธรรมวินัยให้มีความรู้เป็นพื้นฐานโดยแจ่มแจ้งเสียก่อนว่า คำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีอะไรบ้าง ถ้านำมาปฏิบัติจะอย่างไร และเมื่อปฏิบัติแล้วจะได้ผลอย่างไร ชั้นปฏิบัติ คือการนำเอาพระธรรมวินัยมาปฏิบัติด้วยกาย วาจา ใจ และ ชั้นปฏิเวธ เป็นขั้นที่แสดงถึงผลของการปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ที่เข้ามาศึกษาพระปริยัติธรรมนี้ ส่วนใหญ่เป็นพระภิกษุสามเณรผู้มีศรัทธาที่ได้เข้ามาบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธ ศาสนา บุคคลที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้วมีภารกิจที่ต้องทำสองประการ คือ ประการแรก ได้แก่ คันถธุระ การศึกษาพระธรรมวินัยซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนไว้ การศึกษาชนิดนี้นั้นเน้นภาคทฤษฎี และประการที่สอง คือ วิปัสสนาธุระ การเรียนพระกรรมฐานโดยเน้นลงไปที่การปฏิบัติทางกายวาจาและใจ สำหรับการศึกษาที่เรียกว่า "คันถธุระ" นั้น ในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่นั้น พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนสาวกเป็นประจำทุกวันด้วยการแสดงพระธรรมเทศนา คำสั่งสอนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงนั้น ทรงแสดงด้วยพระโอษฐ์ตามที่พระองค์จะทรงโปรดประทานพระสัทธรรมเทศนาแก่พุทธบริษัทซึ่งมีเป็นประจำทุกวัน ผู้ที่ฟังก็

^๑ สัมภาษณ์, พระครูบุญบาลประดิษฐ์ (ทองใบ ตชปฺโน), เจ้าคณะอำเภอชัยบาดาล, เจ้าอาวาสวัดลำนารายณ์ ตำบลลำนารายณ์ อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี, ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๕.

มีทั้งพระภิกษุสงฆ์และคฤหัสถ์ สำหรับพระภิกษุสงฆ์นั้น เมื่อได้ฟังพระสัทธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าแล้วก็นำมาถ่ายทอดแก่สัทธินาหาริก และอันเตวาสิกต่อกันไป^๒

๓. คณะสงฆ์ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี มีประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ด้านใดบ้าง

การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรมและบาลี หากจะพิจารณาถึงจุดประสงค์หลักของการจัดการศึกษาดังกล่าวก็จะเป็นการ จัดการศึกษาเพื่อมุ่งเน้นให้ผู้ศึกษามีทักษะการอ่านและเขียนภาษาไทยได้คล่องแคล่วและชำนาญ มีความรู้ความเข้าใจในหลักพระธรรมวินัยอย่างลึกซึ้ง หากจะเรียนวิชาขั้นสูงก็เรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี โดยเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถแตกฉานในการใช้ภาษาบาลี ทั้งอ่าน เขียน แปล เพื่อนำทักษะดังกล่าวไปใช้ในการค้นคว้าศึกษาหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่จารึกไว้เป็นภาษาบาลีได้อย่างลึกซึ้งเนื้อหาที่ใช้ในการศึกษาพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกนักธรรมและบาลีทั้งหมดล้วนเป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับพระบรมศาสดาและพระสาวก การดำเนินชีวิตที่สะอาดบริสุทธิ์ที่เรียกว่าพรหมจรรย์ หลักธรรมเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข อันเกี่ยวข้องทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ การพัฒนาชีวิต เป้าหมายของการพัฒนาชีวิตเพื่อชนะกิเลสและสอดใส่ธรรมะลงในชีวิต โดยการดำรงชีวิตอยู่อย่างไม่ประมาท พลเมืองไทยที่มีโอกาสศึกษาพระปริยัติธรรมล้วนเป็นผู้ชาย จึงมีประเพณีไทยมาตั้งแต่โบราณว่า เป็นลูกผู้ชายที่สมบูรณ์ต้องผ่านการบวชเรียน กล่าวคือ ผู้ชายที่ต้องการจะเป็นผู้มีการศึกษาจะต้องบวชเท่านั้น หรือแม้จะไม่บวชอย่างน้อยต้องมาอยู่วัดเป็นเด็กวัดจึงจะได้รับการศึกษานอก จากนั้น ยังมีคำพูดที่สนับสนุนให้ผู้ชายไทยได้บวชว่า "ผู้ที่บวชแล้วเป็นคนสุข" ซึ่งหมายถึงเป็นคนที่มีคุณค่า^๓

๔. ท่านคิดว่าประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ปัจจัยใดที่ทำให้มีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จด้านการจัดการศาสนศึกษา ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

การศึกษาในระบบที่วัดจัดให้ผู้ที่อยู่อาศัย โอกาสนี้ ได้จัดควบคู่กันไปกับการศึกษาพระปริยัติธรรม ซึ่งเรียกว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา คือเรียนพระปริยัติธรรมแบบเก่าและเสริมการศึกษาแบบสามัญเข้าไปโดยมีเป้าหมาย เพื่อให้บุคลากรในพระพุทธศาสนามีความรู้กว้างขวางควบคู่กันไปทั้งทางโลกและ ทางธรรมผู้ที่ได้รับการศึกษาเช่นนี้ย่อมมีโอกาสของชีวิตทั้งในการดำรงสมณเพศ และออกไปเป็นพลเมืองดีของประเทศเพราะฉะนั้นในฐานะที่พระสงฆ์ต้องทำหน้าที่ ชี้นำสังคม มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่พระสงฆ์จะต้องรู้โลกและรู้ธรรมอย่างแจ่มแจ้งหากมอง พระภิกษุและสามเณรอย่างไม่แปลกแยก ก็นับได้ว่า สถาบันพระพุทธศาสนามีบทบาทต่อการจัดการ ศึกษาแก่พลเมืองไทยมาอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าจะต้องอยู่ในฐานะที่จะต้องเป็นผู้ตามรัฐก็ตามเป็นที่น่ายินดีว่า

^๒ สัมภาษณ์, พระครูสุนทรธรรมทิน (สุนทร ธรรมทินโน), รองเจ้าคณะอำเภอชัยบาดาล, เจ้าอาวาสวัดสิงหาราม ตำบลบัวชุม อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี, ๒ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๕.

^๓ สัมภาษณ์, พระครูมงคลสุนทร, รองเจ้าคณะอำเภอชัยบาดาล เจ้าอาวาสวัดหนองโก ตำบลชัยตะเคียน อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี, ๓ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๕.

ปัจจุบันนี้สถาบันพระพุทธศาสนาจัดการศึกษาให้พลเมืองตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษา ตอนต้นถึงระดับอุดมศึกษา ซึ่งในระดับอุดมศึกษาจัดการศึกษาถึงระดับ ได้จัดขึ้นก็คือ แร่งสนับสนุนด้านทุนในการดำเนินการ ซึ่งส่วนมากเป็นทุนที่ได้รับบริจาคจากพุทธศาสนิกชน แม้ว่าในระยะหลังจะได้รับการสนับสนุนจากรัฐบ้าง แต่ก็ไม่เพียงพอกับสภาพการดำเนินการที่เป็นจริงจึงสรุปได้ว่า การศึกษาที่สถาบันพระพุทธศาสนาจัดจะดำเนินไปในทิศทางใด ชุมชนหรือประชาชนโดยทั่วไปมีบทบาทเคียงคู่กันตลอดมา การศึกษาที่สถาบันพระพุทธศาสนาจัดจึงเป็นการศึกษาที่มีความใกล้ชิดกับชุมชน จัดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาการศึกษาให้แก่ประชาชนในส่วนที่รัฐไม่สามารถดำเนินการ ได้ จึงนับเป็นการศึกษาที่จัดขึ้นสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง และเป็นพิเศษสำหรับประชาชนผู้ยากไร้ขาดแคลน แม้ว่าการศึกษาที่สถาบันพระพุทธศาสนาจัด จะเป็นการศึกษาที่จัดขึ้นตามความประสงค์ของรัฐ แต่ก็เป็นการจัดการศึกษาที่แก้ปัญหาสังคมได้ค่อนข้างจะตรงประเด็นและประสบผล สำเร็จถึงแม้ว่ารัฐจะสามารถจัดการศึกษาโดยไม่ต้องพึ่งพาสถาบันพระพุทธศาสนา แต่ก็มีครูอาจารย์จำนวน เมื่อการศึกษาถูกดึงออกมาจากสถาบันศาสนาอย่างโดยสิ้นเชิง แล้วมาสอนวิชาสมัยใหม่ที่ประกอบด้วยความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก็พบ ว่า พลเมืองส่วนใหญ่มีความรู้ในด้านต่างๆ ดีเยี่ยมแต่ยังขาดความรู้จักตัวเองและชีวิต จึงปรากฏว่า คนมีความรู้ระดับปริญญาตรีแต่ดำรงชีวิตอย่างเร่ร่อน ซึ่งค่อนข้างจะแตกต่างจากในอดีตที่พลเมืองส่วนใหญ่มีความรู้ระดับประถมศึกษา แต่ดำรงชีวิตอยู่อย่างสงบเย็น^๔

๕. ให้ท่านวิเคราะห์แนวโน้มประสิทธิผลการจัดการศาสนาศึกษาของพระสังฆาธิการในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรีว่ามีทิศทางอย่างไร จึงจะทำให้การศึกษายู่คู่กับพระพุทธศาสนา

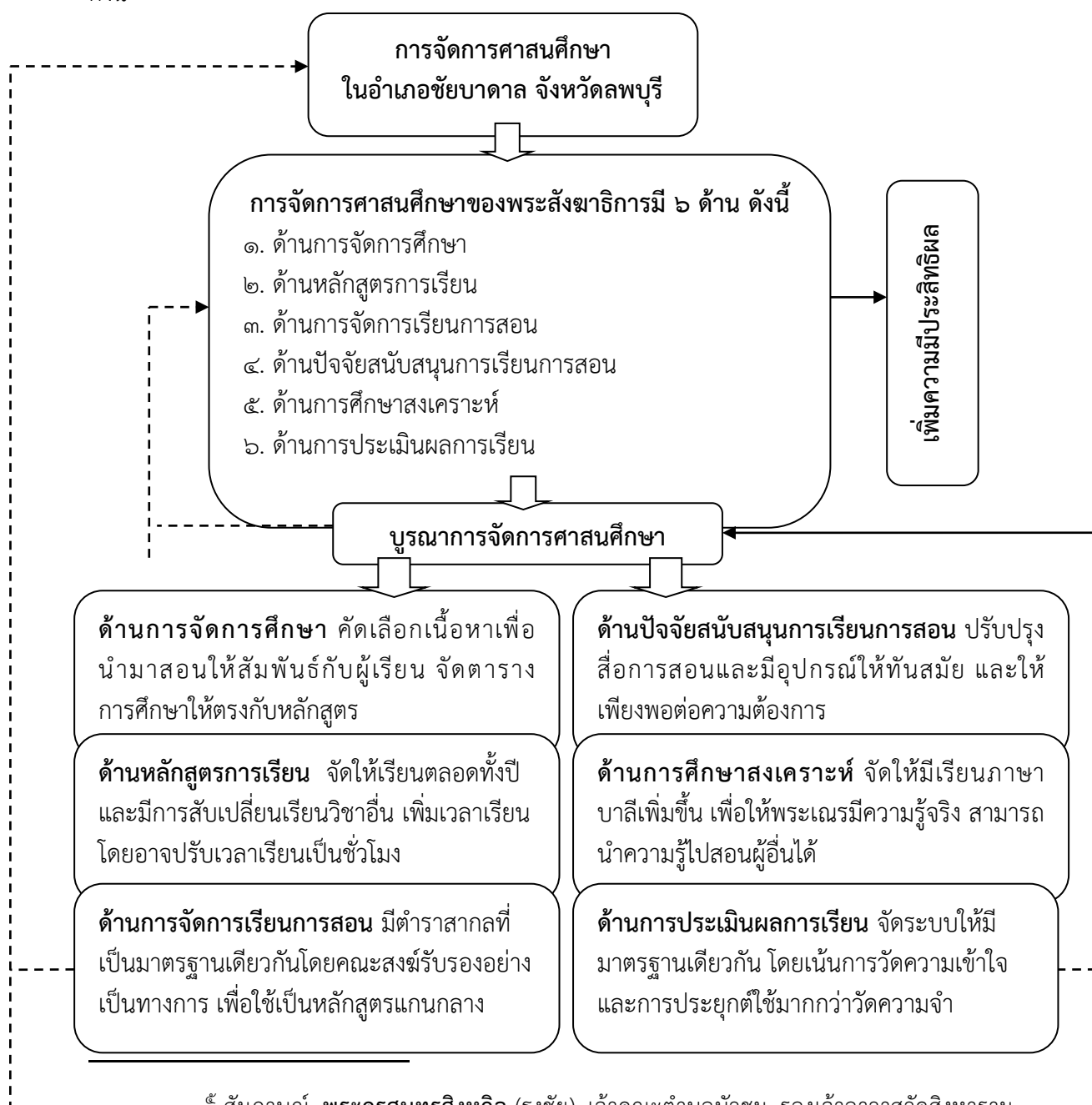
นักการศึกษาที่พบปัญหาดังกล่าวจึงเริ่มมี ความคิดว่า การศึกษาที่จัดตามแบบสมัยใหม่เป็นการศึกษาที่ขาดมิติทางชีวิต จิตใจ หรือด้านจริยธรรมคุณธรรม จึงได้หวนกลับมาทบทองอาราธนาพระสงฆ์เข้ามาให้การอบรมสั่งสอนวิชาพระพุทธศาสนาแก่เยาวชนในรูปแบบต่าง ๆ อีกครั้งหนึ่งซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันไป เช่น นิมนต์พระสงฆ์ไปสอนวิชาพระพุทธศาสนาที่บรรจุอยู่ในหลักสูตรแล้ว ครูอาจารย์นำนักเรียนไปศึกษาธรรมะที่วัดต่างๆ หรือจัดให้มีการปฏิบัติสมาธิภาวนาอย่างจริงจังในรูปแบบค่ายคุณธรรม ปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นข้อบ่งชี้ถึงบทบาทของพระสงฆ์ที่เป็นบทบาทเสริมการศึกษาของรัฐที่พระสงฆ์ไม่มีสิทธิ์หรือมีส่วนใดๆ เข้าไปจัดการในเชิงนโยบาย แต่เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการโดยอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวที่อาศัยจิตสำนึก กล่าวคือ โรงเรียนที่มีความพร้อมก็ดำเนินการได้ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน บทบาทของพระพุทธศาสนาในการจัดการศึกษา มีทั้งบทบาทนำบทบาทตาม และบทบาทเสริม ในการที่สถาบันพระพุทธศาสนาจะมีบทบาทต่อการปฏิรูปการศึกษา อย่างไรก็ตามในอนาคตจะต้องกำหนดประเด็นให้ชัดเจนว่าพระสงฆ์จะเข้ามามีบทบาท นำบทบาทตาม หรือบทบาทเสริมสิ่งที่รัฐกำลังดำเนินการอยู่อย่างไร เพื่อที่จะสามารถกำหนดบทบาทของพระสงฆ์ได้อย่างชัดเจนเหมาะสมต่อไปการกำหนด บทบาทของสถาบันศาสนาที่จะเข้าไปมีบทบาทต่อการจัดการศึกษาต้องกำหนดบนพื้นฐาน แห่งความเป็นจริงมากที่สุด กล่าวคือ บทบาทดังกล่าวสถาบันพระพุทธ-ศาสนามีความพร้อมที่จะดำเนินการ รัฐมีความพร้อมที่จะ

^๔ สัมภาษณ์, พระครูสุนทรกิจจาทร (ทองคุณ), เจ้าคณะตำบลบ้านใหม่สามัคคี, รองเจ้าอาวาสวัดล้านรายณ์ ตำบลล้านรายณ์ อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี, ๔ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๕.

ให้การสนับสนุนสถาบันพระพุทธศาสนาดำเนินการในบทบาทที่ เห็นว่าเกิดประโยชน์ต่อสังคมอย่าง แน่นนอน^๕

๔.๖ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี” ทำให้ผู้วิจัยได้รับองค์ความรู้ใหม่จากการศึกษาดังแผนภาพที่ ๔.๑ ดังนี้

^๕ สัมภาษณ์, พระครูสุนทรสิงห์กิจ (ธงชัย), เจ้าคณะตำบลบัวชุม, รองเจ้าอาวาสวัดสิงหาราม ตำบลบัวชุม อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี, ๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๕.

แผนภาพที่ ๔.๑ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๑ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย เรื่อง **ประสิทธิภาพการจัดการ**
ศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี มีดังนี้

๑. ด้านการจัดการศึกษา คือ ขาดความพร้อมในการจัดระบบการเรียน การสอน ทั้งในเรื่องของการจัดหลักสูตร ขาดงบประมาณ ในการดำเนินการจัดการศึกษา ขาดแคลนครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ ขาดระบบในการจัดการศึกษา ควรคัดเลือกเนื้อหาเพื่อนำมาสอนให้สัมพันธ์กับผู้เรียน จัดตารางการศึกษาให้ตรงกับหลักสูตร ควรสรรหางบประมาณมาดำเนินการให้เพียงพอต่อความต้องการด้านการจัดการศึกษา ควรสรรหาครูที่มีความรู้ ภูมิความรู้แตกฉานและเข้าใจทั้งทางโลกทางธรรม เป็นระบบที่ดี และควรแบ่งเวลาเรียนให้เหมาะสม

๒. ด้านหลักสูตรการเรียน คือ การจัดเวลาเรียนยังไม่เป็นระบบ ไม่แน่นอน มีเวลาเรียนน้อยเกินไป จึงไม่สามารถทำความเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง เน้นการท่องจำ และการแปล ไม่ค่อยมีการประยุกต์ใช้ ขาดการคิดวิเคราะห์ ควรจัดให้เรียนตลอดทั้งปี และมีการสับเปลี่ยนเรียนวิชาอื่นด้วย ควรเพิ่มเวลาเรียนหรือขยายเวลาเรียนให้มากขึ้น โดยอาจปรับเวลาเรียนเป็นชั่วโมง สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตได้ และปรับปรุงวิธีการเรียนการสอนให้เกิดความศรัทธาในการเรียน และเพิ่มกิจกรรมการเรียนการสอนให้มากขึ้น ควรเน้นทักษะทั้ง 4 ด้าน คือ ฟัง พูด อ่าน เขียน โดยปรับวิธีการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์มากขึ้น

๓. ด้านการจัดการเรียนการสอน คือ ครูผู้สอน ไม่เพียงพอ มักใช้ระบบพี่สอนน้อง ขาดความรู้ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ขาดประสบการณ์ ไม่สามารถประยุกต์ใช้กับสภาพจริง ขาดการศึกษอบรม และขาดขวัญกำลังใจ ควรจัดสรรบุคลากรและงบประมาณในการสนับสนุนส่งเสริมการผลิตครูที่ได้ประสิทธิภาพและประสิทธิผลให้เพียงพอต่อความต้องการของผู้เรียน ควรมีตำราสากลที่เป็นมาตรฐานเดียวกันโดยคณะสงฆ์รับรองอย่างเป็นทางการ เพื่อใช้เป็นหลักสูตรกลาง และจัดเกล้าสำนวนต่าง ๆ ให้ทันสมัย ครูผู้สอนควรเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีคุณวุฒิ และมีประสบการณ์ทางโลกด้วย เพื่อสามารถเชื่อมโยงเหตุการณ์ในปัจจุบัน เปรียบเทียบ อธิบาย และประยุกต์ใช้ ควรอบรมวิชาครู พัฒนาเทคนิควิธีการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจอย่างแท้จริง อีกทั้งเสริมสร้างขวัญกำลังใจแก่ครูผู้สอน

๔. ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน คือ มีน้อย ไม่เพียงพอ ขำระต เสียหาย ไม่มีครูผู้สอนประจำ ครูมีความรู้ในวิชาที่สอน และไม่ค่อยมีเวลา มีภาระมาก มักใช้ศาลาการเปรียญซึ่งมักมีเสียงรบกวน และบรรยากาศไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ คับแคบ ไม่ปลอดโปร่ง แสงสว่างไม่เพียงพอ ขาดผู้เรียน ป.๕-ป.๖ ในระดับอุดมศึกษาเฉพาะปริญญาตรี แต่สำหรับปริญญาโท-เอก มีน้อยมาก ควรปรับปรุงสื่อการสอนและมีอุปกรณ์ให้ทันสมัย และให้เพียงพอต่อความต้องการ ควรมีการบรรจุให้เป็นครูประจำ และมีระบบขึ้นเงินเดือน จะเป็นการจูงใจครูมากขึ้น หรือมีการทำผลงานจะทำให้มีการพัฒนาการเรียนการสอนได้ ควรมีสถานที่เรียนเป็นเอกเทศ จัดเป็นห้องเรียนเฉพาะ เป็นสัดส่วน จัดให้มีแสงสว่างเพียงพอทั้งภายในและภายนอก มีบรรยากาศและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ควรกำหนดให้มีหลักสูตรหรือวิชาเสริมให้เพียงพอเหมาะสมแก่ระดับชั้น โดยควรปรับปรุงและเพิ่มการเรียนการสอนวิชาภาษาอังกฤษ และวิชาวิถีชีวิตเข้าไปด้วย

๕. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ คือ วิชาธรรม/บาลีมีความ ข้ำซ้อนกับเนื้อหาของแผนก ธรรม/บาลี มีการใช้น้อยหรือแทบไม่มี มักใช้ศาลาการเปรียญเป็นสถานศึกษา ขาดงบประมาณ ในการ ดำเนินการ ขาดแคลนครูผู้สอนที่มีประสบการณ์และภูมิความรู้แตกฉาน ควรจัดให้มีเรียนภาษาบาลี เพิ่มขึ้น เพื่อให้พระเณรมีความรู้จริง สามารถนำความรู้ไปสอนผู้อื่นได้ ควรจัดสรรงบประมาณในการ สนับสนุนส่งเสริมจัดทำและพัฒนาสื่อที่น่าสนใจ และใช้อย่างแพร่หลาย ควรจัดสรรงบประมาณใน การก่อสร้างอาคารสถานศึกษาเป็นส่วนเฉพาะ ควรงบประมาณ ในการดำเนินการ และควรสรรหา ครูผู้สอนที่มีประสบการณ์และภูมิความรู้แตกฉาน

๖. ด้านการประเมินผลการเรียน คือ เป็นการวัดความจำมากกว่า การคิดวิเคราะห์ ไม่มี เกณฑ์มาตรฐาน และกฎเกณฑ์แน่นอน มักวัดความจำ มากกว่าความเข้าใจและการคิดวิเคราะห์ จัด ตารางเวลาการเรียนไม่เหมาะสม และไม่ปรับวิธีการเรียนการสอน โดยเน้นการเชื่อมโยงความรู้ ควร วัดให้ได้ทั้งความรู้ ความเข้าใจ และการปฏิบัติจริงและควรมีการจัดประชุมร่วมกันเพื่อให้มีมาตรฐานที่แน่นอน และแจ้งนโยบายการบริหารงานวิชาการเพื่อความเข้าใจที่ตรงกัน จัดระบบให้มีมาตรฐาน เดียวกัน โดยเน้นการวัดความเข้าใจและการประยุกต์ใช้มากกว่า วัดความจำ ควรปรับเกณฑ์การวัด และประเมินผลโดยใช้วิธีดำเนินสายกลาง ควรใช้ข้อสอบบาลีสนามหลวงโดยมีหลายข้อให้เลือกในการ วัดและประเมินผล

๔.๓ ผลการทดสอบสมมติฐาน ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ตามสมมติฐานที่ ๑-๕ ดังนี้

สมมติฐานที่ ๑ พระสงฆ์ที่มี อายุ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๙ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี จำแนกตามอายุ

(n=๑๒๗)

ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษา ของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี	อายุ								f	sig
	๒๐ – ๓๐ ปี (๓๒ รูป)		๓๑ – ๔๐ ปี (๒๖ รูป)		๔๑ – ๕๐ ปี (๑๖ รูป)		๕๑ – ๖๐ ปี (๕๓ รูป)			
	$\bar{X}$	S.D	$\bar{X}$	S.D	$\bar{X}$	S.D	$\bar{X}$	S.D		
ด้านการจัดการศึกษา	๓.๖๖	๐.๔๘๑	๓.๗๑	๐.๔๓๙	๓.๔๗	๐.๗๔๒	๓.๕๒	๐.๖๒๗	๐.๖๐๙	๐.๖๕๗
ด้านหลักสูตรการเรียน	๓.๓๒	๐.๕๔๗	๓.๒๗	๐.๓๓๐	๓.๓๒	๐.๖๗๙	๓.๓๘	๐.๖๓๙	๐.๓๙๙	๐.๘๐๙
ด้านการจัดการเรียนการสอน	๓.๔๙	๐.๖๔๓	๓.๖๑	๐.๔๓๘	๓.๖๒	๐.๕๔๘	๓.๗๕	๐.๖๐๓	๐.๗๒๒	๐.๕๗๙
ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน	๓.๕๑	๐.๕๑๖	๓.๔๐	๐.๔๓๗	๓.๕๐	๐.๕๗๑	๓.๔๑	๐.๖๔๗	๐.๓๘๐	๐.๘๒๒
ด้านการศึกษาสงเคราะห์	๓.๐๗	๐.๒๙๒	๓.๕๑	๐.๔๘๑	๓.๗๑	๐.๖๔๓	๓.๔๐	๐.๔๓๘	๐.๔๓๘	๐.๕๔๘
ด้านการประเมินผลการเรียน	๓.๘๒	๐.๙๘๒	๓.๔๙	๐.๕๔๗	๓.๓๒	๐.๔๘๑	๓.๕๑	๐.๖๔๓	๐.๕๔๗	๐.๙๘๒
รวม	๓.๕๐	๐.๔๕๘	๓.๔๙	๐.๓๒๔	๓.๔๘	๐.๕๗๕	๓.๕๑	๐.๕๕๓	๐.๐๕๙	๐.๙๙๔

๑๑๑

จากตารางที่ ๔.๙ ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F-test โดยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ พบว่า พระสงฆ์ที่มี อายุ ต่างกันมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยภาพรวมไม่

แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า พระสงฆ์ที่มี อายุ ต่างกันมีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของ พระสังฆาธิการ ไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๒ พระสงฆ์ที่มี พรรษา ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๐ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี จำแนกตามพรรษา

(n=๑๒๗)

ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษา ของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี	พรรษา								f	sig
	๕ -๑๐ พรรษา (๕๘ รูป)		๑๑ - ๑๕ พรรษา (๒๔ รูป)		๑๖ - ๒๐ พรรษา (๒๘ รูป)		๒๑ พรรษาขึ้นไป (๑๗ รูป)			
	$\bar{X}$	S.D	$\bar{X}$	S.D	$\bar{X}$	S.D	$\bar{X}$	S.D		
ด้านการจัดการศึกษา	๓.๙๖	๐.๖๖๙	๓.๗๘	๐.๙๑๐	๓.๘๙	๐.๕๑๙	๓.๒๖	๐.๓๙๐	๒.๙๑๘	๐.๒๑๓
ด้านหลักสูตรการเรียน	๓.๘๖	๐.๗๑๔	๓.๗๕	๐.๙๖๕	๓.๘๕	๐.๕๕๒	๓.๒๘	๐.๓๘๖	๓.๑๗๘	๐.๐๕๘
ด้านการจัดการเรียนการสอน	๓.๙๙	๐.๖๔๙	๓.๗๒	๐.๙๓๓	๓.๘๖	๐.๖๙๙	๓.๑๕	๐.๔๓๑	๓.๑๗๘	๐.๑๕๗
ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน	๓.๕๑	๐.๓๓๒	๓.๖๔	๐.๓๓๘	๓.๗๐	๐.๓๔๘	๓.๖๗	๐.๓๓๙	๒.๘๔๔	๐.๓๒๑
ด้านการศึกษาสงเคราะห์	๓.๕๖	๐.๓๘๔	๓.๖๑	๐.๕๖๒	๓.๖๗	๐.๕๑๒	๓.๙๗	๐.๔๙๖	๒.๓๐๘	๐.๒๗๘
ด้านการประเมินผลการเรียน	๓.๔๗	๐.๓๓๕	๓.๔๘	๐.๓๓๖	๓.๕๓	๐.๓๒๙	๓.๔๐	๐.๓๒๙	๓.๓๐๘	๐.๐๕๗
รวม	๓.๖๑	๐.๓๓๖	๓.๖๖	๐.๓๓๙	๓.๖๗	๐.๓๔๘	๓.๖๔	๐.๓๓๒	๑.๘๓๙	๐.๑๐๔

จากตารางที่ ๔.๑๐ ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F-test โดยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ พบว่า พระสงฆ์ที่มี พรรษา ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐาน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า พระสงฆ์ที่มี พรรษา ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ทุกด้านไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๓ พระสงฆ์ที่มี วุฒิการศึกษาทางโลก ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๑ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

										(n=๑๒๗)	
ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี	วุฒิการศึกษาสามัญ								f	sig	
	ประถมศึกษา (๖๐ รูป)		มัธยมศึกษา (๔๕ รูป)		อนุปริญญา (๕ รูป)		ปริญญาตรีขึ้นไป (๑๗ รูป)				
	$\bar{X}$	S.D	$\bar{X}$	S.D	$\bar{X}$	S.D	$\bar{X}$	S.D			

(n=๑๒๗)

ด้านการจัดการศึกษา	๓.๗๔	๐.๔๓๔	๓.๗๔	๐.๔๔๗	๓.๗๒	๐.๔๖๑	๔.๒๑	๐.๕๔๘	๐.๐๔๗	๐.๙๕๕
ด้านหลักสูตรการเรียน	๓.๖๘	๐.๕๑๙	๓.๕๖	๐.๖๗๔	๓.๕๗	๐.๕๖๗	๓.๘๙	๐.๓๐๐	๑.๐๘๙	๐.๘๘๖
ด้านการจัดการเรียนการสอน	๓.๕๐	๐.๓๒๕	๓.๔๕	๐.๓๔๘	๓.๔๔	๐.๓๗๑	๔.๑๗	๐.๔๑๑	๑.๐๗๑	๐.๓๔๔
ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน	๓.๕๖	๐.๓๘๔	๓.๖๑	๐.๕๖๒	๓.๖๗	๐.๕๑๒	๓.๘๗	๐.๕๗๙	๒.๓๐๘	๐.๒๗๘
ด้านการศึกษาสงเคราะห์	๓.๔๗	๐.๓๓๕	๓.๔๘	๐.๓๓๖	๓.๕๓	๐.๓๒๙	๔.๑๗	๐.๔๑๑	๓.๓๐๘	๐.๐๕๗
ด้านการประเมินผลการเรียน	๓.๖๑	๐.๓๓๖	๓.๖๖	๐.๓๓๙	๓.๖๗	๐.๓๔๘	๓.๘๗	๐.๕๗๙	๑.๘๓๙	๐.๑๐๔
รวม	๓.๖๒	๐.๓๓๗	๓.๖๐	๐.๓๕๑	๓.๕๘	๐.๓๘๐	๔.๐๓	๐.๓๐๑	๐.๓๘๑	๐.๖๘๓

จากตารางที่ ๔.๑๑ ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F-test โดยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า พระสงฆ์ ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ทุกด้านไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๔ พระสงฆ์ที่มี วุฒิการศึกษาทางธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๒ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางธรรม

(n=๑๒๗)

ประสิทธิผลการจัดการศาสนา ของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล	วุฒิการศึกษาทางธรรม				f	Sig.
	นักธรรมชั้นตรี (๓๔ รูป)	นักธรรมชั้นโท (๒๔ รูป)	นักธรรมชั้นเอก (๔๒ รูป)	ไม่มีวุฒินักธรรม (๒๗ รูป)		

จังหวัดลพบุรี	$\bar{X}$	S.D	$\bar{X}$	S.D	$\bar{X}$	S.D	$\bar{X}$	S.D		
ด้านการจัดการศึกษา	๓.๗๕	๐.๔๓๕	๓.๗๐	๐.๔๔๗	๓.๖๗	๐.๔๓๔	๔.๑๐	๐.๕๖๕	๑.๖๗๑	๐.๑๗๓
ด้านหลักสูตรการเรียน	๓.๖๗	๐.๕๖๗	๓.๕๖	๐.๖๕๗	๓.๗๕	๐.๕๔๒	๓.๖๗	๐.๕๖๙	๒.๘๘๗	๐.๒๖๗
ด้านการจัดการเรียนการสอน	๓.๕๑	๐.๓๒๙	๓.๔๑	๐.๓๓๖	๓.๔๐	๐.๓๓๕	๓.๗๔	๐.๕๕๔	๓.๓๑๑	๐.๐๒๐
ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน	๓.๖๓	๐.๓๓๙	๓.๖๕	๐.๓๔๔	๓.๖๘	๐.๓๕๘	๓.๕๗	๐.๒๑๔	๒.๘๒๑	๐.๐๓๙
ด้านการศึกษาสงเคราะห์	๓.๕๖	๐.๓๘๔	๓.๖๑	๐.๕๖๒	๓.๖๗	๐.๕๑๒	๓.๙๗	๐.๔๙๖	๒.๓๐๘	๐.๒๗๘
ด้านการประเมินผลการเรียน	๓.๗๖	๐.๓๙๓	๓.๗๒	๐.๔๔๕	๓.๗๙	๐.๔๕๖	๓.๖๗	๐.๔๑๕	๓.๖๐๙	๐.๔๙๙
รวม	๓.๔๗	๐.๓๓๕	๓.๔๘	๐.๓๓๖	๓.๕๓	๐.๓๒๙	๓.๔๐	๐.๓๒๙	๓.๓๐๘	๐.๐๕๗

จากตารางที่ ๔.๑๒ ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F-test โดยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า พระสงฆ์ที่มี วุฒิการศึกษาทางธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ทุกด้านไม่แตกต่างกัน

สมมติฐานที่ ๔ พระสงฆ์ที่มี วุฒิการศึกษาบาลี ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอย้ายบาคาล จังหวัดลพบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๓ การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอย้ายบาคาล จังหวัดลพบุรี จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางบาลี

(n=๑๒๗)

ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการในอำเภอย้ายบาคาลจังหวัดลพบุรี	วุฒิการศึกษาทางบาลี								f	Sig.
	ประโยค ๑ – ๒ - เปรียญธรรม ๓ ประโยค (๖ รูป)		เปรียญธรรม ๔- เปรียญธรรม ๖ ประโยค (๕ รูป)		เปรียญธรรม ๗ - เปรียญธรรม ๙ ประโยค (๒ รูป)		ไม่มีวุฒิ เปรียญธรรม (๑๑๔ รูป)			
	$\bar{X}$	S.D	$\bar{X}$	S.D	$\bar{X}$	S.D	$\bar{X}$	S.D		
ด้านการจัดการศึกษา	๓.๗๕	๐.๔๓๕	๓.๗๐	๐.๔๔๗	๓.๖๗	๐.๔๓๔	๔.๑๐	๐.๕๖๕	๑.๖๗๑	๐.๑๗๓
ด้านหลักสูตรการเรียน	๓.๖๗	๐.๕๖๗	๓.๕๖	๐.๖๕๗	๓.๗๕	๐.๕๔๒	๓.๖๗	๐.๕๖๙	๒.๘๘๗	๐.๒๖๗
ด้านการจัดการเรียนการสอน	๓.๖๓	๐.๓๓๙	๓.๖๕	๐.๓๔๔	๓.๖๘	๐.๓๕๘	๓.๕๗	๐.๒๑๔	๒.๘๒๑	๐.๐๓๙
ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน	๓.๗๕	๐.๔๓๕	๓.๗๐	๐.๔๔๗	๓.๖๗	๐.๔๓๔	๔.๑๐	๐.๕๖๕	๑.๖๗๑	๐.๑๗๓
ด้านการศึกษาสงเคราะห์	๓.๖๘	๐.๕๖๗	๓.๕๖	๐.๕๗๗	๓.๔๙	๐.๖๕๑	๓.๔๓	๐.๕๖๓	๒.๖๗๒	๐.๑๘๗
ด้านการประเมินผลการเรียน	๓.๕๑	๐.๓๒๙	๓.๔๑	๐.๓๓๖	๓.๔๐	๐.๓๓๕	๓.๗๔	๐.๕๕๔	๓.๓๑๑*	๐.๐๒๐

รวม	๓.๖๓	๐.๓๓๙	๓.๕๖	๐.๓๔๔	๓.๕๕	๐.๓๔๓	๓.๙๒	๐.๕๔๔	๒.๘๒๑*	๐.๐๓๙
-----	------	-------	------	-------	------	-------	------	-------	--------	-------

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๓ ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F-test โดยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ พบว่า พระสงฆ์ที่มี วุฒิการศึกษาทางบาลี ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยรวมแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐาน

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า พระสงฆ์ที่มี วุฒิการศึกษาทางบาลีต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี แตกต่างกันในด้านการศึกษาสงเคราะห์ ส่วนในด้านการจัดการศึกษา ด้านหลักสูตรการเรียน ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน และด้านการประเมินผลการเรียน พระสงฆ์ที่มี วุฒิการศึกษาทางบาลีต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ไม่แตกต่างกัน

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี” โดยมีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ๒) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ๓) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้ทำการวิจัยได้ทำการสุ่มกลุ่มตัวอย่างจากจำนวนประชากร ๑๙๐ รูป^๑ โดยใช้ตารางสำเร็จขนาดกลุ่มตัวอย่างของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie and Morgan) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๒๗ รูป เป็นการวิจัยแบบผสม (Mix Method Research) โดยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) โดยนำข้อมูลไปวิเคราะห์ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยใช้สถิติดังนี้ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) โดยวิธีการทดสอบค่าที (t-test) ในกรณีมีตัวแปร ๒ ตัวแปรย่อย แต่หากมีตัวแปร ๓ ตัวขึ้นไปใช้วิธีการทดสอบค่าเอฟ (F-test) มีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด LSD (Least Significant Difference) และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ จัดกลุ่มข้อมูล (Data Grouping) ตามลำดับความสำคัญของประเด็นการสัมภาษณ์ที่กำหนดไว้ จากนั้น จึงทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาประกอบบริบท (Context Content analysis Technique) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑. ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่คือ ผู้ที่มีอายุ ๕๑ – ๖๐ ปี จำนวน ๕๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๗ ผู้ที่มีพรรษา ๕ - ๑๐ พรรษา จำนวน ๕๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๗ ผู้ที่มีวุฒิการศึกษา

^๑ สำนักงานกองเลขาฯ เจ้าคณะอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี, “เอกสารสำรวจประชากรวัด”, ปี ๒๕๕๕.

ประถมศึกษา จำนวน ๖๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๒ ผู้ที่มีวุฒิการศึกษานักธรรมเอก จำนวน ๔๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๑ ผู้ที่ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม จำนวน ๑๑๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๙.๘

๕.๑.๒ ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

ความคิดเห็นของของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = ๓.๙๕, S.D. = ๐.๖๕๓) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านสรุปได้ดังนี้

๑) **ด้านการจัดการศึกษา** ประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = ๓.๙๔, S.D. = ๐.๗๐๕) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี อยู่ในระดับมากเป็นลำดับ

๒) **ด้านหลักสูตรการเรียน** ประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = ๓.๘๘, S.D. = ๐.๖๙๘) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี อยู่ในระดับมากเป็นลำดับ

๓) **ด้านการจัดการเรียนการสอน** ประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = ๓.๘๐, S.D. = ๐.๖๒๐) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี อยู่ในระดับมากเป็นลำดับ

๔) **ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน** ประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = ๓.๘๗, S.D. = ๐.๖๑๐) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี อยู่ในระดับมากเป็นลำดับ

๕) **ด้านการศึกษาสงเคราะห์** ประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = ๓.๙๙, S.D. = ๐.๗๑๓) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี อยู่ในระดับมากเป็นลำดับ

๖) **ด้านการประเมินผลการเรียน** ประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = ๔.๐๙, S.D. = ๐.๗๒๒) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี อยู่ในระดับมากเป็นลำดับ

๕.๑.๓ ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

ผลการเปรียบเทียบคุณภาพการความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี จำแนกตาม อายุ พรรษา

วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางบาลี นำไปสู่การตอบสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งสามารถแสดงรายละเอียดดังนี้

๑) พระสงฆ์ที่มีอายุ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า พระสงฆ์ที่มี อายุ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ไม่แตกต่างกันทุกด้าน

๒) พระสงฆ์ที่มีพรรษา ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า พระสงฆ์ที่มี พรรษา ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ไม่แตกต่างกันทุกด้าน

๓) พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาสามัญ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า พระสังฆาธิการที่มี วุฒิการศึกษาทางโลก ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ในอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่แตกต่างกันทุกด้าน

๔) พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาทางธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า พระสังฆาธิการที่มี วุฒิการศึกษาทางธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ทุกด้านไม่แตกต่างกัน

๕) พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาทางบาลีแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า พระสงฆ์ที่มี วุฒิการศึกษาทางบาลี แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยรวมแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐาน

เมื่อพิจารณาเป็นรายคู่พบว่า พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาบาลีระหว่าง เปรียญธรรม ๔-เปรียญธรรม ๖ ประโยค และพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาระหว่าง เปรียญธรรม ๗ – เปรียญธรรม ๙ ประโยค มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ด้านการประเมินผลการเรียนน้อยกว่า พระสงฆ์ที่ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๕.๑.๔ สรุปปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

จากผลการศึกษาผู้วิจัยพบว่าปัญหาอุปสรรค และนำไปสู่ข้อเสนอแนะซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ดังนี้

ด้านการจัดการศึกษา

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี คือ ขาดความพร้อมในการจัดระบบการเรียน การสอน ทั้งในเรื่องของการจัดหลักสูตร จำนวน ๗๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๙.๐๕

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี คือ ควรคัดเลือกเนื้อหาเพื่อนำมาสอนให้สัมพันธ์กับผู้เรียน จัดตารางการศึกษาให้ตรงกับหลักสูตร จำนวน ๗๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๒๐

ด้านหลักสูตรการเรียน

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี คือ การจัดเวลาเรียนยังไม่เป็นระบบ ไม่แน่นอน จำนวน ๖๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๓๓

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี คือ ควรจัดให้เรียนตลอดทั้งปี และมีการสับเปลี่ยนเรียนวิชาอื่นด้วย จำนวน ๗๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๑.๔๑

ด้านการจัดการเรียนการสอน

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี คือ ครูผู้สอนไม่เพียงพอ มักใช้ระบบพี่สอนน้อง จำนวน ๖๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๗๕

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี คือ ควรจัดสรรบุคลากรและงบประมาณในการสนับสนุนส่งเสริมการผลิตครูที่ได้ประสิทธิภาพและประสิทธิผลให้เพียงพอต่อความต้องการของผู้เรียน จำนวน ๗๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๒๖

ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี คือ มีน้อย ไม่เพียงพอ ขำรุต เสียหาย จำนวน ๗๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๙.๘๔

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี คือ ควรปรับปรุงสื่อการสอนและมีอุปกรณ์ให้ทันสมัย และให้เพียงพอต่อความต้องการ จำนวน ๗๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๒๖

ด้านการศึกษาสงเคราะห์

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี คือ วิชาธรรม/บาลีมีความซ้ำซ้อนกับเนื้อหาของแผนกธรรม/บาลี จำนวน ๖๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๗๕

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี คือ ควรจัดให้มีเรียนภาษาบาลีเพิ่มขึ้น เพื่อให้พระเถรมีความรู้จริง สามารถนำความรู้ไปสอนผู้อื่นได้ จำนวน ๗๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๒๐

ด้านการประเมินผลการเรียน

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี คือ เป็นการวัดความจำมากกว่า การคิดวิเคราะห์ จำนวน ๖๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๑๘

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี คือ ควรวัดให้ได้ทั้งความรู้ ความเข้าใจ และการปฏิบัติจริงและควรมีการจัดประชุมร่วมกันเพื่อให้มีมาตรฐานที่แน่นอน และแจ้งนโยบายการบริหารงานวิชาการเพื่อความเข้าใจที่ตรงกัน จำนวน ๗๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๑.๔๑

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยนี้ กล่าวถึงการศึกษาประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี เพื่อเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นสำคัญที่น่าสนใจนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

๕.๒.๑ จากผลการวิจัย พบว่า ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ระดับมาก คือ ๑. ด้านการจัดการศึกษา ๒. ด้านหลักสูตรการเรียน ๓. ด้านการจัดการเรียนการสอน ๔. ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน ๕. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ๖. ด้านการประเมินผลการเรียน

แสดงให้เห็นว่าระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทำให้ทราบถึงประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี เพื่อพิจารณาในแต่ละด้านมีประเด็นนำมาอภิปรายได้ดังนี้

๑. ด้านการจัดการศึกษา จากการศึกษาพบว่า ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระบุญประทาน ญาณทีโป (ทะปะละ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาปัจจัยนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจของนักเรียนต่อการ

จัดการเรียนการสอนโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกบาลี: กรณีศึกษา วัดจองคำ อำเภอหาง จังหวัดลำปาง ปีการศึกษา ๒๕๕๒” ผลการศึกษาพบว่า

๑. ปัจจัยนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ต่อการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีวัดจองคำในด้าน ด้านสภาพแวดล้อม (Context) ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) ด้านกระบวนการ (Process) และด้านผลผลิต (Product) โดยรวมอยู่ในระดับมาก

๒. ปัจจัยความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีด้านสภาพแวดล้อมทั่วไปอาคารสถานที่ ด้านบริหารจัดการหลักสูตรเนื้อหา ด้านบุคลากรผู้นำปฏิบัติการสอนของครู และ ด้านการเรียนการสอน โดยรวมอยู่ในระดับมาก^๒

๒. ด้านหลักสูตรการเรียน จากการศึกษาพบว่า ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาไชยา ขยลหุธิ (เสนแสนยา)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาทัศนคติและความคาดหวังของครูและนักเรียนที่มีต่อพระภิกษุผู้สอนธรรมศึกษา” ผลการวิจัยพบว่า

(๑) บทบาทและวิธีการสอนของพระภิกษุ

ครูในโรงเรียน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระภิกษุผู้สอนธรรมศึกษาว่ามีความเหมาะสมในระดับค่อนข้างมาก และมีความคาดหวังต่อพระภิกษุที่ทำการสอนธรรมศึกษาไว้สูงมากในด้านการสอน โดยต้องการให้พระภิกษุใช้สื่อการสอนที่หลากหลาย ไม่เน้นการสอนแบบบรรยายจะทำให้ให้นักเรียนเบื่อธรรมะ และพระภิกษุบางรูปยังมีความไม่พร้อมในการสอนหลายอย่าง เช่น ความรู้ ความแม่นยำในหลักสูตร และความหลากหลายในวิธีการสอนเด็ก

(๒) วิธีการสอนของพระภิกษุ

นักเรียนธรรมศึกษา เห็นว่าวิธีการสอนของพระภิกษุผู้สอนธรรมศึกษามีความเหมาะสมในระดับเหมาะสมค่อนข้างมาก มีความคาดหวังต่อพระภิกษุในด้านการใช้อุปกรณ์การสอนที่หลากหลาย สร้างบรรยากาศในห้องเรียนให้สนุกสนานไม่เครียดกับวิชาการ เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น และมีกิจกรรมร่วมกันในการเรียนการสอนวิชาธรรมะ

(๓) หลักสูตรธรรมศึกษา

พระภิกษุผู้สอนธรรมศึกษา มีความเห็นเกี่ยวกับหลักสูตรธรรมศึกษาทั้งในส่วนที่เป็นข้อดีและข้อเสียตามประสบการณ์การสอนไม่แตกต่างกันนักดังนี้

ข้อดี เนื้อหาหลักสูตร สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตรพอสมควร โดยเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ทางด้านทฤษฎีมากกว่าด้านปฏิบัติ ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักแก้ไขปัญหาและยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และส่งเสริมให้คนเป็นคนดีรู้จักนำความรู้มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันอย่าง

^๒พระบุญประทาน ญาณทีโป (ทะปะละ), “ศึกษาปัจจัยนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษา วัดจองคำ อำเภอหาง จังหวัดลำปาง ปีการศึกษา ๒๕๕๒”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

มาก มีเนื้อหาหลักสูตรที่ทันสมัยเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน ที่นำไปปฏิบัติสามารถดำรงชีวิตเป็นสุขได้ตลอดชีวิต

ข้อเสีย เนื้อหาวิชาที่ทำการสอนมากเกินไปเกินความต้องการของนักเรียน และมีศัพท์ธรรมะที่ยากเกินความสามารถของนักเรียน ซึ่งมีวุฒิภาวะเพียงชั้นประถมศึกษาเท่านั้น^๓

๓. ด้านการจัดการเรียนการสอน จากการศึกษาพบว่า ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระสมุห์ศิริชัย ฐานุตตโร (เพ็ชรรัตน์)** ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความคาดหวังของครูและผู้ปกครองต่อบทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต ๑” ผลการวิจัยพบว่า ครูและผู้ปกครอง มีความคาดหวังว่า พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนควรแสดงบทบาทในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๔ และมีความคิดเห็นต่อบทบาทที่เป็นจริงว่า พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนได้แสดงบทบาทโดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๔ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของครู ผู้ปกครอง ที่มีต่อบทบาทที่คาดหวังในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต ๑ จำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคล พบว่า สถานภาพ เพศ อายุ วุฒิการศึกษา และรายได้ มีผลทำให้ความคิดเห็นของครู ผู้ปกครอง ที่มีต่อบทบาทที่คาดหวังในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต ๑ ไม่แตกต่างกัน จึงเป็นการปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้^๔

๔. ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน จากการศึกษาพบว่า ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระเกษมศักดิ์ วรสุโข (อาสนะทอง)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามหลักการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการในอำเภอชุมแสงอยู่ในระดับมากทุกด้าน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าที่เป็นไปในทิศทางเดียวกับพุทธจักรและอาณาจักร เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาสังคม ตลอดถึงการพัฒนาศาสนา การศึกษาและอื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับคณะสงฆ์ โดยใช้หลักหน้าที่ของพระสังฆาธิการ ๖ ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์^๕

^๓พระมหาไชยา ชยสิทธิ (เสนแสนยา), “ศึกษาทัศนคติและความคาดหวังของครูและนักเรียนที่มีต่อพระภิกษุผู้สอนธรรมศึกษา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

^๔พระสมุห์ศิริชัย ฐานุตตโร (เพ็ชรรัตน์), “ความคาดหวังของครูและผู้ปกครองต่อบทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต ๑”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^๕พระเกษมศักดิ์ วรสุโข (อาสนะทอง), “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

๕. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ จากการศึกษาพบว่า ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระณัฐพล ฐิติธมโม (ปราบพินาศ)** ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร” จากผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ย ๔.๒๕ และเมื่อจำแนกเป็นรายด้าน อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยตามค่าเฉลี่ย คือ ด้านบุคลากรด้านสาธารณสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการ ด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ด้านการปกครองศิษย์วัดและด้านการปกครองพระภิกษุ สามเณร ภายในวัดการเปรียบเทียบ พบว่า การบริหารงานวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร โดยจำแนกตามคุณลักษณะส่วนบุคคลมีความคิดเห็นแตกต่างกันตามพรรษาและวุฒิการศึกษาบาลี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนพระสงฆ์ในวัดเขตธนบุรีที่มีอายุ วุฒิกการศึกษา วุฒิการศึกษา นักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวัดตามหลักพรหมวิหาร ๔ ของพระสงฆ์ในวัดเขตธนบุรีไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้^๖

๖. ด้านการประเมินผลการเรียน จากการศึกษาพบว่า ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระบัณฑิต ญาณธีโร (สุธีระตฤณ)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำตามทฤษฎีตะวันตกที่เหมาะสมในยุคโลกาภิวัตน์ ได้แก่ ทฤษฎีผู้นำเชิงปฏิรูป และภาวะผู้นำตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักปาปณิกกรรม ๓ หลักออคติ ๔ หลักพรหมวิหารธรรม ๔ หลักสังคหวัตถุธรรม ๔ หลักสัปปุริสธรรม ๗ หลักทศพิธราชธรรม ๑๐ หลักราชสังคหวัตถุ ๔ หลักสาธารณิยธรรม ๖ หลักสังคาลสูตรและหลักอปรีหานิยธรรม ๗ ภาวะผู้นำของพระธรรมโกศาจารย์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ภาค ๒ ทั้ง ๖ ด้านที่โดดเด่น ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์และการสร้างแรงบันดาลใจ สอดคล้องกับภาวะผู้นำตามทฤษฎีตะวันตก ได้แก่ ทฤษฎีผู้นำเชิงปฏิรูป และภาวะผู้นำตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักปาปณิกกรรม ๓ และยังมีหลักธรรมของผู้นำที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หลักสัปปุริสธรรม ๗ หลักพรหมวิหารธรรม ๔ และหลักสังคหวัตถุธรรม ๔ ผู้นำองค์กรคณะสงฆ์ไทยสามารถนำภาวะผู้นำของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์และการสร้างแรงบันดาลใจ ซึ่งเป็นภาวะผู้นำที่สอดคล้องกับหลักธรรมที่เกี่ยวกับผู้นำในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักปาปณิกกรรม ๓ หลักสัปปุริสธรรม ๗ หลักพรหมวิหารธรรม ๔ และหลักสังคหวัตถุธรรม ๔ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน ผู้นำคณะสงฆ์ไทยในระดับต่าง ๆ ควรมีภาวะผู้นำดังกล่าว เพื่อที่จะสร้างวิสัยทัศน์ และสร้าง

^๖พระณัฐพล ฐิติธมโม (ปราบพินาศ), “การบริหารวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

แรงบันดาลใจให้แก่คณะสงฆ์ ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของคณะสงฆ์ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนาสืบไป^๑

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี” ผู้วิจัยขอเสนอประเด็นที่ควรกำหนดเป็นนโยบายเพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้นำไปใช้ดังต่อไปนี้

๑. ควรทำความเข้าใจขอความเห็นชอบจากมหาเถรสมาคม
๒. ควรจัดการอบรมครูผู้สอนให้มีความรู้ อย่างเหมาะสมโดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาบาลี จัดตารางเวลาการเรียนให้เหมาะสม ปรับวิธีการเรียนการสอน โดยเน้นการเชื่อมโยงความรู้ อาจใช้ข้อสอบบาลีสนามหลวงโดยมีหลายข้อให้เลือกในการวัดและประเมินผล
๓. ควรกำหนดให้เรียน ป.ธ.๔-ป.ธ.๕ ในระดับอุดมศึกษาเฉพาะปริญญาตรี แต่สำหรับปริญญาโท-เอก ยังไม่ควรกำหนดให้เรียน ป.ธ.๖-ป.ธ.๘ ควรให้เป็นการศึกษาเฉพาะทาง ควรกำหนดให้มีหลักสูตรหรือวิชาเสริมให้เพียงพอเหมาะสมแก่ระดับชั้น โดยควรปรับปรุงและเพิ่มการเรียนการสอนวิชาภาษาอังกฤษ และวิชาวิธีวิจัยเข้าไปด้วย

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑. ควรมีหลักสูตรพิเศษเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการและระยะเวลาเพื่อศึกษาศาสนธรรม คือ (๑) หลักสูตรสำหรับผู้มุ่งเรียนรู้ทางพระธรรม พระวินัยและภาษาบาลีโดยเฉพาะ (๒) หลักสูตรสำหรับผู้ที่ต้องการพัฒนาชีวิตด้วยการศึกษาขั้นสูงสุดแต่ไม่มีโอกาส
๒. ควรแยกระบบการศึกษาออกเป็นอย่างน้อย ๓ แบบ ดังนี้ แบบที่ ๑ แบบศึกษาพระปริยัติธรรมโดยตรง แบบที่ ๒ แบบผสมผสาน โดยเพิ่มวิชาสามัญ (วิชาการทางโลก) และแบบที่ ๓ การนำหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แผนกบาลี บรรจุไว้ในหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็น ทางเลือกใหม่ของผู้เรียน
๓. ควรจัดตั้งคณะทำงานเพื่อดำเนินการศึกษาการนำรายวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี บรรจุไว้ในหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในแต่ละชั้นปี เพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒
๔. ควรจัดตั้งสำนักงานการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาเพื่อดูแลรับผิดชอบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาโดยตรง

^๑พระบัณฑิต ญาณธีโร (สุธีระตฤณนา), “ภาวะผู้นำของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ใน การบริหารกิจการคณะสงฆ์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

๕. ควรปรึกษาหารือขอความเห็นชอบจากพระเถรานุเถระทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในการดำเนินการพัฒนาหลักสูตร โดยใช้ความคิด อย่างสุขุมรอบคอบ

๖. ควรเปิดโอกาสให้แม่ชี / เยาวชนหญิงได้ศึกษาหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ จะทำให้เป็นบุคลากรทางศาสนา และเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่ศาสนาธรรม และสงเคราะห์เยาวชนหญิง

๗. ควรมีการปรับปรุงหลักสูตรธรรมศึกษาของฝ่ายฆราวาส เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ และจัดการเรียนการสอนให้ขยายวงกว้างยิ่งขึ้น

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี” ผู้วิจัยขอเสนอให้ผู้สนใจ ได้นำไปศึกษาวิจัยครั้งต่อไปในประเด็นดังต่อไปนี้

๑. ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพ เพื่อจะได้ทราบรายละเอียด ด้วยการสัมภาษณ์ (Interview) โดยแบบสัมภาษณ์ รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เช่น พระสงฆ์ที่มีบทบาทโดดเด่นในด้านศาสนศึกษา

๒. ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรเปลี่ยนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นการสอบถามจากประชาชน หรือผู้ที่ได้รับผลโดยตรงจากประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี เพื่อให้ได้ความเห็นจากมุมมองประชาชนที่มีต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ
ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. **วัดพัฒนา ๔๓**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา,
๒๕๔๓.

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. **วัดพัฒนา ๔๔**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา,
๒๕๔๔.

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา**.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

กฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๔ (พ.ศ.๒๕๓๕) ว่าด้วยจำนวนและเขตปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไข
เพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับที่ ๒ พ.ศ.๒๕๓๕ และมาตรา ๒๑
พ.ศ.๒๕๕๒ ข้อ ๑.

กระทรวงศึกษาธิการ. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒**. ราชกิจจานุเบกษาเล่ม ๑๑๖
ตอนที่ ๗๔ ก., ๑๙ ส.ค.๒๕๔๒.

คณาจารย์มหาวิทยาลัย. **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

คะนิงนิตย จันทบุตร และสุบรรณ จันทบุตร. **หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์**.
กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕.

ไชย ณ พล. **การปกครองของพระพุทธเจ้าระบอบธรรมมาธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย,
๒๕๓๗.

ดรุณี ญาณวัฒนา และคณะ. **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด ศึกษาเฉพาะกรณี วัดอัมพวัน**.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

ทิพาวดี เมฆสวรรค์. **การบริหารมุ่งผลสัมฤทธิ์**. กรุงเทพมหานคร : กราฟิฟอร์แมท (ไทยแลนด์),
๒๕๓๙.

ธงชัย สันติวงษ์. **การบริหารเชิงกลยุทธ์**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๓.

ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์. **การวิจัยประเมินผลหลักการและกระบวนการ**. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์
พระนคร, ๒๕๒๙.

พิทยา บวรวัฒนา. **ทฤษฎีองค์การสาธารณะ**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศักดิ์โสภา
การพิมพ์, ๒๕๔๑.

พระเทพปริยัติสุธี. (วรวิทย์ คงคปญโญ). **การคณะสงฆ์ และการพระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระเทพปริยัติสุธี. (วรวิทย์ คงคปญโญ). **คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วย เรื่องการคณะสงฆ์และการ
พระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๔๐.

พระเทพเวที. (ประยุทธ์ ปยุตโต). **ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา**. มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๒.

พระราชญาณวิสิฐ. (เสริมชัย ชยมงคล). **การบริหารวัด**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. ราชบุรี : เพชรเกษมการพิมพ์
๒๕๔๙.

พระเมธีธรรมาภรณ์. (ประยูร ธมมจิตโต). **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก,
๒๕๓๙.

พระวิสุทธิภัทรธาดา (ประสิทธิ์ พรหมรังสี). **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายเถรสมาคม**.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

ภรณ์ มหามนต์. **การพัฒนาประสิทธิผลขององค์กร**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์,
๒๕๒๙.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : นาน
มีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

รุ่ง แก้วแดง และชัยณรงค์ สุวรรณสาร. **แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิผลและประสิทธิภาพองค์การ**. ใน
แนวการศึกษาชุดวิชาทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษา (หน่วยที่ 11).
นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๖.

วัฒนา วงศ์เกียรติรัตน์ และสุริยา วีรวงศ์. **คู่มือการประเมินผลโครงการฝึกอบรม**. สถาบันวิจัยสังคม.
กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

ศุภชัย ยาวะประภา. **นโยบายสาธารณะ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

สมพงษ์ เกษมสิน. **การบริหารบุคคลแผนใหม่**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๖.

สมชาย ดุรงค์เดช. **การประเมินโครงการ : แนวคิดและวิธีการ**. ภาควิชาโภชนวิทยา คณะสาธารณสุข
ศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒.

สุพจน์ ทรายแก้ว. **การวัดผลการปฏิบัติงาน**. เอกสารประกอบการสัมมนาเชิงปฏิบัติการจัดทำแผนกล
ยุทธ์และการบริหารงานมุ่งผลงาน. เชียงราย : สถาบันราชภัฏเชียงราย, ๒๕๔๕.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **กฎหมายเถรสมาคม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงาน
พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕.

สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. **เรื่อง สอบธรรม ของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๕๓**.

กรุงเทพมหานคร : สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, ๒๕๕๓.

อรุณ รักธรรม. **ทฤษฎีองค์การสมัยใหม่ : การบริหารองค์การ**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕.

อรุณ รักธรรม. **การพัฒนาองค์กร แนวคิดและการประยุกต์ใช้ระบบสังคม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ๒๕๓๒.

อุทัย บุญประเสริฐ. **รายงานการศึกษาแนวทางการบริหารและการจัดการศึกษาในรูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน**. กรุงเทพมหานคร : สกศ, ๒๕๔๒.

สมบูรณ์ พรธนาภาพ. **ประวัติและปรัชญาการศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๔.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **วัดพัฒนา๕๐**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **ตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **วัดพัฒนา ๔๖**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนา, ๒๕๔๖.

สุนทร ณ รังสี. **สถาบันทางการเมืองตามแนวพุทธศาสตร์ รัฐศาสตร์แนวพุทธศาสตร์** กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๐.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. **รายงานการวิจัย เรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแพร่ศาสนธรรม : ศึกษาเฉพาะกรณี วัดปัญญานันทาราม**. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๘.

(๒) บทความในวารสาร :

วุฒิชัย จานงค์. “การผสมผสานปฏิบัติการเพื่อผลิตภาพ”. **วารสารพัฒนบริหารศาสตร์**. ปีที่ ๒๗ ฉบับที่ ๒ เมษายน ๒๕๓๐.

สิริวัฒน์ ศรีเครือคง. **พระสงฆ์กับภาวะผู้นำ**. ในรวบรวบบทความ สารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

(๓) วิทยานิพนธ์ :

ทวี เขจรกุล. “บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๔๗.

พระธรรมญาณมุนี (ทองย้อย บัวอ่อน). “การแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย”. อ้างในพระปลัดเกียรติศักดิ์ สันทวีวรกุล, “บทบาทของพระสงฆ์ในการบริหาร

- กิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘.
- พระปลัดเกียรติกศักดิ์ สันทวีวรกุล. “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘.
- พระณัฐพล จิตติธมโม (ปราบพินาศ). “การบริหารวัดโดยการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ในเขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- พระบัณฑิต ญาณธีโร (สุธีระตฤชณา). “ภาวะผู้นำของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- พระครูสังฆรักษ์กฤษฎ์กิตถิน สุ่มเฒ, “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตอำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระมหาอานนท์ อานนโท (นรมาตร์), “การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในเขตจังหวัดชุมพรกับการประยุกต์ใช้หลักภิกขุอุปหานियธรรม ๗”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- พระมหาขวลิต ขาตเมธี (คงแก้ว). “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดภูเก็ต”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- พระธนดล นาคสุวณโณ (นาคพิพัฒน์). “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- พระมหาตุล จีรวฑโฒ จินดาพันธ์. “การศึกษาสภาพการบริหารงานการคณะสงฆ์ ของพระสังฆาธิการระดับอำเภอและระดับตำบล ในจังหวัดนครราชสีมา”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา**. สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๗.
- พระสมุห์ศิริชัย ฐานุตโตโร (เพ็ชรรัตน์). “ความคาดหวังของครูและผู้ปกครองต่อบทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต ๑”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระเกษมศักดิ์ วรสุโข (อาสนะทอง). “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อำเภอ

- ชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระครูสันติธรรมมาภิรัต (บุญชัย สนติกโร). “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดราชบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระมหามณเฑียร วรรณโม (ชัยเกลี้ยง). “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ จังหวัดพังงา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระบุญประทาน ญาณทีโป (ทะปะละ). “ศึกษาปัจจัยนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษา วัดจองคำ อำเภอหาง จังหวัดลำปาง ปีการศึกษา ๒๕๕๒”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)**. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).
- พระนิมิต กลั่นดอกแก้ว. “สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๙.
- พระมหาไชยา ชยสิทธิ (แสนแสนยา). “ศึกษาทัศนคติและความคาดหวังของครูและนักเรียนที่มีต่อพระภิกษุผู้สอนธรรมศึกษา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

(๔) เอกสารอื่น ๆ ที่ไม่ได้ตีพิมพ์:

- จินดาลักษณ์ วัฒนสินธุ์. **การบริหารและการพัฒนาองค์กร**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๐, (อัดสำเนา).
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์). **เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่องการปกครองคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. **การวางแผนนโยบายโครงการและการบริหารโครงการ**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๓๐, (อัดสำเนา).
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **สาระสำคัญของภารกิจแต่ละด้าน**.ม.ป.ป., (เอกสารอัดสำเนา).

(๕) สัมภาษณ์ :

- สัมภาษณ์ พระครูบุญบาลประดิษฐ์ เจ้าคณะอำเภอชัยบาดาล เจ้าอาวาสวัดลำนารายณ์
วันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๕.

- สัมภาษณ์ พระครูสุนทรธรรมทิน รองเจ้าคณะอำเภอชัยบาดาล เจ้าอาวาสวัดสิงหาราม
วันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๕.
- สัมภาษณ์ พระครูมงคลสุนทร รองเจ้าคณะอำเภอชัยบาดาล เจ้าอาวาสวัดหนองโก
วันที่ ๓ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๕.
- สัมภาษณ์ พระครูสุนทรกิจจาทร เจ้าคณะตำบลบ้านใหม่สามัคคี รองเจ้าอาวาสวัดลำนารายณ์
วันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๕.
- สัมภาษณ์ พระครูสุนทรสิงหกิจ เจ้าคณะตำบลบัวชุม รองเจ้าอาวาสวัดสิงหาราม
วันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๕.

(๖) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

- คัพโพลว์ Coplow อังใน วัชระ. **แนวความคิดในการประเมินประสิทธิผลขององค์การ.**
(ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.idis.ru.ac.th>, เข้าถึงข้อมูลวันที่ ๗ ต.ค.
๒๕๕๕.
- ชมิต Schmid อังใน ทิพย์รัตน์. **ความมีประสิทธิภาพขององค์การ.** (ออนไลน์). แหล่งที่มา :
<http://www.idis.ru.ac.th>, เข้าถึงข้อมูลวันที่ ๗ ต.ค. ๒๕๕๕.
- ไพรัช Price อังใน ทิพย์รัตน์. **งานวิจัยเกี่ยวกับประสิทธิผล/การบรรลุเป้าหมายในการปฏิบัติงาน,**
(ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.idis.ru.ac.th>, เข้าถึงข้อมูลวันที่ ๖ ต.ค.
๒๕๕๕.
- ธรรมะพีเดีย. **ระบบการศึกษาคณะสงฆ์ไทย.** <http://www.thammapedia.com>, เข้าถึงข้อมูลวันที่
๒๖ มิถุนายน ๒๕๕๔.
- วัชระ. **แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิผลของการปฏิบัติงาน.** (ออนไลน์). แหล่งที่มา :
<http://www.idis.ru.ac.th>, เข้าถึงข้อมูลวันที่ ๗ ต.ค. ๒๕๕๕.
- สมศักดิ์ บุญปู. **การพัฒนาการศึกษาคณะสงฆ์ไทย.** <http://www.mcu.ac.th>, เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่
๒๕ มิถุนายน ๒๕๕๔.

๒. ภาษาอังกฤษ :

- A. Etzioni. **Modern organizations.** Englewood Cliffs. New Jersey : Prentice-Hall, 1964.
- E.H. Schein. **Organizational psychology.** 2nd ed, Englewood Cliffs. New Jersey :
Prentice-Hall. 1970.
- H.J. Arnold. & D.C. Feldman. **Organizational behavior.** New York : McGraw-Hill, 1986.
- R.M. Steers. **Organizational effectiveness : A behavioral view.** Santa Monica.
California : Goodyear. 1977.
- J.J. Jamrog. & M.H. Overholt. **Measuring organizational effectiveness.** Canadian
Management Centre Special Report. 5 (4) 2005.
- W.B. Eddy. **Public organization behavior and development.** Cambridge.
Massachusetts : Winthrop. 1981.

W.N. Dunn. **Public Policy Analysis : An Introduction**. 2nd ed, Englewood Cliffs. New Jersey : Prentice – Hall. 1994.

S.P. Robbins. **Organization theory : Structure design and applications**. 2nd ed. Englewood Cliffs. New Jersey : Prentice-Hall. 1987.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือในการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร., โทรสาร ๐-๒๕๓๔-๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๓๘๕

วันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผศ.ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์

ด้วย พระครูชัยภิกขุรักษ์ รักษประจำต่วนนิสิต ๕๔๐๑๔๐๔๓๕๖ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ขอแล้ว
เต็มศักดิ์ ทองอินทร์

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร.โทรสาร ๐-๒๕๓๕-๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๓๕๖

วันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์วันชัย สุขตาม

ด้วย พระครูชัยภิกขุรักษ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๔๐๔๓๕๖ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นางอภิสรา
๒๐๐๑.๖.๒๕

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐-๒๔๓๔-๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๓๕๖

วันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ ผดุง วรรณทอง

ด้วย พระครูชัยกิจจารักษ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๔๐๔๓๕๖ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

มจร/ธมร๕๕/๓๖

๒. ๒๖๖

๓๐ ส.ค. ๕๕

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร., โทรสาร ๐-๒๕๓๕-๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๓๘๕

วันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขออนุญาตตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผศ.อนุภูมิ ไชวเกษม

ด้วย พระครูชัยกิจจารักษ์ รักษาสถาบันนิสิต ๕๔๐๑๔๐๔๓๕๖
นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาวิทยาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐-๒๕๓๕-๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๓๔๕

วันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผศ.ชัชชัย ไชยสา

ด้วย พระครูชัยกิจจักษ์ รักษประจำตวันนิสิต ๕๔๐๑๔๐๔๓๕๖ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ภาคผนวก ข
ผลการหาดัชนีความสอดคล้อง (IOC)

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง

ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

ข้อ	รายการ	ผู้เชี่ยวชาญ/คนที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
	๑.ด้านการจัดการศึกษา								
๑.	มีผู้สอนที่มีความพร้อมจัดเตรียมกระบวนการต่าง ๆ ของการเรียนการสอน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒.	มีผู้สอนที่มีความรู้ความสามารถอธิบายข้อธรรมะได้โดยละเอียดและเข้าใจง่าย	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓.	มีผู้สอนที่มีทักษะในการจัดกิจกรรมการเรียนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔.	มีผู้สอนที่มีการเรียนการสอน และแนะแนวก่อนสอบให้กับนักเรียน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕.	มีผู้สอนที่มีทักษะในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เร้าความสนใจของนักเรียน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๖.	มีผู้สอนที่มีความประพฤติดี เชื่อมั่นในตนเองเป็นกันเองกับนักเรียนและมีความสำรวมน่าศรัทธา	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
	๒.ด้านหลักสูตรการเรียน								
๑.	มีหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษาทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒.	มีหลักสูตรพระปริยัติธรรมมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓.	มีหลักสูตรพระปริยัติธรรมมีความเหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับชั้น	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔.	มีนักเรียนสามารถนำความรู้พระปริยัติธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันได้	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕.	มีหลักสูตรพระปริยัติธรรมทำให้นักเรียนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๖.	มีความสามารถนำหลักธรรมไปเผยแผ่ทำให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อ	รายการ	ผู้เชี่ยวชาญ/คนที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
	๓.ด้านการจัดการเรียนการสอน								
๑.	พระสังฆาธิการมีการสอนเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒.	มีกิจกรรมการเรียนการสอนมีความสมดุล	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓.	พระสังฆาธิการมีกิจกรรมการเรียนการสอนเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔.	มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในการจัดการเรียนการสอนธรรมชาติของพระสังฆาธิการ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕.	มีการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมศึกษาเน้นการท่องจำ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๖.	นักเรียนได้รับการเตรียมความพร้อมก่อนเรียนและสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
	๔.ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน								
๑.	สื่อการสอนที่มีอยู่นำไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒.	พระสังฆาธิการมีทักษะความสามารถในการผลิตสื่อหรือการเลือกใช้สื่อการเรียนการสอน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓.	มีการเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษามีการใช้วัสดุอุปกรณ์ในการจัดการสอนหลากหลายเพียงพอ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔.	ไม่มีเจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวกในการติดตั้งอุปกรณ์การใช้สื่อการสอนคือความพร้อมของพระ สังฆาธิการ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕.	คู่มือ หนังสือที่ใช้เรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษามีภาษาบาลีซึ่งยากต่อการทำความเข้าใจ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๖.	สถานที่เรียนมีความเหมาะสมและมีสภาพเอื้อต่อการจัดการสอนพระปริยัติธรรมมีการสนับสนุนของพระสังฆาธิการ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อ	รายการ	ผู้เชี่ยวชาญ/คนที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
	๕.ด้านการศึกษาสงเคราะห์								
๑.	การจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์ การศึกษาของพระสงฆ์	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒.	ช่วยเหลืออุปกรณ์การเรียนการศึกษา ของพระสงฆ์	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓.	จัดตั้งศูนย์ศึกษาพระปริยัติธรรม	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔.	การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม เพื่อส่งเสริมการศึกษาแก่พระภิกษุ สงฆ์สามเณร	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕.	การช่วยเหลือด้านทุนการศึกษา เฉพาะบุคคลที่เดือดร้อน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๖.	การเป็นครูช่วยสอนวิชา พระพุทธศาสนาในสถานศึกษา	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
	๖.ด้านการประเมินผลการเรียน								
๑.	เกณฑ์การวัดผลประเมินผลเน้นการ วัดความจำมากกว่าความเข้าใจและ ประยุกต์ใช้	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒.	มีการประเมินผล และเก็บคะแนน จากการเรียนการสอนของ พระสังฆาธิการ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓.	มีการประเมินผลและการเรียนตาม การพัฒนาของนักเรียน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔.	มีการออกข้อสอบหรือใช้ แบบทดสอบตรงกับที่เรียนไปแล้ว	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕.	พระสังฆาธิการประเมินผลการเรียน ที่พระสังฆาธิการบริหาร	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๖.	พระสังฆาธิการวัดและประเมินผลที่ หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับ กิจกรรมการเรียนรู้	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ภาคผนวก ค

ค่าสัมประสิทธิ์ แอลฟา (Alpha coefficient)

ELIABILITY ANALYSIS - SCALE (ALPHA)

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
c1	123.43	118.461	.642	.879
c2	123.87	117.982	.535	.881
c3	123.83	120.626	.404	.884
c4	123.57	119.289	.454	.883
c5	123.77	119.771	.508	.882
c6	123.43	122.530	.351	.885
c7	123.70	118.079	.498	.882
c8	123.53	120.671	.515	.882
c9	123.50	116.259	.603	.879
c10	123.60	123.766	.241	.888
c11	123.27	127.720	.100	.888
c12	123.60	123.421	.381	.884
c13	123.30	125.390	.236	.887
c14	123.73	123.582	.256	.887
c15	123.60	118.317	.466	.883
c16	123.47	120.326	.568	.881
c17	123.83	115.178	.671	.877
c18	123.60	123.559	.252	.887
c19	123.60	118.110	.522	.881
c20	123.53	115.982	.690	.877
c21	123.30	125.803	.232	.887
c22	123.50	123.224	.460	.883
c23	123.77	119.633	.459	.883
c24	123.60	127.007	.096	.890
c25	123.67	117.816	.585	.880
c26	123.37	121.482	.477	.883
c27	123.60	118.317	.466	.883
c28	123.47	120.326	.568	.881
c29	123.83	115.178	.671	.877
c30	123.60	123.559	.252	.887

c31	123.60	118.110	.522	.881
c32	123.53	115.982	.690	.877
c33	123.57	123.082	.334	.885
c34	123.50	123.707	.338	.885
c35	123.60	118.248	.574	.880
c36	123.53	124.464	.290	.886

Reliability Coefficients

N of Cases = 30.0

N of Items = 36

Alpha = .887

ภาคผนวก ง
หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๓๗

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนวัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๕๓๔-๒๑๒๓

๑๖ ตุลาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขออนุมัติขอเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ เจ้าคณะอำเภอลำสนธิ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูชัยกิจจารักษ์ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๑๔๐๔๓๕๖ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ
ในอำเภอลำสนธิ จังหวัดลพบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระคุณท่าน จึงขอความ
อนุเคราะห์จากพระคุณท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการ
วิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัย มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และ
ขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

๑๖ ตุลาคม ๒๕๕๕
๑๐. ๑๐.๕๕
๑๐.๕๕
๑๐.๕๕

๑๐.๕๕

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๓๗

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนวัดศรีสุदारาม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๕๓๕-๒๑๒๓

๑๖ ตุลาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขออนุญาตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ เจ้าคณะอำเภอยะบะดา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูชัยกิจจารักษ์ รัศมีประจักษ์นิสิต ๕๔๐๑๔๐๔๓๕๖ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอยะบะดา จังหวัดลพบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระภิกษุสงฆ์ภายในสังกัดของพระคุณท่านจึงขออนุญาตจากพระคุณท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

พระครูชัยกิจจารักษ์
(พระครูพุทธคุณพรหม)
เจ้าคณะอำเภอยะบะดา
๑๗ ๑๗ ตุลาคม ๒๕๕๕

นาย สุรพล สุธะพรหม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐-๒๕๓๕-๒๑๒๓ ภายใน ๒๑๓๐

ภาคผนวก จ
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สาขาการจัดการเชิงพุทธ
เรื่อง
ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

คำชี้แจง

แบบสอบถามฉบับนี้เป็นแบบสอบถามสร้างขึ้น เพื่อประโยชน์ในการศึกษาวิจัยตามหลักสูตร พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อันจะเป็นประโยชน์ต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ทั้งยังสามารถใช้เป็นแนวทางแก้ไขปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

ข้อมูลที่ได้ จะแปลผลการวิจัยในภาพรวม ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลของท่านเป็นความลับ และใช้ประโยชน์เฉพาะการวิจัยนี้เท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อนานหรือหน่วยงานของท่านแต่อย่างใด

แบบสอบถามนี้ แบ่งเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ

ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับประสิทธิผลการ

จัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากท่านในการตอบแบบสอบถาม ครั้งนี้เป็นอย่างดี จึงขอกราบขอบพระคุณทุกท่านมา ณ โอกาสนี้ ที่ได้ตอบแบบสอบถามนี้ตามความเป็นจริง และตรงกับความเห็นของท่านมากที่สุด

พระครูชัยกิจจารักษ์ (ฐิตธมโม)
นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

ตอนที่ ๑ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในหน้าข้อความ ☐ ตามสภาพที่เป็นจริง
เกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

๑. อายุ

() ๒๐ - ๓๐ ปี

() ๓๑ - ๔๐ ปี

() ๔๑ - ๕๐ ปี

() ๕๑ - ๖๐ ปี

๒. พรรษา

() ๕ - ๑๐ พรรษา

() ๑๑ - ๑๕ พรรษา

() ๑๖ - ๒๐ พรรษา

() ๒๑ พรรษาขึ้นไป

๓. วุฒิการศึกษาสามัญ

() ประถมศึกษา

() มัธยมศึกษา

() อนุปริญญา

() ปริญญาตรีขึ้นไป

๔. วุฒิการศึกษาทางธรรม

() นักธรรมชั้นตรี

() นักธรรมชั้นโท

() นักธรรมชั้นเอก

() ไม่มีวุฒินักธรรม

๕. วุฒิการศึกษาทางบาลี

() ประโยค ๑ - ๒ - เปรียญธรรม ๓ ประโยค

() เปรียญธรรม ๔ - ๖ ประโยค

() เปรียญธรรม ๗ - ๙ ประโยค

() ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของพระสังฆาธิการ
ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องระดับบทบาทของพระสังฆาธิการในการ
บริหารกิจการคณะสงฆ์ ด้านการปกครองว่าท่านปฏิบัติในระดับใด ที่ตรงกับสภาพความเป็นจริง

ข้อที่ ๑	ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของ พระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรีด้านต่างๆ	ระดับความคิดเห็น				
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
	๑.ด้านการจัดการศึกษา	๕	๔	๓	๒	๑
๑	มีผู้สอนที่มีความพร้อมจัดเตรียมกระบวนการ ต่าง ๆ ของการเรียนการสอน					
๒	มีผู้สอนที่มีความรู้ความสามารถอธิบายข้อ ธรรมะได้โดยละเอียดและเข้าใจง่าย					
๓	มีผู้สอนที่มีทักษะในการจัดกิจกรรมการเรียน ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ					
๔	มีผู้สอนที่มีการเรียนการสอน และแนะแนว ก่อนสอบให้กับนักเรียน					
๕	มีผู้สอนที่มีทักษะในการจัดกิจกรรมการเรียน การสอนให้สร้างความสนใจของนักเรียน					
๖	มีผู้สอนที่มีความประพฤติดี เชื่อมั่นในตนเอง เป็นกันเองกับนักเรียนและมีความสำรวมน่า ศรัทธา					
ข้อที่ ๒	ประสิทธิผลการจัดการศาสนศึกษาของ พระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรีด้านต่างๆ	ระดับความคิดเห็น				
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
	๒.ด้านหลักสูตรการเรียน	๕	๔	๓	๒	๑
๑	มีหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษา ทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และพัฒนา ตนเอง					
๒	มีหลักสูตรพระปริยัติธรรมมีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน					

๓	มีหลักสูตรพระปริยัติธรรมมีความเหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับชั้น					
๔	มีนักเรียนสามารถนำความรู้พระปริยัติธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันได้					
๕	มีหลักสูตรพระปริยัติธรรมทำให้นักเรียนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น					
๖	มีความสามารถนำหลักธรรมไปเผยแผ่ทำให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม					

ข้อที่ ๓	ประสิทธิผลการจัดการศาสนาศึกษาของ พระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรีด้านต่างๆ	ระดับความคิดเห็น				
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
	๓.ด้านการจัดการเรียนการสอน	๕	๔	๓	๒	๑
๑	พระสังฆาธิการมีการสอนเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ					
๒	มีกิจกรรมการเรียนการสอนมีความสมดุล					
๓	พระสังฆาธิการมีกิจกรรมการเรียนการสอนเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น					
๔	มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในการจัดการเรียนการสอนธรรมะของพระสังฆาธิการ					
๕	มีการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมศึกษาเน้นการท่องจำ					
๖	นักเรียนได้รับการเตรียมความพร้อมก่อนเรียนและสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ					

ข้อที่ ๔	ประสิทธิผลการจัดการศาสนาศึกษาของ พระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรีด้านต่างๆ	ระดับความคิดเห็น				
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
	๔.ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน	๕	๔	๓	๒	๑
๑	สื่อการสอนที่มีอยู่นำไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ					

๒	พระสังฆาธิการมีทักษะความสามารถในการผลิตสื่อหรือการเลือกใช้สื่อการเรียนการสอน					
๓	มีการเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษา มีการใช้วัสดุอุปกรณ์ในการจัดการสอน หลากหลายเพียงพอ					
๔	ไม่มีเจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวกในการติดตั้งอุปกรณ์การใช้สื่อการสอน คือความพร้อมของพระ สังฆาธิการ					
๕	คู่มือ หนังสือที่ใช้เรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษามีภาษาบาลีซึ่งยากต่อการทำความเข้าใจ					
๖	สถานที่เรียนมีความเหมาะสมและมีสภาพเอื้อต่อการจัดการสอนพระปริยัติธรรมมีการสนับสนุนของพระสังฆาธิการ					
ข้อที่ ๕	ประสิทธิผลการจัดการศาสนาของ พระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรีด้านต่างๆ	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
	๕.ด้านการศึกษาสงเคราะห์	๕	๔	๓	๒	๑
๑	การจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์ การศึกษาของพระสงฆ์					
๒	ช่วยเหลืออุปกรณ์การเรียนการศึกษาของพระสงฆ์					
๓	จัดตั้งศูนย์ศึกษาพระปริยัติธรรม					
๔	การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมเพื่อส่งเสริมการศึกษาแก่พระภิกษุสงฆ์สามเณร					
๕	การช่วยเหลือด้านทุนการศึกษา เฉพาะบุคคลที่เดือดร้อน					
๖	การเป็นครูช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา					

ข้อที่ ๖	ประสิทธิผลการจัดการศาสนาศึกษาของ พระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรีด้านต่างๆ	ระดับความคิดเห็น				
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
	๖.ด้านการประเมินผลการเรียน	๕	๔	๓	๒	๑
๑	เกณฑ์การวัดผลประเมินผลเน้นการวัด ความจำมากกว่าความเข้าใจและประยุกต์ใช้					
๒	มีการประเมินผล และเก็บคะแนนจากการ เรียนการสอนของ พระสังฆาธิการ					
๓	มีการประเมินผลและการเรียนตามการ พัฒนาของนักเรียน					
๔	มีการออกข้อสอบหรือใช้แบบทดสอบตรงกับ ที่เรียนไปแล้ว					
๕	พระสังฆาธิการประเมินผลการเรียนที่พระ สังฆาธิการบริหาร					
๖	พระสังฆาธิการวัดและประเมินผลที่ หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมการ เรียนรู้					

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิด (Open) ให้ผู้ตอบแบบสอบถาม แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม
เกี่ยวกับ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะอื่นๆ เกี่ยวกับ ประสิทธิผลการจัดการศาสนาศึกษาของ
พระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

๑.ปัญหา อุปสรรค ด้านการจัดการศึกษา

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

๒.ปัญหา อุปสรรค ด้านหลักสูตรการเรียน

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

๓.ปัญหา อุปสรรค ด้านการจัดการเรียนการสอน

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

๔.ปัญหา อุปสรรค ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

๕.ปัญหา อุปสรรค ด้านการศึกษาสงเคราะห์

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

๖.ปัญหา อุปสรรค ด้านการประเมินผลการเรียน

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

ขอกราบขอบพระคุณ พระคุณเจ้าทุกรูปที่เมตตาอนุเคราะห์ตอบแบบสอบถาม

พระครูชัยกิจจารักษ์ (ฐิตธมโม)
 นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาการจัดการเชิงพุทธ
 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก จ
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง ประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

ตอนที่ ๑ ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ..... ฉายา..... นามสกุล.....
 อายุ..... พรรษา..... ระดับการศึกษา..... วิทยฐานะ ป.ธ.-น.ธ.....
 ตำแหน่ง..... วัด..... ตำบล..... อำเภอ.....
 จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์..... โทรศัพท์.....

วัน เดือน ปี ผู้ให้สัมภาษณ์

วันที่..... เดือน..... พ.ศ. ๒๕๕๕

ตอนที่ ๒ ประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

๑. ท่านคิดว่าปัจจุบันประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี อย่างไร
๒. ท่านคิดว่าพระสงฆ์มีแนวคิดต่อประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี เรื่องใดบ้าง
๓. คณะสงฆ์ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี มีประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ด้านใดบ้าง
๔. ท่านคิดว่าประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ปัจจัยใดที่ทำให้มีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จด้านการจัดการศาสนา ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี
๕. ให้ท่านวิเคราะห์แนวโน้มประสิทธิผลการจัดการศาสนาของพระสังฆาธิการ ในอำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรีว่ามีทิศทางอย่างไร จึงจะทำให้การศึกษาอยู่คู่กับพระพุทธศาสนา

ผู้สัมภาษณ์

พระครูชัยกิจจารักษ์ (ฐิตธมโม)

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	: พระครูชัยกิจจารักษ์ ฐิตธมโม (สัชนา)
เกิด	: วันพุธ ที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๐
ภูมิลำเนา	: ๑๙ หมู่ ๒ ต.หนองยายโตะ อ.แก่งคอย บ.ตาคลี จ.พิจิตร ๓๕๑๓๐
อุปสมบท	: วันที่ ๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๐
ที่อยู่ปัจจุบัน	: วัดโพธิ์งาม ต.หนองยายโตะ อ.แก่งคอย บ.ตาคลี จ.พิจิตร ๓๕๑๓๐
ประวัติการศึกษา	: ประกาศนียบัตร ป.บ.ส สาขาการจัดการเชิงพุทธ : น.ธ เอก ปริญญาตรีพุทธศาสนบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ : ศึกษาต่อระดับปริญญาโท หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำแหน่งหน้าที่	: เป็นเจ้าอาวาส วัดโพธิ์งาม ต.หนองยายโตะ อ.แก่งคอย บ.ตาคลี จ.พิจิตร ๓๕๑๓๐ : เป็นเจ้าคณะตำบล : เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นเอก : พระอุปัชฌาย์ : เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม : ครูสอนศีลธรรมในโรงเรียน : ครูสอนพระพุทธศาสนา